



T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI

REŞAT MUHLİS ERKMEN (1891-1985)

Yüksek Lisans Tezi

Büşra ÖZKAN

Çorum - 2025

REŞAT MUHLİS ERKMEN (1891-1985)

Büşra ÖZKAN

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Tarih Programı

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Hatice YILDIRIM

Çorum 2025



T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Büşra Özkan
Numarası : 220449006
Ana Bilim Dalı : Tarih
Programı : Tarih Programı
Danışmanı : Doç. Dr. Hatice Yıldırım
Tez Savunma Tarihi : 30.06.2025 **Saati:** 11.00
Tez Başlığı : Reşat Muhlis Erkmen (1891-1985)

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği'nin **9. maddesi** uyarınca, yapılmış olan tez savunma sınavı sonunda adayın tezinin **KABULÜNE OY BİRLİĞİ** ile karar verilmiştir.

TEZ SAVUNMA SINAV JÜRİSİ		KARAR	
Ünvanı Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret
Prof. Dr. İsmet Üzen	Jüri Başkanı	☒	☐
Doç. Dr. Hatice Yıldırım	Tez Danışmanı	☒	☐
Dr. Öğr. Üyesi Hümeysra Karabıyık	Üye	☒	☐

Prof. Dr. Osman ÇUBUK
Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim.

(İmza)

Büşra ÖZKAN

REŞAT MUHLİS ERKMEN (1891-1985)

Büşra ÖZKAN

ORCID: 000-0002-8270-2027

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Yüksek Lisans Tezi

Haziran 2025

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin sona ermesiyle kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde birçok alanda yenilikler ve inkılaplar yapılmıştır. Yapılan bu yenilikler ve inkılaplar arasında ziraat alanına da oldukça önem verilmiştir. Bu nedenle 1931 yılında Ziraat Vekâleti, İktisat Vekâletinden ayrılarak tek bir vekâlet konumuna getirilmiştir. 1931 yılında kurulan Ziraat Vekâletinin ilk bakanı Reşat Muhlis Erkmen olmuştur. Cumhuriyet tarihinde Atatürk döneminde bakan olma imkânına sahip olan Muhlis Erkmen, ziraata birçok alanda katkı sağlamış ve modern ziraatın öncüsü olmuştur. Muhlis Erkmen, 1931-1937 yılları ve 1939-1942 yılları arasında Ziraat Bakanı olarak görev yapmıştır.

Muhlis Erkmen, Ziraat Bakanlığı görevi dışında öğretmenlik, Ziraat Fen Müşavirliği, Bursa Milletvekilliği, Kütahya Milletvekilliği ve Ziraat Bankası İdare Meclisi Başkanlığı görevinde bulunmuştur. Muhlis Erkmen'in meslek hayatında en aktif olduğu alan ise Ziraat Bakanlığı dönemi olmuştur. Hem bir bakan hem de bir öğretmen olarak ilime ve ziraata son derece önem veren Muhlis Erkmen, zirai eğitimin gelişmesi için Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kurulmasına da öncülük etmiştir.

Cumhuriyet tarihinin ilk Ziraat Bakanı olan Muhlis Erkmen'in hayatını bütün yönleriyle ele almaya çalıştığımız bu çalışmada Muhlis Erkmen'in ziraata ve ilim hayatına kattığı değerlere yer verilmiştir. Dolayısıyla başta Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı, Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Şubesi ve Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Orman Bakanlığı Dijital Tarım İhtisas Kütüphanesinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Reşat Muhlis Erkmen, Ziraat, Ziraat Vekili, Milletvekili.

Bilim Kodu: 118101

REŞAT MUHLİS ERKMEN (1891-1985)

Büşra ÖZKAN

ORCID: 000-0002-8270-2027

HİTİT UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL

Master of Science Thesis

June 2025

ABSTRACT

In the Republic of Türkiye, which was established after the end of the Ottoman Empire, innovations and revolutions were made in many areas. Among these innovations and revolutions, great importance was also given to the field of agriculture. For this reason, in 1931, the Ministry of Agriculture was separated from the Ministry of Economy and became a single ministry. The first minister of the Ministry of Agriculture, established in 1931, was Reşat Muhlis Erkmen. Muhlis Erkmen, who had the opportunity to become a minister during the Atatürk period in the history of the Republic, contributed to agriculture in many areas and became the pioneer of modern agriculture. Muhlis Erkmen served as Minister of Agriculture between 1931-1937 and 1939-1942.

In addition to his duties as Minister of Agriculture, Muhlis Erkmen served as a teacher, Agricultural Science Consultant, Member of Parliament for Bursa, Member of Parliament for Kütahya, and Chairman of the Board of Directors of Ziraat Bank. Muhlis Erkmen was most active in her professional life during her time at the Ministry of Agriculture. Muhlis Erkmen, who gave great importance to science and agriculture both as a minister and a teacher, also pioneered the establishment of the Ankara Higher Agricultural Institute for the development of agricultural education.

In this study, in which we tried to cover all aspects of the life of Muhlis Erkmen, the first Minister of Agriculture in the history of the Republic, the values that Muhlis Erkmen contributed to agriculture and scientific life were included. Therefore, the Presidency of the State Archives of the Republic of Turkey, the Presidency of the Grand National Assembly of Turkey Library and Archive Services, the National Library Periodicals Branch and the Digital Agriculture Specialization Library of the Ministry of Agriculture and Forestry of the Republic of Turkey were used.

Key Terms: Reşat Muhlis Erkmen, Agriculture, Minister of Agriculture, Member of Parliament.

Science Code: 118101



TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim ve tez yazım sürecimde maddi ve manevi desteğini esirgemeyen babam Muhammet Özkan ve annem Gonca Özkan'a sonsuz teşekkür ederim. Bu süreçte küçük yaşlarına rağmen sevgileriyle bana umut olan kız kardeşlerim İkra ve Azra'ya teşekkür ederim. Ayrıca eğitimim ve tez yazım sürecimde bana destek olan halam Hacer Erusta ve kuzenim Merve Simay Ediş'e desteklerinden dolayı teşekkür ediyorum.

Yüksek Lisans eğitimim ve tez sürecimde bana yol gösteren, desteklerini, fikirlerini ve güler yüzünü esirgemeyen kıymetli tez danışmanım Doç. Dr. Hatice YILDIRIM'A sonsuz teşekkür ederim.

Büşra ÖZKAN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar DİZİNİ	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xiv
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

REŞAT MUHLİS ERKMEN'İN HAYATI

1.1. Çocukluk Yılları ve Eğitim Hayatı.....	6
1.2. Çalışma Hayatı.....	7
1.3. Siyasete Girişi.....	8
1.3.1. III. Yasama dönemi milletvekilliği (1927-1931)	10
1.3.1.1. Seyrisefain idaresinin 1928 senesi bütçesi.....	11
1.3.1.2. İktisat Vekâleti Bütçesi	11
1.3.1.3. Milli İhracat Ticareti Dairesi teşkiline dair kanun	12
1.3.2. IV. Yasama dönemi milletvekilliği (1931-1935)	13
1.3.2.1. Tıp ve Sağlık Meslekleri Hakkında Kanun	13
1.3.3. V. Yasama dönemi milletvekilliği (1935-1939)	14
1.3.4. VI. Yasama dönemi milletvekilliği (1939-1943)	14
1.3.5. VII. Yasama dönemi milletvekilliği (1943-1946)	15
1.3.6. VIII. Yasama dönemi milletvekilliği (1946-1950)	16
1.4. Eserleri.....	16
1.4.1. Sütçülük (Ekonomi-Araştırma-Teknik ve Analiz)	16

1.5. Muhlis Erkmen'in Nutukları	22
1.5.1. Lozan hakkında görüşleri	22
1.5.2. Mütareke döneminden bazı hatıralar	22
1.5.3. Zirai alanlarda cumhuriyet dönemi öncesi hakkında yaptığı açıklamalar	23
1.5.4. Cumhuriyet sonrası zirai durum hakkındaki değerlendirmeleri	23
1.6. Muhlis Erkmen'in Radyo Konuşmaları	24
1.7. Muhlis Erkmen'in Katıldığı Kongreler	28
1.8. Öncüsü Olduğu Kurumlar	30
1.8.1. Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü ve Muhlis Erkmen'in faaliyetleri	30
1.8.1.1. Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Muhlis Erkmen kütüphanesi	36
1.8.1.2. Köy Muallimleri Kursu	37
1.8.2. Atlı spor kulübü	38
1.8.3. Zirai kombinalar	40
1.9. Özel Hayatı	42
1.10. Ölümü ve Yankıları	44

2. BÖLÜM

MUHLİS ERKMEN'İN ATATÜRK DÖNEMİ ZİRAAT VEKİLLİĞİ SÜRECİ (1931-1937)

2.1. Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e Kalan Ziraat Mirası	47
2.2. Ziraat Vekâletinin Kuruluşu ve Muhlis Erkmen'in Göreve Gelişi	49
2.3. Muhlis Erkmen'in Ziraat Vekilliği Dönemi Faaliyetleri	52
2.3.1. Ziraat Vekâleti bütçesi	52
2.3.2. Zirai eğitim politikası	53
2.3.2.1. Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü	53
2.3.2.2. Atatürk Orman Çiftliği	57
2.3.3. Tarımsal hijyen	61
2.3.4. Yurtiçi tetkik seyahatleri ve faaliyetleri	64

2.4. Ziraatta Makine Kullanımı.....	69
2.5. Hayvancılık	71
2.6. Önemli Zirai Ürünler	78
2.6.1. Buğday	78
2.6.2. Çay	87
2.6.3. Pamuk.....	88
2.6.4. Zeytin.....	90
2.6.5. Tohum	91
2.7. Ormancılık ve Ağaçlandırma Faaliyetleri	92
2.8. Sulama Çalışmaları	101

3. BÖLÜM

MUHLİS ERKMEN'İN İSMET İNÖNÜ DÖNEMİ ZİRAAT VEKİLLİĞİ SÜRECİ (1939-1942)

3.1. II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Genel Ziraat Durumu ve Muhlis Erkmen'in Ziraat Vekilliği Süreci.....	104
3.2. Muhlis Erkmen'in Ziraat Vekilliği Dönemi Faaliyetleri	107
3.2.1. Eğitim	107
3.2.2. Çiftçi mallarının korunması kanunu.....	107
3.2.3. Ziraatta altyapı çalışmaları	109
3.2.4. Diğer konular	110
3.2.5. Yurtiçi tetkik seyahatleri ve faaliyetleri.....	111
3.2.6. Yurtdışı seyahatleri.....	118
3.3. Ziraatta Makine kullanımı	119
3.4. Hayvancılık	121
3.5. Yağış Miktarının Zirai Ürünlere Etkisi	123
3.6. Önemli Zirai Ürünler	124

3.6.1. Buğday.....	124
3.6.2. Çay	125
3.6.3. Pamuk	128
3.6.4. Tohum	128
3.7. Ormancılık ve Ağaçlandırma Faaliyetleri	129
SONUÇ/SONUÇ VE ÖNERİLER.....	135
KAYNAKLAR.....	140
EKLER	146
EK-1. 1938 yılında düzenlenen Ziraat Kongresi'nde kürsüde konuşmasını yaparken Muhlis Erkmen'in çekilen fotoğrafı	146
EK-2. Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'i Alsancak istasyonunda karşılayanlar	147
EK-3. Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde ilk dönemlerde Muhlis Erkmen Kütüphanesinde bulunan kitapların iç yüzüne eklenen exlibris	148
EK-4. III. Dönem Bursa Milletvekilliği Seçim Mazbatası	149
EK-5. IV. Dönem Kütahya Milletvekilliği Seçim Mazbatası	150
EK-6. V. Dönem Kütahya Milletvekilliği Seçim Mazbatası	151
EK-7. VI. Dönem Kütahya Milletvekilliği Seçim Mazbatası	152
EK-8. VII. Dönem Kütahya Milletvekilliği Seçim Mazbatası	153
EK-9. VIII. Dönem Bursa Milletvekilliği Seçim Mazbatası	154
EK-10. 1929 yılında Bükreş'te yapılan zirai kongreye Muhlis Erkmen'in Bursa Milletvekili ve Ziraat Mektebi Profesörü olarak katılması ve diğer ülkelerde zirai işleri tetkik etmesiyle ilgili belge.....	155
EK-11. Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'in rahatsızlığından dolayı 1936 yılında İsviçre'de tedavi edilmesi ile ilgili belge.....	156
EK-12. İsmet İnönü'nün, 1937 yılında Ziraat Vekilliği görevinden ayrılan Muhlis Erkmen'e hizmetlerinden dolayı teşekkür ettiğini bildiren telgraf.....	157
EK-13. 1939 yılında Ziraat Vekilli Muhlis Erkmen'in başkanlığında Moskova'ya giden heyetin masrafları ile ilgili belge	158
EK-14. Muhlis Erkmen'in Ziraat Bankası İdare Meclisi Başkanlığına gelmesi ile ilgili belge.....	159

EK-15. Muhlis Erkmen'in 1931 yılında kurulan Ziraat Vekâletinde ilk Ziraat Vekili olarak göreve gelmesi hakkında haber	160
EK-16. 1932 yılında Ziraat Vekâleti tarafından hazırlanan Buğday Kanunu hakkında haber	161
EK-17. Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'in Ankara'da evinin bahçesinde Yedigün dergisi ile yaptığı röportaj.....	162
EK-18. 1939 yılında yeni kurulan Dr. Refik Saydam Kabinesinde Muhlis Erkmen'in ikinci kez Ziraat Vekili olarak göreve gelişi hakkında haber	163
EK-19. Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'in 1940 yılında Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde yaptığı konuşmanın basına yansısı.....	164
EK-20. Muhlis Erkmen'in 1940 yılında radyodan çiftçiye yaptığı konuşmanın İktisadi Yürüyüş adlı Dergiye Yansısı	165
EK-21. Ankara Cebeci Asri Mezarlığında bulunan Erkmen ailesine ait aile mezarlığında Muhlis Erkmen'in mezarlığı.(Aile mezarlığında Muhlis Erkmen'in eşinin, annesinin, kızının ve damadının mezarlığı bulunmaktadır.)	166

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1.1 Sütçülük eserinde “Muhtelif memleketlerin yıllık süt verimleri”	18
Tablo 1.2. Yıllık süt servetinin zirai mahsullerle mukayesesi	19
Tablo 1.3. Muhlis Erkmen’in 5 Nisan 1940 tarihinde yapmış olduğu Radyo Konuşmasından zirai ürünlerinin dünya genelinde artış durumu	28
Tablo 1.4. Erkmen’in radyo konuşmasında harpten önce ve sonraki ürün fiyatlarını kıyaslaması	29
Tablo 2.1. 1935 yılı Tarım Bölgelerinde Bulunan Genel Hayvan Sayısı	75
Tablo 2.2. 1936-1937 yılları içerisinde hayvan sayıları	76
Tablo 2.3. Buğday mahsulü ekim ve biçim miktarları	79
Tablo 2.4. Buğday Mahsulünün 1931-1937 yılları arası ton olarak üretimi	87
Tablo 2.5. 1937 yılı Pamuk ihtiyacı ve üretimi	90
Tablo 3.1. 1940 yılının başlıca mahsullerinin bin ton hesabıyla 1939 yılı ile karşılaştırılması	114
Tablo 3.2. 1940-1942 yılları buğday mahsulü miktarı	125

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
AYZE	Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
C.H.P	Cumhuriyet Halk Partisi
S.	Sayı
s.	Sayfa
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMZC	Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
ZBİMB	Ziraat Bankası İdare Meclisi Başkanı

GİRİŞ

Tarihin yazıya geçirildiği dönemlerden itibaren biyografi türü de tarihçiler tarafından kullanılan ve insanların meraklarının giderilmesinde yardımcı olan bir tür olarak kendini göstermiştir. Ortaçağda biyografi, bir yaşam öyküsü yerine bir toplumda ön planda olan bir kişiyi toplumsal ahlak açısından örnek göstermek için yazılmıştır. Buradaki amaç toplumların siyasi ve aydın kesimine duyulan saygının korunmasıdır. Tarihçilerin ise yazdıkları biyografilerde önem verdikleri ilk husus, kişinin ele alındığı dönem içerisinde değerlendirilerek yaşadıklarının aktarılmasıdır. Ayrıca sadece kişinin yaşadığı dönemle ilgili olaylara değil, kişinin hakkında yazılan akademik belgeler ve arşiv belgeleri gibi belli başlı önemli belgelerin incelenmesi gerekmektedir. Bu sebeple John Tosh'a göre tarihsel biyografi yazmak, büyük bir projedir.¹

Genel anlamda biyografiler tarih alanının değil edebiyat alanının bir dalı olarak kabul görse de 20. Yüzyılın başlarında biyografilerin edebi özelliklerini yitirmeye başladıkları bilinmektedir. Böylelikle biyografi türü tarih yazıcılığında önem sahibi olmaya başlamıştır. Özellikle son dönemler temel alındığında 2000'li yıllarla beraber biyografi türü ön plana çıkmaya başlamış ve tarihçilerin yöneldiği bir yazı türü olmuştur.²

Tarihe duyulan ilgi dolayısıyla biyografi türüne de duyulan ilgi sonucunda tarih alanının içinde yer alan biyografi zamanla ayrı bir bilim dalı haline gelmiştir. Biyografi, toplumsal olarak önemli olayların meydana gelirken o olaylarda bulunan önemli kişilerin yaşam hikâyesi olarak değerlendirilmektedir. Biyografinin üç farklı alt kategorisi vardır. Bunlar bilimsel biyografi-monografi çalışması, biyografik roman ve nekroloji olarak bilinmektedir. Biyografik roman bir kurgu ile kişinin hayatının anlatılması iken nekroloji ölen kişinin hemen arkasından yazılan yazıdır. Bilimsel biyografi ya da monografi çalışmaları ise bir kişinin doğumundan ölümüne kadar geçen süredeki hayat hikâyesine dayanmaktadır.³ Bizimde çalışmamız da temel aldığımız biyografi türü bilimsel biyografi veya monografi çalışması olarak değerlendirilmektedir.

Kısacası biyografi; önemli bir kişinin yaşam öyküsünün yazıldığı çalışmalar olarak nitelendirilmektedir. Biyografide, ele alınan kişinin doğumu, eğitimi, çalışma hayatı, eserleri ve ölümüne yer verilmektedir. Kişinin yaşamı boyunca bulunduğu ortama kattığı değerler ve sağladığı gelişmelerle beraber kişinin siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik anlamda yapmış olduğu faaliyetleri de içermektedir.

¹ Tosh, J. *Tarihin Peşinde*, Kronik Kitap, İstanbul, 2020, s.112,113.

² Lukacs, J. *Tarihin Geleceği*, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2022, s.67,68.

³ Çelik, Y. (2022). *Biyografi Yazma Geleneği ve Cumhuriyet Sonrasında Biyografi Sözlükleri*. Bilig(102), s.2.

Her şeyin bir tarihi olduğu gibi yaşayan her kişinin de kendisine ait bir tarihi bir geçmişi vardır. Fakat bazı kişiler yaşadığı coğrafyada ve toplumda önemli işlere imza atmış veya önemli olaylarda yer almışlardır. Bu sebeple bu kişiler bulundukları coğrafyada ön plana çıkmışlardır. Türkiye Cumhuriyet'i tarihinde ise önemli bir yer tutan Reşat Muhlis Erkmen'in biyografisini ele aldığımız çalışmada Erkmen'in hayatı ve yaşamı boyunca Türkiye Cumhuriyet'inde yapmış olduğu faaliyetler incelenmiştir. Ayrıca tarih alanında "ilklere" verilen önem herkes tarafından bilinmektedir. Bu doğrultuda çalışmamızın öznesi olan Reşat Muhlis Erkmen, Türkiye Cumhuriyet'inin ilk Ziraat Vekili olarak son derece önemli bir değer ve araştırma konusudur.

Çalışmamızın önemli bir kısmını Muhlis Erkmen'in tarım bakanlığı dönemleri içermektedir. Bu sebeple tarım alanı hakkında genel yargılara baktığımızda insanların ihtiyaç duyduğu hayvansal ve bitkisel ürünleri yetiştirmek amacıyla ekme, dikme ve bakma faaliyetlerinin tarım ya da tarımsal faaliyet olarak değerlendirildiği görülmektedir. Tarım genel anlamda bir toprağı işlemek ve bitkisel üretimde bulunmaktadır. Geniş anlamda ise toprak, tohum, gübre, su gibi unsurlarla bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretiminin sağlanması olarak değerlendirilmektedir. Tarıma verilen temel önem geçmişte ve günümüzde bir ortak noktada bulunmaktadır. Bu ortak nokta ise insanoğlunun beslenmesi olarak değerlendirilmektedir.⁴

Tarihsel süreçler temel alınarak tarım alanına baktığımızda ise tarım, birçok uygarlığa ev sahipliği yapan en eski ticari faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı dönemler ve farklı uygarlıklarda tarım alanında en önemli ortak nokta ise topraktan en yüksek verimi almaktır.⁵ Ayrıca tarım, dünya tarihinde en önemli sektörlerden birisi olarak yer almaktadır. Tarımın ülke ekonomisine katkısı ise birçok alanda kendini göstermektedir. Tarım: nüfusa, işgücüne, toplumun beslenme ihtiyacını gidermesine, sanayi alanına ve dış ticaret gibi alanlara katkı sağlamaktadır.⁶ Bu sebeple Türkiye coğrafyasında tarım son derece önem arz eden bir alandır. Cumhuriyet döneminde ise tarım alanına oldukça özenli bir şekilde yaklaşılmış ve önem verilmiştir.

Muhlis Erkmen'in biyografisini ve çalışma hayatını anlatan bazı makaleler mevcuttur. Bunlardan birisi *Türk Yüksek Ziraat Mühendisleri Birliği Dergisi'nde* Hadiye Tunçer tarafından yayınlanan makaledir. Hadiye Tunçer'in, Muhlis Erkmen ile yaptığı röportaja yer verilen makalede Erkmen, kendi ağzından hayat hikâyesini ve özellikle çalışma hayatını anlatmıştır.⁷ Ziraat Mühendisi İ. Hakkı Sarıkaya tarafından ise *Tarım Orman ve Köy Dergisinde, Tarımda İz*

⁴ Kayıran, M., & Metintaş, M. Y. (2021). *Türkiye'nin Tarım Politikaları (1918- 1938)*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(1), s.116.

⁵ Mızırak, Z., & Ceylan, A. (2023). *100. Yılında Türkiye'deki Tarım Politikalarının Yapısal Değişimi*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 5(Özel Sayı), s.132.

⁶ Uzundumlu, A. S. (2012). Tarım Sektörünün Ülke Ekonomisindeki Yeri ve Önemi. *Alinteri Journal of Agriculture Science*, 22(1), s.35.

⁷ Tunçer, H. (1958). *Kırk Yıllık Meslekdaşlarımız*. Türk Yüksek Ziraat Mühendisleri Birliği(21), s.67-72. Erişim Tarihi: 20Şubat,2024.
https://kutuphane.tarimorman.gov.tr/pdf_goster?file=6ca5d4fe114c091ce8a1076b64861566&search=#book/70

Bırakanlar adlı bölümünde Muhlis Erkmen'e yer verilmiştir. Burada biyografisi verilen Erkmen'in çalışma hayatına değinilmiştir.⁸ Genel anlamda birbirine benzer olan bu makaleler ile Muhlis Erkmen'in eğitim ve çalışma hayatını içeren bilgiler genel hatlarıyla kronolojik olarak aktarılmıştır.

Muhlis Erkmen'i yakından tanıma fırsatını bulan Kamuran Ardiç'ın, *Orman Mühendisliği* adlı dergide "*Sönen Bir Yıldız Muhlis Erkmen*" adlı makalesi bulunmaktadır. Bu makale Muhlis Erkmen'in vefatı üzerine yazılmıştır. Adı geçen makalede Erkmen'in biyografisine yer verilmiş ve tarım alanına kattığı değerler ile Atatürk ile olan ilişkisi anlatılmıştır. Ayrıca Ardiç bu makalesinde Erkmen'i ormancılık reformunun banisi olarak adlandırmıştır. Daha sonra Erkmen'in hiçbir siyasi entrikanın içinde bulunmadığını ve ilim adamı kişiliği ile mütevazı ve özverili bir şekilde siyasi hayatta bulunduğu vurgulamıştır.⁹

Yedigün Dergisi'nde ise "*Ziraat Vekilimiz Muhlis Beyin Bahçesinde Bir Saat*" ve "*Ziraat Vekilimiz Muhlis Erkmen*" adlı Muhlis Erkmen ile yapılan röportajlara yer verilmiştir. Bu röportajlarda Erkmen'in çalışma prensipleri, idealleri, hobileri ve aile hayatı gibi birçok ayrıntıya ulaşılmaktadır.¹⁰ Ayrıca TRT muhabiri ve prodüktörü olan Nazmi Kal'ın, Muhlis Erkmen ile yaptığı röportaja yer verilen *Atatürk'ten Duymadığınız Anılar* adlı kitabında Erkmen'in Atatürk ile olan anılarına ve soyadını alma hikâyesine değinilmiştir.¹¹ Bahsedilen kaynaklar dışında tarımla alakalı akademik çalışmalarda ve tezlerde Muhlis Erkmen'in Tarım Bakanı olduğu dönemlerle ilgili konular ele alındığında Erkmen'in ismine değinilmiştir.

Çalışmamızın ana konusu Reşat Muhlis Erkmen'dir. Birçok alanda görev yapmış olan Erkmen, çalışma hayatına Halkalı Ziraat Mektebi'nde hocalık görevi yaparak başlamıştır. İlerleyen dönemlerde Ziraat Fen Müşavirliği görevinde bulunan Erkmen, Ziraat Vekili olarak 1931-1937 yılları ile 1939-1942 yılları arasında görev yapmıştır. Cumhuriyet tarihinin ilk ziraat vekili olan Erkmen aynı zamanda en uzun süre bu görevde bulunan vekil olmuştur. Bu sebeple Muhlis Erkmen'in çalışma hayatında en aktif olduğu görevi ziraat vekilliğidir. Bir eğitimci olan Erkmen, zirai eğitimin gelişmesi adına Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün açılmasına öncülük etmiş ve enstitüsünün faaliyetlerinde sıkça yer almıştır. Sütçülük alanında ise kitap yazmıştır. Ayrıca Muhlis Erkmen III. ve VIII. dönemlerde Bursa milletvekili, IV.-V.-VI.-VII. dönemlerde ise Kütahya milletvekilliği görevinde bulunmuştur. Milletvekilliği süreçleri, ziraat vekili olduğu süreçlere denk geldiği için Muhlis Erkmen'in Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki faaliyetleri genel oranda zirai konular ile ilgili olmuştur. Dolayısıyla çalışmamızda Erkmen'in, çocukluk

⁸ Sarıkaya, İ. H. (1988). Esad Muhlis Erkmen (1891-1985). Tarımda İz Bırakanlar, 39, Erişim Tarihi: 20 Şubat, 2024, s.39-69.
https://kutuphane.tarimorman.gov.tr/pdf_goster?file=2d2b9053a40eb8172305a1da99e842&search=#book/24

⁹ Ardiç, K. (1985). "Sönen Bir Yıldız Muhlis Erkmen.", Orman Mühendisliği, 22(11), s.7-18.

¹⁰ Rifat, S. "Ziraat Vekilimiz Muhlis Beyin Bahçesinde Bir Saat" Yedigün Dergisi, 1933, 17, s.11-13., Alaçam, S. "Ziraat Vekilimiz Muhlis Erkmen", Yedigün Dergisi, C.14, 1939, s.7-26.

¹¹ Kal, N. "Atatürk'ten Duymadığınız Anılar", Ankara, 2011, s.306-310.

yılları, eğitim ve çalışma hayatı, siyasi hayatı, ziraat alanında yapmış olduğu faaliyetler, zirai eğitime olan katkısı, Kütahya ve Bursa milletvekilliği süreçleri değerlendirilmiştir.

Çalışmanın çerçevesini T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nden alınan belgeler, III.-IV.-V.-VI.-VII.-VIII. Dönem Zabıt Cerideleri ve Seçim mazbataları, Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, T.C. Resmi Gazetesi, TÜİK istatistikleri ve 1931-1942 yılları arası dönemin gazeteleri ile dergileri oluşturmaktadır. Elde edilen belgelerle Muhlis Erkmen'in meslek hayatındaki faaliyetleri incelenmiş ve bu faaliyetler sınıflandırılarak kronolojik bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın amacı ise ilk olarak Reşat Muhlis Erkmen'in hayatını ve faaliyetlerini incelemektir. Bu kapsamda aşağıda verilen sorulara cevaplar aranmıştır.

1. Reşat Muhlis Erkmen Kimdir?
2. Reşat Muhlis Erkmen'in eğitim hayatı ve çalışma hayatındaki faaliyetleri nelerdir?
3. Reşat Muhlis Erkmen'in siyasete girişi ve milletvekili olarak görev yaptığı dönemlerdeki faaliyetleri nelerdir?
4. Reşat Muhlis Erkmen'in eserleri nelerdir?
5. Reşat Muhlis Erkmen'in tarım bakanı olduğu dönemlerde yapmış olduğu önemli konuşmalar nelerdir?
6. Reşat Muhlis Erkmen'in öncüsü olduğu kurumlar nelerdir?
7. Reşat Muhlis Erkmen'in Tarım Bakanı olduğu dönemlerde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki faaliyetleri nelerdir?
8. Reşat Muhlis Erkmen'in Tarım Bakanı olduğu yıllarda yapılan kanunlar ve faaliyetler nelerdir?

Belirtilen sorular kapsamında Muhlis Erkmen'in eğitim, çalışma ve siyasi hayatı incelenmiştir. Bu incelemeler doğrultusunda Erkmen'in son derece vatanına bağlı bir bilim adamı ve siyasetçi olarak Cumhuriyet tarihinde yer aldığını görmekteyiz. Bu nedenle Türkiye'de ziraatın gelişmesi için yapmış olduğu çalışmalar incelenerek çalışmamızda belirtilmiştir. Muhlis Erkmen'in bu faaliyetleri yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nde tarımın gelişmesi ve modernleşmesi adına son derece önemli ve hedefe giden yolda ilk basamak niteliğindedir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çocukluk yılları ve eğitim hayatı, çalışma hayatı, siyasete girişi ve milletvekilliği süreçleri, özel hayatı, ölümü ve eserleri anlatılarak Muhlis Erkmen'in hayat hikâyesine yer verilmiştir. Ayrıca Muhlis Erkmen'in önemli konuşmaları ve kurulmasında öncü olduğu kurumlar hakkında bilgiler verilmiştir. Bunlarla beraber Erkmen'in katıldığı kongreler kronolojik bir şekilde aktarılmıştır. Bu kapsamda Muhlis Erkmen'in çocukluk yıllarında bulunduğu ortam ve aldığı eğitim incelenmiştir. Çalışma

hayatında yaşadığı süreçler ve yaptığı görevler Muhlis Erkmen'in kendi sözlerine de yer verilerek aktarılmıştır. Siyasi hayata girişi ve siyasi hayatının sona ermesi süreçleri kronolojik bir şekilde verilmiştir. Siyasi hayatının içerisinde kronolojik olarak milletvekilliği süreçleri aktarılmıştır. Daha sonra özel hayatına değinerek Muhlis Erkmen'in kişiliği, hobileri ve ailesi hakkında bilgiler değerlendirilmiştir. Muhlis Erkmen'in ölümü üzerine yapılan haberler ve yazılan yazılara yer verildikten sonra Erkmen'in Sütçülük adındaki eseri incelenerek özetlenmiştir. Muhlis Erkmen'in önemli konular üzerine olan nutuklarına da yer verildikten sonra Erkmen'in kurulmasına öncülük ettiği kurumlar hakkında bilgiler verilerek ülkeye kazandırdığı değerler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise Muhlis Erkmen'in Atatürk Dönemi Ziraat Vekilliği süreci incelenmiştir. İlk olarak Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e kalan tarım mirasına ve Ziraat Vekâletinin kuruluş sürecine değinilmiştir. Daha sonra Muhlis Erkmen'in ziraat vekili olarak göreve gelmesi ve meclisteki faaliyetlerine yer verilmiştir. Muhlis Erkmen'in mecliste söz aldığı konular sınıflandırılarak aktarılmıştır. Meclis faaliyetlerinde bütçe konuşmaları maliye başlığı altında birleştirilmiş ve kronolojik bir şekilde verilmiştir. Atatürk dönemi ziraat vekilliği sırasında eğitim ve tarım alanında hijyen konuları hakkında da mecliste konuşmaları olan Muhlis Erkmen'in konuşmaları eğitim ve tarımsal hijyen başlıkları adı altında verilmiştir. Daha sonra Muhlis Erkmen'in CHP Dördüncü Kurultay'ındaki önemli konuşmaları verilerek Atatürk döneminde yapmış olduğu yurtiçi seyahatleri kronolojik bir şekilde aktarılmıştır. Bu bağlamda Muhlis Erkmen'in ziraatın kalkınması için şehir seyahatleri ve faaliyetleri ortaya konulmuştur. Daha sonra ziraatta makine kullanımı, hayvancılık faaliyetleri, önemli zirai ürünler ve ormancılık alanındaki faaliyetler; meclis konuşmaları, dönemin basını ve ikincil kaynaklar kullanılarak Muhlis Erkmen'in bu alanlarda yapmış olduğu faaliyetler ve Erkmen'in tarım bakanı olduğu süreçteki zirai faaliyetler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölüm ana başlıkları ile ikinci bölümle benzer niteliktedir. Üçüncü bölüm Muhlis Erkmen'in İsmet İnönü Dönemi Ziraat Vekilliği Süreci başlığı altında verilmiştir. Bu bölümde Muhlis Erkmen'in ikinci kez ziraat vekili olarak göreve geldiği İsmet İnönü Dönemi ve II. Dünya Savaşı'nın ziraata etkisi değerlendirilmiştir. Daha sonra Muhlis Erkmen'in meclis faaliyetlerine ve konuşmalarına yer verilmiştir. Meclisteki faaliyetleri maliye, ziraatta altyapı çalışmaları ve diğer konular olarak sınıflandırılmıştır. Bu faaliyetler ile genel anlamda zirai konular ve çıkarılan kanunlar ortaya konulmuştur. Daha sonra Muhlis Erkmen'in yurtiçi ve yurtdışı tetkik seyahatlerine değinilerek zirai alanlarda yapmış olduğu faaliyetler aktarılmıştır. Bu bölümlerden sonra İsmet İnönü dönemi ziraat vekilliği sürecinde hayvancılık faaliyetlerine, önemli zirai ürünlere, ormancılık faaliyetleri ile ziraata makine kullanımına değinilmiştir. Bu başlıklar altında meclis konuşmaları, dönemin basını ve ikincil kaynaklar kullanılarak Muhlis Erkmen'in bu alanlardaki faaliyetleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. BÖLÜM

REŞAT MUHLİS ERKMEN'İN HAYATI

1.1. Çocukluk Yılları ve Eğitim Hayatı

Cumhuriyet döneminin ilk Tarım Bakanı olarak ön plana çıkan Reşat Muhlis Erkmen, 1891 yılında Bursa'da doğmuştur. Muhlis Erkmen, Bursa'nın merkez ilçesine bağlı olan 6. Dairesinde nüfusa kayıtlıdır.¹² Erkmen'in Babasının adı Reşat annesinin adı ise Leman'dır.¹³ Muhlis Erkmen'in babası Reşat Bey, Bursa civarında Nalbantzade Reşat olarak tanınmaktadır. Bursa'nın tanınmış ailelerinden birisi olan bu aile çiftçilik ile meşguldür. Çiftçi bir ailenin içinde doğup büyüyen Erkmen, çocukluğunda okuldan arta kalan zamanda ve yaz tatillerinde vaktini çoğunlukla dedesine ait Bursa civarında bulunan çiftlikte geçirmiştir. Bu nedenle Erkmen'in ziraatla olan ilişkisinin çocukluk dönemlerine kadar dayandığı söylemek mümkündür.¹⁴ İleride yapacağı mesleğin temel taşları çocukluk döneminde inşa edildiği için Erkmen, ziraatla ilgilenmiş ve en nihayetinde Cumhuriyet Döneminin ilk Tarım Bakanı olmuştur. Böylelikle Erkmen, Cumhuriyet tarihi açısından önemli bir kişi olarak tarihte yerini almıştır.

Çocukluğu Bursa'da geçen Muhlis Erkmen, Bursa İdadisinde eğitim görmüştür.¹⁵ Bursa İdadisini bitirdikten sonra İstanbul'da 1907 yılında Halkalı Ziraat Mektebi'ne başlamıştır. Kamuran Ardic'ın Muhlis Erkmen hakkındaki yazısında Erkmen'in Halkalı Ziraat Mektebi'nden 1911 yılında okul birincisi olarak mezun olduğu belirtilmektedir.¹⁶ Ayrıca Erkmen'in Halkalı Ziraat Mektebi'nde öğrencilik yıllarında mecliste bir milletvekilinin ziraati ve ziraatçıları küçümsemesi üzerine dönemin gazetelerinde milletvekiline tepki gösteren bir yazı yayınladığı bilinmektedir.¹⁷

¹² Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM- III. Dönem 1927-1931, III. Cilt, s. 153.

Not: Çalışmamızda Muhlis Erkmen'in ailesine ulaşılmaya çalışılmıştır. Fakat kendinden önce eşi, çocukları ve damadının vefat ettiği bilinmektedir. Torunları hakkında ise herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

¹³ TBMM Albümü (1920-2010), III. Yasama Dönemi, 141.

¹⁴ Ardic, K. (1985). "Sönen Bir Yıldız Muhlis Erkmen." Orman Mühendisliği, 22(11), s.7.

¹⁵ Rifat, S. "Ziraat Vekilimiz Muhlis Beyin Bahçesinde Bir Saat" Yedigün Dergisi, 1933, 17, s.11.

¹⁶ Ardic, a.g.m., s.7.

¹⁷ Tunçer, H. (1958). *Kırk Yıllık Meslekdaşlarımız*. Türk Yüksek Ziraat Mühendisleri Birliği(21), 67, Erişim Tarihi: 20 Şubat, 2024.

https://kutuphane.tarimorman.gov.tr/pdf_goster?file=6ca5d4fe114c091ce8a1076b64861566&search=#book/70

1.2. Çalışma Hayatı

Mektep hayatı canlı geçen Muhlis Erkmen, Halkalı Ziraat Mektebi'nden mezun olduktan sonra Ankara Orta Ziraat Mektebi'nde 5 yıl boyunca öğretmenlik görevinde bulunmuştur.¹⁸ Hadiye Tuncer ile yaptığı röportajda Erkmen, öğretmenlik yıllarını şu sözlerle anlatmaktadır:

*"Benim ilk mes'ut beş yılım bu güzel mektepte öğretmen olarak geçmiştir. Mektepte ideal bir barış hüküm sürmekte idi. Hocalar ve talebe karşılıklı sevgi ve saygı içinde adeta birbiriyle kaynaşmış bir aile olmuşlardı. Orada öyle unutulmaz günler geçirmişimdir ki hala hasretle anarım."*¹⁹

Erkmen, sevdiği öğretmenlik mesleğine 1916 yılında askerlik yapmak için ara vermiştir. Askerlik görevini bitirdikten sonra zootekni ve sütçülük alanlarında uzmanlığını almak üzere Almanya'ya gönderilmiştir. Almanya'da bulunduğu süreçte I. Dünya Savaşı yaşanmakta olduğu için mütareke yıllarında yurda geri dönmek mecburiyetinde kalmıştır.²⁰ Erkmen, Almanya'da geçirdiği bu süreçten sonra yurda dönünce Sabih Alaçam ile yaptığı röportajda "Gurbet elinde, mağlubiyetin şahidi olmak, ne kadar acı bilseniz... İlk gördüğüm manzaradan hissettiğim elemi daima hatırlarım" sözleriyle vatanına döndüğü zamanki üzüntüsünü dile getirmiştir.²¹

Yurda döndükten sonra Halkalı Ziraat Mektebi'ne sütçülük ve ziraat sanatları müderrisi olarak atanan Erkmen'e Sütçülük, Konservecilik, Arıcılık ve İpekböcekçiliği dersleri verilmiştir. Kendi uzmanlık alanı dışında derslerde görevlendirilen Erkmen bu durumdan memnun olmadığını ve kendi uzmanlık alanı olan Zootekni dersinin hocalığının kendisine verilmesi için yaşadığı durumu şu sözlerle anlatmaktadır;

*"Fakat uhdeme sütçülük, konservecilik, arıcılık ve ipekböcekçiliği derslerini verdiler. İtiraz ettim. Müsteşara kadar çıktım. (ihtisasım sütçülük ve hayvancılık üzerinedir, bana yalnız bu dersleri verin) dedimse de müsteşar ne çıkar canım! "Timolyon'un kitabını okuyup çocuklara anlatamaz mısın?" diye bir de alay etti. Yüksek Mektepte ihtisasım haricindeki dersleri bir başkasının kitabından anlatacaktım. Ne dedimse kar etmedi"*²²

Kendi uzmanlığı olan derslerle yoluna devam etmek isteyen Erkmen, yaşadığı bu olumsuz durumu tiye almak için bir kartvizit bastırdığını ise şu sözlerle anlatmaktadır;

"Fakat vazifeye başladıktan sonra da her fırsattan faydalanarak itirazıma devam ettim. Hatta alay olsun diye şöyle bir kartvizit de bastırmıştım: "Elmüderrisi fitdurusi dudelharir ve haşere't-ül asel ve konserve-i sebzevat mütevellidi filbursa"

¹⁸ Sarıkaya, İ. H. (1988). *Esad Muhlis Erkmen* (1891-1985). Tarımda İz Bırakanlar, s. 39, Erişim Tarihi: 20 Şubat, 2024. https://kutuphane.tarimorman.gov.tr/pdf_goster?file=2d2b9053a40ebeb8172305a1da99e842&search=#book/24

¹⁹ Sarıkaya, a.g.m. , s.39.

²⁰ Ardıç, a.g.m., s.8.

²¹ Alaçam, S. "Ziraat Vekilimiz Muhlis Erkmen", Yedigün Dergisi 5 Eylül 1939 c.14, s26.

²² Tunçer, a.g.m., s.68.

*el'hüdavendigar Esat Muhlis İbni Reşat" (İpekböceği, Arıcılık ve sebze konservesi profesörü Bursa doğumlu Reşat oğlu Esat Muhlis)."*²³

Erkmen'e uzmanlığı olmayan derslerin verilmesi Erkmen için can sıkıcı bir durum haline gelse de bu durum hakkındaki mücadelesi bir yıl sonra başarıyla sonuçlanarak kendi uzmanlık alanı olan zootekni dersinin hocalığını da yapmaya başlamıştır. Erkmen'in hocalık görevi sadece Halkalı Mektebi ile sınırlı kalmamıştır. Erkmen, bu durumdan Hadiye Tunçer ile olan röportajında *"Bu arada Feyziati ve Gelenbevi Liselerinde de hocalık yaptım"* sözleriyle bahsetmektedir.²⁴ Hocalık görevinin yanı sıra Kurtuluş Savaşı yıllarında ise İktisat Vekâleti Ziraat Fen Müşavirliği görevinde bulunmuştur.²⁵ 1920 yılının Aralık ayında ise Mevaşi Tekniği Müderrisliği görevine yükseltilmiştir.²⁶ 1923 yılında ise tekrardan Halkalı Ziraat Mektebi'ne dönerek burada iki yıl kadar rektörlük görevinde bulunmuştur.²⁷ Ayrıca Bir eğitimci olan Erkmen, Fransızca ve Almanca olmak üzere iki yabancı dil bilmektedir.²⁸ Muhlis Erkmen'in eğitime katkısı yukarıda bahsedilenlerle kalmayıp Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsünün açılmasına da öncülük ettiği ve birçok faaliyetinde bulunduğu bilinmektedir.²⁹ Ayrıca kendini eğitime adanmış olan Erkmen'in İstanbul Üniversitesi Ziraat Fakültesi kurucularından biri olduğu da bilinmektedir.³⁰

1.3. Siyasete Girişi

1927 yılında tekrardan Ziraat Fen Müşavirliği görevinde bulunan Erkmen, aynı yıl içinde III. Dönem seçimlerine katılmış ve seçim sonucunda 913 oy olarak memleketi olan Bursa'da milletvekilliğine seçilmiştir. Ekim 1927 tarihinde mazbatasını alan Erkmen, siyasete tam anlamıyla giriş yapmıştır.³¹ Toplam 6 dönem milletvekilliği yapan Erkmen, III. ve VIII. Dönemlerde memleketi olan Bursa milletvekilliği görevini üstlenirken IV.-V.-VI.-VII. Dönemlerde ise memleketine yakın olan Kütahya'da milletvekilliği görevini yerine getirmiştir.³²

1928 yılına kadar Ziraat Vekâleti, İktisat Vekâleti bünyesinde yer almıştır. 1928 yılında İktisat Vekâleti; Ziraat Vekâleti ve Ticaret Vekâleti olmak üzere iki farklı kola ayrılmıştır.³³ Bu durum

²³ Tunçer, a.g.m., s.68.

²⁴ Tunçer, a.g.m., 68-69.

²⁵ TBMM Albümü (1920-2010), III. Yasama Dönemi, 141.

²⁶ Öztürk, a.g.e., s.153-154.

²⁷ Tunçer, a.g.m., s. 69.

²⁸ TBMM Albümü (1920-2010), VIII. Yasama Dönemi, s.457.

²⁹ Sarıkaya, a.g.m., s.42.

³⁰ Cumhuriyet, 28 Haziran 1985.

³¹ Öztürk, a.g.e., s.154.

Tunçer, a.g.m., s. 69.

³² TBMM Albümü (1920-2010), VIII. Yasama Dönemi, 457.

³³ Ardıç, a.g.m., s. 8.

o dönemde çok uzun soluklu olmasa da 1931 yılında Ziraat Vekâleti yeniden oluşturularak Muhlis Erkmen ziraat vekili görevine getirilmiştir.³⁴ Muhlis Erkmen bu sebeple Cumhuriyet Tarihinin ilk ziraat vekili olma özelliğini taşımaktadır. Erkmen, 1931-1937 ve 1939-1942 yılları arasında İnönü ve Refik Saydam Kabinelerinde Ziraat Vekilliği görevinde bulunmuştur.³⁵

Atatürk döneminde vekillik yapan Erkmen, Vekâlet müşaviri ve müsteşarı iken Atatürk'ün dikkatini çekmeyi başarmıştır. Hayri Birler'in yaptığı bir araştırmaya göre Erkmen 89 defa köşkün yemekli toplantılarına davet edilmiştir. Bu dönem içerisinde Atatürk'ün davetlerine en çok katılan vekil olarak dikkatleri üzerine çeken Erkmen, "*Atatürk'ün Tarım Bakanı*" olarak anılmıştır. Atatürk döneminde beş buçuk yıl ara vermeden Ziraat Vekilliği görevini yapan Erkmen, dönemin Dışişleri Bakanlığını yapan Tevfik Rüştü Aras'dan sonra görev süresinde rekor sahibi olsa da 1937 yılının Haziran ayında istifa ederek hükümetten ayrılmıştır.³⁶ Bu ayrılık konusunda Kamuran Ardic'ın "*Sönen Bir Yıldız Muhlis Erkmen*" adlı yazısında bazı anlaşmazlıklar olduğundan dolayı olabileceği fakat nedeninin ne olduğunu bilemedikleri ifade edilmiştir. Ayrıca aynı süreç içerisinde İsmet İnönü'nün de izinli olarak başkanlıktan çekildiği ve Celal Bayar Hükümetinin kurulduğu belirtilmektedir.³⁷ Ancak Nazmi Kal'ın³⁸ Atatürk ve İnönü'nün fikir ayrılıkları ile ilgili yazdığı "*Atatürk-İnönü İlişkileri İlk Beraberlikten Sonuna Kadar*" adlı kitaptan yararlanarak bulduğumuz sonuca göre Atatürk'ün Erkmen'den memnun olmadığını belirten konuşmalara yer verilmiştir. İsmet İnönü bu duruma sitem ederek cevap vermiş olsa da Muhlis Erkmen 01.06.1937 tarihinde istifa ederek ayrılmış ve yerine Şakir Kesebir, ziraat vekili olarak atanmıştır. İsmet İnönü ise yaşanan olumsuz durumların üzerine Atatürk'ün de isteği ile izinli olarak görevine ara vermiştir.³⁹ Bu sürecin ardından Erkmen, Refik Saydam Hükümetinde 1939 yılının Ocak ayında tekrardan ziraat vekili olarak göreve başlamıştır. Erkmen, bu görevini üç yıl üç ay olmak üzere Temmuz 1942 tarihine kadar yapmış ve dönemin Cumhurbaşkanı Refik Saydam'ın ölümünden sonra görevinden ayrılmıştır.⁴⁰ Cumhuriyet tarihinin ilk ziraat vekili olan Muhlis Erkmen, toplam sekiz yıl sekiz ay ziraat vekili olarak görev yapmıştır. Erkmen, Nisan 1945 tarihinde emekliliğe ayrılmış olsa da siyasi hayattan 1950 yılından sonra tamamen çekilmiştir.⁴¹ Erkmen'in Ziraat Vekilliği sona ermiş olsa

³⁴ Son Posta, 30 Kânunuevvel 1931.

³⁵ Tunçer, a.g.m., s.69. Öztürk, a.g.e., s.154.

³⁶ Ardic, a.g.m., s.7.

³⁷ Ardic, a.g.m., s.9.

³⁸ 1940 Rize doğumlu olan Nazmi kal, TRT muhabiridir. 1970 yılında TRT'de prodüktör olarak göreve başlamıştır. Nazmi kal, mesleğe ilk başladığı yıllarda Atatürk'ün Hayatı, İsmet İnönü, Lozan Anlaşması ve Celal Bayar içerikli programlar üretmiştir. 1980 yılından sonra Atatürk'ten Anılar programı ile cumhuriyetin önemli isimleri ile röportajlar yapmıştır. Bu kişilerden birisi de Muhlis Erkmen'dir. Önemli yapımlara ve programlara imza atan Nazmi Kal'ın, "İsmet İnönü'nün Televizyona Anlattıkları", "Atatürk'ten duymadığınız anılar" "Atatürk'ün Diktiği Ağaçlar" "Atatürk-İnönü İlişkileri İlk Beraberlikten Sonuna Kadar" adlı kitapları bulunmaktadır.

³⁹ Kal, N. "*Atatürk-İnönü İlişkileri İlk Beraberlikten Sonuna Kadar*" Ankara, 2020, s.195-201.

⁴⁰ Tunçer, a.g.m., 69.

⁴¹ Öztürk, a.g.e., s.154.

dahi kendini ilime ve ülkenin tarımına adanmış bir kişi olduğu için uzun süre yine çiftçinin, tarımın dertleri ile ilgilenmiştir. Ayrıca bu süreçten sonra dört yıl kadar da Ziraat Bankası İdare Meclisi Başkanlığı görevini üstlenmiştir.⁴²

Birçok görevde bulunan Muhlis Erkmen, Hadiye Tunçer ile yaptığı röportajda çalışma hayatını şu sözlerle kısaca özetlemektedir;

“Böylece bütün memuriyet hayatımda 11,5 yıl hocalık, 2 yıl rektörlük, 2 yıl Fen müşavirliği ve müsteşarlık, 9 yıl da vekillik yapmış oluyorum, bunlara dört yıllık Ziraat Bankası İdare Meclisi Başkanlığını da ilave edilecek olursa hal tercümem tamamlanmış olur”.⁴³

1.3.1. III. Yasama dönemi milletvekilliği (1927-1931)

Muhlis Erkmen, memleketi Bursa’da 1927 yılında milletvekili seçimlerine katılmıştır. Erkmen, Bursa Merkezden 280; Mustafakemalpaşa’da 127; Karacabey’den 65; Mudanya’da 32; Gemlik’ten 45; Orhangazi’den 36; Orhanlı’da 97; İnegöl’den 136 ve Yenişehir’den 95 oy alarak toplamda 913 oy ile Bursa milletvekili olarak seçilmiştir.⁴⁴

Muhlis Erkmen, Bursa milletvekilliği sırasında Romanya’da düzenlenen zirai kongreye katılmıştır. 1929 yılında Romanya Hükümetinden Bükreş’te yapılacak olan zirai kongre için Türkiye’ye davet gönderilmiştir. Bu durum üzerine hükümet Muhlis Erkmen’in Bursa Milletvekili ve Ziraat Mektebi Profesörlerinden biri olarak kongreye gönderilmesini uygun görmüştür. Muhlis Erkmen, bu kongreye Baytar Mektebi Profesörü ve Mardin milletvekili olan Mehmet Nuri Bey ile gitmiştir. Daha sonra Almanya hükümeti tarafından da düzenlenen sergiye davet edilen Muhlis Erkmen’e Almanya’da sonra İtalya ve Çekoslovakya’ya uğrayarak pancar ziraatı ve şeker imalatını tetkik etmesi görevi verilmiştir. Yurtdışına düzenlenen bu seyahatin masraflarının sergiler ve enstitüler tahsisatından verilmesi teklif edilmiş ve gündelik masraflarının İngiliz lirası hesabıyla 6 lira olarak hesaplanması kabul edilmiştir.⁴⁵

Erkmen, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde III. Dönemde 3 ayrı konu üzerinde söz almıştır. Erkmen, III. Dönem I. İçtima senesinde Seyrisefain idaresinin 1928 senesi bütçesi hakkında kanun layihası sebebiyle söz almıştır.⁴⁶ Erkmen daha sonra 1928 senesi İktisat Vekâleti bütçesi

Not: Muhlis Erkmen, VIII. Dönem Bursa milletvekilliği(1946-1950) sonra erdikten sonra siyasi hayattan tam anlamıyla çekilmiştir.

⁴² Ardıç, a.g.m., s.7.

⁴³ Sarıkaya, a.g.m., s.69.

⁴⁴ TBMM Arşiv, Seçim Mazbatası, Sicil No: 327.

⁴⁵ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2. Yer No: 3-29-15.

⁴⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, C.1, Devre III, İçtima senesi 1.

sebebiyle söz almıştır.⁴⁷ Erkmen, üçüncü dönemde son olarak Milli İhracat ticareti dairesi teşkiline dair kanun sebebiyle mecliste söz almıştır.⁴⁸

1.3.1.1. Seyrisefain İdaresinin 1928 Senesi Bütçesi

Seyrisefain konusu üzerine mecliste gemilerin ve vapurların ne zaman nereden alındığı, tüccarlardan gelen şikâyetler üzerine milli teşebbüslere engel olunduğu ve verilen bütçe hakkında yaşanan tartışmalar üzerine Muhlis Erkmen, encümen adına söz alarak açıklamalarda bulunmuştur. Bu sorular üzerine Erkmen, Seyrisefain bütçesi hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Daha sonra Seyrisefain idaresinin depoların oluşturulması, birkaç duba inşası ve vapurlarda tadilat yapılması, Kartal iskelesinin betondan tekrar imar etme gibi faaliyetlerde bulunduğunu belirtmiştir.⁴⁹ 1926 yılında üç tane vapur satın alındığından ve Marsilya'ya iki vapur siparişi verildiğine değinen Erkmen, daha fazla yeni vapur alma hedeflerinin olduğunu fakat maddi imkânların el vermediğine değinmiştir. Seyrisefain idaresi için rekabeti arttırdığına dair söylentiler hakkında açıklamalarda bulunan Erkmen, vapurlara verilen haklardan bahsetmiştir. Erkmen, tartışma konuları için yaptığı açıklamalardan sonra kendisinin iskeleler arasında faaliyette bulunan vapurlar için hükümetin sıkı bir kontrol yapmasını teklif edeceğini beyan etmiştir. Erkmen'in yaptığı açıklamalar üzerine tekrardan Seyrisefain idaresinin faaliyetleri hakkında sorular gelmiştir. Erkmen, idarenin faaliyetleri hakkında açıklamalarda bulunmuş ayrıca amortisman meselesine de açıklık getirmiştir.⁵⁰ Erkmen daha sonra 1927 yılı bütçesinde önemli bir miktarın vapur satın alımına ayrıldığını belirtmiştir.⁵¹ Bu müzakere sonucunda Hudut ve Sevahili Sıhhiye Müdüriyeti Umumiyesi'nin 1928 Senesi Bütçe Kanunu ve Seyrisefain İdaresinin 1928 Senesi Bütçe Kanunu kabul edilmiştir. Muhlis Erkmen'de her iki kanun için Bursa milletvekili olarak kabul edenler arasında yer almaktadır.⁵²

1.3.1.2. İktisat Vekâleti Bütçesi

Muhlis Erkmen, bu toplantıda Bütçe Encümeni adına söz almıştır. İktisat Vekâleti Bütçesi kapsamında tartışılan konular arasında hayvanlara zarar veren kelebek hastalığı doğrultusunda ilaç ihtiyacının karşılanması ve bir vatandaşın bu konu doğrultusunda ilaçlar hazırladığı, bu ilaçların sadece imalathanesi için 20.000 liraya ihtiyaç olduğundan bahsedilmiştir. Bu gibi girişimlerin desteklenmesi gerektiğini savunanlar vekâletin bu durumlara bütçe ayırıp ayırmayacağını sormuştur. Muhlis Erkmen ise Bütçe Encümeni adına,

⁴⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, C.3, Devre III, İçtima senesi 1.

⁴⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, C.12, Devre III, İçtima Senesi 2.

⁴⁹ TBMMZC, C.1, Devre III, İçtima Senesi 1, s.198.

⁵⁰ TBMMZC, C.1, Devre III, İçtima Senesi 1, s.199.

⁵¹ TBMMZC, C.1, Devre III, İçtima Senesi 1, s.202.

⁵² TBMMZC, C.1, Devre III, İçtima Senesi 1, s.211,214.

bahsedilen kişinin faaliyetinin ve çabasının karşılıksız bırakılmayacağı bu tür girişimlerde bulunanlara ikramiye verileceği belirtilmiştir.⁵³

Daha sonra 1109 numaralı kanun doğrultusunda tesis olunacak enstitüler ve mektepler masrafı için 500.000 lira, Ticaret ve Maadin Mektepleri için 125.000 lira, Zonguldak tahlil hanesi için 2.000 lira ve Ereğli bölgesi için 60.000 lira bütçe kabul edilmiştir. Bütçe de kabul edilen Ereğli bölgesi masrafı hakkında bunun ne olduğuna dair izah edilmesi talep edilmiştir. Bunun üzerine Muhlis Erkmen, Bütçe Encümeni adına bu masrafların, Ereğli bölgesinde bazı tesisat işlerinin olduğunu, buna örnek olarak dekovil gibi tesisatları kapsayan masraflar olduğunu belirtmiştir.⁵⁴ Görüşmelerde 1926 yılında itlaf edilen hayvanların bedeli olarak ziraat bütçesinden 97.000 lira ödenmesi kararlaştırılmış fakat ödenmemiştir. Ödenecek 97.000 liranın 55.000 lira olarak belirtilmesinin sebebinin ne olduğunu ziraat vekâleti veya Encümenden belirtilmesi istenilmiştir. Bunun üzerine Erkmen, bahsedilen bu borcun kendi senesi içinde ödeneği kalmadığını ve bunun sonucunda bu devrede ödenmesinin imkânı olmadığını belirtmiştir. Fakat hükümetin 1927 senesinde bunu ödeyeceğini duyduğu için bir girişimde bulunulmadığını ifade etmiştir. Erkmen, açıklamaları sonrası gelen tepkiler üzerine ödeneği kalmamış para için bir fasıl konulabileceği fakat Maliye Vekilinin yapmış olduğu açıklamada 1927 yılı bütçesinde münakale vasıtasıyla yapılacağından ödenek verilmediğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Çekirge Kongresi'nde bütçede ödenek olmadığı halde verilen ücreti almak için ayrı bir fasıl konulduğu fakat halka ait para için fasıl konulmaması eleştirilerek tepki gösterilmiştir.⁵⁵

1.3.1.3. Milli İhracat Ticareti Dairesi teşkiline dair kanun

Bu toplantıda Bütçe Encümeni kâtiplik görevini de yürüten Erkmen, Bütçe Encümeni adına söz alarak bazı dairelerin ve İktisat Vekâletinin bütçesi hakkında bulunan iki kanunun görüşülmesini talep etmiştir. 1928 senesi İktisat Vekâleti bütçesine bir milyon lira verilmesine dair kanun, Bazı daireler için 1928 bütçelerine ek ödenek verilmesine dair kanun, Türkiye-Hollanda, ticaret ve Seyrisefain mukavelesinin tasdiki hakkındaki kanun, Türkiye-Letonya ticaret ve Seyrisefain mukavelenamesinin tasdiki hakkındaki kanun, Zirai itibar ve alım kooperatifleri hakkındaki kanun kabul edilmiştir. Muhlis Erkmen'de bu kanunlar için kabul edenler arasında yer almaktadır.⁵⁶

⁵³ TBMMZC, C.3, Devre III, İçtima Senesi 1, s.262.

⁵⁴ TBMMZC, C.3, Devre III, İçtima Senesi 1, s. 263.

⁵⁵ TBMMZC, C.3, Devre III, İçtima Senesi 1, s.264.

⁵⁶ TBMMZC, C.12, Devre III, İçtima Senesi 2, s.121-132.

1.3.2. IV. Yasama dönemi milletvekilliği (1931-1935)

Muhlis Erkmen 1931 yılında Kütahya milletvekili olarak katıldığı seçimlerde Kütahya Merkezden 159; Uşak'tan 190; Simav'dan 79; Gediz'den 95; Emet'ten 73 ve Tavşanlı'dan 83 oy olarak toplam 679 oyla milletvekili olarak seçilmiştir.⁵⁷

Muhlis Erkmen'in Kütahya milletvekilliği sırasında Kütahya ili hakkında çalışmalarına baktığımızda Erkmen'in 1940 yılında radyoda çiftçiye yapmış olduğu zirai açıklamaların Kütahya Valisi Hamit Oskay tarafından yazılı bir halde Kütahya'nın köylerine gönderilerek köylünün bilgilendirildiği bilinmektedir.⁵⁸ Bunun dışında çalışmamızda Muhlis Erkmen'in ziraat vekilliği bölümlerinde yer alan Yurtiçi Tetkik Seyahatleri ve Faaliyetleri kısımlarında Erkmen'in Kütahya iline yaptığı ziyaretler detaylı bir şekilde verilmiştir.

Muhlis Erkmen, Kütahya milletvekili olduğu bu dönemde aynı zamanda Ziraat Vekili olduğu için genel anlamda mecliste zirai konular üzerine konuşmaları yer almaktadır.⁵⁹

1.3.2.1. Tıp ve Sağlık Meslekleri Hakkında Kanun

Muhlis Erkmen, bu müzakerede Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti Vekili adına söz almıştır.⁶⁰ Doktorların kendi çalıştıkları hastane haricinde başka hastanelerde çalışıp çalışamayacağı ve ücret alıp almayacağı hakkında soru sorulmuştur. Muhlis Erkmen, Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti Vekili adına bu soruya doktorların sadece mensup oldukları hastanede çalışabileceklerini ancak bir başka doktorun tedavi ettiği bir hastanın durumunu danışmak için gerekli gördüğünde danışmanlık yapmak üzere başka hastaneye gidebileceğini ve bunun ücretini alabileceğini belirtmiştir.⁶¹ Sonuç itibarıyla bu kanun 196 oyla kabul etmiştir.

⁵⁷ TBMM Arşiv, Seçim Mazbatası, Sicil No: 676.

⁵⁸ Erdeğer, A., *İsmet İnönü Dönemi Kütahya Milletvekilleri Ve Faaliyetleri (1939-1950)*, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi, 2018, s.56.

⁵⁹ Erkmen, 07.05.1932 tarihinde mecliste iki ayrı konu üzerine söz almıştır. Bunlar İpek böceği yetiştirilmesi kanunu ve ziraat makineleriyle ilgili kanunlardır. Traktörlerle ilgili olan kanunun müzakeresinde anlaşılmayan maddelere açıklık getirmiştir. 23.06.1932 tarihinde Ziraat Vekâleti bütçesi hakkında açıklamalarda bulunmuştur. 03.07.1932 tarihinde ise Ziraat Bankası'na mubayaa ettirilecek buğday hakkında açıklamalar yaparak buğday meselesinin önemine değinmiş ve buğday hakkında yaptığı açıklamaları istatistiklerle aktarmıştır. 21.03.1933 tarihinde Ziraat Vekâleti bütçesi için açıklamalarda bulunan Erkmen, 10.06.1933 tarihinde ise Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Bu açıklamasında enstitüde kullanılan unvanlar hakkında bilgiler vermiştir. Erkmen, 04.12.1933 tarihinde mecliste Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti Vekili adına sağlık alanıyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur. 09.04.1934 tarihi ve 18.06.1934 tarihinde nebatları kontrol ve temizle müesseseleri hakkında açıklamalarda bulunan Erkmen, ürünlerin temizlik süreçlerini anlatmıştır. 28.05.1934 tarihinde Buğdayı Koruma Kanunu hakkında üretime ve verime dair açıklamalarda bulunmuştur. 29.05.1934 tarihinde ise 1934 senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu görüşmelerinde söz alarak orman meseleleri üzerine açıklamalarda bulunmuştur. 31.05.1934 tarihinde ise Konya Ovası sulama idaresine ayrılan bütçe hakkında Beyşehir Gölü kapsamında açıklamalarda bulunmuştur. Erkmen, IV. Yasama döneminde son olarak 18.06.1934 tarihinde Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Kanunu'nda bazı maddelerin değiştirilmesi üzerine söz alarak açıklamalarda bulunmuştur. Not: Muhlis Erkmen'in ziraat vekili olarak açıklamalarda bulunduğu meclis konuşmaları ikinci bölümde Muhlis Erkmen'in Ziraat Vekili Dönemi Faaliyetleri başlığı altında detaylı bir şekilde aktarılmıştır.

⁶⁰ TBMMZC, C.19, Devre IV, İctima Senesi 3, s.16.

⁶¹ TBMMZC, C.19, Devre IV, İctima Senesi 3, s.21.

1.3.3. V. Yasama dönemi milletvekilliği (1935-1939)

Muhlis Erkmen katıldığı Kütahya seçimlerinde, Kütahya Merkezden 204; Uşak'tan 246; Simav'dan 106; Gediz'den 101; Emet'ten 93 ve Tavşanlı'dan 102 oy alarak toplamda 852 oyla Kütahya Milletvekili seçilmiştir.⁶²

V. Yasama döneminde Kütahya milletvekili olan Erkmen, aynı zamanda Ziraat Vekilliği görevini sürdürmektedir. Bu sebeple mecliste yapılan görüşmeler arasında söz aldığı konular zirai faaliyetlerle alakalıdır.⁶³

1.3.4. VI. Yasama dönemi milletvekilliği (1939-1943)

Muhlis Erkmen, Kütahya Milletvekili seçimlerinde Kütahya Merkezden 207; Gediz'den 113; Emet'ten 97; Simav'dan 112; Tavşanlı'dan 114 ve Uşak'tan 259 oy alarak toplamda 902 oyla milletvekili seçilmiştir.⁶⁴

Muhlis Erkmen, VI. Yasama döneminde Kütahya milletvekilliği yaparken yeni göreve gelen Dr. Refik Saydam Hükümetinin Ziraat Vekilliği olarak ikinci kez Ziraat Vekilliği görevine tayin edilmiştir. Erkmen, bu dönemde mecliste zirai işler ve zirai kanunlar hakkında konuşmalarda bulunmuştur.⁶⁵

⁶² TBMM Arşiv, Seçim Mazbatası, Sicil No: 261.

⁶³ İlk olarak bu dönemde 06.05.1935 tarihinde Konya Ovası sulama idaresinin 1935 yılı bütçesi hakkında söz alarak açıklamalarda bulunduğu görülmektedir. 22.05.1935 tarihinde Muvazene-i Umumiye Kanunu hakkında söz alarak buğday meselesi üzerine açıklamalarda bulunmuştur. 30.05.1935 tarihinde ise Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü 1935 yılı bütçesi ve enstitünün faaliyetleri hakkında açıklamalarda bulunan Erkmen, 06.12.1935 tarihinde muhacirlerle muhtaç çiftçilere ödünç tohum dağıtılması hakkındaki ödenek için söz alarak Buğday Kanunu'nun öneminden ve sağladığı kolaylıklardan söz ederek yapılan buğday yardımları hakkında açıklamalarda bulunmuştur. 20.01.1936 tarihinde Arttırma ve Eksiltme ve İhale Kanunu hakkında görüşülen toplantıda söz alarak damızlıkların satın alınması süreci hakkında açıklamalarda bulunmuştur. 22.01.1936 tarihinde ise Nematlı Hastalık ve Zararlı Böceklerden Koruma Kanunu ve Pamuk Islahı Kanunu hakkında söz alarak açıklamalarda bulunmuştur. 27.05.1936 tarihinde Muvazene-i Umumiye Kanunu hakkında yapılan görüşmede söz alarak zirai açıklamalarda bulunmuştur. Muhlis Erkmen, Orman Kanunu kapsamında mecliste üç farklı tarihte yapılan oturumlarda söz alarak Orman Kanunu'nun gerekliliği hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Kanun kapsamında ilk toplantı 27.01.1937 tarihinde, ikinci toplantı 01.02.1937 tarihinde ve son toplantı 08.02.1937 tarihinde yapılmıştır. 1937 Ziraat Vekâleti bütçesi içinde mecliste açıklamalarda bulunan Erkmen, bu konu üzerine toplantının uzaması sebebiyle iki farklı tarihte söz almıştır. İlk toplantı 28.08.1937 tarihinde, ikinci toplantı ise bir gün sonra 29.05.1937 tarihinde yapılmıştır. Erkmen, V. Yasama döneminde son olarak 04.06.1937 yılında Orman Umum Müdürlüğü Teşkilat Kanunu ve Ziraat Vekâleti Vazife ve Teşkilatı kanunu hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Not: Muhlis Erkmen'in ziraat vekili olarak açıklamalarda bulunduğu meclis konuşmaları ikinci bölümde Ziraat Vekili Dönemi Faaliyetleri başlığı altında detaylı bir şekilde aktarılmıştır.

⁶⁴ TBMM Arşiv, Seçim Mazbatası, Sicil No: 271.

⁶⁵ Öncelikle Ziraat Vekâleti 1939 yılı bütçesi için 29.05.1939 tarihinde söz alarak zirai alanlarda ve bütçe konusunda açıklamalarda bulunmuştur. 06.07.1939 tarihinde Orman Çiftliği'ndeki bira fabrikası ve arpa silosunun İnhisarlar Umum Müdürlüğüne devredilmesi konusu üzerine söz almıştır. 22.12.1939 tarihinde Buğdayı Koruma Kanuna ek kanun tasarısı hakkında görüşülen toplantıda söz alarak açıklamalarda bulunmuştur. Erkmen, Çay Kanunu kapsamında ilk olarak 20.03.1940 tarihinde daha sonra 27.03.1940 tarihinde söz alarak çay mahsulü hakkında önemli açıklamalarda bulunmuş ve kanunun gerekliliğini belirten sözler ifade etmiştir. 03.05.1940 tarihinde ise Orman Umum Müdürlüğü Teşkilat Kadroları Kanunu hakkında söz almış ve memurların maaşları hakkında fikirlerini belirtmiştir. 28.05.1940 tarihinde ise 1940 yılı Ziraat Vekâleti bütçesi hakkında açıklamalarda bulunmuştur. 31.05.1940 tarihinde ise Orman umum Müdürlüğü 1940 yılı bütçesi hakkında söz alarak açıklamalarda bulunmuştur. Daha sonra 13.12.1940 tarihinde Derince Travers Fabrikasının, Devlet Demiryolları

1.3.5. VII. Yasama dönemi milletvekilliği (1943-1946)

Muhlis Erkmen, Kütahya Milletvekili seçimlerinde Kütahya Merkezden 210; Uşak'tan 262; Simav'dan 86; Gediz'den 110; Tavşanlı'dan 107 ve Emet'ten 100 oy olarak toplam olarak 875 oyla milletvekili olarak seçilmiştir.⁶⁶

Muhlis Erkmen'in VII. Yasama dönemi Kütahya milletvekilliği sırasında mecliste herhangi bir konuşmasına rastlanmamaktadır. Fakat 1943 yılında mecliste Dâhili nizamname için Reiscumhur seçimlerinde verilen oyların sayılması ve düzenlenmesi için 9 milletvekili görevlendirilmiştir. Muhlis Erkmen'de Kütahya milletvekili olarak oyları sayan ve düzenleyen milletvekilleri arasındadır.⁶⁷ Ayrıca 1943-1944 yılında Teşkilatı Esasiye Encümeni azası olarak seçilenler arasındadır.⁶⁸ 1945 yılında ise bazı ay adlarının değiştirilmesi hakkında meclise teklif sunulmuştur. Teşkilatı Esasiye Encümeni tarafından kabul edilen bu kanunu dolayısıyla Muhlis Erkmen'de onaylamıştır. İsmi değiştirilen aylar ise şu şekildedir: Teşrinievvel-Ekim, Teşrinisani-Kasım, Kânunuevvel-Aralık ve Kânunusani-Ocak olarak değiştirilmiştir.⁶⁹ 1945 yılında hükümetin teklifi ile Vakıf Memba Sularıya Orman ve Zeytinliklerin İşletilmesi Hakkındaki 3913 numaralı kanuna ek kanun layihası kabul edilmiştir. Kanunun teklifinde yer alan isimler arasında Teşkilatı Esasiye Encümeni azası olarak Muhlis Erkmen'de yer almaktadır.⁷⁰ 1945 yılında İnhisarlar Umum Müdürlüğünün 1940 mali yılı hesabı kati kanun layihası kabul edilmiştir. Kabul edenler arasında Teşkilatı Esasiye Encümeni azası olarak Muhlis Erkmen yer almaktadır.⁷¹ 1945 yılının son aylarında mecliste komisyon üyeleri

ve Liman İşletme Umum Müdürlüğüne devri hakkında söz alarak ziraati ilgilendiren ulaşım konuları ve orman meseleleri hakkında açıklamalarda bulunmuştur. 30.12.1940 tarihinde ise devlet memurlarının aylıkları ile ilgili kanunda söz alarak maaşlarla ilgili düşüncelerini ve enstitüye tekniker alınması gerektiğini belirtmiştir. 1941 yılı Ziraat Vekâleti bütçesi için 28.05.1941 tarihinde söz alarak zirai alanlarla ilgili açıklamalarda bulunmuştur. 30.05.1941 tarihinde ise Orman Umum Müdürlüğü Bütçe Kanunu hakkında söz alarak açıklamalarda bulunmuştur. Erkmen, Çiftçi Mallarının Korunması Kanunu kapsamında dört farklı toplantıda söz alarak kanunun detaylarını açıklayan açıklamalarda bulunmuştur. Bu toplantılardan ilki 16.06.1941 tarihinde, ikincisi 20.06.1941 tarihinde, üçüncüsü 23.06.1941 tarihinde ve dördüncüsü 25.06.1941 tarihinde yapılmıştır. 1941 mali yılı Muvazene-i Umumiye bütçesi hakkında 15.12.1941 tarihinde söz almış ve telifat, neşriyat gibi hususlara ayrılan ödenek hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Erkmen, 1940 yılında kabul edilen Milli Korunma Kanunu kapsamında 19.02.1941 tarihinde kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi için toplanılan toplantıda söz almış ve orman idareleri ile odun, kömür temini hakkında açıklamalarda bulunmuştur. 24.12.1941 tarihine ise Buğdayı Koruma karşılığı vergisinin kaldırılması için görüşülen toplantı söz almıştır. Erkmen, 1942 yılı Ziraat Vekâleti bütçesi için 27.05.1942 tarihinde, Orman Umum Müdürlüğü 1942 mali yılı bütçesi için 28.05.1942 tarihinde söz alarak zirai konuların bütçeleri hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Not: Muhlis Erkmen'in ziraat vekili olarak açıklamalarda bulunduğu meclis konuşmaları üçüncü bölümde Muhlis Erkmen'in Ziraat Vekili Dönemi Faaliyetleri başlığı altında detaylı bir şekilde aktarılmıştır.

⁶⁶ TBMM Arşiv, Seçim Mazbatası, Sicil No: 527.

⁶⁷ TBMMZC, C.1, Devre VII, İçtima Senesi F, s.3.

⁶⁸ TBMMZC, C.6, Devre VII, İçtima Senesi 1, s.12. TBMMZC, C.14, Devre VII, İçtima Senesi 2, s.16.

⁶⁹ TBMMZC, C.15, Devre VII, İçtima Senesi 2, s.2.

⁷⁰ TBMMZC, C.16, Devre VII, İçtima Senesi 2, s.3.

⁷¹ TBMM Tutanak Dergisi, C.19, Devre VII, İçtima Senesi 2, s.9.

seçimleri yapılmıştır. Kütahya Milletvekili olarak Muhlis Erkmen, Anayasa Komisyonuna seçilenler arasında yer almaktadır.⁷²

1.3.6. VIII. Yasama dönemi milletvekilliği (1946-1950)

Muhlis Erkmen, 1946 yılında yapılan seçimlerde CHP'den Bursa milletvekili olarak seçimlere katılmıştır. Seçim sonucunda Bursa Merkezden 31.414; Mustafakemalpaşa'dan 16.612; İnegöl'den 16.858; Orhaneli'nden 16.319; Yenişehir'den 10.130; Karacabey'den 8.426; İznik'ten 6.962; Orhangazi'den 5.428; Mudanya'dan 5.398 ve Gemlik'ten 4.803 oy alarak toplamda 122.350 oy ile Bursa Milletvekili seçilmiştir. Bu sırada Erkmen ayrıca Ziraat Bankası İdare Meclisi Başkanlığı görevini de yapmaktadır.⁷³

Bursa Milletvekili seçilen Erkmen, TBMM'de 8. Dönem içerisinde milletvekilliği için ant içmiştir. Bunun dışında 8. Dönemde herhangi bir meclis konuşmasına rastlanmamaktadır.⁷⁴

1.4. Eserleri

Muhlis Erkmen, *Türk Yüksek Ziraat Mühendisleri Birliđi Dergisi'nde* yer alan Hadiye Tunçer ile olan röportajında “Sütçülük, Zootečni, Zirai Muhtıra adlı kitaplarımla çeşitli gazetelerde yayınlanmış yazılarımla, hikâye ve fıkralarımla mevcuttur.” sözleriyle eserlerinin isimlerini bize kendi ağızından sunmaktadır.⁷⁵ Fakat yapılan araştırmalar sonucunda bahsi geçen eserlerin ve yazıların öğrencilik yıllarında yayınlandığı tahmin edilmektedir. Bu eserlerden sadece Sütçülük adlı eserine ulaşılabılmıştır.

1.4.1. Sütçülük (Ekonomi- Araştırma- Teknik ve Analiz)

Sütçülük adındaki eser Muhlis Erkmen tarafından 1934 yılında üç bölüm ve 500 sayfa olmak üzere yayınlanmıştır. Eserin yayınlandığı dönemde kısa bir sürede tükenecek duruma gelmesi ise eserin son derece ilgi çektiğinin göstergesidir.⁷⁶ Erkmen tarafından yazılan eserin ilk halinde “Süt” , ve “Tereyağcılık” başlıkları yer almaktadır. Eser, 1942 yılında ise Ekrem Rüştü İzmen'in⁷⁷ de katkılarıyla son haline getirilerek yeniden basılmıştır. Muhlis Erkmen bu durumu Sütçülük eserinde yer alan “Bir İzah” başlıklı yazısında şu sözlerle anlatmaktadır;

⁷² TBMM Tutanak Dergisi, C.20, Devre VII, İçtima Senesi 3, s.15.

⁷³ TBMM Arşiv, Seçim Mazbatası, Sicil No: 676.

Not: Muhlis Erkmen'in VIII. Dönem Bursa Milletvekilliği seçim mazbatası sicil numarası ile IV. Dönem Kütahya Milletvekilliği seçim mazbatasının sicil numarası aynı numaradır(676.)

⁷⁴ TBMM Tutanak Dergisi, VIII. Dönem, 4. Toplantı, Cilt 21, Birleşim 1, s.10.

⁷⁵ Tunçer, a.g.m., s.72.

⁷⁶ Erkmen, M., İzmen, E.R. “Sütçülük (Ekonomi- Araştırma- Teknik ve Analiz)”, Orhan Alkaya Matbaası, İstanbul, 1942, s.3.

⁷⁷ Muhlis Erkmen'in, Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi'nden öğrencisi olan Ekrem Rüştü İzmen, Almanya'da Sütçülük alanında uzun yıllar eğitim görmüş ve engin tecrübe ve bilgileriyle eserin daha teferruatlı bir duruma gelmesine katkıda bulunmuştur. Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsünde sütçülük alanında hocalık görevi yapmış olan İzmen, sütçülük alanı hakkında birçok eser meydana getirmiştir. Bu eserlerden birkaçının ismi şu şekildedir: Türkiye Mihaliç, Tulum ve Beyaz Peynirlerin Terkibi(1938). Boz İrkin Süt Verimi ve Terkibi(1934). Türkiye Kıl Keilerinin

“Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi’nde Zootečni ve sütçülük derslerini verirken, Orta Ziraat Mekteplerinde okutulmak ve aynı zamanda sütçülük meraklılarının işine yarayabilmek üzere, muhtasar ve ameli bir kitap yazmayı istemiştim. Bunun sütçülük ve yağcılık kısımları yazılmış ve basılmıştı. Fakat Ziraat Vekâleti Müsteşarlığına tayinim üzerine geri kalan peynircilik ve diğer kısımlarını bitirmek imkân ve fırsatını bulamamıştım. Halkalıda iken talebem bulunan ve sonra Almanya’da uzun müddet sütçülük üzerinde ihtisas yapmış olan Ekrem Rüştü İzmen son defa bu kitabı tamamlamış bulunuyor. Bu suretle mesleğindeki ihtisas ve vukufunu takdirde gördüğüm Ekrem Rüştü İzmen, yarıda kalmış eseri tamamlamış ve onu –yeni bilgi ve tecrübeleri ilave etmek suretiyle- kemallendirmiş oluyor. Kendisine teşekkürü bir borç bilirim.”⁷⁸

Ekrem Rüştü İzmen ise eseri tamamlaması hakkında eserin önsözünde duygularını şu sözlerle ifade etmiştir;

“...Avrupa’da ihtisasımı bitirip yurduma döndükten sonra, memleketin çeşitli ziraat kolları içerisinde pek önemli bir yer tutan sütçülük alanında, mesleki bilgiyi arttırmaya yarayacak olan bu kıymetli eseri ikmal etmeyi düşünmüş ve bu isteğimi, şahsıma karşı duydukları itimad ve teveccühlerine dayanarak kendilerine bildirmiştim. Dileğimin hocam tarafından kabul edilmesi üzerine, kitabın değerli muhteviyatına, kendilerinin takrir ettikleri sütçülük dersine ait kıymetli notlarını ve Avrupa’da ihtisasım esnasında edindiğim yeni bilgi ve görgülerimin sonuçlarını katmış ve eseri tamamlayarak beraberce çıkarma şerefini kazanmıştım.”⁷⁹

1942 yılında Ekrem Rüştü İzmen’in katkılarıyla son haline getirilerek basılan eserden Ulus Gazetesi şu sözlerle bahsetmektedir; *“Bizim gibi türlü iklimler ve türlü toprak şartları içinde ziraat yapmak durumunda olan memleketler her şarta uyan, her mıntıkanın hususiyetlerine göre hazırlanmış, bilhassa pratik değerli kitap yazmak kolay bir iş değildir”*.⁸⁰

Sütçülük alanındaki bu önemli eserin son hali 822 sayfadan ve 5 büyük başlıktan oluşmaktadır. Eserde sütçülükle ilgili her konuya en ince ayrıntısına kadar değinilmektedir. Esere *“Bir İzah”* adlı Muhlis Erkmen’in yazısı ve beraberinde önsöz ile başlanmıştır. Eserin birinci bölümü *“Genel ve Ekonomik Bilgiler”* başlığı altında verilmektedir. Bu bölümde ilk olarak süt ve süt mamullerinin dünyadaki önemine değinilmektedir.⁸¹ Sütün insanların ve hayvanların hayatındaki gelişim sürecine katkısını anlattıktan sonra dünyadaki süt ile ilgili reklamlara değinen Erkmen, süttten *“Süt iç, süt kuvvet verir, süt sinirleri sağlam yapar”* sözleriyle asılan tabelalardan bahsetmiştir. Aynı zamanda yurtdışında süt ile ilgili reklamların görsellerine yer vermiştir.⁸² Şehir adlarıyla beraber günde kişi başına litre hesabı düşen sütün tablosunu veren

Süt Verimi ile Sütlerin Terkibi(1940). Kaşar Peynirinin Yapılışı ve Terkibi Üzerine Araştırmalar(1937). Kıvırcık Koyunların Süt Verimleri ile Sütlerinin Terkibi ve Bunun Diğer Sütlerle Mukayesesi(1937). Anadolu Mandalarının Süt Verimleri ile Sütlerin Terkibi(1937). Süt ve Mamulleri Bilgisi(1955). Tarım Teknolojisi(1956). Süt Mamulleri ve Teknolojisi (1964).

⁷⁸ Erkmen, İzmen, a.g.e., s. 1.

⁷⁹ Erkmen, İzmen, a.g.e., s.3.

⁸⁰ Ulus, 4 Haziran 1943.

⁸¹ Erkmen, İzmen, a.g.e., s. 1-5.

⁸² Görseller için bkz. Erkmen, İzmen, a.g.e., s. 8-9.

Erkmen, sütün ileri gelmiş ülkeler için halkın genel sağlığı açısından önemine değinmiş ve aynı zamanda hayvancılığın gelişmesi için de önemli bir husus olduğunu vurgulamıştır.⁸³ İlerleyen sayfalarda “Dünya Sütçülük Durumu” başlığı altında Ülkelerin yıllık süt verimine değinilmiş ve aşağıdaki tabloya yer vermiştir.

Tablo 1.1: Sütçülük eserinde “Muhtelif memleketlerin yıllık süt verimleri”⁸⁴

Memleket Adları	Yıllar	Yıllık Süt Miktarı (1000 Kental)
Birleşik Amerika	1938	486-498
Almanya (Avusturya hariç)	1938	271-622
Fransa	1938	140-922
İtalya	1938	70-956
Danimarka	1938	45-000
Hollanda	1938	51-458
İsviçre	1938	28-564
Finlandiya	1938	26-822
Türkiye	1938	15-553
Japonya	1938	3-184
Yunanistan	1938	2-462
Bulgaristan	1938	633
Rusya(2)	1929	231-410
Yeni Zelenda(2)	1929	44-705
İngiltere ve Şimali İrlanda(2)	1930	67-02

Not: Rusya(2), Yeni Zelenda(2), İngiltere ve Şimali İrlanda(2), günde beher nüfusa düşen süt miktarından hesaplanarak bulunmuşlardır.

⁸³ Erkmen, İzmen, a.g.e., s. 10.

⁸⁴ Erkmen, İzmen, a.g.e., s. 14.

Tablodan elde edilen verilere göre yıllık süt üretimi konusunda Birleşik Amerika listenin başında yer alırken, Türkiye'nin durumu ise “*Yurdumuzun süt istihsalinin yukarıda adları yazılı belli başlı dünya memleketleri arasındaki yeri araştırılırsa 13. Derecede bulunduğu görülür ki bu da oldukça iyi ve yüksek bir mevkidir.*” sözleriyle aktarılmıştır.⁸⁵ İlerleyen sayfalarda sütçülüğün Türkiye'deki durumuna yer verilmiştir. Burada Avrupa'da süt denilince sadece akla inek sütü geldiğinden Türkiye'de ise süt denildiğinde inek, manda, keçi, koyun gibi hayvanların sütlerinin de akla geldiği belirtilerek bir kıyaslamaya gidilmiştir. İlerleyen sayfalarda ise Türkiye'de sütçülüğün ne kadar geniş bir alanda yer aldığına ve önemine dikkat çekilmiştir. Türkiye'de yıllık süt veriminin 1938 yılında 67 milyon iken 1939 yılında 69 milyon olarak hesaplandığı belirtilmiştir.⁸⁶ Verilen rakamlara bakıldığında süt üretiminden kazanılan tutar Türkiye açısından önemli bir miktardır. Bu durumun öneminin daha çok anlaşılması için süt verimi ile diğer bütün ziraat mahsullerinin verimi kitapta karşılaştırılmıştır.

Tablo 1.2. Yıllık süt servetinin zirai mahsullerle mukayesesi⁸⁷

	1938	1939
Türkiye'nin bütün ziraat mahsulleri değeri “Lira”	456.421.795	494.768.239
Türkiye'nin yalnız yıllık süt serveti “Lira”	66.790.825	69.202.953
Süt servetinin zirai mahsuler değerinin % de kaçına müsavi olduğu	%14.6	%14.00

Tabloda verilen rakamlara bakıldığında süt üretiminin diğer zirai ürünlerle mukayesesi neticesinde Türkiye için süt üretiminin son derece önemli olduğu görülmektedir. Bu bölümde ilerleyen sayfalarda da sütçülük hakkında çeşitli tablolara yer verilerek sütçülüğün önemi vurgulanmıştır. Türkiye'nin çeşitli bölgelerindeki süt mamullerine elverişli yerler aktarıldıktan sonra sütçülüğün gelişmesi için alınması gereken tedbirlerden bahsedilerek birinci bölüm tamamlanmıştır.⁸⁸

Sütçülük eserinin ikinci bölümü “*Süt*” başlığı adı altında verilmiştir. Eserin önemli bir bölümünü oluşturan ikinci bölüme öncelikle sütün tarifi verilerek başlanmıştır. Sütün genel

⁸⁵ Erkmen, İzmen, a.g.e., s. 15.

⁸⁶ Erkmen, İzmen, a.g.e., s. 35- 49.

⁸⁷ Erkmen, İzmen, a.g.e., s.52.

⁸⁸ Erkmen, İzmen, a.g.e., s. 92.

vasıfları, rengi, kokusu, tadı ve ağırlığı gibi birçok konuya değinilerek sütün içerisinde bulunan maddelerin fiziki ve biyolojik vasıfları, detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Sütün besleme değerinden de bahsedilerek gelişime etkisi görsellerle desteklenerek verilmiştir.⁸⁹ İlerleyen sayfalarda ise sütün miktarını etkileyen faktörler ve sağım usulleri 20 maddelik başlıklar altında anlatılmıştır. Sütteki küf, maya ve bakteriler hakkında detaylı bilgiler verilerek süttten hayvanlara ve insanlara geçen hastalıklar hakkında bilgiler verilmiştir.⁹⁰ Daha sonra ağız sütleri, kadın sütleri, inek sütleri, keçi sütleri, koyun ve manda sütleri gibi süt çeşitleri ve verimleri hakkında bilgiler verilerek sütlerin nasıl muhafaza edilmesi gerektiği ve nasıl tüketilmesi gerektiği gibi konular tek tek anlatılmıştır.⁹¹ İlerleyen sayfalarda ise Almanya, Amerika, İngiltere, İsviçre ve Hollanda gibi ülkelerdeki sütün vasıfları çocuklar üzerindeki besleme değeri aktarıldıktan sonra sütün ölçülmesi, tartılması, taşınması ve muhafaza edilmesi gibi konular detaylı bir şekilde anlatılmış ve sütteki maddelerin bulunması ve miktarı gibi hususlara yer verilerek ikinci bölüm bitirilmiştir.⁹²

Eserin üçüncü bölümü “*Ekşi Süt Müstahzarları- Yoğurtçuluk*” başlığı adı altında verilmiştir. Bu bölümde kefir, kırmızı ve yoğurt gibi süt ürünleri hakkında bilgiler verilmektedir. Yoğurdun nasıl mayalandığı, muhafaza edildiği, ambalajlanması ve sevkiyat süreci anlatılmaktadır. Yoğurt evleri hakkında bilgiler verildikten sonra yoğurtlar üzerinde yapılan araştırmalar cetveller üzerinden kitapta anlatılarak bölüm bitirilmiştir.⁹³

Eserin dördüncü bölümü ise “*Tereyağcılık*” başlığıyla devam etmektedir. Tereyağın meydana gelmesi, kaymak çıkarma usulleri, kaymak makineleri, süt yağının ayrılması, kaymakta yağ miktarı gibi hususlara değinilen bu bölümde yayık çeşitleri ve parçaları hakkında görsellerle beraber bilgiler verilmiştir. Daha sonra tereyağın yapılma usulleri, içerisinde bulunan maddeleri hesaplamak için formüller gibi birçok bilgi cetvellerle anlatılarak verilmiş ve son konu olarak tereyağ ve kaymak muayeneleri hakkında da bilgi verilerek dördüncü bölüm bitirilmiştir.⁹⁴

Eserin beşinci ve son bölümü “*Peynircilik*” başlığı adı altında verilmiştir. Bölümüne ilk olarak peynir yapılışının tarihçesi verilerek başlanmış ve peynir hakkında genel bilgiler, peynir maddesini oluşturan amiller, peynir mayaları konuları ile devam edilmiştir.⁹⁵ Daha sonra kıtnaların⁹⁶ hazırlanması ve maya çeşitleri hakkında bilgiler verilerek peynirlerin genel vasıfları ve değerlerinin ölçülmesi konusuna değinilmiştir. Peynirin gıda olarak değeri, tat ve

⁸⁹ Görseller için bkz. Erkmen, İzmen, a.g.e., s.154-155.

⁹⁰ Erkmen, İzmen, a.g.e., s.179-198.

⁹¹ Detaylı bilgi için bkz. Erkmen, İzmen, a.g.e., s.233-328.

⁹² Detaylı bilgi için bkz. Erkmen, İzmen, a.g.e., s.351-432.

⁹³ Verilen cetveller ve detaylı bilgi için bkz. Erkmen, İzmen, a.g.e., s. 439-472.

⁹⁴ Detaylı bilgi için bkz. Erkmen, İzmen, a.g.e., s.473-557.

⁹⁵ Detaylı bilgi için bkz. Erkmen, İzmen, a.g.e., s.561-574.

⁹⁶ Kıtna, peynir mayası anlamına gelmektedir.

koku, yağ miktarı, su miktarı ve görünüşünün nasıl belirlendiği aktarılmıştır.⁹⁷ Daha sonra peynirleri, inek sütü peyniri, koyun sütü peyniri, sert peynirler ve yumuşak peynirler gibi kategorilerde sınıflandırarak bilgiler verilmiştir. Aynı zamanda İsviçre, Hollanda, Danimarka gibi ülkelerdeki peynir çeşitlerine de değinerek peynirleri birçok grup altında toplayarak değerlendirebileceğinden bahsedilmiştir. İlerleyen sayfalarda ise peynir kazanlarından ve peynir yapım aşamasında kullanılacak araç gereçlerden görsellerden de destek alınarak bahsedilmiştir. ⁹⁸ Sütün mayalanma işlemi, peynirin olgunlaşma süreçleri gibi peynir yapımı hakkında detaylı bilgilere yer verilerek yerli peynirlerimiz başlığı altında beyaz peynir, salamura peyniri, Edirne usulü salamura peyniri, tulum peyniri, lor peynir, mihaliç peyniri ve kaşar peynirin yapım aşamalarından, içerisinde bulunan maddelerinin oranlarından bu oranları hesaplama formüllerine kadar birçok konuya değinilmiştir. Daha sonra yabancı peynir çeşitlerine yer verilen kitapta yine aynı şekilde peynirlerin çeşitleri, yapım aşamaları, içerisinde bulunan maddelerin oranları gibi konulara değinildikten sonra süt evlerinin kurulması ve süt odaları hakkında bilgiler verilmiştir.⁹⁹ Kitapta son olarak “Memleketimizde süt ve mamulatına ait hükümler” konusu ile “Süt ve süt ürünleri hakkında yapılan kanunlardan” bahsedilerek sütçülükle ilgili çeşitli hesapları ilgilendiren grafik ve cetveller hakkında bilgiler verilmiştir.¹⁰⁰

Muhlis Erkmen ve Ekrem Rüştü İzmen’in beraber hazırlamış olduğu bu eser sütçülük hakkında oldukça ayrıntılı ve önemli bilgiler içermektedir. Kitabın içeriğinde her konu titiz bir şekilde anlatılmış ve görsellerle desteklenmiştir. Ayrıca çeşitli grafikler, cetveller ve çeşitli hesaplamalar için formüller verilen Sütçülük kitabı ilgilileri için adeta kaynak kitap niteliği taşımaktadır.

Sütçülük eseri hakkında Ulus Gazetesi’nde yazısı bulunan Cevad Rüştü Öktem eserden şu sözlerle bahsetmektedir;

“Eğer bu bitik yalnız yabancı bir dilden çevrilmiş bilimlerle dolu olsaydı bizce o kadar incelemeğe, araştırılmağa değmezdi; fakat o birçok orijinal yurd bilimleriyle süslenmiştir; (sütçülük)zanaatının her çeşid incelikleri ile doludur.”¹⁰¹

Ulus Gazetesi’nde ayrı bir yazıda Sütçülük eseri hakkında şu sözlerle bahsedilmektedir;

“Değerli hocamız eski Ziraat Vekili, Kütahya mebusu Doktor Muhlis Erkmen’le Yüksek Ziraat Enstitüsü profesörlerinden kıymetli arkadaşımız Doktor Ekrem Rüştü İzmen’in birlikte kaleme aldıkları bu kitap, aydın ziraatçilerimizin ve çiftçilerimizin hiçbir zaman elden düşürmiyecekleri bir kitap olacaktır. Yalnız ziraat okulları mezunları ve talebeleri değil, aynı zamanda köy enstitüleri öğretmen ve okurları da bu kitabı ellerinden bırakmayacaklardır. Ziraatın Sütçülük alanında hayatını

⁹⁷ Erkmen, İzmen, a.g.e., s.585.

⁹⁸ Görseller için bkz. Erkmen, İzmen, a.g.e., s.587-605.

⁹⁹ Detaylı bilgi için bkz. Erkmen, İzmen, a.g.e., s.605-778.

¹⁰⁰ Verilen grafik ve cetveller için bkz. Erkmen, İzmen, a.g.e., s.779-821.

¹⁰¹ Ulus, 21 Mart 1935.

kazanmak yolunu tutanlar, süt ve süt mamulleri tekniğiyle uğraşanlar da bu kitabı atölyelerinden uzak bulundurmayacaklardır.”¹⁰²

Eserin çıktığı dönemde yazılan haberlere de bakıldığında son derece titizlikle hazırlandığını ve ilgilileri için adeta bir kaynak kitap niteliği taşıdığını tekrardan vurgulamak doğru olacaktır.

1.5. Muhlis Erkmen’in Nutukları

1.5.1. Lozan hakkında görüşleri

Muhlis Erkmen, 1940 yılında Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü’nde önemli bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında Türkiye Cumhuriyet’inin kuruluş aşamasında yaşadığı zorluklara ve en nihayetinde gelinen başarılı noktaya değinmiştir. Erkmen, konuşmasında Lozan Barış Konferansı’nın üstünden daha 20 yıl geçmediğini bu konferansta İsmet İnönü’nün yanında bulunan devlet adamları ile beraber büyük devletlerle uzun ve çetin bir görüşme yaptıklarını ve o dönemde zaferden emin olduklarını ifade etmiştir. Erkmen, Osmanlı İmparatorluğu’nun devam etmesini isteyen kişilerin olumsuz düşüncelerine örnek vermiştir. Verilen örneğe göre İnönü ve yanında bulunan devlet adamlarının çabalarının karşılık almayacağını alınsa bile *“Kendi başlarına nasıl başarabilecekler... Onlar nasıl olsa er geç yine bize gelecek”* gibi sözlerle durumu desteklemediklerini hatta bu sözleri isteyerek duyurduklarını ifade etmiştir. Erkmen, bu sözlere ve o dönemin koşullarına göre yeni bir devlet kurmak için vasıta ve düzen olmadığını belirtmiştir. Fakat *“Kanımızda onların kudret ve hududunu ölçmedikleri bir kuvvetimiz, yokları var eden kuvvetimiz vardı.”* sözlerini sarf etmiştir. Yokluklar içinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde inkılapların yükselme ve ilerlemeyi getirdiğini söyleyen Erkmen, ziraat işlerinin de bu inkılaplardan payını aldığını hatırlatarak zirai alanda başarılı olduğunu vurgulamıştır.¹⁰³

1.5.2. Mütareke döneminden bazı hatıralar

Mütarekenin acı günlerinde Hamburg’dan dönen Erkmen, İstanbul’a geldiğinde un çuvallarının bir yığın oluşturduğunu aslında bu görüntüye küçüklükten beri alışık olduğunu ifade etse de bu sefer canının yandığını dile getirmiştir. Nedeni ise mütareke döneminde bu un çuvallarının dışarıdan özellikle Romanya’dan ya da Amerika’dan gelmesidir. Mütareke döneminden bir süre sonra Ziraat Fen Müşaviri olarak Ankara’ya giden Erkmen, Müdafaa, Sıhhiye, Dâhiliye ve Hariciye dairelerinin bir binada olduğunu ifade etmiştir. Belirtilen dairelerin kalabalık olduğu için binanın yetersiz geldiğini belirten Erkmen, Ziraat Vekâletinin, İktisat Vekâletine bağlı olduğu dönemde İktisat Vekâletine sadece 3 oda tahsis edildiğini fakat bu sıkışıklığa rağmen gece gündüz hiç durmadan büyük bir şevkle ülkeleri için çalıştıklarını ifade etmiştir.¹⁰⁴

¹⁰² Ulus, 4 Haziran 1943.

¹⁰³ 1940-1941 Ders Yılına Başlarken Ziraat Vekili Muhlis Erkmen’in ve Rektör Süreyya Genca’nın Nutukları, s. 4.

¹⁰⁴ 1940-1941 Ders Yılına Başlarken Ziraat Vekili Muhlis Erkmen’in ve Rektör Süreyya Genca’nın Nutukları, s.5.

1.5.3. Zirai alanlarda cumhuriyet dönemi öncesi hakkında yaptığı açıklamalar

Erkmen, Orman Umum Müdürünün, ormanları korumak, işletmek ve ormanların kıymetini halka anlatabilmek için çok çaba sarf ettiğini hatta Osmanlı Devleti'nin harcadığı ormanlardan arta kalanları kurtarmak için uğraştığını belirtmiştir. Cumhuriyet döneminden önce Baytar Müdürünün sığır vebası ile uğraşmakta olduğunu ifade etmiştir. Veba sebebiyle her yıl binlerce hayvan öldüğünü ve böylelikle çiftçiye çalışma imkânı kalmamasından bahsetmiştir. Erkmen, o zamanlarda Meclisi Ali Baytarında aza olduğunu ve vekâlette oda olmadığı için küçük bir evde sedirler üzerinde oturarak sığır vebası hakkında tartışmalarda bulunduklarını ifade etmiştir. Bu durumun bilgili, azimli Türk veterinerinin sayesinde bittiğini ifade etmiştir. Cumhuriyetten önce Ziraat Müdüriyetinin de işlerinin diğer alanlar gibi zor olduğunu belirterek o dönemde tohum olmamasından, düzen olmamasından, kullanılacak araç ve çift hayvanlarının harap olmasından ayrıca böyle bir durum mevcutken zirai ürünlerde bir de çekirge istilası meydana geldiğini belirtmiştir. Erkmen, *“Bir zamanlar kuru ve kara olan”* diye nitelendirdiği Ankara'da Belediyenin esnaflara dükkânlarının önüne fidan dikmelerini mecburi kıldığını fakat bu fidanların her sabah ortadan yok olduğunu belirterek esnafların tekrar fidan satın alarak fidanları diktiklerini söylemiştir. Dikilen fidanların yok olmasının ise bazı açığöz fidan satan dükkân sahiplerinin bunları gece söküp sabah tekrardan sattığını anlatmıştır.¹⁰⁵

1.5.4. Cumhuriyet sonrası zirai durum hakkındaki değerlendirmeleri

Erkmen belirttiği bu durumlardan sonra ziraattaki ilerlemenin gözle görülür bir şekilde olduğunu ve bunun meslektaşlarının büyük hizmetleri sayesinde gerçekleştiğini vurgulamıştır. Hatta *“Bugün her taraftan iyi ve ilaçlı tohum isteniyor, makine isteniyor, damızlıklar aranıyor, vesaire... Hâlbuki bugün istenilen bu şeyler daha dün istenilen değil, faydasının bile güç anlatılabildiği mevzulardır.”* diyerek ziraatte ve ziraat usullerinde geline noktanın öneminden bahsetmiştir.¹⁰⁶ Erkmen, 1932 yılında 11 selektör makinesi getirildiğini 1940 yılında ise mevcut 300 selektörün faaliyette olduğunu hatta 500 adet selektör olsa buna talep olacağını vurgulayıp köylünün hem makineyi sevdiğini hem de tarımda makineleşme anlamında gelişme sağlandığını vurgulamıştır. Tarımın geldiği noktada durumun iyi olmasına rağmen her şeyin bitmediğini daha yeni başladığını söyleyerek Yüksek Ziraat Enstitüsündeki öğrencilere *“Biz 10 almak için bir işe başlamışsınız, 100 almışsınız. Fakat yine memnun olmamış ve 1000 istemişsinizdir.”* sözlerini söyleyerek öğrencilere çok çalışmaları gerektiğini vurgulamıştır.¹⁰⁷ Muhlis Erkmen'e göre ziraat; çiftçinin kuvvetini, vaktini, istidadını, toprağın ve düzenin

¹⁰⁵ 1940-1941 Ders Yılına Başlarken Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'in ve Rektör Süreyya Genca'nın Nutukları, Yüksek Ziraat Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1940, sayı:117, s.6.

¹⁰⁶ 1940-1941 Ders Yılına Başlarken Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'in ve Rektör Süreyya Genca'nın Nutukları, s.6.

¹⁰⁷ 1940-1941 Ders Yılına Başlarken Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'in ve Rektör Süreyya Genca'nın Nutukları, s.7-8.

kabiliyetini, tabiat ve iktisat şartlarının icaplarını en çok verimli hale getiren, usulleri gösteren ve bildiren bir sanattır.¹⁰⁸

1.6. Muhlis Erkmen'in Radyo Konuşmaları

Ziraat Vekili Muhlis Erkmen, bazı dönemlerde radyodan köylüye ve çiftçiye seslenerek zirai konuşmalar da bulunmuştur. Bu konuşmalardan ilki 1934 yılında yapılmıştır. Ankara radyosunda konuşma yapan Erkmen, Türkiye'nin tarım alanındaki durumunu anlatmıştır. Erkmen, daha önceki dönemlerde dış ülkelere 80 milyon kilo un satın alındığını fakat bu durumun değişerek Türkiye'nin artık buğday mahsulünü ihraç ettiğini ve sadece 1934 yılında yedi ay içerisinde 115 milyon kiloyu bulan buğday satımı yapıldığını ifade etmiştir. Erkmen, konuşmasında Osmanlı'da ulusal ekonomi anlamında bir algının olmadığını; tarihçilerin Osmanlı imparatorluğu için ekonomik anlamda gücünü yitirdiğini ve çöküş dönemine girerek çöktüğünü söylediklerini ifade etmiştir. Erkmen, konuşmasında *"Lozan'a katılanlar anlatırlar"* diyerek bu kişilerin Türkiye hakkındaki fikirlerine de yer vermiştir. Bu fikirlerin ortak noktası kendisini Osmanlı İmparatorluğu'nun üyeleri olarak görmeye devam kişiler tarafından Türkiye'nin er ya da geç ekonomik anlamda aynı sonu yaşayacağını ve yıkılacağını savunmalarıdır. Erkmen, bu olumsuz düşünceler üzerine on yılda yapılan başarıları işlerin bulunduğunu bunlardan tarım alanında yapılanlardan bahsedeceğini ifade etmiştir. Erkmen'in verdiği bilgilere göre Osmanlı İmparatorluğu döneminde 48 milyon dönüm tahıl ekilirken Türkiye Cumhuriyeti'nde 1931 yılında 70 milyon dönüm tahıl ekilmiştir. 1909 yılında 24 milyon dönüm araziye buğday ekilirken 1931 yılında ise 38 milyon dönüm araziye buğday ekilmiştir. 1909 yılında 13 milyon dönüm araziye arpa ekilirken 1931 yılında 15,5 dönüm araziye arpa ekilmiştir. 1909 yılında 0,7 milyon dönüm araziye yulaf ekilirken 1931 yılında 1,78 milyon dönüm araziye yulaf ekilmiştir. Ayrıca 1909 yılı ile 1931 yılını karşılaştırmaya devam eden Erkmen, 1931 yılında patateste 300 milyon, keten ve kendirde 237 milyon, pamukta 132 milyon, tütünde 165 milyon dönüm artış olduğunu belirtmiştir. Hayvanların sayısında da artış olduğunu ifade eden Erkmen, karşılaştırılan 1909 yılından sonra Türkiye coğrafyasının birçok savaşın içinde yer aldığını fakat bu olumsuz koşullarda da geri kalmayarak tarımın ileri gittiğini vurgulamıştır.¹⁰⁹

Erkmen, 1939 yılında Tasarruf ve Yerli Malı Haftası nedeniyle radyo da bir konuşma yapmıştır. Erkmen, dünyanın oldukça karışık olduğu bu dönemde Türkiye'nin endişesiz, emin ve kuvvetli bir vaziyette olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca ziraat gelirlerinin ekonominin ana kaynağını olduğunu söyleyip 15 yıl önceki ziraat durumu ile bir karşılaştırma yapmış ve buğdaydan başlayarak bütün mahsullerin çok fazlaştığını ekilen arazilerin genişlediğini, ziraat usullerinin ülkeye yayıldığını, harplerin harap ettiği tarlaların bağ ve bahçelerin canlandığını

¹⁰⁸1940-1941 Ders Yılına Başlarken Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'in ve Rektör Süreyya Genca'nın Nutukları, s.9.

¹⁰⁹ Ulus, 16 İllkânun 1934.

ifade etmiştir. Erkmen, radyo konuşmasını “*Türk Köylüsünün kudret ve gayretinden daha büyük muvaffakiyetler bekleyebiliriz*” sözleriyle bitirmiştir.¹¹⁰

1940 yılında Tasarruf ve Yerli Malı haftasında Muhlis Erkmen, radyoda bir konuşma yapmıştır. Erkmen, sözlerine “*Milli Şefimizin Büyük Millet Meclisinin bu yılki açılış nutkunda Ziraî istihsalimiz memnun edici vaziyettedir. Her şeyden önce Türk Köylüsünün, hükümetin tedbirlerine uyarak fazla istihsal hususunda gösterdiği gayreti tebarüz ettiririm*” sözlerin ile başlamış ve çiftçilere minnet ve şükranlarını iletmiştir. Erkmen, 1939 yazı Orta Anadolu’da çok köy ziyaret ettiğini ve çalışanlarda daha fazla istek ve şevk gördüğünü, tarla ekimlerinin de fazla olduğunu belirten bir konuşma yapmıştır.¹¹¹ 4 Nisan 1940 tarihinde Ziraat Vekili Muhlis Erkmen, Ankara radyosundan çiftçiye seslenmiştir.¹¹² Erkmen’in yaptığı bu radyo konuşması hem dönemin basına yansımış hem de Yüksek Ziraat Enstitüsü Neşriyatı ve Türk Ziraat Mühendisleri Birliği dergisinde yayınlanmıştır. Türk Ziraat Mühendisleri Birliği dergisinde Öğütler kısmında “*Türk Köylüsü Saban Başına*” başlığı ile yayınlanmıştır.¹¹³ Yüksek Ziraat Enstitüsü neşriyatından ise Köylüye Faydalı Bilgiler kısmında yine “*Türk Köylüsü Saban Başına*” başlığı ile yayınlanmıştır. Buradan elde edilen bilgilere göre Erkmen, radyoda uzun ve detaylı bir açıklamada bulunmuştur. Öncelikle Erkmen, konuşmasında sert bir kış geçirdikten sonra bahara kavuştuklarını; baharın gelmesiyle sürme, ekme ve dikme işlerinin başladığını ve bu sebeple radyo başına geçerek çiftçiye seslendiğini ifade etmiştir. Erkmen, 1940 yılında Refik Saydam’ın köylüye “*Çok ekiniz*” nasihatini köylünün dikkate alarak çalıştığını ve bu sebepten dolayı köylüye teşekkür ettiğini ifade etmiştir. Erkmen, su baskını, don olayları gibi olumsuz şartların kış ekimini etkilediğini ama buna rağmen yine de ekimin diğer yıllara göre daha fazla olduğunu ifade etmiştir. Erkmen, kış mevsimi hakkında görüşlerini belirttikten sonra yaz mevsiminde ki ziraat faaliyetleri için konuşmasına devam etmiştir. Öncelikle çiftçiye çok ek denilmesinin sebebinin bir darlık durumundan kaynaklanmadığını; İsmet İnönü’nün “*İki kat mahsul*” sözünü yerine getiren Türk köylüsünün darlığa düşmeyeceğini ifade etmiştir. Erkmen, “*Bir vakitler, çok değil, bundan on iki yıl önceleri bize dışarıdan vapurlar dolusu buğday ve un gelirdi...*” diyerek 1940 yılında geline durumun tam tersi olduğunu yiyecek konusunda bir sıkıntı yaşanmadığını belirtmiştir. Bu dönemde harp içinde olmayan devletlerin bile yiyecek anlamında sıkıntı yaşadıklarını ve belirli yasaklar uygulandığını; buna örnek olarak haftanın belirli günlerinde et yemenin yasak olduğundan bahsetmiştir. Bu sebeple böyle bir ortamın hâkim olduğu dünyada daha çok ekim yapılarak hem köylünün para kazanacağı hem de ülkeyi ekonomik anlamda kalkındıracağını ifade ederek çok ekin denmesinin sebebini bu şekilde

¹¹⁰ Son Posta, 18 Birincikânun 1939. Akşam, 18 Kânunuevvel 1939.

¹¹¹ Ulus, 17 Birincikânun 1940.

¹¹² Ulus, 5 Nisan 1940.

¹¹³ Türk Ziraat Mühendisleri Birliği, *Öğütler*, sayı:5 Nisan 1940.

ifade etmiştir.¹¹⁴ Dış ülkelerde harpten dolayı ürünlerinin fiyatının arttığını belirten Erkmen, bunlara birkaç örnek vermiştir. Verdiği örnekler şu şekildedir:

Tablo 1.3. Muhlis Erkmen'in 5 Nisan 1940 tarihinde yapmış olduğu Radyo Konuşmasından zirai ürünlerinin dünya genelinde artış durumu.

Pamuğun Fiyat artışı	Buğdayın Fiyat Artışı:	Arpanın Fiyat Artışı:
Amerika: %22	Chicago: %78	Londra: %66
İngiltere: % 50	Kanada: %59	Rotterdam: %121
Mısır: %50-75	Rotterdam: %185	Anvers: %132
Hindistan: %70-82	Londra: %15	Marsilya: %83

Amerika ve Avrupa'da var olan bu fiyat artışının ilerleyen dönemlerde de devam edeceğini belirten Erkmen, Avrupa'nın harp yüzünden dışarıdan daha fazla mal satın alınacağını ve deniz üzerinden mal getirmenin savaş döneminde zorlaştığını belirtmiştir. Ayrıca masrafların arttığını ve Amerika'dan ürün satın alma işinde döviz sıkıntısı çıktığını anlatarak dış ülkeler için Türkiye'nin en uygun pazar yeri olduğunu ifade etmiştir. Bu sebeple satın alma ve taşıma kolaylığı varken, ürünlerinde kaliteli ve temiz olmasından dolayı talep edileceğini belirterek gece gündüz demeden çiftçinin ürün ekmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹¹⁵ Erkmen, çiftçinin ürün ekebilmesi için hükümetin gerekli yardımları yaptığını ifade ederek bunlara örnekler vermiştir. Ziraat Vekâleti, zelzele olan bölgelerde 10.000 çift öküzü dağıtımına başlamış; ellerinde bulunan tarım aletlerini çiftçiye temin etmiş; yardımı artırmak amacıyla orak ve harman makineleri sipariş etmiştir. Erkmen, bu yardımların her yere yetmeyeceğini fakat çiftçiye büyük yardımların devam edeceğini bildirmiştir. Daha sonra konuşmasında hükümetlerin tarıma ve çiftçiye verdiği öneme değinmiştir. Erkmen, *"Hep ek dedim ama ne ekeceksin onun için bir şey demedim. Bunu hazırlığına, yerine, vaktine, toprağına göre herkesten daha iyi sen anlar ve seçersin"* diyerek çiftçiye bu konuyu çiftçiye bıraktığını ifade etmiştir.

¹¹⁴ Erkmen, M. Köylüye Faydalı Bilgiler, *"Türk Köylüsü Saban Başına"*, T.C. Ziraat Vekâleti Yüksek Ziraat Enstitüsü Neşriyatı, Ankara, 1940, s.1,2.

¹¹⁵ Erkmen, a.g.e., s.3,4.

Ancak toprak ve hava uygunsa pamuk ekilmesi gerektiğini; yaz mevsimi gelirken susam, keten, aspir, soya, kendir, fasulye, börülce ve burçak gibi ürünlerin ekiminin uygun olacağını ifade etmiştir. Pirinç yetiştirme konusunda ise ziraatın eksik yönlerinin olduğunu, sağlık bakımından sulamada çok dikkatli olunması gerektiğini ve dikkat edilmezse sıtmaya sebep olduğunu ifade etmiştir. Dikkat edilerek pirinç ekilebilmesini de tavsiye ettikten sonra hayvan konularına geçmiştir.¹¹⁶ Erkmen, sadece satmak için değil hayvanlarında iyi beslenmesi için iyi ürün yetiştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Erkmen, “*Söz aramızda*” diyerek büyük bir eksilik ve suçlarının olduğunu hayvanları iyi besleyemediklerini ifade etmiştir. Bu durumu bakım usullerinin gelenek haline getirilmemesinden kaynaklandığını yoksa hayvanı iyi beslemeyi başarabileceklerini ifade etmiş ve bu sebeple hayvanı iyi besleyerek güçlendirmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Bu konu için “*Öyle samanla, saldım çayıra mevlam kayıra ile beslenen hayvan ne istediğin işi görür, ne de beklediğini verir*” sözlerini söylemiştir. Bu sebeple vakit kaybetmeden Yoncalıkların kurulmaya başlanmasını; çayır toplanmasının başlaması gerektiğini vurgulamıştır. Erkmen, radyoda çiftçiye sesleneceğini önceden dönemin Başbakanı Refik Saydam’a bildirdiğini, Başbakanın ise çiftçiye sözler ilettiğini belirtmiştir. Bu sözler şu şekildedir: “*Bundan altı ay önce dediğim gibi ekebildikleri kadar eksinler. Bazı katüniyetli ve düşünceliler bir takım dedikodular yapabilirler. Bu sözlerin hiç birine aldırış etmesinler. Gönülleri rahat ve tasasız işlerine baksınlar.*” Erkmen ise çiftçiye son sözünün “*Saban Başına*” olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁷

Tablo 1.4. Erkmen’in radyo konuşmasında harpten önce ve sonraki ürün fiyatlarını kıyaslaması¹¹⁸

	Harpten Önceki Kilo Fiyatı (Kr.)	Harpten Sonraki Kilo Fiyatı (Kr.)
Pamuk	40.00	60.00
Bakla	3.30	4.50
Mercimek	6.00	8.50
Fasulye	11.75	18.00
Susam	14.75	17.00
Keten Tohumu	10.00	15.00
Buğday	4.50	5.75
Arpa	3.50	3.75

¹¹⁶Erkmen, a.g.e., 6.

¹¹⁷ Erkmen, a.g.e., 7.

¹¹⁸ Erkmen, M., İktisadi Yürüyüş, *Saban Başına*, 15 Nisan 1940, S.9 s.2,22.

Muhlis Erkmen'in radyodaki konuşmaları ülke genelindeki çiftçilere şevk ve istek vermiştir. Buna bir örnek olarak Çukurova çiftçisinin gayretinin arttığı o dönemdeki tahminlere göre 1939 yılına kıyasla ekim sahasında %25 artış olacağı hesaplanmıştır. Ceyhan'da ise ekim sahası 1939 yılında 49.060 hektar iken 1940 yılında 59.602 hektara çıkmıştır. Yani sadece Ceyhan'da 10.542 hektar bir artış olduğu bilinmektedir.¹¹⁹

Erkmen, 1941 yılında tekrardan radyodan çiftçiye seslenmiştir. Yaptığı konuşmada ülkenin müdafaası için dünya genelinde baş gösteren bu savaş döneminde boş toprak kalmaması için çiftçinin var gücüyle çalışmasını ifade etmiştir. Bunu da her vatandaşın vazife ve borcu olarak görmüştür. Erkmen, bu sözleri ile yaz dönemine girmek üzere olan çiftçiye uyarmıştır. Bu dönemde yaşanan su baskınları nedeniyle topraklar zarar görmüştür. Fakat Ziraat Vekâletinin bu zararı iyi cins tohumlarla telafi edeceği bildirmiştir. Bu dönemde Avrupa ülkeleri Türkiye'nin müşterisi konumundadır. Bu sebeple o dönemde ziraatte sadece ihracatı değil milli müdafaayı da göz önünde bulundurdıklarını ve köylünün de bu doğrultuda gayreti ile şevkinin daha çok artacağını hedeflendiğini ifade etmiştir. Erkmen'in radyo konuşmalarına yer verilen haber "*Saban Başına*" ifadesi ile bitirmiştir.¹²⁰

1.7. Muhlis Erkmen'in Katıldığı Kongreler

Muhlis Erkmen, Ziraat Vekilliği sırasında birçok kongreye katılım sağlamıştır. Katılım sağladığı bu kongreleri dönemin basınından öğrenmekteyiz. İlk olarak 1932 yılında Tohum Kongresi düzenlenmiştir. Tohum Kongresi'nin bitiminde Muhlis Erkmen konuşma yapmıştır. Erkmen, kongrenin öneminden ve ilmi kıymetinden bahsederek sözlerine başlamıştır. Bir yıl sonra tekrar toplanacaklarını ve daha ayrıntılı konulara değinileceğini bildirmiştir. Her tohum istasyonun bir sene boyunca neler yaptığını ve önündeki bir sene boyunca hangi faaliyetlerde bulunacağı hakkında konuşulacağından söz etmiştir. Kongreye katılanlara teşekkür ederek konuşmasını bitirmiştir.¹²¹ Daha sonra 1932 yılında Ağaç Koruma Cemiyeti Kongresi düzenlenmiştir. Kongre, Muhlis Erkmen'in başkanlığı altında toplanmış ve cemiyetin kurullarına göre iki senede bir toplanmasına karar verilmiştir. Kongrede cemiyet, maden kömürü ve linyit madenlerinin yakacak olarak kullanılmasında, meyvesiz ağaçlardan kereste ve yakacak odun yetiştirilmesinde, çabuk yetişen ağaç türlerinin çoğaltılmasında hakkında yapılan faaliyetlerden bahsetmiştir. Ayrıca 1931-1932 yıllarında cemiyetin faaliyetleri doğrultusunda bir milyondan fazla ağaç dikilmiştir. İlk faaliyetini Ankara'da gösteren cemiyetin bu dönemde il ve ilçelerde 176, nahiye merkezinde 82 ve köylerde 1135 şubesi bulunmaktadır.¹²² 1933 yılında ise Ziraat Memurları Kongresi düzenlenmiştir. İzmir'de düzenlenen kongrede 11 ilin Ziraat Müdürleri ve Ziraat Vekili Muhlis Erkmen bulunmuştur.

¹¹⁹ Akşam, 22 Nisan 1940.

¹²⁰ Ulus, 26 Şubat 1941.

¹²¹ Hâkimiyet-i Milliye, 29 Şubat 1932.

¹²² Hâkimiyet-i Milliye, 2 Birincikânun 1932.

Kongrede her bölgenin zirai şartlarına göre uzman memur tayini meselesi hakkında görüşülmüştür.¹²³ 1934 yılında ise zirai ihtiyaçların ve ziraat dairelerinin fiilen sahada çalışılabilmesi için Ankara'da bir kongre düzenlenmiştir. Kongrenin açılışını ise Ziraat Vekili Muhlis Erkmen yapmıştır.¹²⁴

1941 yılında ise Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'in başkanlığında Pamuk Kongresi düzenlenmiştir. Kongreden sonra Muhlis Erkmen, kongre azası ile Orman Çiftliği'ni ve hayvanat bahçesini ziyaret etmiştir. Daha sonra Muhlis Erkmen, kongre azasının şerefine şehir lokantasında bir ziyafet vermiştir.¹²⁵ 1941 yılı Şubat ayında ise Ziraat vekili Muhlis Erkmen'in başkanlığı altında Türk Yüksek Ziraat Mühendisleri Birliği kongresi düzenlenmiştir. Halkevinde yapılan kongreye ziraatçı mebuslar ve Ziraat Vekâleti erkânı katılmıştır. Kongrede idare heyeti raporları incelenmiş ve yeni idare heyeti seçilmiştir.¹²⁶ Mart ayında Ziraat Mektepleri Kongresi düzenlenmiş ve Erkmen, kongrede başkanlık görevini yerini getirmiştir. Kongreye İstanbul, Adana ve Bursa Ziraat Mektepleri Müdürleri ile Öğretmenler, AYZE Dekanı, Ziraat Umum Müdürü, Zirai Müesseseler Müdürü katılmıştır. Kongrede mekteplerden daha iyi sonuç alınabilmesi için planlar ve programlar yapılmıştır.¹²⁷ Eylül ayında ise Ziraat Vekâleti tarafından Ziraat müdürlerinin katılacağı toplantı Ankara'da düzenlenmiştir. Muhlis Erkmen'in başkanlık ettiği toplantı bir hafta sürmüş ve ziraat meseleleri hakkında görüşmeler yapılmıştır. İllerin zirai durumları detaylı bir şekilde görüşülerek zirai üretimin arttırılması için önlemler alınması planlanmıştır. Bir hafta süren kongre Erkmen'in konuşmasıyla kapatılmış ve kongre katılımcıları ile Orman Çiftliği'nde bir çay ziyafeti verilmiştir.¹²⁸

1942 yılında ise Yüksek Ziraat Birliği Kongresi için Kızılay binasında Ziraat Vekili Muhlis Erkmen başkanlığında toplanılmıştır. Kongrede birlik nizamnameleri hakkında görüşülmüş ve kongre Erkmen'in konuşmasıyla kapatılmıştır.¹²⁹ 1949 tarihinde Mersin'de narenciye bahçe sahipleri tarafından düzenlenen kongreye Ziraat Bankası İdare Kurulu Başkanı olarak Muhlis Erkmen'de katılmıştır. Toplantı da bahçe yetiştirmek, ağaçları korumak, mahsulleri sınıflandırmak ve piyasaya sunmak gibi konular üzerinde konuşularak bu işlerin başarılması için bir kooperatif kurulması kararlaştırılmıştır.¹³⁰ Muhlis Erkmen, Ziraat Vekilliği görevi sona erse de bu dönemlerde hem Ziraat Bankası İdare Kurulu Başkanı olarak hem de Bursa Milletvekili olarak hem siyasi hayatta hem de zirai alanlarda varlığını devam ettirmiştir.

¹²³ Akşam, 5 Eylül 1933. Akşam, 21 Haziran 1933

¹²⁴ Akşam, 4 Şubat 1934.

¹²⁵ Ulus, 5 Ocak 1941.

¹²⁶ Ulus, 9 Şubat 1941.

¹²⁷ Ulus, 5 Mart 1941.

¹²⁸ Akşam, 5 Eylül 1941. Ulus, 16 Eylül 1941. Ulus, 20 Eylül 1941.

¹²⁹ Akşam, 8 Şubat 1942.

¹³⁰ Akşam, 11 Nisan 1949.

1.8. Öncüsü Olduğu Kurumlar

1.8.1. Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü ve Muhlis Erkmen'in faaliyetleri

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ziraat eğitimine oldukça önem verilmiştir. İlk etapta zirai eğitim kurumlarına uzman bilim adamları yetiştirmek, ziraat kurumları, enstitüleri kurmak ve ziraat memur ve müdürleri yetiştirmek hedeflenmiştir.¹³¹ Bu bağlamda Atatürk döneminde yapılan reformlar arasında olan Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kurulması hem eğitim hem de tarım alanı için hiç şüphesiz ki çok önemli bir adımdır. Yüksek Ziraat Enstitüsü teşkil edilene kadar İstanbul'da Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi mevcuttu ve bu mektep sayesinde önemli ilim adamları yetişmiştir. Burada yetişen ilim adamlarından birisi de Muhlis Erkmen'dir. Buradan mezun olan kişiler liselerde öğretmenlik vazifelerinde bulunmuşlardır. Yukarıda bahsettiğimiz gibi Muhlis Erkmen'de mezuniyetinden sonra Feyziati ve Gelenbevi liselerinde öğretmenlik görevi yapmıştır. Fakat Muhlis Erkmen Halkalı Ziraat Mektebi'nin normal fonksiyonlarını tamamladığını ve gelişen tarım sistemi açısından yeterli olmadığını düşünmüştür. Hatta *"Tarımda İz Bırakanlar"* adlı dergide Erkmen hakkında bulunan yazıda Erkmen'in bu durumdan *"Halkalı devresini Askeri Harp okullarına, Yüksek Ziraat Enstitüsünü Kurmaylığa"* benzeterek söz ettiği verilmektedir¹³². Bu sebeple Erkmen, Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kurulmasına öncülük etmiş ve bu meseleyi son derece önemsemiştir. Ayrıca *"Tarımda İz Bırakanlar"* adlı dergide Erkmen için şu sözler söylenmiştir:

*"Atatürk'ün direktifleri "İslahı Tedrisat Kanunu'nun" çıktığı 1928 yılına kadar, Muhlis Bey rektör, müsteşar ve Bursa Mebusu olarak memleket tarımına Ziraat Mühendislerinin, profesörlerin, doçentlerin ve doktor meslekdaşların yetişmesine gayret etti."*¹³³

Cumhuriyet döneminde tarıma önem verildiği gibi tarım eğitime de ayrıca önem verildiği aşikârdır. Bu durum ilk önce Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi'nden mezun olan genç ziraatçıların yurtdışına eğitime gönderilmesiyle başlamıştır. Bu kişilerden birisi de Muhlis Erkmen'dir. Muhlis Erkmen, Halkalıdan mezun olduktan sonra sütçülük ve zootekni alanlarında uzmanlığını almak için Almanya'ya gitmiştir. Almanya'dan döndüğünde ise Halkalıda hocalık görevini icra etmiştir. 1927 yılında yurtdışından davet edilen Oldenburg Heyeti ise Türkiye'de tarımın bilimselleşmesi için araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmalar sonucunda Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kurulmasını önermişlerdir. Bu öneri üzerine 1927 yılında Ziraat Vekâleti, enstitüsünün kurulması, yüksekokulların inşa edilmesi, bilimsel araştırmalar yapabilmek için *"Ziraat ve Baytar Enstitüleri İle Ali Mekteplerin Tesisine ve Ziraat Tedrisatının İslahına Dair kanun"* ile ödenek çıkarmıştır. Böylelikle Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi kapatılarak Ankara

¹³¹ Çolak, G., *Türkiye'de Atatürk Dönemi Ziraat Eğitimi (1923-1938)*, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020, s.38.

¹³² Sarıkaya, a.g.m., s.42.

¹³³ Sarıkaya, a.g.m., s.41,42.

Yüksek Ziraat Enstitüsü kurulmaya karar verilmiştir. Bu süreçte enstitüde okutulacak kaynaklar için titiz bir çalışma yapılmış ve diğer ülkelerin ziraat eğitimi hakkındaki bilgilerinden yararlanılmıştır.¹³⁴ Neticede ülkedeki ziraat mektepleri kapatılarak ilk etapta Ankara Yüksek Ziraat Mektebi açılmıştır. 1930 yılında Ankara-Keçiören yolu üzerinde kurulan Mektepte Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi hocalarından Aziz Meker rektörlük görevi yapmıştır. 4 yıllık bir eğitim sürecini kapsayan mektepte öğrenciler Atatürk Orman Çiftliği'nde staj imkânına da sahip olmuşlardır. Okulda Türk öğretim görevlileri dışında Alman ve Lüksemburglu profesörlerde görev almıştır. Yüksek Ziraat Mektebi işlevdeyken kurulacak olan Enstitü'nün planı ve programı yapılmıştır. 1933 yılında Enstitü'nün inşaatı tamamlanmıştır.¹³⁵ Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kurulma amaçlarına bakacak olursak bunlar: Tarım, orman ve veterinerlik alanlarında gelişme sağlayabilmek, Ziraat Vekâletinin ihtiyacı olan ilim adamlarını yetiştirmek ve bilimsel araştırmalar yaparak ülkeye hizmet sağlamaktır. Böylelikle Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Kanunu 1933 yılında kabul edilmiştir.¹³⁶ Ankara Yüksek Ziraat Enstitü'nün açılış günü Cumhuriyet'in 10. Yıl kutlamalarının yapıldığı Ekim ayına denk gelmiştir. 1933 yılında açılan Enstitü de Başbakan İsmet İnönü açılış konuşması yapmıştır. Nurullah Kırkpınar, Milliyet Gazetesi'nden yararlanarak İsmet İnönü'nün açılış konuşmasına yer vermiştir. Açılış konuşmasında İsmet İnönü şu sözleri söylemektedir:

“Şimdi Yüksek Ziraat enstitüsünü resmen açıyorum. Türkiye Cumhuriyeti bu enstitüyü vücuda getirmek için senelerden beri emek sarfetti. Bu, enstitüyü, fakülteleriyle birlikte memleketi Ziraate ve Baytarlıkta, Yüksek Mühendisler yetiştirecek bir üniversite tanıyoruz. Bu enstitü, memleketi gerek Baytari sahada, gerek Ziraat sahasında tetkik ve ıslah edecek tam manasıyla bir Enstitü mecmuasıdır... Bu enstitüde hoca olarak çalışacaklara candan muvaffakiyet dilerim. Bu müessese de talebe olarak çalışacaklara şahsan gıpta ediyorum”¹³⁷

Enstitü açıldığında içinde bulunan fakülteler ise şu şekildedir: Doğa bilimleri, Ziraat Fakültesi, Ziraat Sanatları Fakültesi, Veterinerlik ve Orman Fakültesi.¹³⁸ Dönemin gazetelerine baktığımızda ise Muhlis Erkmen'in Yüksek Ziraat Enstitüsü ile ilgili olan haberleri kronolojik olarak şu şekildedir:

1932 yılının Ocak ayında Muhlis Erkmen, Enstitüyü ziyarete gitmiştir. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde bu habere “*Vekil Bey, Enstitülerin eksiklerinin tamamlanmasına çok ehemmiyet veriyor*” başlığı ile yer vermiştir. Muhlis Erkmen'in Ziraat Enstitüsü ile yakından ilgilendiğinden bahseden haberde Erkmen'in enstitüyü sık sık ziyaret ederek Alman muallimler tarafından verilen derslere girdiğinden söz edilmektedir.¹³⁹ Hâkimiyet-i Milliye

¹³⁴ Kırkpınar, N. (2024). *Türkiye'de zirai eğitimin tarihçesi ve kurumsallaşması (1923-1963)*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, s.285.

¹³⁵ Kırkpınar, a.g.e., s.286.

¹³⁶ T.C. Resmi Gazete, 20 Haziran 1933, S.2432.

¹³⁷ Kırkpınar, a.g.e., s. 286-288.

¹³⁸ Kırkpınar, a.g.e., s.288.

¹³⁹ Hâkimiyet-i Milliye, 26 İkinci Kanun 1932.

Gazetesi'nin bir diğ er haberi ise 1932 yılının Ekim ayında Ziraat Vekâleti tarafından Harbiye Reisi Fevzi Paşa ve Milli M dafa Vekili Zekai Beyi enstitüde çay ziyafetine davet edilmiştir. Bu davette Muhlis Erkmen, enstitülerin hakkında bilgiler vererek enstit deki fakülteleri tek tek gezdirmi tir. Haberin son sözlerinde bu davetten ve geziden çok memnun kalındığı dile getirilmiştir.¹⁴⁰ 1932 yılının Kasım ayına baktığımızda ise Ziraat Enstitüsü'nde hava afetlerine karşı bir konferans düzenlenmiştir. Ziraat Vekili Muhlis Erkmen  nc l ğ nde Ziraat Vekâleti ve İktisat Vekâleti toplanarak bu konu üzerine bir konferans ger ekle tirmi lerdir. Konferansta hava olaylarından dolayı tarım ürünlerinin maruz kaldığı olumsuz şartların karşısında bir sigorta sisteminin olmadığı konu ulmu tur.¹⁴¹

2 Ağustos 1933 yılında ise Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi "*Ziraat Enstitüsünde köy muallimlerine kurs*" ba lı ı ile haber yapmıştır. Haberin içeriği "*Ziraat Vekili Muhlis B. Kursu açtı*"  eklinde devam etmektedir. Köy mektepleri muallimlerine açılan bu kurs ziraat enstitüsünde Muhlis Erkmen'in nutku ile açılmıştır. Törende Ziraat Vekâleti, Maarif Vekâleti ve Ziraat Enstitüsünden profesörler yer almıştır.¹⁴² Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne giren öğrencilerin bir sene Atatürk Orman  iftli i'nde staj görme mecburiyetleri vardı. Stajları biten öğrencilerin şerefine çiftlikte ziyafet düzenlenmiştir. Ziraat Vekili Muhlis Erkmen ise bu ziyafete katılarak aralarında bulunmuştur. Muhlis Erkmen  ğrencilere stajda gösterdikleri çabanın aynısını eğitim yıllarında enstitüde de göstermeleri gerektiğinin önemine değinerek öğrenciler ile sohbet etmiştir.¹⁴³

1934 yılının Temmuz ayında ise Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi "*Ziraat Vekilimiz felsefe doktoru*" ba lı ı ile haber yapmıştır. Haberin içeriğinde ise Yüksek Ziraat Enstitülerinde sınavların bittiğini ve böylelikle önemli konular için Muhlis Erkmen'in de katıldığı bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda sınavların yapılma şekli, doktora unvanı ve doçent olmak için gerekli şartlar ve nitelikler konu ulmu tur. Toplantının başında Ziraat Enstitüsü'nün Rektörü Prof. Falke, Laypzig  niversitesi'nin Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'e felsefe doktoru unvanını verdiğini bildirmiştir. Erkmen, profesörlere teşekkür etmiştir.¹⁴⁴

1935 yılında Enstitüde "*Ziraat Müdürleri Kursu*" açılmıştır. Enstitünün kurulu  aşamasında araştırma kadrosunun gelişmesinde hem fikren hem de fiziken büyük destekleri olan Ziraat Vekili Muhlis Erkmen, Ziraat Müdürleri Kursunun a ılı ına katılarak bir konuşma yapmıştır. Erkmen, enstitünün Türkiye ziraati için olan önemini vurgulamıştır. Aynı gün içerisinde Enstitünün rektörü olan Friedrich Falke de Ziraat Müdürleri Kursu için önemli açıklamalarda bulunmuştur.¹⁴⁵ Ulus Gazetesi'nde ise "*Ziraat Müdürleri Kursu açılıyor*" ba lı ı ile bu önemli

¹⁴⁰ Hâkimiyet-i Milliye, 3 Birinci Te rin 1932.

¹⁴¹ Hâkimiyet-i Milliye, 15 İkinci Te rin 1932.

¹⁴² Hâkimiyet-i Milliye, 2 Ağustos 1933.

¹⁴³ Hâkimiyet-i Milliye, 22 Ağustos 1933.

¹⁴⁴ Hâkimiyet-i Milliye, 5 Temmuz 1934.

¹⁴⁵ Detaylı bilgi için bkz. K rkpınar, a.g.e., s.296.

faaliyete yer verilmiştir. Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde ziraat müdürleri için açılacak olan kursların Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'in söylevi ile açılacağı da ayrıca bildirilmiştir.¹⁴⁶ Ulus Gazetesi bir gün sonra tekrardan "Çok verimli olacak bir ziraat işi- Ziraat Müdürleri Kursu" başlığı ile haber yapmıştır. Muhlis Erkmen, kursun amacını anlatan bir konuşma ile kursu açmıştır ve ziraat müdürlerine enstitüyü gezdirerek enstitünün ziraat hayatında yaratacağı etkiye ve devrime değinmiştir. Bu kursun gelecek yıllarda da devam edeceği ifade eden Erkmen kursa katılamayan müdür ve memurlara da fırsat verileceğini ifade etmiştir.¹⁴⁷

Muhlis Erkmen'in sözlerinden sonra Enstitü Rektörü Prof. Falke söz alarak ziraat müdürlerini selamlamış ve kurs hakkında bilgiler vermiştir. Falke'nin sözleri şu şekildedir:

*"Üç hafta sürecek olan kursta mevzular çeşitlidir, konuşmalar tatbikatlı olacak ve tecrübeler yapılacaktır. Ağaç ve üzüm fidanlıkları bahisleri, Türkiye'nin iktisadî bakımından mühim tufeyli hastalıkları, yerli ehli hayvanların yetiştirme ve beslenme bahisleri, ziraatın jeolojik esasları, meyva ve üzüm yetiştirmede çiçek ve tohum biyolojisinin esasları, istihsal ve satış bakımından yiyecek maddeleri, sütçülükte tetkâmül yolları, ekmek ve un, köylülüğün şekli ve köylü işletmelerinin esas hatları, Türkiye üzüm ürünlerinin işlenmesi, Türkiye'de buğday yetiştirilmesi, ziraatte tecrübe sergileri, toprak ve su, Avrupa ile Türk köylü evi, ve köyü yapı tarzı arasındaki farklar, mahsulün gelişmesi için tohum ekimi, köylü el işlerinin ehemmiyet ve mahiyeti, Türkiye'de ziraî buhran, ziraî kredi şekilleri, Türkiye'de ziraî kanunlar, Anadolu'da ekim sistemleri gibi ziraat hayatımız üzerinde büyük değeri olan mevzular konuşulacak şeyler arasındadır."*¹⁴⁸

Mayıs 1935 tarihine baktığımızda ise Büyük Kurultay, Ziraat Enstitüsünü ziyaret etmiştir. Kurultayı enstitü de karşılayanlar arasında Ziraat Vekili Muhlis Erkmen, Enstitü Rektörü Prof. Falke ve diğer profesörlerle beraber öğrenciler bulunmaktadır. Konferans salonunda toplanan Kurultaya, Muhlis Erkmen Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kuruluşundaki amacı ve hedefi anlatmıştır. Ayrıca tarım alanında yapılacak olan çalışmalardan bahsederek Türk köylüsüne destek olacağını ifade etmiştir. Konferans bittikten sonra Erkmen, Kurultay üyelerini enstitü de gezdirmiştir.¹⁴⁹ Ankara'yı tanıtmak amaçlı düzenlenen gezide basın üyeleri Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne de uğramışlardır. Üyeler Ziraat Vekili Muhlis Erkmen ile enstitü rektörü tarafından karşılanmıştır. Konferans salonunda Muhlis Erkmen tarafından enstitünün kuruluş amaçlarından ve enstitünün öneminden bahsedilmiştir. Konferans bittikten sonra üyeler enstitüde gezdirilmiştir.¹⁵⁰ 31 Mayıs 1935 tarihine baktığımızda C.H.P. Genel Yönetim Kurulunda 4 yıllık yapılacak olan görevler hakkında bir toplantı yapılmıştır. Hasan Saka'nın¹⁵¹ konuşmasıyla başlayan toplantı da başta Yüksek Ziraat Enstitüsü olmak üzere tarım

¹⁴⁶ Ulus, 19 Şubat 1935.

¹⁴⁷ Ulus, 20 Şubat 1935.

¹⁴⁸ Ulus, 20 Şubat 1935.

¹⁴⁹ Ulus, 15 Mayıs 1935.

¹⁵⁰ Kurun, 29 Mayıs 1935.

¹⁵¹ Dönemin TBMM Başkanvekilidir. Hasan Saka hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bolat, M. "Hasan Saka (1885-1960)", Atatürk Ansiklopedisi. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hasan-saka/>

enstitülerinin 1935 yılı bütçesi konuşulmuştur. Bu toplantı sırasında Rasih Kaplan(Antalya Milletvekili), tarım enstitülerinin köylüye sadece teorik bilgi verdiğini faaliyette bir işleve geçemediğini belirterek ne gibi tedbirler alınacağı hakkında bir soru yöneltmiştir. Muhlis Erkmen ise faaliyetlerin gerçekleşmesi için teşkilatın eleman eksiklerinin olduğunu ve bu sorunun ön plana alınarak zamanla çözüleceğini belirtmiştir.¹⁵²

1939 yılına gelindiğinde ise Yüksek Ziraat Enstitüsü'nü ziyaret eden Erkmen, Enstitü Rektörü ile beraber enstitüyü gezerek incelemelerde bulunmuştur.¹⁵³ Erkmen, dokuz gün sonra Yüksek Ziraat Enstitüsü'nü Kazım Karabekir ile tekrardan ziyaret etmiştir. Erkmen, Kazım Karabekir'i enstitü de gezdirmiş, Karabekir ise enstitünün düzeninden ve faaliyetlerden oldukça memnun kalmıştır. Erkmen ve Karabekir, yaklaşık 5 saat kadar enstitü de incelemelerde bulunarak ülkenin yararına umut dolu hislerle enstitüden ayrılmışlardır.¹⁵⁴ Ağustos 1939 tarihine baktığımızda ise Muhlis Erkmen, Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde stajyer öğrencilerin sınav olduğu esnada enstitüye gelerek öğrencilerin sınavlarına bizzat katılmıştır. Erkmen, stajyerleri başarılarından dolayı tek tek tebrik etmiştir.¹⁵⁵ Biten dönemin ardından yeni eğitim öğretim yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne kayıt olan öğrenciler için ant içme töreni düzenlenmiştir. Muhlis Erkmen ise bu törene katılmıştır. Rektör Süreyya Genca'nın konuşmasından sonra Erkmen, törenin önemini vurgulayarak birçok işinin arasında bu törene katıldığını belirterek enstitüye ver ilime verdiği önemi vurgulamıştır. Ayrıca öğrencilere ülke için ne kadar önemli olduklarını ifade ederek çok çalışarak faydalı olmalarını istemiştir. Erkmen'in konuşmasından sonra öğrenciler tek tek rektörün önüne gelerek yemin etmiştir.¹⁵⁶ 27 Aralık 1939'da Erzurum'da yaşanan deprem felaketi Ziraat Enstitüsü'nde Muhlis Erkmen ve eşi İffet Erkmen'in öncülüğünde yardım toplanmış enstitü de çalışan memurlar ise maaşlarının bir kısmını bağışlamışlardır.¹⁵⁷

Nisan 1940 tarihine baktığımızda ise Milli Şef İsmet İnönü, Yüksek Ziraat Enstitüsü'nü ziyaret etmiştir. İsmet İnönü'ye bu ziyarette Başvekil Refik Saydam ve Ziraat Vekili Muhlis Erkmen eşlik etmiştir. Bu ziyarette enstitünün ziraat sanatları ve el sanatları bölümleri gezilerek yapılan faaliyetler incelenmiştir.¹⁵⁸ Ekim 1940 tarihine baktığımızda ise Yüksek Ziraat Enstitüsü Ziraat Fakültesi öğrencileri Atatürk Orman Çiftliği'nde stajlarını bitirmişlerdir. Muhlis Erkmen, Rektör Süreyya Genca ve fakülte profesörlerinin önünde yılsonu sınavlarına giren öğrenciler başarılı bir şekilde sonuç alarak enstitüye geçmeye hak kazanmışlardır. Ayrıca

¹⁵²Ulus, 31 Mayıs 1935.

¹⁵³ Ulus, 10 Şubat 1939.

¹⁵⁴ Ulus, 19 Şubat 1939. Vakit, 19 Şubat 1939.

¹⁵⁵ Ulus, 11 Ağustos 1939.

¹⁵⁶ Ulus, 22 Aralık 1939.

¹⁵⁷ Ulus, 29 Aralık 1939.

Erzurum depremi hakkında detaylı bilgi için bkz. İlhan Haçın, (2014), *1939 Erzincan Büyük Depremi*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt 30, Sayı 88, 2014, 37 – 70.

¹⁵⁸ Vakit, 19 Nisan 1940.

Erkmen, yeni gelen makineleri kullanan öğrencileri takdir etmiştir.¹⁵⁹ Kasım 1940 yılına geldiğimizde ise yeni kaydolun öğrenciler için düzenlenen törende ant içme merasimi yapılmıştır. Muhlis Erkmen'de törende bulunmuştur. Tören Rektör Süreyya Genca'nın nutku ile başlamıştır. Süreyya Genca'nın nutkundan sonra Ziraat Vekili Muhlis Erkmen tarafından da bir nutuk verilmiştir.¹⁶⁰

1940-1941 eğitim dönemine başlarken Ziraat Vekili Muhlis Erkmen tarafından öğrencilere verilen nutkun ilk sözleri şu şekildedir:

"Muhterem Misafirlerimiz, Aziz Meslekdaşlar ve Sevgili Talebe Arkadaşlarım;

Meslekdaşlarımı böyle toplu olarak görmek, içinizde, aranızda bulunmak, bilhassa genç arkadaşlarımızın ailemiz arasına girmesini tes'it eden bu toplantılar, bende daima büyük bir heyecan uyandırır, bana zevk ve neşe verir, ümidimi ve kuvvetimi arttırır. Bu heyecan ve neşede, belki de eski hocalığın sönmeyen, sönmek bilmeyen hasretinin feveran ve galeyanile, söz söylemek ihtiyacını verir. Ne zaman böyle toplantılara gelsem, yalnız aranızda bulunmak zevk ve şerefini tatmak için gelmiş bile olsam, yine söz söylemekten kendimi alamam...

*...Hepinizin yarın memleket işlerinde, mesleğimizde (mesleğimiz derken Orman'ı, Veteriner'i ve Ziraatçı'yı ayırmadan, zaten ayırlamaz, bir kül olarak topluyorum) mühim vazifeler alacaksınız. İçinizde yarının mütehassısları, hocaları, büyük alimleri, müdürleri, umum müdürleri ve elbette vekilleri bulunmaktadır."*¹⁶¹

Şubat 1941 tarihinde ise Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde Profesörlük unvanına hak kazanan ilim adamlarına Ziraat Vekili Muhlis Erkmen tarafından profesörlük unvanı verilmiştir. Profesörlüğe geçen isimler ise şu şekildedir: Dr. Kerim Ömer Çağlar, Dr. Ekrem Rüstü İzmen, Dr. Salahattin Batu, Dr. Esat Ahmet Bozkaya ve Dr. Şevket Ahmet Birand.¹⁶²

Mayıs 1941 tarihinde ise Yüksek Ziraat Enstitüsünde mezun olan öğrenciler için düzenlenen törene katılan Erkmen, öğrencilere şu sözleri söylemiştir:

"Bana her gün imzalanmak üzere yığın yığın kâğıt gelir, memleketin hayrına olduğuna kani bulunduğum bu kâğıtları huzurla imzalarım. Bunlardan bazıları bir meslek davasının doğuşunu, ilerleyişini, yürüyüşünü gösterir. Altlarına imzama koyarken şevk ve inşirah duyarım. Fakat bu imzaya gelen kâğıtların içinde bazan öyleleri vardır ki bunları imzalarken duyduğum şevk ve heyecan daha başka, bambaşkadır. Diploma imzalarken bu heyecanımın zevkini tadayım diye imzama ağır ağır atar, ruhumun sükûnla dinlendiğini ve bilhassa kuvvetlendiğini hissederim. Çünkü her diploma mesleğe genç, taze, idealist bir kuvvet katmaktadır. Çocuklar, bu diplomalar sizler için bir şeref, fakat bizler için bir kuvvettir. Ve eminim ki bugünkü

¹⁵⁹ Ulus, 13 Ekim 1940.

¹⁶⁰ Ulus, 17 Kasım 1940. Ulus, 18 Kasım 1940.

¹⁶¹ 1940-1941 Ders Yılına Başlarken Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'in ve Rektör Süreyya Genca'nın Nutukları, Yüksek Ziraat Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1940, sayı:117, s.3.

¹⁶² Ulus, 15 Şubat 1941.

gururum sürurum ve iftiharım sizin muvaffakiyetlerinizi takip ederken daima artacak ve yükselecektir. Hepinize büyük muvaffakiyetler temenni ederim.”¹⁶³

31 Mayıs 1941 tarihinde ise mezun olan öğrenciler şerefine ziyafet verilmiştir. Ziraat Mühendisleri Birliği tarafından düzenlenen ziyafete Yüksek Ziraat Enstitüsü Rektörü, Profesörleri, ziraatçılar ve gazeteciler katılmıştır. Muhlis Erkmen’in rahatsızlığı dolayısıyla kendisini temsil eden Ziraat Umum Müdürü B. Abidin Bey bir konuşma yaparak Erkmen’in rahatsızlığını dile getirerek Erkmen adına yeni mezunlara başarılar dilemiştir.¹⁶⁴

Haziran 1942 tarihinde İsmet İnönü tekrardan Yüksek Ziraat Enstitüsü’nü ziyaret etmiştir. Bu ziyareti sırasında onu enstitüde karşılayan isimlerden birisi de Muhlis Erkmen olmaktadır. Öğrencilere sorular sorarak incelemelerde bulunan İsmet İnönü memnun bir şekilde enstitüden ayrılmıştır.¹⁶⁵

Ekim 1943 yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü’nde ilmi sergi açılmıştır. Serginin açılışında Konuşma yapan İsmet İnönü, Yüksek Ziraat Enstitüsü’nün 10 yıllık çalışmalarına değinerek enstitü için faaliyette bulunan kişileri anmıştır. Bunlardan birisi olan Muhlis Erkmen içinse şu sözleri söylemiştir:

“...Enstitümüzün başarılarında uzun yıllar bize büyük alaka gösteren ve yardımlar da bulunan Kütahya Mebusu¹⁶⁶ Sayın Muhlis Erkmen’e huzurunuzda şükranlarımı arz etmeyi zevkli bir borç bilirim.”¹⁶⁷

1.8.1.1. Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Muhlis Erkmen kütüphanesi

Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü zaman içerisinde Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi adını almıştır. Muhlis Erkmen’in Ziraat Enstitüsünde yapmış olduğu faaliyetlerden yukarıda bahsedilmiştir. Bu faaliyetler dönemin Türkiye’si için son derece önemlidir. Hem ekonomik anlamda kalkınmaya destek olan bu enstitü hem de ilim anlamında birçok fayda sağlamıştır. Nitekim böyle bir enstitüde aktif olarak faaliyetlerde bulunan Muhlis Erkmen’in ismi Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü’nün kütüphanesine verilmiştir. Kütüphanenin tarihçesini Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi’nin internet sitesinde yer alan kütüphane hakkındaki tarihçeden öğrenmekteyiz.¹⁶⁸

Muhlis Erkmen Kütüphanesi 29 Ekim 1933 yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü’ne bağlı olarak Dr. Stummvoöl tarafından kurulmuştur. İlk kurulduğu dönemde 5 kişilik bir kadro ile faaliyete başlamıştır. Bu kadroda kütüphane müdürü, memur, muavin ve tercüman bulunmaktadır.

¹⁶³ Ulus, 22 Mayıs 1941. Vakit, 22 Mayıs 1941.

¹⁶⁴ Ulus, 31 Mayıs 1941.

¹⁶⁵ Vakit, 19 Haziran 1942.

¹⁶⁶ Muhlis Erkmen’in Ziraat Vekilliği görevi 9 Temmuz 1942 tarihinde bitmiştir. Erkmen, 1943 yılında ise 7. Dönem Kütahya Milletvekili olarak siyasi hayatta yer almaktadır. Erkmen’den sonra Ziraat Vekilliği görevini ise Şevket Raşit Hatiboğlu icra etmiştir.

¹⁶⁷ Ulus, 31 Ekim 1943.

¹⁶⁸ <https://www.agri.ankara.edu.tr/muhlis-erkmen-ogrenme-merkezi/>

Kütüphaneye ilk dönemlerde Alman Hükümeti tarafından kitaplar ve süreli yayınlar bağışlanmıştır. Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün 1939 yılı kayıtlarına bakıldığında kütüphanede 47.000 kadar kitap olduğu bilinmektedir. Yüksek Ziraat Enstitüsü 07.07.1948 tarihinde 5234 sayılı kanun ile Ankara Üniversitesi bünyesine alınmıştır. Bu tarihten itibaren kütüphanede Ziraat ve Veterinerlik Fakülteleri altında rektörlüğe bağlanmıştır. Muhlis Erkmen için yazılan "Sönen Bir Yıldız Muhlis Erkmen" adlı makalede kütüphanenin kapısında sadece isminin yazılı olduğu bir levhanın var olduğu, kendisine ait ne bir biyografi ne de bir fotoğrafa yer verilmemesi eleştirilmiştir.¹⁶⁹ Fakat ne yazık ki günümüzdeki durumuna baktığımızda kütüphanenin kapısında artık Muhlis Erkmen'in adı da yazmamaktadır. Yıllar içerisinde Muhlis Erkmen Kütüphanesi bu kıymetli ismini yitirerek Ziraat Fakültesi Kütüphanesi olarak faaliyetlerine devam etmektedir. 2014 yılında yenilenen kütüphane de alt ve üst çalışma salonları ile internet birimi bulunmaktadır. Muhlis Erkmen Öğrenme Merkezi Koleksiyonu, 30500 kitap, doktora ve yüksek lisans tezleri ve süreli yayınlardan oluşmaktadır.¹⁷⁰ Kütüphanede bulunan kitaplara ilk yıllarda "Muhlis Bibliothek" kartviziti kitapların iç kapaklarına eklenmiştir. Fakat bu durum uzun soluklu olmamış ilerleyen yıllarda bu uygulamadan vazgeçilmiştir.¹⁷¹

1.8.1.2. Köy Muallimleri Kursu

Muhlis Erkmen, 1933 yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde muallimler için açılan kursta açılış konuşmasını yapmıştır. Erkmen, Maarif Vekâletinin çiftçilik, iktisat ve sağlıkla ilgili bilgileri köylere yaymak istemeleri üzerine bunu köy muallimlerine bilgiler ve dersler verilerek yapılmasını uygun bulduklarını ve bu noktada Ziraat Vekâletine danıştıklarını belirtmiştir. Erkmen bu durumdan çok memnun kaldığını belirterek bu yolda Maarif Vekâleti ile beraber yürüdüklerini ifade etmiştir. Bu doğrultuda iki vekâletinde uzmanları bir araya gelerek köy muallimlerine verilecek kurs hakkında bir program yapmıştır. 1933 yılında 4 yerde kurs açılmasına karar verilmiştir. Böylelikle 50 muallimin Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde kursta bulunacağını ifade eden Erkmen, kurs için kitaplar bastırıldığını da belirten Erkmen, ayrıca İzmir, Adana ve Bursa Ziraat Mekteplerinde de 50 muallime kurs verileceğini ifade etmiştir. Erkmen, köy muallimleri için verdiği nutukta başka bir konuya değinerek "Bugünün çok şerefli bir hususiyeti de vardır. Onu hatırlamamak ve burada kaydetmemek noksan olur" ifadelerini kullanarak İstanbul Üniversitesi'nin kurulduğunu belirtmiştir. Erkmen, İstanbul Üniversitesi'nin kurulduğu günle muallimlere kurs verilecek günün birbirine rastlamasını "birbirini tamamlayıcı ve birbirine karşılıklı şeref ve kuvvet verici hayırlı tesadüflerdendir"

¹⁶⁹ Ardıç, a.g.m., s.17.

¹⁷⁰ <https://www.agri.ankara.edu.tr/muhlis-erkmen-ogrenme-merkezi/>

¹⁷¹ Besimoğlu, C. "Cumhuriyetin İlk Kütüphanelerinden Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Muhlis Erkmen Kütüphanesi'nin Özellikleri ve Hizmetleri" Cumhuriyet'in 100. Yılında Türk Kütüphaneciliği Sempozyumu 04-07 Ekim 2023, Ankara. Kütüphane hakkında daha fazla bilgi almak için kütüphane hakkında Ankara Üniversitesi Dr. Öğr. Gör. Can Besimoğlu tarafından hazırlanan postere bkz. https://www.researchgate.net/publication/373767630_Cumhuriyetin_Ilk_Kutuphanelerinden_Ankara_Universitesi_Ziraat_Fakultesi_Muhlis_Erkmen_Kutuphanesi'nin_Ozellikleri_ve_Hizmetleri

sözleri ile ifade etmiştir. Erkmen, köye ve köylüye Cumhuriyet hükümetinin çok önem verdiğini ve bu kurslar sayesinde köye ulaştırılacak bilgilerle Türk köylüsünün daha da başarılı olacağını ifade ederek konuşmasını bitirmiştir.¹⁷²

1.8.2. Atlı spor kulübü

1932 yılında Başvekil İsmet İnönü atçılık sporunu Ankara'nın en güzel sporlarından birisi olarak ön plana çıkarmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda dönemin Ziraat Vekili Muhlis Erkmen bu konuyla yakından ilgilenerek atçılık kulübüne atların eğitilmesi için maneje yerinin yapılmasına öncülük etmiştir. Kulübe açılan maneje yeri elli metre bir genişlikte olup yüz yirmi metre uzunluktadır. Fakat Muhlis Erkmen rahatsızlığından dolayı maneje yerinin açılışına katılamamıştır. Bu sebeple açılıştan sonra Erkmen'i verdiği bu hizmetinden dolayı Ziraat Vekâleti Müsteşarı Atıf Bey, M. Bişof ve Dr. Çiki ziyarete giderek tebrik etmiştir.¹⁷³

1933 yılında ise Atlı Spor Kulübüne idare heyeti seçilmesi sebebiyle Başvekil İsmet İnönü ve Ziraat Vekili Muhlis Erkmen kulüpte toplantıya katılmıştır. Toplantı Muhlis Erkmen'in nutku ile açılmıştır. İdare heyetinin seçilmesi sonucunda Muhlis Erkmen, Kütahya Milletvekili sıfatı ile Atlı Spor Kulübüne başkan olarak seçilmiştir.¹⁷⁴ Atlı Spor Kulübü'nün başkanı olan Ziraat Vekili Muhlis Erkmen, memlekette ata binmeyi teşvik ederek ata olan merakın artması ve milli tarihin gururu olan at sporunun yeniden canlanması amacıyla Atlı Spor Kulübü'nün fiilen açıldığını halka duyurmuştur.¹⁷⁵ Atlı Spor Kulübü'nde yapılan faaliyetlere baktığımızda ise kulübün başkanı Muhlis Erkmen ve diğer önemli üyeler tarafından Macaristan'dan altı tane eğitimli at sipariş edilmiştir. Sipariş edilen atlarla beraber kulübün toplam at kadrosu kırka ulaşmıştır. Macaristan'dan sipariş edilen atların özelliği ise av binişlerinde, yalnız ve toplu binişlerde eğitimli olmalarıdır. Bu durumun ise diğer atların yetiştirilmesinde olumlu yönde katkısı olacağı düşünülmüştür.¹⁷⁶ 1933 yılı Mayıs ayında Atlı Spor Kulübü'nde ilk tecrübe binişleri yapılmıştır. İsmet İnönü ve Kazım Karabekir bizzat gelerek tecrübe binişlerini izlemişlerdir. Etkinlikte kulübün başkanı sıfatıyla yer alan Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'e eşlik etmiştir. Binişlerden sonra İsmet İnönü, Kazım Karabekir, Muhlis Erkmen, Ankara'da bulunan elçiler ve biniciler hep beraber yemek yemiştir.¹⁷⁷

1934 yılına gelindiğinde ise Haziran ayında Atlı Spor Kulübü Kongresi düzenlenmiştir. Ankara'da düzenlenen bu kongreye kulübün üyeleri, yabancı elçiler ve eşleri katılmıştır. Kongre Muhlis Erkmen'in nutku ile başlamıştır. Erkmen, konuşmasında birkaç at ve birkaç meraklı kişi ile başlayan bu kulübün gelişimine değinmiştir. İsmet İnönü'nün destekleriyle

¹⁷² Hâkimiyet-i Milliye 2 Ağustos 1933.

¹⁷³ Hâkimiyet-i Milliye, 17 Birinci kânun 1932.

¹⁷⁴ Akşam, 13 Şubat 1933.

¹⁷⁵ Vakit, 18 Şubat 1933.

¹⁷⁶ Hâkimiyet-i Milliye, 25 Nisan 1933.

¹⁷⁷ Hâkimiyet-i Milliye, 6 Mayıs 1933.

kulübün güzel bir binaya ve bahçeye sahip olduğunu vurgulamıştır. Kulübün üye sayısının 217 kişi olduğu ve kulüpteki hayvan sayısının ise 50 tane olduğu bildiren Erkmen, kulübün kısa zaman içerisinde ilerlemesinin kulübün üyelerinin sayesinde olduğunu belirterek üyelere teşekkür etmiştir. Ziraat Vekilinden sonra İsveç Elçisi M. Boyman konuşma yaparak Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'i çalışmalarından dolayı tebrik etmiştir.¹⁷⁸ Buradan da anlaşılacağı üzere kulübün bir yıl içerisinde hayvan sayısında artış yaşandığı gözükmemektedir. Kulüp hakkında bazı detayları Akşam gazetesinin 1935 yılında yaptığı haberdan öğrenmekteyiz. Bu habere göre kulübe ilk etapta üye olan kişiler devlet adamları, Ziraat Enstitüsü'nün profesörleri ve şehrin tanınmış aileleridir. Kulüp, Ankara'nın dış tarafında ağaçlık bir bölgeye yapılmıştır. Kulübün içerisinde barındırdığı bölümlere bakıldığında ise atlar için ahırlar, atların eğitimi için oldukça büyük sahalar, binicilerin dinlenmesi için salon, biniciler için soyunma odası ve duş odasından oluşmaktadır. Ziraat Vekâletine ait olan binicilik okulunun üç sınıfı Karacabey Çiftliği'nde bulunurken bir sınıfı da Ankara Atlı Spor Kulübü'nde bulunmaktadır. Binicilik okulundan mezun olan kişilerin seyis, onbaşı ve binicilik öğretmeni olarak görev yapma imkânları bulunmaktadır. Kulüpte bulunan binicilik okuluna Ziraat Enstitüsü'nden de öğrenciler gelerek ata binmeyi öğrenmek için dersler almışlardır. Kulüpte bulunan atların cinsine bakıldığında ise atların yarısından çoğunun Türk yarım kandır cinsi diğer atların ise Macaristan ve Fransa'dan getirilen atlardan oluştuğu bilinmektedir. Kulüpte savaş yıllarından sonra cinsi azalan kopoy atlarının ıslah edilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Genel itibariyle bahsettiğimiz Atlı Spor Kulübü'nün o dönemde ülke genelinde örnekler teşkil edeceğine ve atlı sporlara olan merakın artacağı öngörülmüştür. Bu sebeptendir ki Atlı Spor Kulübü'nün başka şehirlere de kurulması gündem olmuştur. Ankara'dan sonra ilk olarak Muhlis Erkmen'in de memleketi olan Bursa'ya daha sonra Kayseri ve Tokat'a Atlı Spor Kulübü kurulmuştur.¹⁷⁹

Kasım 1935 tarihinde atlı subaylar arasında Atlı Spor Kulübü'nün bahçesinde konkur¹⁸⁰ düzenlenmiştir. Düzenlenen bu yarışa Başbakan İsmet İnönü ve Ziraat Vekili Muhlis Erkmen atla gelerek giriş yapmışlardır. Hava durumunun da güzel olması sebebiyle sorunsuz bir şekilde üç gün boyunca devam eden yarışların sonunda kazananlara değerli hediyeler verileceği bildirilmiştir.¹⁸¹ Aralık ayında ise Atlı Spor Kulübü tarafından düzenlenen yarışlara dönemin önemli devlet adamları Saffet Arıkan, Kazım Özalp, Şükrü Kaya ve kulübün başkanı Muhlis Erkmen katılmıştır. Yaklaşık 300 kûsur kişinin izlediği yarışların kazananlarına Muhlis Erkmen, hediyelerini takdim etmiştir.¹⁸² Kulüpte düzenlenen spor müsabakalarına özenle katılan Başbakan İsmet İnönü ve Ziraat Vekili Muhlis Erkmen, 1936 yılının Kasım ayında

¹⁷⁸ Hâkimiyet -i Milliye, 14 Haziran 1934.

¹⁷⁹ Akşam, 8 Haziran 1935.

¹⁸⁰ Konkur, üç gün süren yarışlara verilen isimdir.

¹⁸¹ Ulus, 2 Son Teşrin 1935.

¹⁸² Ulus 16 İllkânun 1935.

düzenlenen spor müsabakaları arasında yer alan at yarışlarını Şükrü Saraçoğlu, Tevfik Rüştü Aras ve Saffet Arıkan gibi önemli isimlerle hipodromda bulunarak takip etmişlerdir.¹⁸³

İlerleyen yıllara baktığımızda ise 1939 yılında Romanya Hariciye Nazırının Türkiye'ye geldiği sırada düzenlenen at yarışına Romanya Hariciye Nazırı ve eşi, Başvekil Refik Saydam, Hariciye Vekili Şükrü Saraçoğlu ve Ziraat Vekili Muhlis Erkmen hipodroma gelerek at yarışlarını takip etmişlerdir.¹⁸⁴ 1942 yılına ise Milli Şef İsmet İnönü, Başvekil Refik Saydam ve Ziraat Vekili Muhlis Erkmen at yarışlarını beraber takip etmişlerdir.¹⁸⁵

1.8.3. Zirai kombinalar

Zirai kombinalar fikrinin öncüsü olan Ziraat Vekili Muhlis Erkmen, tarımda kullanılması üzere makineler satın alarak, köylüye yardım ve hizmette bulunmak amacıyla zirai kombinaların kurulmasını hedeflemiştir. Erkmen'in zirai kombinalar düşüncesi 1937 yılında ziraatçılar tarafından da tartışma konusu olmuştur. Bu fikir o dönemde destek gördüğü kadar olumsuz görüşlerle de karşılanmıştır. Bazı kişiler tarafından başarı ihtimalinin az olduğu öne sürülmüştür. Fakat Erkmen bu görüşlere rağmen Zirai Kombinalar düşüncesinden vazgeçmemiştir. Ragıp Ziya Mağden'in Zirai Kombinalar adlı eserinde belirttiğine göre büyük bir memleket ve dava adamı olan Muhlis Erkmen, zirai kombinaların fikir babasıdır.¹⁸⁶

Erkmen, mevcut düzen ve sistemle ziraatta üretimin arttırılmasının zor olduğunu ve Zirai Kombinaların gerekliliğini savunmuştur.¹⁸⁷ Ayrıca Zirai Kombinaların oluşum sürecinde etkili olan nedenlerden biri ise Birinci Dünya Savaşı'nda yaşanan hububat sorunudur. Bu sorun temel alınmış ve bir daha böyle bir sorunla karşılaşmamak için zirai kombinalar düşüncesi ortaya çıkmıştır. Zirai Kombinalar İdaresi ile Türkiye'nin herhangi bir savaşa girmesi durumunda karşılaşılabilecek zor şartlara zirai anlamda önlem almak amaçlanmıştır. Bu kapsamda en önemli olan mahsul olan buğdayı korumak amacıyla Zirai Kombinaların teşkil edilmesi planlanmıştır. 1937 yılında Muhlis Erkmen'in girişimleri ile Zirai Kombinalar İdaresi oluşturulmuştur. Zirai Kombinaların ilk etapta hedefi tarım ürünlerinin kaliteli ve ucuz olması, köylüye yeni ziraat usullerinin kolayca öğretilmesidir.¹⁸⁸

Nitekim Zirai kombinalar, 12/2/1937 tarihli ve 3130 sayılı kanunla kabul edilmiştir.¹⁸⁹ Fakat tam anlamıyla 1939 yılında faaliyete geçmiştir. Zirai Kombinalar İdaresinin görevleri ve hedefleri ise şu şekildedir: Makine ve tarım aletleri satın almak; hayvan satın almak; gerekli

¹⁸³ Ulus, 9 Son Teşrin 1936.

¹⁸⁴ Ulus, 12 Haziran 1939.

¹⁸⁵ Ulus, 22 Haziran 1942.

¹⁸⁶ Mağden, R. Z. (1949). *Zirai kombinalar*, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara, s.5.

¹⁸⁷ Ulus, 21 Son Kânun 1937.

¹⁸⁸ Mağden, a.g.e., s.7.

¹⁸⁹ T.C. Resmi Gazete, 19 Şubat 1937, S. 3538.

organizasyonları kurmak ve memur istihdam etmek; bitki ve hayvan hastalıkları ile mücadele etmek; köy kalkınması ile ilgili işleri yürütmek.¹⁹⁰

1937 yılı Ziraat Vekâleti bütçesi müzakeresinde Erkmen, Zirai kombinalar meselesi hakkında duyulan endişeler içinse, endişe duyulmasını kabul etmiştir. Zor ve belirsiz olan bu kalkınma planında meclisin desteklerine ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Bu kalkınma planı ile Anadolu bölgesi, Doğu bölgesi ve Güneydoğu illerine yoğunlaşarak köylünün zamanını kıymetlendirmek, tarımın ve toprağın verimini arttırmak, iklim ve doğa şartlarına bağlı olarak en uygun ziraat sistemini yaymak ve ziraati çeşitlendirerek kazancı çoğaltmayı hedeflediklerini belirtmiştir. Erkmen, kalkınma planını hazırlarken çok dikkatli davrandıklarını ve hazırlık aşamasında olduklarını ifade etmiştir. Belirtilen planının uygulanması için yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulacağından bu sebeple bu konuyu ileri tarihli bir zamanda ayrıntılı şekilde konuşacaklarını belirtmiştir.¹⁹¹ 1937 yılında Zirai Kombinalar için yapılan faaliyetlere bakıldığında öncelikle Macaristan, Yugoslavya ve Romanya'dan damızlık alınmasına karar verildiği görülmektedir. Bu dönemde Macaristan'da bulunan Türk komisyonun damızlıkların satın alımında pazarlık yapmaları uygun görülmüştür.¹⁹² Daha sonra 1937 yılında Ziraat Vekâleti tarafından Zirai Kombinalarda kullanılmak üzere traktör, harman makinesi ve biçerdöver makineleri, traktör pulluğu gibi gerekli tarım aletlerinin alınması için kliringle bağlı olunan ülkelerden pazarlıkla alınmasına karar verildiği görülmektedir.¹⁹³

Zirai kombinaların ikinci evresi ise İkinci Dünya Savaşı'na denk gelmiştir. Tüm dünyayı etkileyen bu savaş dolayısıyla Türkiye'yi de etkilemiştir. Bir taraftan ordunun beslenme ihtiyacının giderilmeye çalışılması bir taraftan da halkın beslenme ihtiyacının giderilmeye çalışılması üzerine hükümet tedbir almak amaçlı Milli Korunma Kanunu yürürlüğe koymuştur. Bu kanunun 39. Maddesi Ziraat Vekâletine, devlet arazisi üzerinde Devlet Çiftlikleri kurarak devletin kârına tarım yapması görevini vermekteydi. Böylelikle Zirai kombinaların ilk dönemlerdeki hedefleri savaşın etkisiyle karmaşık bir duruma gelmiştir. Ragıp Ziya Mağden, Zirai Kombinalar adlı eserinde İkinci Dünya Savaşı döneminden ve Zirai Kombinaların faaliyetlerinden şu sözlerle bahsetmektedir:

“Tarım Bakanı Muhlis Erkmen’in büyük faciadan evvel kiyaset ve dirayetiyle getirtmiş olduğu; memlekete sokmuş bulunduğu, 300 e yakın traktör de elde hazır bir sermaye vaziyetinde duruyordu. Sırası gelmişken hemen kaydedelim ki şayet bu makineler II. Cihan Harbinden evvel getirilmemiş elimizde hazır vaziyette bulundurulmamış olsaydı, bu müthiş badire esnasında, gayet ağır bir iase darlığı ile karşılaşmak her zaman için mümkündü”¹⁹⁴

¹⁹⁰Mağden, a.g.e., s. 8.

¹⁹¹ TBMMZC, C. 18, Devre V, İçtima Senesi 2, s.372.

¹⁹² BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2. Yer No: 74-40-18.

¹⁹³ BCA, Fon Kodu:30-18-1-2. Yer No: 73-28-18.

¹⁹⁴ Mağden, a.g.e., s.10.

Zirai kombinaların teşkilat yapısına baktığımızda ise iki bölgeye ayrıldığını görmekteyiz. Merkez ve batı olmak üzere ayrılan kombinaların merkez bölgeleri: Ankara, Urfa, Polatlı, Yerköy, Niğde. Batı bölgesi ise Trakya, Konya, Afyon ve Eskişehir'dir. Biçerdöver makineleri ile 1941 yılında 10 milyon kiloyu aşan buğday üretiminde etkili olduğu bilinmektedir. Ayrıca Kombinalar tarafından yıllardır sürülmeyen tarlaların sürülmesi ve üretim sahasının genişletilmesi alanında çalışmalar yapılmıştır. ¹⁹⁵ Özellikle tarım aletleri ve makinelerinin temininde etkili olan Zirai Kombinalar sayesinde tarımda makineleşme çiftçi tarafından benimsenmiş ve talep edilecek hale gelmiştir. Muhlis Erkmen, her ne kadar Zirai Kombinaların öncüsü olsa da Zirai kombinaların tam anlamıyla istikrarlı bir şekilde faaliyette bulunması Erkmen'den sonra Ziraat Vekilliği görevine gelen Prof. Dr. Şevket Raşit Hatipoğlu'na nasip olmuştur.

1.9. Özel Hayatı

Muhlis Erkmen, 1926 yılında İbrahim Hakkı Bey ve Refia Hanımın kızı olan İffet Hanımla evlenmiştir. Erkmen'in bu evlilikten Dilek ve Reşat adlarında çocukları olmuştur.¹⁹⁶ Muhlis Erkmen'in özel hayatına değineceğimiz için öncelikle soyadıyla ilgili anısından başlamak gidişat için doğru olacaktır. Nazmi Kal'ın *"Atatürk'ten Duymadığınız Anılar"* adlı kitabında Erkmen ile yer alan röportajında Erkmen, kendi ağzından soyadının verilme hikâyesini anlatmaktadır. Anlatılan bilgiler şu şekildedir:

"...İmzaya gelince. Soyadı kanunu yeni çıkmıştı. Ben de çıktığından pek az zaman sonra İstanbul'a gelmiş, hatta kendime bir soyadı bulmuş, takmışım. Çok eskiden bizim aileye "Nalbantoğulları" demişlerdi. Ondan örnek alarak "Nalçakan" diyerek bir ad takmışım ve hatta kartvizitimi de bastırmışım. Ankara'ya dönüşte annem de, refikam da bunu hiç beğenmemişlerdi.

Bir akşam Atatürk sofraya beni davet etti.

"Ne soyadı aldın?" dediler. Söyledim.

"Böyle şey olmaz, gel sana ad takalım" dedi.

Muhlis'in karşılığı bulundu. Özel denildi ve ondan sonra Erkmen adı takıldı.

İki üç gün sonra tekrar sofraya davetlerinde

"Sana ne ad vermişim" diye sordular.

"Özel Erkmen" dedim. "Aman Erkmen kimdi? Diye düşüneceğimize, şimdi bir de Özel diye düşüneceğiz. Şu Özel'i bırakalım da yine eski Muhlis Erkmen ol" dediler."¹⁹⁷

Erkmen soyadı için anlattığı hikâyesinden sonra bu durumun kendisi için kutsal bir armağan olduğunu dile getirmiştir.¹⁹⁸ Ayrıca Erkmen'den bazı kaynaklarda "Esat Muhlis Erkmen" veya

¹⁹⁵ Ulus, 29 Temmuz 1941.

¹⁹⁶ Öztürk, a.g.e., s.153.

¹⁹⁷ Kal, N. *Atatürk'ten Duymadığınız Anılar*, Ankara, 2011, s.307.

¹⁹⁸ Kal, a.g.e., s.307.

“Reşat Muhlis Erkmen” diye söz edilmektedir. Bunlara örnek vermek gerekirse *Tarımda İz Bırakanlar* adlı dergide biyografisi yer alan Erkmen’den, Esad Muhlis Erkmen olarak ve *Türkiye Cumhuriyeti Bakanlıklar Tarihi* adlı eserde de Reşat Muhlis Erkmen olarak bahsedilmiştir.¹⁹⁹ Erkmen’in soyadı hikâyesinden sonra onu biraz daha yakından tanımak amacıyla Yedigün Dergisi’nin röportajlarından yararlanmaktayız. Yedigün Dergisi’nin muhabirlerinden olan Server Rifat Bey, 1933 yılında Erkmen’i Ankara’da evinde ziyaret ederek onunla bir röportaj gerçekleştirmiştir. Bu röportajdan edindiğimiz bilgilerle Erkmen’in özel hayatında nasıl bir kişi olduğuna ve ailesi hakkında bilgilere tanıklık etmekteyiz. Bu röportajın ilk başlarında Server Rifat Bey, Muhlis Erkmen’in evinden, bir ziraatçının evi olduğunun dışarıdan ilk bakışta belli olduğunu ve eşi benzerinin Ankara civarında bulunmayan, küçük ama tatlı bir bahçeye sahip olduğundan övgülü sözlerle bahsetmiştir.²⁰⁰ Muhlis Erkmen ile sohbete başlayan Rifat Bey, Erkmen’in vakit buldukça atla gezdiğini ve eşinin de ata binmeyi çok sevdiğini belirtmiştir. En büyük ilgilerinden birisi atla gezmek olan Erkmen, hocalık görevine de çok tutkulu olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Şüphe yok ki hocalıktır. Mektepten çıkar çıkmaz hocalığa atıldım. Bu zevki tadanlar bilir, ben hiç unutamıyorum. Şimdiki zevkim de ilim müesseselerini kurmaya çalışmaktır. Bu zevkli meşgale benim hem hocalıkta çalışmamak hüznümü gideriyor hem de ruhumu dinlendiriyor.”²⁰¹

Kendisini ilime adanmış olan Erkmen, bu alana sevgi, saygı ile beraber hasret duyduğunu belirterek hocalık görevinin hayatındaki önemini vurgulamıştır.

Erkmen, erkek çocuğuna ölen babasının adı olan Reşat ismini verirken kızına ise Dilek ismini vermiştir. Bilinçli bir ebeveyn olan Erkmen, oğlu Reşat’a Almanca öğrenmesi için dersler aldırıldığını ve kızının yaşı geldiğinde onunda dil öğreneceğini ifade etmiştir. Röportajın son bölümlerinde Erkmen, sinemaya da ilgisinin olduğunu belirtmiştir.²⁰²

Yedigün Dergisi’nin bir başka muhabiri olan Sabih Alaçam ise 1939 yılında Muhlis Erkmen’i Ziraat Vekâletinde ziyaret etmiştir. Bu röportajda aynı şekilde dergide yayınlanmıştır. Buradan da Erkmen’in tekrardan ilgi alanlara ait bilgiler öğrenmekteyiz. Sabih Alaçam, Erkmen’e günlük rutininde ilk yaptığı işin ne olduğunu sormuştur. Erkmen ise bu soruya “*Vazifemin başına gelmek*” diyerek cevap vermiştir. Kitaplara ilgisi olduğu bilinen Erkmen, okumayı çok sevdiğini ve evinin bir köşesinde küçük bir kitaplığı olduğunu ifade etmiştir. Röportajda bahsedildiği üzere Erkmen, iki bine yakın kitabının ve bu kitapların özellikle ziraat ve ekonomi alanı ile ilgili olduğunu ifade etmiştir.²⁰³ Röportajın ilerleyen kısımlarında Erkmen’in edebiyata olan

¹⁹⁹ Sarıkaya, a.g.m., s.39. ; Altunok, M., Altunok, H., Bakırcı, F., Gedikkaya, F. G. ve A. Aydın (Ed.) (2019) *Türkiye Cumhuriyeti Bakanlıklar Tarihi*, Ankara: TİAV. S.384.

²⁰⁰ Rifat, a.g.m., s. 10.

²⁰¹ Rifat, a.g.m., s. 12.

²⁰² Rifat, a.g.m., s. 13.

²⁰³ Alaçam, a.g.m., s.7.

düşkünüğü de dikkat çekmektedir. Erkmen, “Edebiyata bir zamanlar merak sarmıştım. Daha geç iken...” sözleri ile edebiyata olan ilgisinden kısaca bahsetmiştir. Erkmen’in edebiyat alanında kitabını okuduğu isimlerden birkaçının “Stefan Zweig, Andre Maurouis, Halit ziya, Mehmet Rauf, Cenap Şahabettin” gibi isimler olduğu belirtilmiştir. Sadece romanları değil aynı zamanda şiirleri ve şairleri de takip ettiğini röportajın ilerleyen kısımlarında anlamaktayız. Şair olarak takip ettiği isimler ise “Göte, Şiller, İsviçreli Her, Tevfik Fikret, Mehmet Akif, Namık Kemal, Abdülhak Hamit” gibi isimlerden oluşmaktadır. Alaçam, Erkmen’e bir diğer röportajda olduğu gibi at ile olan ilişkisi hakkında “Ata meraklı mısınız” sorusunu yöneltmiştir. Erkmen’in cevabı ise “Spor yaptım ve yapıyorum, diyemem. Fakat ata binmeyi severim. At ne kadar güzel ve ne kadar sadık bir hayvandır.” şeklinde olmuştur.²⁰⁴ Sinema ve tiyatro hakkında da kısa bir muhabbetten sonra Alaçam, Erkmen’e can alıcı bir soru yöneltmiştir: “Lütfen üç hatıranızı anlatır mısınız? En mesut, en heyecanlı ve en ıstıraplı üç hatıranızı?”²⁰⁵

Muhlis Erkmen ise bu soruya şu sözlerle cevap vermiştir:

“Ben tab’an heyecanlıyım. Herhangi bir işin başlangıcından bitimine kadar, sabırsızlanarak, titizlenerek, hatta hırçınlanarak, safha safha bütün heyecanları duyarım. Futbol ve at yarışlarını seyrederken geçirdiğim heyecan, bazan beni müteessir ve muhtarip bile eder. Fakat en büyük heyecanlı ızdırıp ve saadeti, Umumi Harp sonları ile İstiklal mücadelesinde duydum. 1914-1918 savaşının nihayetinde Almanya’da idim. Gurbet elinde, mağlubiyetin şahidi olmak, ne kadar acı bilseniz. Bundan başka vatanıma döndüğüm zaman, mütareke yıllarıydı. İlk gördüğüm manzaradan hissettiğim elemi daima hatırlarım. Hayatımın en büyük sevincini de, Başkumandanlık savaşının arifesinde duydum. Heyecanıyla, at başı yarış eden bu sevinç her an hafızamda menkuştur.”²⁰⁶

Bu röportajlar doğrultusunda Erkmen’in bir ziraatçı olmasının kendi evinin bahçesine de yansıdığını görmekteyiz. Erkmen’in ata binmek, kitap okumak, şiir okumak, sinema ve tiyatro izlemek gibi ilgilerini de ayrıca öğrenmiş bulunmaktayız. Bilinçli bir kişi olan Erkmen, aynı tavrını çocuklarının lisan öğrenme eğitiminde de sürdürmüştür. Ayrıca kendisini ilime adanmış olan Erkmen, öğretmenlik mesleğinin kendisi için ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu sebeple ki yukarıda bahsedildiği üzere Yüksek Ziraat Enstitüsü’nün kurulmasına öncülük etmiş ve enstitünün faaliyetlerinde önde gelen isimlerden olmuştur.

1.10. Ölümü ve Yankıları

1891 Bursa doğumlu olan Muhlis Erkmen, 27 Haziran 1985 yılında İstanbul’da vefat etmiştir.²⁰⁷ Erkmen, Ankara Cebeci Asri Mezarlığına defnedilerek toprağa verilmiştir.²⁰⁸ Erkmen’in mezarı Ankara Cebeci Asri Mezarlığında 53. Ada 78. Parselde aile mezarlığının

²⁰⁴ Alaçam, a.g.m., s.7.

²⁰⁵ Alaçam, a.g.m., s.7-26.

²⁰⁶ Alaçam, a.g.m., s.26.

²⁰⁷ TBMM Albümü (1920-2010), VIII. Yasama Dönemi, 457.

²⁰⁸ Öztürk, a.g.e., s. 154.

bulunduğu bölümde yer almaktadır. Dönemin basınına baktığımızda Erkmen'in ölümü basın tarafından üzüntü ile anılmaktadır. Bu Haberlere ve yazılara baktığımızda kendisinin son derece çalışkan, dürüst ve istikrarlı olduğunu görmekteyiz. Bunun yanı sıra kendisini ilime ve ülkesinin tarımsal meselelerine adanmış olan Erkmen'i bir kez daha anmış olmak için aşağıda bulunan haberler son derece önem verilerek titizlikle araştırılmış ve hazırlanmıştır.

Bu haberler doğrultusunda Cumhuriyet Gazetesi'ni incelediğimiz de Erkmen'in ölümüne "Muhlis Erkmen İstanbul'da öldü" başlığıyla yer verilmiştir. Haberin içeriği ise şu şekildedir:

*"Atatürk dönemi Tarım Bakanlarından ve İstanbul Üniversitesi Ziraat Fakültesi kurucularından Muhlis Erkmen İstanbul'da öldü. Evli ve iki çocuk babası Muhlis Erkmen'in cenazesi Ankara Cebeci Asri Mezarlığı'nda toprağa verilecek."*²⁰⁹

Milliyet Gazetesi'nde ise Muhlis Erkmen'in ölümünden "Acı bir Kayıp" başlığı ile bahsedilmiştir. Haberin içeriği şu şekildedir:

*"Atatürk Döneminin Tarım Bakanlarından Muhlis Erkmen 27-06-1985 günü vefat etmiştir. Cenazesi 01-07-1985 Pazartesi günü Ankara Hacı Bayram Camii'nde kılınacak öğle namazından sonra Cebeci Asri Mezarlığı'nda toprağa verilecektir. Merhuma Allah'tan rahmet, kederli ailesine başsağlığı dileriz."*²¹⁰

Hürriyet Gazetesi'ne baktığımızda ise Muhlis Erkmen'in ölümü üzerine atılan haber başlığı "Acı Kaybımız" olarak yer almaktadır. Haberin içeriğinde ise şu şekildedir:

*"Merhum Reşat Bey ve merhume Leman Hanımın oğulları, merhume Dilek Evren ve Reşat Erkmen'in babaları, merhum Sait Evren ve Nevin Erkmen'in kayınpederi, Ali Evren, Zeynep Evren ve Alev Erkmen'in biricik dedeleri ve İffet Erkmen'in çok sevgili eşi, Eski Tarım Bakanlarından Muhlis Erkmen 27 Haziran 1985 günü vefat etmiştir. Cenazesi 1 Temmuz 1985 Pazartesi günü Ankara Hacı Bayram Camii'nde kılınacak öğle namazından sonra Cebeci Asri Mezarlığı'nda toprağa verilecektir. Allah rahmet eylesin."*²¹¹

Kamuran Ardicı ise "Sönen Bir Yıldız Muhlis Erkmen" adlı yazısında Erkmen'in ölümüyle ilgili "27 Haziran 1985 günü hayata gözlerini yuman, Atatürk dönemi Tarım Bakanlarından Muhlis Erkmen üstadımız tarım, orman ve veteriner meslekleri bakımından büyük bir kayıp teşkil ediyor"²¹² diyerek duygularını ifade etmiştir. Ayrıca yazının son satırlarında Erkmen'den şu sözlerle bahsedilmiştir:

"Tek teselli noktası, onun Ankara Ziraat Fakültesi önünde saygı ile yad edilmesi ve bu toplantıya Ormancı Müsteşar yardımcısının da katılmış olmasıdır. Onu seven ve unutmayan aksaçlı öğrencilerinin ve değerli meslekdaşlarının elleri üzerinde ebedi uykusuna, sevgili kızının yanına defnedilmiş bulunmasıdır."

²⁰⁹ Cumhuriyet, 28 Haziran 1985.

²¹⁰ Milliyet, 29 Haziran 1985.

²¹¹ Hürriyet, 29 Haziran 1985.

²¹² Ardicı, a.g.m., s.7.

Sevgili Üstadımız, aziz Muhlis Erkmen, İnsan hayatı doğumla başlayıp ölümle sonuçlanmaya mahkûm bulunuyor. Bütün insanlar gibi, sen de yaşadın ve öldün... Ancak başarılması güç olan, senin gibi yaşayabilmek, hayatını ölmez eserlerle süslemektir. Yurduna, milletine, mesleğine ışık tuttun, yön verdin... Ülkesine hizmet edene senin gibi yaşayıp ölenlere ne mutlu!.. Emin ol, meslekdaşlarının ve öğrencilerinin kalplerinde ebediyen yaşayacaksın. Ormancı çıkarların, senin hazırladığın nurlu yollarda, aynı şevk ve heyecanla görevini yapmaya devam edecektir.

Yattığın yer nurlarla dolup taşsın.”²¹³

Tarımda İz Bırakanlar adlı dergide ise Erkmen ile ilgili yazının son bölümünde Erkmen’in ölümünden “*Muhlis Bey zeki, dirayetli, nazik ve centilmendi. Memleket tarımına ölmez eserler bırakarak intikal etti. Nur içinde yatsın.*²¹⁴” sözleri ile bahsedilmektedir.

Erkmen’in ölümünden birkaç ay sonra ise Cumhuriyet Gazetesi’nde “*Tarımda İlk Atılım ve M. Erkmen Hoca*” başlıklı yazısı ile Sadri Aran, Muhlis Erkmen’in önemine ve ölümüne değinmiştir. Sadri Aran’ın ilk sözleri şu şekildedir:

“Altmış yıldan bu yana sürdürülen bilimsel araştırmaların ışığı altında, tarımda görülen kıvanç verici tüm gelişmeler, Dr. Muhlis Erkmen Hoca’nın başlattığı reform ve uygulamalarından gücünü almıştır.”²¹⁵

Haberin içeriği “*Atatürk’ün Aradığı Bakan*” adlı alt başlıkla devam etmektedir. Burada Erkmen’in eğitim ve siyasi hayatı aktarıldıktan sonra Erkmen hakkında söylenen son sözler şu şekildedir:

“Dr. Muhlis Erkmen hoca, tüm reform çalışmalarında politika entrikalarının dışında kalmayı yeğlemiştir. Hiçbir zaman politika bulamacını üstüne sıçratmadı. Bilim ile Devlet adamı olmayı bir arada uzlaştırmasını bildi. Cumhuriyetimizin son altmış yılı içerisinde böylesine çok az rastlanır.

Dr. Muhlis Hoca da her fani gibi kısa bir süre önce dünyamızdan ayrıldı. Tanrı katında ışıklar içinde dinlensin. Çok üzüntülü olduklarını bildiğim değerli ve kederli ailesine ve tüm Tarım Fakültelerimize sabır dilerim. Üretici Türk köylüsünün de başı sağ olsun.”²¹⁶

²¹³ Ardıç, a.g.m., s.18.

²¹⁴ Sarıkaya, a.g.m., s.42.

²¹⁵ Cumhuriyet, 8 Eylül 1985.

²¹⁶ Cumhuriyet, 8 Eylül 1985.

2. BÖLÜM

MUHLİS ERKMEN'İN ATATÜRK DÖNEMİ ZİRAAT VEKİLLİĞİ (1931-1937)

2.1. Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e Kalan Ziraat Mirası

Osmanlı Devleti 1800'lü yıllardan başlayarak I. Dünya Savaşı'na kadar geçen zaman diliminde askeri, siyasi ve ekonomik açıdan Batı'ya göre geride kalmış bir devlet olarak içine kapanmıştır. Bu durumun en önemli sebeplerinden birisi Osmanlı Devleti'nin Sanayi Devrimini yaşayamamış olması ve tarım alanında geleneksel bir yol izlemesidir.²¹⁷ Osmanlı Devleti'nde tarım alanında modern politikalar takip edilemediği için tarım gerilemiş ve üretim düşmüştür.²¹⁸ Bu durumun düzeltilmesi için Tanzimat reformları ile Anadolu topraklarında hem güvenliğin artması hem de verimli bir üretim olması için halkın kırsal kesime yerleşimi artırılmıştır. 1858 Arazi Kanunnamesi ile devlet mülkiyetinde kiracı olan köylüye özel mülkiyet hakkı tanınmıştır. 1870'li yıllarda Aşar vergisinden alınan kazanç yükselmiş, Anadolu'da tarım ihracatı gittikçe artmıştır. Bu dönemde Ziraat Bankası çiftçiye krediler vermiş, tarım alanında okullar açılmış ve köylüye tohumlar dağıtılmıştır. Fakat tarımı ayakta tutmak için yapılan bu hamleler Balkanların Osmanlı'dan ayrılmaya başlamasının ardından yaşanan savaşlar dolayısıyla etkisini yitirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti en önemli tarım ürünlerinden olan buğday, un, pirinç gibi temel gıdaları ithal etmek zorunda kalmıştır. Savaş döneminde hem tarımsal üretim etkilenmiştir hem de hayvancılık alanında hayvanların sayısında azalmalar yaşanmıştır.²¹⁹ Fakat bu olumsuz durumlara rağmen Osmanlı Devleti'nde 1914 yılına kadar zirai üretimde yıllık %1,6 oranında bir artış olduğu da bilinmektedir.²²⁰ Küçük oranda olan bu artışa rağmen Birinci Dünya Savaşı'nın ağır şartları Osmanlı Devleti'nin ekonomisini oldukça sarsmıştır. Ayrıca hükümet savaş sürecinde temel tüketim gıdalarına narh koymuş ve karneyle gıda dağıtmıştır. Böylelikle savaş döneminden son derece olumsuz etkilenen halkın refah seviyesi düşmüştür. Bu dönemde tarımı genellikle erkek nüfus ayakta tutmakta olduğu için Birinci Dünya Savaşı sebebiyle orduya katılan köylü ve çiftçi erkekler dolayısıyla tarımsal anlamda üretimde ciddi azalmalar olmuştur.²²¹

Türkiye coğrafyasında peş peşe gelen Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve en nihayetinde Kurtuluş Savaşı nedeniyle Osmanlı'nın mevcut toprakları çok büyük hasar almış ve harap olmuştur. Bunun yanı sıra savaşlarda kaybedilen insanlar dolayısıyla

²¹⁷ Tokgöz, E. *Cumhuriyet Döneminde Ekonomik Gelişmeler*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2019, s.319.

²¹⁸ Ertan, T.F.(ed.) *Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2022, s. 191.

²¹⁹ Saka, R. *Tek Parti Dönemi Tarım Politikaları*, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 2021, s.20.

²²⁰ Eldem, V. *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Türk Tarih Kurumu, 1994, s.34.

²²¹ Kayıran, M., Metintaş, M. Y. (2021). *Türkiye'nin Tarım Politikaları (1918- 1938)*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(1), s.116-117.

tarım alanında çalışacak kişi sayısı oldukça azalmıştır. Ziraî ürünlerde ise Kurtuluş Savaşı'ndan sonra 66 milyon dekarlık hububat ziraatının 35 milyona kadar düştüğü bilinmektedir²²².

Sonuç itibarıyla Osmanlı'nın son döneminde tarıma elverişli arazinin olmayışı, ilkel tarım teknikleri, kıtlık, kuraklık, ulaşım sorunları, vergiler ve savaşlar gibi birçok sorun çiftçinin tarım yapamamasına sebep olmuştur. Hükümetin tarım alanındaki politikaları ise dönemin şartları dolayısıyla oldukça yetersiz gelmiştir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devlet'inden tam anlamıyla ilkel ve harap olmuş bir tarımsal yapı devralmıştır.²²³Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınması için Atatürk'ün tarıma verdiği önem son derece fazladır. Bu sebeple 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde tarım alanı hakkında önemi kararlar alınmıştır. Kongre, Lozan görüşmeleri devam ederken toplanmıştır. Bu bağlamda Türkiye için ekonomik bağımsızlığın kazanılmasının ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Kongrede aşar vergisinin kaldırılmasına ve ticaret, sanayi ve tarım alanlarının desteklenmesine karar verilmiştir. Bu bağlamda tarımda makineleşmeye gidilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca hayvancılığında geliştirilmesinin hedeflendiği kongrede Ziraat Bankası'nın yeniden düzenlenmesine karar verilmiştir.²²⁴ Atatürk döneminde genel anlamda tarım teşvik edilmiş ve Atatürk'ün de talimatları ile topraksız çiftçi kalmaması için ziraat alanında önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda 1926 ve 1927 yılında çiftçinin topraklandırılması hakkında kanun çıkarılmıştır. Ayrıca bu kanuna Muhlis Erkmen'in ziraat vekili olduğu 1934 yılında ek kanun çıkarılmıştır.²²⁵ Fakat Atatürk döneminde 1929 yılında yaşanan ekonomik bunalım, Türkiye'de ekonomik politikalara daha fazla önem verilmesine sebep olmuştur. Bu dönemde ziraat alanında 3 hedef belirlenmiştir. Bunlar milli işeyi sağlamak, hammadde yetiştirmek ve ihracatı arttırmaktadır. Bu hedefler doğrultusunda Türkiye'de yavaş yavaş modern ziraatın gelişmeye başladığı görülmektedir. Özellikle 1. Beş Yıllık Sanayi Planı (1931-1937) içerisinde bulunan hedeflerde tam anlamıyla başarıya ulaşılmıştır. Sadece 1935 ve 1936 yıllarında Türkiye'nin elde ettiği gelirin %70'i ziraat alanına aittir.²²⁶

²²² Saka, R. Tek Parti Dönemi Tarım Politikaları, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 2021, s.21.

²²³ Kayıran, M., Metintaş, M. Y. (2021). *Türkiye'nin Tarım Politikaları (1918- 1938)*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(1), s.116-117.

²²⁴ Sarıkoyuncu, A., Kayıran, M., Atatürk, *Cumhuriyet Ve Türk Tarımı: Atatürk'ün Tarım Politikası Ve Sonuçları*, s.224-225.

²²⁵ Karahan, A. G., *Atatürk Dönemi Ve Sonrasında Tarım Politikalarının Gıda Sanayiine Yansımaları (1923-1960)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015 s.59.

²²⁶ Topuz, H., *Cumhuriyet Dönemi Ekonomisinde Tarımsal Yapının İncelenmesi(1923-1950)*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2007, C.12, S.3 s.383.

2.2. Ziraat Vekâletinin Kuruluşu ve Muhlis Erkmen'in Göreve Gelişi

Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan mirastan sonra Türkiye Cumhuriyeti'nde dönemin şartlarına ve ihtiyaçlarına göre vekâletler açısından karışık olmayan en kolay sistem belirlenerek kurulmuştur. İktisat Vekâleti yapısında Sanayi, Maadin, Ticaret, Veteriner, Orman ve Tarım gibi birçok alan aynı çatı altında toplanmıştır. 1924 yılında ise İktisat Vekâleti iki kola ayrılarak Ticaret ve Ziraat Vekâletleri oluşturulmuştur. 1924-1928 yılları arasında ziraat vekili olarak görev yapan isimler ise şu şekildedir: Zekai Apaydın, Şükrü Kaya, Hasan Fehmi Ataç, Sabri Toprak ve Rahmi Köken.²²⁷ Fakat bu sistem sürekliliğini koruyamamış ve 1928 yılında yeniden İktisat Vekâleti adı altında birleşmiştir.

1931 yılına baktığımızda ise Ziraat ve Ekonomi Vekâletleri İktisat Vekâletine bağlıdır. Fakat 31 Aralık 1931 tarihinde Ziraat Vekâleti yeniden oluşturulmuştur.²²⁸ Oluşturulan bu yeni vekâlete Muhlis Erkmen Ziraat Vekili olarak atanmıştır. Bu döneme kadar Ziraat Vekâleti bir kez İktisat Vekâletinden ayrılarak oluşturulmuş olsa bile bu durum uzun soluklu olmadığından dolayı Muhlis Erkmen'in ziraat vekili olarak atandığı döneme kadar İktisat Vekâletine bağlı olarak kalmıştır. Dolayısıyla Muhlis Erkmen'le başlayan Ziraat Vekâletinin oluşum süreci sürekliliğini koruduğu için ve bir sistem olarak oturduğu için Muhlis Erkmen Cumhuriyet Tarihinin ilk ziraat vekili olarak karşımıza çıkmaktadır.²²⁹ Ayrıca Muhlis Erkmen, ziraat vekili olarak göreve geldiği sırada IV. Dönem Kütahya milletvekilliği görevini de sürdürmekteydi.²³⁰ Atatürk Döneminde Ziraat Vekilliği yapmış olan Erkmen'in ziraat vekili olmadan önce Atatürk ile olan anılarına değinmek Erkmen'in Ziraat Vekilliğine gelme sürecini anlamak açısından son derece önemlidir.

Muhlis Erkmen, Atatürk'le ilk olarak Halkalı Mektebi'nde öğrenciyken karşılaşmıştır. Bu bilgileri Nazmi Kal'ın *"Atatürk'ten Duymadığınız Anılar"* kitabından öğrenmekteyiz. Nazmi Kal'ın kitabında yer alan Erkmen ile yaptığı röportaj²³¹ şu şekildedir:

"Nazmi kal- Bakan olmadan önce Atatürk ile hiç karşılaşmış mıydınız?"

Muhlis Erkmen- Evet. Bundan 70 yıl önce 1908'de İstanbul'da bir ayaklanma olmuştu. Tarihe 31 Mart Vakası olarak geçer. Selanik'ten bir ordu bu ayaklanmayı bastırmak için İstanbul'a geliyordu. Bunun adına da Hareket Ordusu derlerdi ve Mahmut Şevket Paşa'nın komutası altındaydı. Bu ordudan bir grup kurmay heyeti Halkalı Ziraat Mektebi Alisi'ne de uğramışlardı. Ben de o zaman Halkalı Mektebi'nde öğrenciydim.

Heyet, muallimler odasında toplanmış bugünkü deyimile bir brifing yapıyorlardı. Biz avluda toplanmıştık öğrenciler. Açık pencerede onları seyrediyorduk. Harita

²²⁷ Ardiç, a.g.m., s.8.

²²⁸ T.C. Resmi Gazete, 30 Kânunuevvel 1931 S. 1989.

²²⁹ Ardiç, a.g.m., s.8.

²³⁰ TBMM Albümü (1920-2010), IV. Yasama Dönemi, s.213.

²³¹ İlgili röportaj 1978 yılında yapılmıştır.

başında heybetli bir zabıt, bir şeyler anlatıyor, konuşuyordu. Biz bu konuşmaları anlamıyorduk ama tatlı bir ses, tatlı bir nağme geliyordu kulağımıza. O zabitin görünüşü, sesi, konuşuşu hatta giyinişi beni çok etkilemişti. Sordum. Arkadaşlarla soruşturduk. “Kimdir?” diye “Mustafa Kemal” dediler.

O günlerde nasıl bilebilirdim ki bu zabıt Türkiye’de düzeni değiştirecek ve Reisicumhur olacak, ben de onun Tarım Bakanı olacağım?”²³²

Atatürk’ün ise Muhlis Erkmen’i fark ettiği olay Kamuran Ardiç’ın “Sönen Bir Yıldız Muhlis Erkmen” adlı yazısında anlatılmaktadır. Ardiç’ın bu olay karşısında sözleri şu şekildedir:

“Muhlis Erkmen, henüz milletvekili seçilmeden, Bakanlık müşaviri ve müsteşarı olduğu zaman bile Atatürk’ün dikkatini çekmişti. Atatürk tarafından “Türk çiftçisine” vaadedilen reformların belirlenmesi, bunlara ilişkin plan ve programların hazırlanması, kanunların yayınlanması ve uygulamaya konulması için Erkmen’in bu ekibin başına getirilmesi uygun görülmüştü. İşte Muhlis Erkmen bu amaçla Tarım Bakanı oldu.”²³³

Atatürk tarafından Tarım Bakanı olması istenilen Erkmen, bakan olduktan sonra Atatürk’ün sürekli olarak davetlerine katılmıştır. Erkmen’in çalışma hayatı ile ilgili bölümde bahsettiğimiz üzere Erkmen, bu dönemde ilk defa bakan olanlarla mukayese edildiğinde Erkmen, köşkün yemekli toplantılarına 89 defa katılarak en çok davet edilen ve katılım sağlayan isim olmuştur. Buradan Erkmen’in Atatürk’ten olumlu bir not aldığını ve Atatürk’ün tarım alanında yapılacak olan çalışmaları önemseyip anlaşılmaktadır.²³⁴

Muhlis Erkmen’in göreve gelişinin gazetelere yansımalarına baktığımızda ise ilk olarak Son Posta Gazetesi’nin 30 Aralık 1931 tarihinde “Yeni Vekiller İş Başında” başlığı ile yer verdiğini görmekteyiz. Haberde Kütahya Mebusu olan Erkmen’in vekillik görevine tayinine değinilmiştir. Ayrıca Erkmen’in eğitim durumuna da yer verilmiştir.²³⁵

Akşam gazetesi ise yeni bakanlıkların oluşmasına “Ziraat ve İnhisar Vekâletleri- Yeni Vekiller Bugünden İtibaren İşe Başlıyorlar.- Bütün İnhisarların Merkezi İdareleri Ankara’ya Nakledilecek” başlığı ile yer vermiştir. Haberde Muhlis Erkmen’in fotoğrafına yer veren Akşam gazetesi bu durumdan kısaca şu sözlerle bahsetmiştir:

“...Gümrük ve inhisarlar Vekâletine İstanbul Mebusu Ali Rana, Ziraat Vekâletine de Kütahya mebusu Muhlis beylerin tayini Reisicumhur Hz.’nin iradelerine iktiran etmiştir.”

Son posta gazetesi ise bir gün sonra 31 Aralık tarihinde “Yeni Vekâletler- Kadro ve Büro Teşkilatı Tamamlıyor” başlığı ile vekâletler hakkında haber yapmıştır. Haberin içeriği ise şu şekildedir:

²³² Kal, N. Atatürk’ten Duymadığınız Anılar, s.306.

²³³ Ardiç, a.g.e., s.8.

²³⁴ Ardiç, a.g.m., s.9.

²³⁵ Son Posta, 30 Kânunuevvel 1931.

“...vazifelerine evvelki günden itibaren başlayan yeni Ziraat Vekili Muhlis ve İnhisarlar Vekili Ali Rana Beyler vekiller heyetinin dünkü içtimasın da ilk defa hazır bulundular. Yeni vekâletlerin kadro ve büro teşkilatı bitirilmek üzeredir.”²³⁶

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde Ziraat Vekâletinin, İktisat Vekâletinin himayesinden ayrılıp sistemli ve istikrarlı bir yapıya dönüşmesi Muhlis Erkmen’in Ziraat Vekilliği süreci ile başlamıştır. Erkmen, ilk olarak Atatürk döneminde 4 Mayıs 1931- 30 Ekim 1937 tarihleri arasında Ziraat vekilliği görevinde bulunmuştur. ²³⁷ Erkmen, bu yıllar arasında özellikle tarımda modernleşmeyi temel alan Buğdayı Koruma Kanunu, pamuk ıslahı ve Orman Kanunu gibi birçok alanda faaliyette ve girişimde bulunmuştur. Nitekim ortada uzun savaşlardan çıkmış halk ve harap olmuş topraklar mevcuttu. Erkmen bu ortamda ziraat vekili olarak Atatürk’ün direktifleriyle tarımda kalkınmanın sağlanması için önemli adımlar atmıştır.

Muhlis Erkmen, ziraat vekilliği sırasında birtakım rahatsızlıklar geçirmiştir. Dönemin basınından öğrendiğimiz bilgilere göre ilk olarak 1932 yılının Aralık ayında sinüzit geçirmiştir. Bu sebepten istirahat eden Erkmen’i, Başvekil İsmet İnönü ziyaret etmiştir. ²³⁸ Evinde istirahat eden Erkmen, birkaç gün sonra iyileşerek vekâlete görevinin başına dönmüştür.²³⁹ Bu rahatsızlığının dışında Erkmen, 1936 yılında ciddi bir rahatsızlık geçirerek tedavisi için yurtdışına gönderilmiştir.²⁴⁰ Bir süre boyunca tedavisi için yurtdışında kalan Erkmen, tam anlamıyla iyileştikten sonra Türkiye’ye döneceğini ve Cumhuriyet Bayramı şenliklerine katılacağını bildirmiştir.²⁴¹ Erkmen’in bu rahatsızlığı hakkında detaylı bilgiler arşiv belgelerine de yansımıştır. Belgelere göre İsviçre’de Tedavi gören Muhlis Erkmen’in durumu Dr. Hengge tarafından elçiliğe bildirilmiştir. Elçilik ise bu raporu aynı şekilde Türkiye’ye göndererek İsmet İnönü’ye bildirmiştir. Dr. Hengge tarafından gönderilen raporda Erkmen’in kendisini çok iyi hissettiği fakat kolundaki ağrıların tam anlamıyla geçmediği belirtilmiştir. Tedavisinin iki hafta daha devam edeceğini bildiren Dr. Hengge, Erkmen’in artık kendisini soğuktan koruması gerektiğini önemle belirtmiştir. İki hafta süren tedavi sonucunda görevine başlayabileceği belirtilmiştir.²⁴²

Erkmen, geçirdiği bu rahatsızlıklar dışında genel olarak görevinin başında durmuş ve vekil olarak aktif bir şekilde çalışmıştır. Fakat çalışmamızın siyasete giriş bölümünde de bahsedildiği üzere Erkmen’in Ziraat Vekilliğinden 1937 yılında ayrılma süreci hakkında birtakım belirsizlikler mevcuttur. Bu durumundan bazı kaynaklarda Erkmen’in 01.06.1937 tarihinde

²³⁶ Son Posta, 31 Kânunuevvel 1931.

²³⁷ Altunok, M., Altunok, H., Bakırcı, F., Gedikkaya, F. G. ve A. Aydın (Ed.), a.g.e., s.384.

²³⁸ Hâkimiyet-i Milliye, 19 BirinciKânun 1932.

²³⁹ Akşam, 25 Kânunuevvel 1932.

²⁴⁰ Akşam, 14 Haziran 1936.

²⁴¹ Akşam, 25 Teşrinievvel 1936.

²⁴² BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer No: 178-228-8.

istifa ettiğini İsmet İnönü'nün de bu sırada izinli olarak Başbakanlıktan çekildiği ifade edilerek tek parti dönemindeki bazı anlaşmazlıkların buna sebep olabileceğini öne sürülmüştür.²⁴³ Başka bir kaynakta ise Atatürk'ün, Orman Çiftliği'nin ve ziraat vekilinin çalışmalarından memnun olmadığı bu sebeple de İsmet İnönü ile anlaşmazlıklar yaşadığını ve bu anlaşmazlıklar öncesinde Erkmen'in istifa ettiğini, İnönü'nün ise bu anlaşmazlıklar sonucunda bir süre Başbakanlığa ara verdiğini belirtmektedir.²⁴⁴ Fakat Atatürk ve İsmet İnönü arasındaki anlaşmazlıklar sadece bu bilgilerle sınırlı değildir. Dönemin basınına yansıyan haberlere de bakıldığında bu dönemdeki anlaşmazlıklar sebebiyle İsmet İnönü'nün Atatürk'e göre arka planda kaldığı görülmektedir.²⁴⁵ Bu dönemde İsmet İnönü, istifa eden Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'e yaptığı hizmetler ve çalışmalardan dolayı teşekkür eden bir telgraf çekmiştir.²⁴⁶ Gazetelerde geçen haberlere baktığımızda ise Muhlis Erkmen'in istirahatini rica ederek istifa ettiği belirtilmektedir. Muhlis Erkmen'in yerine ise Tekirdağ Mebusu Şakir Kesebir ziraat vekili görevine getirilmiştir.²⁴⁷

2.3. Muhlis Erkmen'in Ziraat Vekilliği Dönemi Faaliyetleri

2.3.1. Ziraat Vekâleti bütçesi

1932 yılında Ziraat Vekâleti bütçesi hakkında mecliste yapılan görüşmede Muhlis Erkmen, geçici bir süre için uzman getirildiğini ve uzmandan yararlanarak kurslar açmak veya budama usullerini öğretmek amacıyla eğitimler düzenlenmesine ve bu konularda halkın bilgi sahibi olarak ustalar yetiştirilmenin hedeflendiğini belirtmiştir. Erkmen, bu süreçte bütçenin el verdiği imkânlar doğrultusunda ustabaşılar getirilebileceğinden söz etmiştir. Bahsi geçen bu işlerin hemen olmasını talep eden şahıslara karşı Erkmen, bir ustabaşının getirilmesi için mesai masrafları haricinde diğer masraflarının da karşılanması gerektiğini bu sebeple yüz ustabaşı için kabaca 100.000 liraya ihtiyaç olduğunu belirterek bu düşüncenin hemen gerçekleşmesinin zor olduğunu belirtmiştir. Hükümetin ziraat işlerine verdiği önemi belirterek buna rağmen 1932 yılı bütçesinin 4 milyon lira iken 1931 yılı bütçesinin ise 7 milyon lira olduğunu ifade etmiştir. Azalan bütçe dolayısıyla mevcut durumu korumanın daha önemli olduğu ifade edilmiştir.²⁴⁸

²⁴³ Ardıç, a.g.m., s.9.

²⁴⁴ Fakat yazar burada bahsedilen Ziraat Vekilinin Muhlis Erkmen olduğundan tam emin değildir. Atatürk ve İnönü arasında yaşanan bu gerilimin vuku bulduğu zamandan önce Erkmen, istifa etmiş yerine Şakir Kesebir atanmıştır. Bahsi geçen olay sırasında Kesebir 4 aylık bir vekil olduğu için Atatürk'ün ziraat vekili için belirttiği olumsuz düşüncelerin Muhlis Erkmen'e ait olduğu varsayılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Nazmi Kal, "Atatürk-İnönü İlişkileri İlk Beraberlikten Sonuna Kadar", Ankara, 2020, s.194-198.

²⁴⁵ Turan, M., *Hakimiyet-i Milliye Ve Ulus Gazetelerine'e Göre Milli Şef İsmet İnönü'nün "İmajının Cilalanması" Açısından Lozan Barış Anlaşmasının Yıldönümleri (1923-1950)*, Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022, s.50-52.

²⁴⁶ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer No: 13-77-26.

²⁴⁷ Kurun, 11 Haziran 1937. Akşam, 11 Haziran 1937.

²⁴⁸ TBMMZC, C.9, Devre IV, İçtima Senesi 1, s. 283.

2.3.2. Zirai eğitim politikası

2.3.2.1. Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü

1932 yılı Ziraat Vekâleti bütçesi görüşmelerinde Ziraat enstitüleri yapılması hakkında Ziraat Vekâletinin hangi görüşte olduğu sorusu üzerine Muhlis Erkmen, bu konuya çok önem verildiğini belirterek açıklamalarda bulunmuştur. Ziraat Vekâleti bütçesinin değerlendirilip belirlenmesi üzerine mevcut durumun korunarak hastalıklarla mücadele ve bilimsel anlamda kurumların kurulmasına öncelik vereceklerini aktarmıştır. İlim konusunda zirai inkılap yapılacağı, orta ziraat mekteplerinde tarımla alakalı bilgili ve tecrübeli öğrenciler yetiştirildiği ve bu kişilerin ileride köylere rehberlik ederek zirai bilgileri ve teknikleri aktaracağını ifade edilmiştir. Bu süreçte kadın öğrencilerinde çok önemli rol oynadıklarını Gazi Orman Çiftliği'nde staj gören kadın öğrencilerin de bulunduğunu ifade etmiştir.²⁴⁹

Muhlis Erkmen, 1933 senesi Ziraat Vekâleti bütçesi müzakeresinde de ziraat işleri için teşkilat kanunu getirilmesi gerektiği düşünceleri üzerine Ziraat Vekâletinden beklenen işler doğrultusunda *“Teşkilatımız çok noksandır”* diyerek gelen eleştirileri kabul etmiştir. Fakat bu konu için uzmanlar tarafından fikirler alınabileceğini belirtilse de teşkilat meselesinin aslında zaman, para ve eleman meselesinden oluştuğunu belirterek gerekli tedbirlerin alınacağını ifade etmiştir. Ziraat meselelerinin ilmi ve mesleki bir kimlik kazanması için çalışmalarda bulunduklarını belirtmiştir. Türk ve yabancı uzmanlardan oluşan pratisyenler ve teknisyenlerin çalışmaları için enstitüler, istasyonlar ve laboratuvarlar kurulacağından bahseden Erkmen, bu uzmanların her yıl toplanarak yapılan işler hakkında hesaplar ve değerlendirmeler yaparak gelecek senenin ziraat planlarını tespit etmelerinin sağlanacağını ifade etmiştir. Fakat bahsedilen bu faaliyetlerin birden Türkiye'nin her bölgesinde uygulanmasının bütçe açısından zor olduğunu belirterek bir mıntıkada bu faaliyetleri tecrübe etmeye başlayacaklarını ifade etmiştir. Daha sonra ziraat programı meselesi hakkında gelen eleştiriler üzerine Erkmen, Ziraat Vekâletinin tam anlamıyla mükemmel bir plan programı olmadığını kabul ettiğini fakat yine de plansız programsız çalışmadıklarını ifade etmiştir.²⁵⁰ Erkmen, yabancı uzman konusuna da değinerek zirai faaliyetlerde yabancı uzmanlardan fikirler almak için Türkiye'ye davet ettiklerini belirtmiştir. Buna bir örnek olarak M. Velman ve M. Gerlach gibi uzmanlardan zirai faaliyetler için fikirler alındığını belirtmiştir. Yabancı uzmanlardan alınan fikirlerin Türk uzmanlar tarafından değerlendirilerek uygulama kısmına geçildiğini belirtmiştir. Yetki meselesine değinenler için uzmanlara gereken yetkilerin verildiğini belirterek Prof. Halke'ye²⁵¹ bütün idare yetkisini, hatta Erkmen adına imza atma yetkisinin bile verildiğini belirtmiştir. Kendisini bazı konularda serbest bırakmalarının sebebinin rektör mevkiinde olmasından dolayı olduğunu da ayrıca vurgulamıştır. Erkmen,

²⁴⁹ TBMMZC, C.9, Devre IV, İctima Senesi 1, s. 284.

²⁵⁰ TBMMZC, C.15, Devre IV, İctima Senesi 2, s.258.

²⁵¹ Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Rektörü.

enstitüler için verilen bir buçuk milyon liralık bütçenin harcanması yetkisinin kendisine verildiğini fakat kendisinin bütçeyi harcama konusunda ilim insanlarının fikirlerine müracaat ettiğini bildirmiştir. Daha sonra bu uzmanların yanına Almanya’da eğitim gören gençlerin verildiğini, burada yetişerek gelecekte mevcut profesörlerinin yerlerini alacaklarını vurgulamıştır. Erkmen, yakın zamanda ilmi ve idari anlamda yapılacak olan kanunla profesörlere yetkiler verileceğini belirtmiştir. Bu yetkiler doğrultusunda kimin ne zaman mevkiinde yükseleceği ve ne tür imtihanlardan geçeceğinin kanunda izah edileceğini ifade etmiştir.²⁵² Görüşme sırasında Uluslararası Ziraat Kongrelerine bütçe ayrılmadığını belirtenler üzerine Erkmen, Roma’da Uluslararası Ziraat Enstitüsü bulunduğundan buraya her sene bütçe ayrılmasının zorunlu olduğunu, bunun sebebinin de ülkeler arası yapılan antlaşmadan dolayı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Çekirge Kongresine bütçe ayırarak kongreye ilgili kişilerin gönderildiğini belirtmiştir.²⁵³ Daha sonra enstitülerde çok büyük harcamalar yapıldığını buralara ayrılacak bütçenin öğrencilerin yurtdışına gönderilerek değerlendirilmesi gerektiğini talep edenlere karşı Erkmen, bu konu hususunda kabataslak hesap yapabileceğini söylemiştir. Bu hesaba göre Baytar Mektebi’nin masrafının toplam 80 bin lira civarında olduğu, yüz öğrenci üzerinden masraflar hesaplandığında her öğrenci için masrafın 800 lira olacağı tahmin edilmektedir. Avrupa’ya gönderilecek her öğrenci içinse yıllık 2.000 lira masraf olduğundan Avrupa’daki tahsille Türkiye’deki tahsili karşılaştırmaya kalkınca Türkiye’deki tahsilin lehlerine olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca mekteplerde talebe sayılarının gittikçe çoğaldığını vurgulamıştır. Enstitüler sayesinde ziraat ilminin kurtarılacağından, gelişeceğinden söz ederek enstitülerin varlığının gerekliliğini vurgulamıştır. Yapılan masraflarında yerinde olduğunun altını çizmiştir.²⁵⁴

Muhlis Erkmen, 1933 yılında meclis konuşmalarında Yüksek Ziraat Enstitüsü müzakeresini rica etmiştir. Müzakerede Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Kanunu değerlendirilerek kabul edilmiştir. Maddeler incelenirken ordinaryüs kelimesinin ne anlama geldiği ve ne için yazıldığının belirtilmesi istenmiştir. Muhlis Erkmen, bunun üzerine dekanın fakülte reisi anlamına geldiğini, ordinaryüsün ise profesörlerden daha yüksek bir ilim rütbesi olduğunu belirtmiştir. Bunların yerine Türkçelerinin kullanılması için Dil Encümenine başvuru yaptıklarını fakat geri dönüş alamadıklarını ifade etmiştir. Enstitüde bulunan doçentlerin ve profesörlerin yabancı olması üzerine Erkmen’e enstitünün tam anlamıyla ne zaman Türklerden oluşacağı sorulmuştur. Erkmen, şube şeflerinin, asistanların bir kısmının Türk olduğunu ve baş asistanında Türk olduğunu belirtmiştir. Profesörlerin ise Almanya’dan geldiğini ve yetişen öğrencilerin yabancı profesörlerin yerini 5-6 sene içerisinde alabileceklerini ifade etmiştir.²⁵⁵ Enstitüde görev alacak profesörler için hariçte bir vazife

²⁵² TBMMZC, C.15, Devre IV, İctima Senesi 2, s. 264.

²⁵³ TBMMZC, C.15, Devre IV, İctima Senesi 2, s.265.

²⁵⁴ TBMMZC, C.15, Devre IV, İctima Senesi 2, s. 265,266.

²⁵⁵ TBMMZC, C.16, Devre IV, İctima Senesi 2, s.136

alabilirler mi veya hariçte vazifesi olan birinin enstitüde görev yapıp yapamayacağı sorulmuştur. Erkmen bu soru üzerine mesleki derslerle meşgul olanların hariçte görev alamayacağını, hariçte görevi olanlarında profesör olamayacağını açıklamıştır.²⁵⁶ Yüksek Ziraat Enstitüsü Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun ile ilgili görüşmede, veteriner ve baytar kelimeleri üzerine yaşanan tartışmada Muhlis Erkmen, baytar kelimesinin değiştirilmesi için durumunu Dil Encümenine bildirdiklerini belirtmiştir. Müzakere sonunda ise bu konuda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Remzi Bey(Sivas), veteriner yerine hayvan hekimi tabirini, İsmail Hakkı Bey(Bolu), veteriner tabirinin gelmesini, Ziya Bey(Çanakkale), veteriner tabirinin baytar olmasını talep etmiştir. Müzakere sonucunda ise veteriner yerine baytar kelimesi kabul edilmiştir.²⁵⁷

Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü 1935 yılı bütçesi müzakeresinde Muhlis Erkmen'den ziraat bilgilerinin köylüye aktarılması yönünde ziraat teşkilatının ne gibi çalışmalar yaptığının izah edilmesi istenmiştir. Muhlis Erkmen bunun üzerine açıklamalarda bulunmuştur. Erkmen, teşkilatın yeterli kaynak ve elemanı olmadığını köye ve köylüye ulaşabilmek için tam anlamıyla teşkilatlanamadıklarını kabul ettiğini belirterek bu hususu Ziraat Vekâletinin yapmış olduğu programda ön sıraya aldıklarını belirtmiştir.²⁵⁸ Erkmen, teşkilat meselesinde zirai şartları birbirine benzeyen illerin bölge olarak belirleneceğini ve buralara uzmanlar gönderilerek uzmanların zirai alanda mevcut pratik bilgilerini köylüye aktaracağını ifade etmiştir. Bu planlar doğrultusunda Ankara'da 70-80 kadar yetiştirilecek ve deneyim kazanacak kişiler bulunduğunu ifade etmiştir. Erkmen, ziraat mekteplerindeki öğrencilerin az ve öz öğrenmelerini istediğini bu sebepten mektep hocalarına gösteremeyecekleri ve yaptıramayacakları bir bilgiyi ve durumu öğrencilere göstermemeleri gerektiğini belirtmiştir. Erkmen, 1936 yılında teşkilat kurulduğunda bütçe konuşulurken detaylı açıklamalar yapacağını bildirmiştir. Erkmen, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün görevlerinin ise ziraat ilmini öğretmek, yaymak ve benimsetmek, Türkiye'nin iklimine, toprağına, iktisadi ve zirai şartlarına uyan tarım usullerini belirleyip ziraat şubelerine bildirmek olduğunu belirtmiştir. Enstitülerde faaliyet gösteren asistanlar hakkında gelen soru üzerine Erkmen, asistanların profesörlerin yanında çalıştıklarını ve eğitimlerini Avrupa'da yaptıklarını aralarında doktora yapmış olanların olduğunu belirtmiştir. Bu kişilerin enstitü de artık baş asistan ve doçent olarak görev aldıklarını belirtmiştir. Ziraat Enstitüsü'nün dikkatli adımlarla ilerlediğini ve geliştiğini vurgulamıştır.²⁵⁹

Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü 1935 yılı bütçesi 1.137.180 lira olarak belirlenmiş ve kabul edilmiştir. Kabul edilen bütçede telifat ve neşriyat için 30.000 lira evraklar için 1500 lira ayrılmasını sorgulayanlar neşriyatın ne olduğunu, evraklar için neden ayrı para verildiğinin

²⁵⁶ TBMMZC, C.16, Devre IV, İçtima Senesi 2, s. 137.

²⁵⁷ TBMMZC, C.23, Devre IV, İçtima Senesi 3, s.219.

²⁵⁸ TBMMZC, C.3, Devre V, İçtima Senesi F, s.332.

²⁵⁹ TBMMZC, C.3, Devre V, İçtima Senesi F, s.333.

açıklanmasını talep etmişlerdir. Muhlis Erkmen, bu sorular üzerine enstitünün dört tane neşriyatı olduğunu, laboratuvarlarda kazanılan deneyimlerin, zirai araştırmaların yazıldığı orijinal eserler olduğuna ve bu eserlerden 7 tane yayınlandığını belirtmiştir. İkinci olarak köylüye öğüt olarak yazılmış kitapların, üçüncü olarak öğrenciler için ders kitaplarının ve dördüncü olarak da öğrencilerin araştırma yaparken başvuracağı donanımlı kitaplardan oluştuğunu ifade etmiştir.²⁶⁰ Neşriyat meselesinin önemli olduğunu sadece ülkede üretilen eserlerin değil dünya çapında önemli eserleri de kapsadığını ifade eden Erkmen, evrak meselesini ise resmi dairelerde kullanılan evrak ve belgeler olarak belirtmiştir. Telif edilen eserlerin gelirleri hakkında sorulan soruya Erkmen, tercüme yapan kişiye tercüme hakkının para ile verileceği fakat tercümesi yapılan eserin gelirlerinin enstitüye ait olduğunu ifade etmiştir.²⁶¹ Yazılan eserlerin nasıl basıldığını konusunda mürettiphane ve mürettipler olup olmadığı sorulmuştur. Erkmen, bir tane mürettip olduğunu fakat başka mürettiphanelerde çalıştığını belirtmiştir.²⁶²

Erkmen, CHP Dördüncü Büyük Kurultay'ında tarımda yapılacak faaliyetlerde yaşanan eleman eksikliği meselesi için mekteplere, kurslara ve bakım kurumlarına çok önem verdiklerini ifade etmiştir. Eleman yetiştirmek, memleket tarım bilgisini kurmak ve yaymak için Yüksek Ziraat Enstitüsünü hatırlatarak bu büyük ilim eseri ile övünebiliriz diyerek sözlerini noktalamıştır.²⁶³ Daha sonra baytarlık konusuna değinen Erkmen, ülkenin ihtiyacını karşılamak, eleman sayısını çoğaltmak için çalışmalar yapıldığı, Baytar fakültesinde öğrenci sayısının arttırıldığını ifade etmiştir. Baytar bulunmayan bölgelere ise ilk fırsatta baytar gönderilmesine karar verilmiştir. Tohum işlerinde ise bazı bölgelerde tohum ıslah istasyonu açılması dilekleri üzerine Erkmen, vekâletin bu iş için çalışmalarda bulunduğu istasyon açılmasının maddi imkânlarla ve zamana dayandığını belirtmiştir. Tohum isteyen bölgeler için Ziraat Vekâleti tarafından Ziraat Bankasına haber verilerek tohum dağıtma yerlerinden tohumların dağıtılmasına karar verilmiştir.²⁶⁴ Erkmen, tarım odaları kurulması konusunda da tarım odalarının teşkili için Ziraat Bankası tarafından yapılacak yardımlar aracılığıyla tarım odalarının kurumsallaştırılmasının vekâletin gündeminde olduğunu ifade etmiştir.²⁶⁵ Kısacası Kurultayda Ziraat Vekâletini alakadar eden tohum işleri, silo işleri, buğday meselesi, fidan işleri, zararlı hayvan ve hastalıklarla mücadele, orman işleri ve ziraat odaları hakkında Ziraat Vekili Muhlis Erkmen tarafından açıklamalar yapılmıştır.

1936 yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu görüşmelerinde Erkmen, Ziraat Enstitüsü için sorular yönelten kişilerin enstitüyü yerinde görerek yapılan çalışmaları inceleyebileceklerini ifade

²⁶⁰ TBMMZC, C.3, Devre V, İçtima Senesi F, s.333.

²⁶¹ TBMMZC, C.3, Devre V, İçtima Senesi F, s.334.

²⁶² TBMMZC, C.3, Devre V, İçtima Senesi F, s.334.

²⁶³ C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı, 9-16 Mayıs 1935, s.180.

²⁶⁴ C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı, 9-16 Mayıs 1935, s.181.

²⁶⁵ C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı, 9-16 Mayıs 1935, s.182,183.

etmiştir. Enstitüdeki öğrencilerin enstitüye bağlı olmadığı ve bir gelecek görmediklerini ifade edenlerin aksine Enstitüye her geçen yıl öğrenci başvurularının arttığını ifade etmiştir. Erkmen, öğrencilerin sayısının 380 kişi olarak belirledikleri fakat mevcut öğrenci sayısının 580 kişi olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Enstitünün bir kanunu olduğunu bu kanuna bağlı olarak derece yaparak mezun olanlar için büyük istikballer vaat edildiğini vurgulamıştır.²⁶⁶

1937 yılı Ziraat Vekâleti bütçesi görüşmelerinde Erkmen, Ziraat Enstitüsünde 24 profesör bulunduğunu 1937 yılı içinde bu sayının 27'ye ulaşacağını ifade etmiştir. Bunlardan dokuz profesörün Türk olduğunu ayrıca vurgulamıştır. 26 doçent, 6 lektör, 14 şef, 22 baş asistan, 9 birinci asistan ve 25 ikinci asistan bulunduğunu, neslin tamamen değiştiğini ve kıymetli kişiler yetişeceğini belirtmiştir. Erkmen, enstitüde 55-60 tane kitap yazılıp basıldığını, bu kitaplara meclisin kütüphanesinden temin sağlanabileceğini ve kitap çıkarma işinin devam edeceğini söylemiştir.²⁶⁷ Enstitüde bulunan 27 profesörden her birinin maaşının 30.000 lira olarak bütçede belirtilmesine milletvekilleri tarafından tepki gösterilmiştir. Erkmen bu durum üzerine profesörlerin eline geçen maaşın 600-800 lira arasında olduğunu geri kalan paranın vergilerden oluştuğunu ifade etmiştir. Erkmen, daha az para ile getirilecek kişilerin uzun vadede daha zararlı olduğunu savunmuştur. Profesörlerin yanına verilen ve onlarla çalışarak gelişen genç, Türk eğitimcilerin bir gün bu yabancı profesörlerin yerini alacağını ve bundan en çok kendisinin mutlu olacağını ifade etmiştir.²⁶⁸ Erkmen, enstitüye ayrılan bütçeyi çok bulan ve bütçenin 1.500.000 lira olduğunu belirtenler için bütçenin 1.280.000 lira olduğunu belirtmiştir. Bunun maaşlar ve ücretlere ayrılan kısmının 364 bin, enstitü laboratuvarlarının ihtiyaçları için 157 bin, evrak ve resmi telefonlar gibi hususlara 106 bin, staj yapan öğrencilere 132 bin lira olarak ayrıldığını ayrıca İstanbul'daki Orman Fakültesinin de bütçenin içinde hesaplandığını ifade etmiştir. Daha sonra ciltlenecek 45.000 kitap olduğundan ciltleyen kişinin maaşının da 180 lira olduğunu belirten Erkmen, *"180 lira için tartışmaya gerek var mıdır"* ifadeleri kullanmıştır. Erkmen'in açıklamalarından tatmin olmayanlar enstitünün harcamalarının çok fazla olduğunu tekrardan dile getirmişlerdir.²⁶⁹ Yaşanılan tartışmalar sonucunda Yüksek Ziraat Enstitüsünün belirlenen bütçesi aynı şekilde kabul edilmiştir.

2.3.2.2. Atatürk Orman Çiftliği

Mustafa Kemal Atatürk, kazanılan zafer sonrası her alanda reformlar yaparak ülkeyi yeniden kalkındırmayı hedeflemiştir. Bu hedefler doğrultusunda Türkiye Cumhuriyet'i için baktığımızda tarım alanı ekonomik anlamda önemli bir geçim kaynağını teşkil etmektedir. Tarım alanında yapılacak reformlar ile çiftçiye ve köylüye örnek olmak hedeflenmiştir. Atatürk, çiftçi bir ailenin geçim kaynağının tarım olduğu fikrini benimsediği için çiftçilerin topraksız

²⁶⁶ TBMMZC, C.11, Devre V, İçtima Senesi 1, s.279.

²⁶⁷ TBMMZC, C. 18, Devre V, İçtima Senesi 2, s.377.

²⁶⁸ TBMMZC, C.18, Devre V, İçtima Senesi 2, s.392,393.

²⁶⁹ TBMMZC, C.18, Devre V, İçtima Senesi 2, s.395.

kalmasını hiçbir zaman istememiştir. Bu sebeple bu reformların başında gelen örnek devlet çiftlikleri kurulması fikrinin üzerine Atatürk Orman Çiftliği yani o dönemdeki adıyla Gazi Orman Çiftliği'nin kurulması planlanmıştır. Bu planlar doğrultusunda Atatürk'ün Gazi Orman Çiftliği hakkındaki düşünceleri Nazmi Kal'ın *"Atatürk'ün Diktiği Ağaçlar"* kitabında Muhlis Erkmen ile yer alan röportajında bahsedilmektedir. Muhlis Erkmen'in, Atatürk ve Gazi Orman Çiftliği hakkındaki sözleri şu şekildedir:

"...Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nın bitiminden hemen sonra birçok yerde örnek çiftlikler, bahçeler kurdu. Mesela Yalova'da, Ankara'da, Silifke'de. Bence Atatürk'ün bu çiftlikleri kurmasının nedeni ileri bir ziraat tekniğini uygulamak, onları öğretmek, yaymak, köylüye benimsetmenin yanında ve hatta üstünde, çiftçisiyle, köylüsüyle daha yakın ilişki kurmak, işbirliğine ortam hazırlamaktır. Ben Atatürk'ün kurmuş olduğu Ankara'da bulunan Gazi Orman Çiftliği hakkında bir şeyler söylemek ve bazı duygularımı belirtmek istiyorum. Ankara'nın hemen hemen içinde denilebilecek kadar yakınında, etrafı ormanlarla çevrili yeşillik içerisindeki bu çiftliğin kurulduğu yer 1923'lerde kurak, çıplak, yer yer bataklıktı. Ağaçsız, susuz, ekimsiz ve ıssızdı. Atatürk'ün Ankara civarında bir çiftlik kurma isteği üzerine bir ekip kuruldu. Bu ekip Ankara ilinin civarını adım adım dolaştı. Bu yeri de gördü hiç beğenmedi, burası ziraata uygun değildir deyip hiç hesaba katmadı ve listesine eklemedi. Hatta bir yabancı uzman " Bu verimsiz yerde ziraat yapılırsa ya sabır tükenir ya para" dedi. Atatürk ise orayı seçti."²⁷⁰

Muhlis Erkmen'in sözlerinden de anlaşılacağı üzere Atatürk, en verimsiz yerleri verimli hale getirerek aslında çaba gösterildiğinde olumlu sonuçlar alınabileceğini halka göstermeyi planlamıştır. Bu doğrultuda Atatürk'ün Gazi Orman Çiftliği için kurduğu ekiple arasında geçen konuşma ise şu şekildedir:

"Atatürk eliyle çiftliğimizin bugünkü yerini işaret ederek: Burayı gezdiniz mi? Sualine ziraat mütehassısları şu cevabı vermişlerdi: Burası bir çiftlik kurulması için aranan vasıflardan hiç birini taşıyor... Bataklık, çorak ve fakir bir yer..."

Atatürk bu mütalaaya iştirak etmedi: İşte istediğiniz yer böyle olmalıdır. Ankara'nın kenarında hem bataklık, hem çorak hem de fena bir yer... Bunu biz ıslah etmezsek kim gelip ıslah edecektir?..."²⁷¹

Bu sözler üzerine artık Atatürk Orman Çiftliği'nin hangi bölgeye yapılacağına karar verilmiştir. Böylelikle Atatürk Orman Çiftliği'nin kurulması üzerine planlamalar yapılmıştır. İlk olarak arazinin 20.000 dönümlük kısmı satın alınarak işe başlanmıştır. Atatürk'ün bu arazinin belli bir kısmını yüksek bir fiyata alması arazideki diğer toprak sahiplerini de harekete geçirmiş ve böylece Atatürk'ün arazinin diğer kısımlarını da almasını sağlamışlardır. Böylelikle Atatürk Orman Çiftliği 102.000 dönümlük bir araziye 1925 yılında inşa edilmeye başlanmıştır.

Atatürk Orman Çiftliği'nin inşaatında bizzat yer alan Atatürk hakkında "Atatürk Orman Çiftliği" adlı eserde şu sözlerle bahsedilmiştir:

²⁷⁰ Kal, N. "Önce Tarım Atatürk Çiftlikleri", Ekonomik Forum Dergisi, 1975, s.102.

²⁷¹ Atatürk Orman Çiftliği, 1953, İstanbul Matbaası, s.4-5.

“Gazi zamanının büyük bir kısmını traktörlerin arasında geçiriyor, hatta bazen onları bizzat bile kullanmaktan büyük bir zevk alıyordu. Vakit buldukça çadırında çiftliğin idare tarzını tespit ile meşgul oluyor...”²⁷²

Atatürk Orman çiftliğinin inşası hakkında dönemin basınına baktığımızda karşımıza çıkan haberlerden birkaçı ise şu şekildedir:

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi’nin 1930 yılı Temmuz ayında yayınladığı habere baktığımızda Atatürk Orman Çiftliği için yapılan çalışmalarda hem bir fidanlık yapma projesi sürdürülüyorken hem de çiftlikte kullanılacak traktörler için ilan verildiğini ve bu ilana beş ayrı firmanın müracaat ettiği haberine yer verilmiştir.²⁷³ Bir yıl sonra 30 Mart 1931 yılında Atatürk Orman Çiftliği’nin açılması için mevcut hazırlıklar yapılmıştır. Akşam Gazetesi’nde yer alan habere göre Gazi Çiftliği’ne bir havuz inşası yapılmıştır. Bu havuzun yapılma amacı çiftlikteki arazilerin ihtiyacı olan suyu karşılamak amaçlıdır. Gazi Çiftliği’nin 15 Nisan’da halka açılacağı müjdesini veren haberin devamında çiftlikte staj gören liseli öğrencilerin çalışmaya başladığı ayrıca bu öğrenciler için Almanca kursları açıldığı halka duyurulmuştur.²⁷⁴ 1931 Kasım ayında Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi “Yeşil Ankara’ya Doğru” başlıklı haberiyle Atatürk Orman Çiftliği hakkında çiftliğin planlarından bahsederek 500 binden fazla asma ve ağaç dikileceği müjdesini vermiştir. Çiftliğin içerisine yapılacak havuzun yüzme havuzu olarak da kullanılabileceği ve bu sebeple çiftliğin planında soyunma yerlerine ve güneşlenme yerlerine de yer verildiğinden söz edilmiştir. Ayrıca yürüyüş amaçlı kullanılabilmek için yürüyüş yollarının da plana dâhil olduğu belirtilmiştir.²⁷⁵ Son olarak tekrar Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi’ne baktığımızda 1932 yılında yapılan haber şu şekildedir:

*Orman çiftliğine yapılan Karadeniz Yüzme Havuzu halka açılmıştır. Orman çiftliği hem Ankara’nın en temiz hem de en uygun mesire alanı olmuştur. Yüzme havuzu ise Ankara’nın önemli ihtiyaçlarından birini karşılamıştır. Halk yüzme havuzunun açıldığı gün çiftliği ziyaret ederek havuzda keyifli vakit geçirmiştir.*²⁷⁶

Dönemin basını Atatürk Orman Çiftliği’ne son derece önem vererek halkın ilgisini ve dikkatini çekmeyi başarmıştır. İzzet Öztoprak’ın Atatürk Ansiklopedisi’nde Atatürk Orman Çiftliği hakkında yayınlanan yazısında Atatürk Orman Çiftliği’nin; Orman, Balgat, Yağmurbaba, Macun, Güğercinlik ve Ahimesgut adlı çiftliklerin birleşmesinden oluştuğu bahsedilmektedir.²⁷⁷

Genel olarak Atatürk Orman Çiftliği’nde yapılan faaliyetlere baktığımızda ise bunların başında hayvancılık faaliyetlerinin geldiğini söylemek doğru olacaktır. Hayvancılık alanındaki faaliyetlere 5000 kıvırcık koyun getirilerek başlanmıştır. İlerleyen dönemlerde ise Merinos

²⁷² Atatürk Orman Çiftliği, s.9.

²⁷³ Hâkimiyet-i Milliye, 25 Temmuz 1930.

²⁷⁴ Akşam, 30 Mart 1931.

²⁷⁵ Hâkimiyet-i Milliye, 9 Teşrinisani 1931.

²⁷⁶ Hâkimiyet-i Milliye, 6 Ağustos 1932.

²⁷⁷ Öztoprak, İ. Atatürk Orman Çiftliği, Atatürk Ansiklopedisi, s.1.

koyunları da hayvancılık faaliyetlerine katkı sağlamıştır. Bursa’da kurulan Merinos Fabrikası dolayısıyla da çiftlikteki merinos koyunları son derece önem kazanmaya başlamıştır. İlerleyen yıllarda ise Ankara Keçisi olarak bilinen tiftik keçisine ve büyükbaş hayvancılık faaliyetlerine de ayrıca önem verilmiştir.²⁷⁸

Muhlis Erkmen ve Atatürk’ün büyükbaş hayvanlarla alakalı olan bir konuşmasını aktaran Sadık Kutlu²⁷⁹ bu anıdan şu sözlerle bahsetmektedir:

“Atatürk bir gün köylülerle bahçede otururken etrafta inekleri gördü. “Bu ineklerden kaç kilo süt alıyorsunuz” diye sordu. Etraftakiler 2-3 kilo deyince Atatürk yanındaki Tarım Bakanı Muhlis Erkmen’e döndü: Bu bölgeye uygun inek tipi hangisidir bir araştırın” dedi. 1 ay sonra Halep kırmısı diye bir inek cinsi getirdiler. 18-20 kilo süt almaya başladık. Hala aynı cins inekler var. İneklerimizin neslini de Atatürk ıslah etti.”²⁸⁰

Buradan anlaşılacağı üzere Atatürk’ün tarım ve hayvancılık direktifleri ile Muhlis Erkmen Ziraat Vekili olduğu dönemde Orman Çiftliği’nde yapılan faaliyetlerle meşgul olmuştur. Çiftliğin diğer faaliyetlerine baktığımız da ise genel olarak tavukçuluk alanında çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca kümes hayvanlarına yani hindi, kaz ve ördek gibi cinslere de önem verilmiştir. Bunlardan belirli düzeylerde yumurta elde etmek hedeflenmiştir. Ayrıca çiftlikte civciv de yetiştirilmiştir. Hayvancılık alanında bakıldığında çiftlikte arıcılık faaliyetlerinin de yürütüldüğü bilinmektedir. Sanayi faaliyetleri alanında baktığımızda ise şarap üretimi, bira fabrikası ve çiftlik atölyeleri de mevcuttur. Çiftlik atölyelerinde ise motorculuk, tornacılık, demircilik, marangozluk ve dökümcülük işleri ile meşgul olunmuştur.²⁸¹

Atatürk orman çiftliğinde üretilen ürünler halka da satılmıştır. Bu kurak ve bataklık yerin ıslah edilmesi doğaya, Ankara’ya ve Türkiye’ye kazandırılması son derece önemli bir örnek teşkil ederek önemli bir teşvik olmuştur.

Atatürk çiftliklerin kuruluş nedenlerine değinilen “Atatürk’ün Diktiği Ağaçlar” adlı kitapta nedenler şu şekilde sıralanmıştır:

- 1-Makinelî ziraatın öğretilmesi ve özendirilmesi.
- 2- Ülkenin her yanına niteliği bozulmuş olan tohumlukların ıslahını göstermek ve tohumluk dağıtmak.
- 3- Hasat ve harman işlemlerinin makine ile yapılmasının üretim ve kazanca olan etkisini göstermek.
- 4- Hayvancılığın gelir getirici bir iş olduğunu anlatmak.
- 5- Sütçülük ve konservecilik gibi tarımsal sanayii öğretmek.

²⁷⁸ Kal, N. “Atatürk’ün Diktiği Ağaçlar” 2014, Ankara, s.85-88.

²⁷⁹ Atatürk’ün şoförü.

²⁸⁰ Kal, N. “Önce Tarım Atatürk Çiftlikleri”, Ekonomik Forum Dergisi, 1975, s.104.

²⁸¹ Detaylı bilgi bkz. Kal, N. “Atatürk’ün Diktiği Ağaçlar” 2014, Ankara, 88-92.

6- Geniş alanda sebze ve meyvecilik yapmak.

7- Fidanlıklar kurarak fidan yetiştirilerek çıplak alanlara dikmek.

8- Ziraat makinisti ve tamircisi yetiştirmek.

9- Tarımın kazanç getirdiğini halka göstermek.²⁸²

Atatürk tarafından o dönemde kurulan diğer örnek devlet çiftlikler ise Silifke Tekir Çiftliği, Yalova Çiftlikleri, Baltacı Çiftliği olarak bilinmektedir. Atatürk bu çiftliklerle çiftçi ve köylüye yeniden tarımı ve hayvancılığı aşılamıştır. Ayrıca halka çalışma olanakları sağlanmıştır. Böylelikle modern tarım tekniklerinin öğrenildiği çiftliklerde tarım öğrencileri de staj yaparak tecrübe kazanmıştır. Atatürk'ün tarıma olan sevgisi ve ilgisi sayesinde tarım alanında kalkınma sağlanmıştır. Bilindiği üzere çiftlikler Atatürk'ün kullanım hakkına sahipti. Atatürk ise bu çiftlikleri devletin hazinesine bağışlamıştır. Atatürk tarafından çiftliklerin hazineye bırakılmasına İsmet İnönü ise şu şekilde cevap vermiştir:

*"15 seneden beri sebatlı ve bilgili çalışmamızın eseri olan ve her biri kıymetli bir mamure olan çiftliklerinizi hazineye hediye buyurduğunuzu Cumhuriyet Hükümeti tazim hisleriyle karşılamıştır. Bu suretle de hükümete gösterdiğiniz yüksek müzaherete şükranlarımızı sunarım..."*²⁸³

Nitekim Muhlis Erkmen'in de Ziraat Vekili olduğu dönemde kurulan bu çiftlikler büyük önem arz etmektedir. Çiftliklerin kurulmasının o dönemde halkı teşvik etmek ve bilinçlendirmek için çok önemli reformlardan birisi olduğunu söylemek doğru olacaktır. Atatürk Orman Çiftliği için verilen bu bilgiler tezimizin kapsamı dolayısıyla genel çerçeve ile aktarılmıştır. Daha detaylı bilgiler için İzzet Öztoprak'ın *Atatürk Orman Çiftliği* adlı eserine, Nazmi Kal'ın *Atatürk'ün Diktiği Ağaçlar* adlı eserine ve son olarak 1953 yılında İstanbul Matbaası tarafından çıkarılan *Atatürk Orman Çiftliği* adlı esere bakabilirsiniz.

2.3.3. Tarımsal hijyen

1932 yılında Ziraat Vekâleti bütçe görüşmelerinin sonunda Muğla ve Mardin'de çekirge istilasının zararları hakkında açıklamalar istenmiştir. Muhlis Erkmen, çekirge istilalarının her sene gerçekleştiğini ve bu durumla mücadele edildiğini, mücadeleden alınan sonuçtan Ziraat Vekâletinin memnun olduğunu ifade etmiştir.²⁸⁴

1934 yılında Muhlis Erkmen, nebatların kontrolü hakkında yaptığı açıklamalarda bu kanunla dışarıya ya da içeriye girecek nebatların kontrolünün temin edilmeyeceğini zaten mevcut olan Sağlık Kanunu ile hayvan ve mahsulatların kontrolünün sağlandığını ifade etmiştir. Bu kanun doğrultusunda tarım ürünlerinin memleketten dışarıya ve içeriye nasıl gireceği

²⁸² Kal, N. Atatürk'ün Diktiği Ağaçlar, 2014, Ankara, s.80

²⁸³ Akşam, 14 Haziran 1937.

²⁸⁴ TBMMZC, C.9, Devre IV, İçtima Senesi 1, s. 295.

detaylandırılacaktır. Kanun, hayvanat ve tarım ürünlerinin nasıl temizleneceği, nasıl muayene edileceği ve buna ait kurumların tesisi ve maddi konuları detaylandıracaktır. Tarım ürünlerinin temizlenmesi için halka yük yüklenmediğini ve tarım ürünlerinin temizlenmesi için Ziraat Encümenine başvuru yapıldığını belirten Erkmen, çıkarılacak kanunla beraber durumun yasallaşacağını belirtmiştir.²⁸⁵ Muhlis Erkmen, tekrardan bu kanunun hayvanlar ve tarım ürünlerinin ithal ve ihracının şartlarını belirleyen bir kanun olmadığını asıl amacının muayene için tesisler açılmasını sağlayacak bir kanun olduğuna vurgu yapmıştır. Bu hususta yürütülen faaliyetlerin dikkatle yapılacağı ve ziraati teşvik edici olacağı belirtilmiştir.²⁸⁶ Kanunda belirtilen 500.000 lira bütçe sebebiyle faaliyetlerin nerede, nasıl, ne miktarda yapılacağını belli olduğunu düşünenler tarafından bir açıklama istenmiştir. Muhlis Erkmen, bu soru üzerine yapılacak kontroller ve temizliğin her limanda yapılmasını hedeflediklerini fakat bu konunun vekiller heyetinde olduğunu bildirerek heyet tarafından tespit edileceğini belirtmiştir.²⁸⁷

Domuzlarla mücadele konusuna değinenler içinde açıklamalarda bulunan Erkmen, 12 ilde mücadele edildiğini bu kapsamda 10.000 silah ve 50.000 cephane dağıtıldığını sonucunda ise 50.000 domuz öldürüldüğünü belirtmiştir. Daha sonra ziraat odaları hakkında bir kanun tasarısı olduğunu ve durumunun ne olduğunu soranlara ziraat odalarının önemli çalışmalar yaptığını fakat maddi anlamda desteğe ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Meclise sunulan Teşkilat Kanunu kapsamında angronom²⁸⁸ teşkilatı kurulduğunu ve böylelikle ziraat odalarından beklenen görevlerin ilk aşamasının teşkil edileceğini belirtmiştir.²⁸⁹

İlgili kanunla alakalı ileri tarihli bir müzakerede Muhlis Erkmen tekrardan söz almıştır. Kanuna göre tarım ürünleri ve hayvanların muayene ve temizlenme işleri için İcra Vekilleri heyetince belirlenen yerlerde fenni tesisler açılacaktır, bu tesisler için Ziraat Bankası ile 500.000 liraya kadar taahhüt vermek için ziraat vekiline yetki verilmiştir. Erkmen, Ziraat Bankası ve Vekâlet arasında bir sözleşme yapılacağından Ziraat Bankasının belirlenen işleri tamamıyla bitirdikten sonra Ziraat Vekâletinin işleri devralacağını bildirmiştir. Ziraat Bankasının kontrolü altında yaptırılan tesislerin hem uygun fiyatlı hem de kaliteli olduğuna değinen Erkmen, bu yapılacak olan fabrikalar ve tesislerinde Ziraat Bankası kontrolü altında yaptırılacağını bildirmiştir. Ayrıca Ziraat Bankasının tam anlamıyla serbest bırakılmadığına, yapılacak olan silolar içinse Ziraat Vekâletinin elemanlarının kontrolünde olduğu belirtilmiştir.²⁹⁰

1936 yılında Muhlis Erkmen, Nebatları Hastalık ve Zararlı Böceklerden Koruma Kanunu'nun dört ilkesi olduğuna değinmiştir. Birinci ilkenin yurtdışından gelen hastalıklar ve böceklerden korumak olduğunu belirterek geçmişten örnekler vermiştir. Adana'da pamuklara zarar veren

²⁸⁵ TBMMZC, C.21, Devre IV, İçtima Senesi 3, s.40

²⁸⁶ TBMMZC, C.21, Devre IV, İçtima Senesi 3, s. 42

²⁸⁷ TBMMZC, C.21, Devre IV, İçtima Senesi 3, s.43

²⁸⁸ Ziraat mühendisi anlamına gelmektedir.

²⁸⁹ TBMMZC, C.22, Devre IV, İçtima Senesi 3, s.456

²⁹⁰ TBMMZC, C.23, Devre IV, İçtima Senesi 3, s.210

kurtlardan, Bursa'daki dut ağaçlarındaki böceklerden söz ederek, böyle bir durumun ziraata darbe vuracağını belirtmiştir. Yurtdışından gelen hastalıkların en çok fidanlar üzerinden geldiğini belirten Erkmen, kanunun 1. maddesine temas etmiştir. Bu maddede dışarıdan gelen ürünlerin hükümet tarafından belirlenen kurumlar tarafından sağlık sertifikalarının olması gerektiğini ifade etmektedir. Erkmen, bu madde doğrultusunda gelecek ürünlerin hangi kurumdan geleceğinin bilindiğini belirterek hastalıkların yayılmasını önleyen bir madde olduğunu vurgulayarak endişe edilmesi gereken bir durum olmadığını belirtmiştir.²⁹¹

Müzakerede Türkiye'ye bulaşmasından korkulan hastalık ve böceklerin Ziraat Vekâleti tarafından yabancı hükümetlere bildirileceği kabul edilmiştir. Eğer bir üründe hastalık veya böcek tespit edilirse mal sahibinden masrafı alınarak fenni usullerle temizlenmesi gerekirdi. Erkmen, bu işlemlerin yapılabilmesi için Ziraat Vekâletinden izin alınması gerektiğini ayrıca belirtmiştir. Gümrüklere gelen hastalıklı ürünleri, diğer ülkelerin direkt reddettiğini ve iade ettiğini belirten Urfa Milletvekili Ahmet Bey, Türkiye'de neden temizlenme yapıldığını direkt iade edilmediğini sorarak, temizleme sürecinde hastalığın yayılacağını belirtmiştir.²⁹² Erkmen, bu görüş üzerine temizleme istasyonlarında dezenfektan önlemlerinin hemen alındığını bir gecikme yaşanmadığını, bazı hastalıkların çok ciddi tehlikeler doğurabileceğini böyle durumlarda da iade ettiklerini belirtmiştir. Daha sonra iyi ve hastaliksız mal getirdiğini belirtip malında kusur olanlara nasıl bir uygulama uygulandığı sorulmuştur. Erkmen, bunun üzerine ilan edilen şartlara uyulmadıysa dezenfektan masraflarının mal sahibinden karşılanacağını aksi takdirde bu durumun bütçeyi olumsuz etkileyeceğini ifade etmiştir.²⁹³ Dışarıdan gelen ürünlerle ilgili menşei şahadetnamesinin ne anlama geldiği sorulmuştur. Erkmen, bu uygulamanın dünyanın her tarafında yapıldığını vurgulayarak durumun sağlık sertifikası almaktan ibaret olduğunu yani ürünün hastalık taşımadığını belirten bir belge olduğunu bunun da bilimsel kurumlar tarafından verildiğini belirtmiştir. Ayrıca sadece bu belgeye güvenmediklerini ikinci olarak gümrükte kendilerinin de kontrolde bulunduklarını ifade etmiştir.²⁹⁴ Erkmen, hastalıklı ürünün imha edilmesinin kabul edildiğini imha edilen ürünün sahibinin de mağdur edilmemesi düşüncelerine katıldığını belirtmiştir. Yapılan işlemin sadece masraflarının ödenmesi ile sınırlı kalmasını belirtmiştir. Ayrıca bilimsel sertifikalar için konsoloslukların para almaması gerektiğini vurgulamıştır.²⁹⁵ İmha edilecek hastalıklı ürünler ve köylünün mağdur edilmemesi için mevcut heyete bu meselelerin değerlendirilmesi ve incelenmesi için bir memur daha eklenmesi teklif edilmiştir. Muhlis Erkmen, tavsiye edilen bu fikrin kanuna eklenmesini uygun bulmuştur.²⁹⁶

²⁹¹ TBMMZC, C.8, Devre V, İçtima Senesi 1, s.114

²⁹² TBMMZC, C.8, Devre V, İçtima Senesi 1, s. 114

²⁹³ TBMMZC, C.8, Devre V, İçtima Senesi 1, s. 114

²⁹⁴ TBMMZC, C.8, Devre V, İçtima Senesi 1, s.115

²⁹⁵ TBMMZC, C.8, Devre V, İçtima Senesi 1, s.116

²⁹⁶ TBMMZC, C.8, Devre V, İçtima Senesi 1, s.119

Kanunun 15. Maddesinde “Ziraat Vekâleti salgın ve tehlikeli hallerde masrafı bütçesinden ödemek üzere nebat ve ürünlere arız olan hastalık ve böceklerle mücadele yapmaya *salahiyetlidir*” ifadesi yer almaktadır. Buradaki *salahiyet* yani yetki kelimesinin değiştirilerek mecburdur kelimesinin getirilmesi talep edilmiştir. Erkmen, bu talebe karşı bu durumun ödenek meselesi olduğunu eğer mecburdur kelimesi konulursa ödeneğinde sağlanması gerektiğini ifade etmiştir.²⁹⁷

Kanunun 22. Maddesinde ise “Ziraat Vekâletince memlekete girmesine, memlekette istihsalince, yapılmasına ve satılmasına izin verilen mücadele ilaç ve aletleri uygun vasıtalarla ilgililere *vaktinde bildirilir*” ifadesi üzerine köylülere bu haberlerin nasıl iletileceği yönünde bir soru gelmiştir. Muhlis Erkmen bu ifadelerin ayrıntı olduğunu ve bu ayrıntıların kanunun esnekliğini kaybetmesini sağlayacağını ifade etmiştir. Eğer bahsedilen açıklamalar kanuna formüle edebilirse bu maddenin eklenebileceğini belirtmiştir. Ayrıca Erkmen, bu durumların encümen tarafından uzunca konuşmalar sonrasında kanunun oluşturulduğunu ifade etmiş ve hiçbir köylünün bu süreçte mağdur olmayacağını belirtmiştir.²⁹⁸

1937 yılı Ziraat Vekâleti bütçe müzakeresinde ilk olarak haşeratlarla mücadele işinde Ankara’da sonuç alınamadığına bu sebeple haşerat mı çok güçlü yoksa biz mi imha edemiyoruz diye bir eleştiri gelmiştir. Erkmen, mücadele teşkilatının her bölgede imkânlar doğrultusunda çalıştığını fakat mücadelenin tam anlamıyla sonuç vermesi için bahçe sahiplerinin de kendi bahçelerinde mücadele ederek destek vermeleri gerektiğini bildirmiştir. 1936 yılında zararlı hayvanlarla mücadele için 640.000 lira bütçe ayrılmıştır. 1937 yılında ise 300.000 küsur bütçe ayrılmıştır. Arada neden bu kadar fark olduğu sorulması üzerine Erkmen, 1936 yılında ek bütçe aldıklarını, bu ek bütçe ile 1937 yılında mücadelede kullanılacak aletler ve ilaçları almak için olduğunu belirterek alınan ilaçların 1938 yılında da kullanılacağını ifade etmiştir. ²⁹⁹ Erkmen, ihmaller ve hastalıklar yüzünden çok fazla zararlı böcekler bulunduğunu ve çoğaldığını, hepsiyle tam anlamıyla mücadele edebilmenin ödeneğin ve teşkilatın imkânları dışında olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca çekirge istilasını için aşağı sınırlarda mücadele yapılmadığını bu sebeple sınırlarda çekirge istilasına uğramamak için adeta nöbet tutulduğunu belirterek teşkilatın çekirgeyi Türkiye’ye sokmama çabasından bahsetmiştir. ³⁰⁰

2.3.4. Yurtiçi tetkik seyahatleri ve faaliyetleri

1932 yılında Ankara’da açılan ehli hayvanlar sergisini Ziraat Vekili Muhlis Erkmen, açmak üzere sergide bulunmuştur. Erkmen, sergiyi kendisinin açmasından ötürü büyük keyif duyduğunu ve ehli hayvanlar sergisinin ilkinin 1927 yılında açıldığını geçen bu süre zarfında bu serginin altıncı sergi olduğunu ve iyi sonuçlar alındığını belirterek ilerleyen yıllarda bu tarz

²⁹⁷ TBMMZC, C.8, Devre V, İçtima Senesi 1, s.120

²⁹⁸ TBMMZC, C.8, Devre V, İçtima Senesi 1, s.121

²⁹⁹ TBMMZC, C.18, Devre V, İçtima Senesi 2, s. 387.

³⁰⁰ TBMMZC, C.18, Devre V, İçtima Senesi 2, s.389.

sergilere daha fazla önem verileceğini ifade etmiştir. Sergiye 100 adet at ve kısırak, 300 adet koyun getirilmiştir. Sergiye getirilen bu hayvanların sayısının ise her geçen yıl arttığı belirtilmiştir.³⁰¹

Ziraat Vekili Erkmen, 1933 yılında Kayseri Uzun Yayla hayvan sergisinin açılma törenine katılarak açılış konuşmasında Ziraat Vekili sıfatı ile burada bulunduğunu ve atlara duyduğu sevgiden dolayı burada bulunmaktan çok memnun olduğunu ifade ederek atçılığın koruyucusu olarak nitelendirdiği İsmet İnönü'nün gelemediğini fakat sevgi ve selamlarını ilettiğini ifade etmiştir.³⁰² Hayvan sergisini açan Erkmen, at ıslahı hakkında yapılan faaliyetleri de ayrıca incelemiştir. Erkmen, Uzun Yayla da muhabirlere verdiği röportajda burada atçılığın canlandığını ve geliştiğini ifade etmiştir. Ziraat Vekâletinin temin ettiği aygırlardan da yetiştiricilerin memnun olduğunu ifade ederek vekâletin atçılığın ilerlemesi için gereken tedbirleri alacağını ifade etmiştir.³⁰³ 1933 yılı Ağustos ayında Kayseri'de kurulacak büyük bez fabrikası hakkında incelemelerde bulunmak üzere Muhlis Erkmen Kayseri'ye gitmiştir. Erkmen'e bu seyahatinde Sümer Bank Müdürü Nurullah Esat Bey eşlik etmiştir.³⁰⁴ Aynı yıl içerisinde ilerleyen tarihlerde ise Karadeniz sahillerinde incelemelerde bulunan Erkmen, Kastamonu'ya giderek sonbaharda yapılması planlanan domuz avına İnebolu, Cide, Daday ve Küre kasabalarından başlanmasına öncülük etmiştir. Mücadele halkın desteği ve ziraat memurlarının idaresi ile yapılmıştır. Erkmen, Kastamonu'da belediyeyi, halkevlerini, mektep ve müesseseleri ziyaret ettikten sonra Ankara'ya doğru yola çıkmıştır.³⁰⁵

1934 yılında Ziraat Vekili Muhlis Erkmen, Karadeniz sahillerini ve Doğu illerini kapsayan geniş çaplı tetkik seyahatine çıkmıştır. Dönemin gazetelerinde bu seyahatin Kars'a kadar uzanacağı belirtilmiştir.³⁰⁶ Erkmen'in seyahati ilk olarak Giresun üzerinden başlamıştır. Giresun'daki tetkik seyahati hakkında Anadolu ajansının Giresun muhabirine verdiği röportajda Giresun'a bir fındık enstitüsü açılacağını bu enstitü sayesinde fındık üretiminin artacağı ve fındık ürünün de bulunan hastalıklarının incelenmesi için de laboratuvar kurulacağını belirtmiştir. Erkmen, buradan direkt Hopa'ya geçmiş oradan ise Artvin, Kars, Erzurum ve Erzincan illerinde tetkiklerde bulunmak üzere yola çıkmıştır. ³⁰⁷ Artvin'e giden Erkmen, kaza erkânı ve halkı temsil eden kişiler tarafından karşılanmıştır. Erkmen, Cumhuriyet Halk Fırkası binasında dinlenmiş ayrıca burada bakır fabrikaları hakkında bilgiler alarak hükümet dairesini gezmiştir. Artvin'den sonra Erkmen, Ardahan ve Kars'a doğru hareket etmiştir.³⁰⁸ Erkmen, Kars'ta

³⁰¹ Hâkimiyet-i Milliye, 1 Birinciteşrin 1932. Vakit, 1 Teşrinievvel 1932.

³⁰² Cumhuriyet, 18 Temmuz 1933.

³⁰³ Hâkimiyet-i Milliye, 14 Temmuz 1933. Vakit, 14 Temmuz 1933. Hâkimiyet-i Milliye, 18 Temmuz 1933.

³⁰⁴ Cumhuriyet, 15 Ağustos 1933. Cumhuriyet, 18 Ağustos 1933.

³⁰⁵ Akşam, 21 Teşrinisani 1933. Akşam, 22 Teşrinisani 1933.

³⁰⁶ Akşam, 9 Ağustos 1934.

³⁰⁷ Akşam, 28 Ağustos 1934.

³⁰⁸ Akşam, 29 Ağustos 1934. Vakit, 29 Ağustos 1934.

bulunduğu sürede hükümet dairesini ziyaret etmiş ve süt tozu fabrikasını gezmiştir. Erkmen, fabrikanın çalışmalarından dolayı çalışanları tebrik etmiştir. Daha sonra Kars'ta açılacak olan sergi işleri ile ilgilenmiştir. Baytar ve Orman Umum Müdürleri eşliğinde ise orman ve baytar işlerini incelemiş daha sonra meyvecilik faaliyetleri ile barajları inceleyerek köylülerin isteklerini dinlemiş ve köylüyle yakından temas kurmuştur. Ayrıca Kars'ta incelemelerde bulunduğu zaman dilimi 30 Ağustos Zafer Bayramı'na denk gelmiştir. Erkmen bu sebeple bayram kutlamalarına katılarak hükümet erkânı ile orduvine ziyaret düzenlenmiştir.³⁰⁹ Erkmen, Kars seyahatinden sonra Erzurum'da zirai incelemelerde bulunmuştur. Erzurum Belediyesi, Ziraat Vekili Muhlis Erkmen için bir yemek ziyafeti vermiştir. Erkmen, bu ziyafetten sonra Erzurum'dan Erzincan'a geçmiştir. Seyahati sırasında yol güzergâhında bulunan köylüler ile sohbet etmiş ve köylülerin dileklerini dinlemiştir. Erkmen, Erzincan'da kolorduyu ziyaret ettikten sonra diğer devlet dairelerini de uğramıştır. Erzincan'dan sonra Bayburt'a giden Erkmen burada halk ve esnaf tarafından coşkuyla karşılanmıştır Erkmen, Bayburt'ta tedavi evini, aygır deposunu gezerek incelemelerde bulunmuştur.³¹⁰ Bayburt ziyaretinden sonra Gümüşhane'ye uğrayan Erkmen, burada meyvecilik hakkında incelemelerde ve görüşmeler bulunmuştur. Daha sonra Trabzon'a doğru yola çıkmıştır. Trabzon'a giderken Maçka'ya da uğrayan Erkmen, burada halk ile sohbet etmiş ve köylülerin sorunlarını dinleyerek domuzların yarattığı probleminin çözüleceğini bu konu hakkında tedbirler alınarak mücadele edileceğini bildirmiştir.³¹¹ Ziraat Vekili, Doğu illerindeki seyahatini bitirdikten sonra tekrardan Giresun'a uğramıştır. Erkmen burada, Doğu Karadeniz gezisi hakkında hayvancılık, sütçülük ve meyvecilik hakkında incelemelerde bulunduğunu Kars ve Erzurum'da sütçülük, peynircilik ve hayvan bakımı müesseseleri açılacağını; Pasinler ovası ve Bayburt'a tohumları temizlemek için makineler gönderileceğini ifade etmiştir. Ayrıca fındık alanına önem verdiklerini ve fındık teşkilatının genişletilerek araştırma müesseseleri açılacağını duyurmuştur.³¹² Giresun'dan sonra Erkmen, vapur ile Ordu'ya geçmiştir. Ziraat Vekili Muhlis Erkmen için Ordu ilinin zirai durumlarını aktaran bir broşür hazırlanmıştır. Hazırlanan broşürde Erkmen'den istenilen taleplerde yer almaktadır. Domuzla mücadele konusunda destek bekleyen Ordu ili 1934 yılında dökülen fındık mahsulünün sebebinin anlaşılması için bölgeye bir fen heyeti gönderilmesini talep etmiştir. Ayrıca orman işleri için bir orman mühendisinin atanması talep edilmiştir. Broşürün son sayfalarında ise Ordu'nun zirai durumu tablolar halinde verilmiştir.³¹³ Erkmen, Ordu'da memurlar ve halk tarafından karşılanmıştır. Daha sonra Ordu'da bulunan Devlet hastanesini gezdikten sonra fındık fabrikalarını incelemek için fabrikalara gitmiştir. Ordu Belediyesi tarafından ise Erkmen için halkevinde bir ziyafet

³⁰⁹ Hâkimiyet-i Milliye, 1 Eylül 1934. Akşam, 2 Eylül 1934. Hâkimiyet-i Milliye, 3 Eylül 1934.

³¹⁰ Hâkimiyet-i Milliye, 4 Eylül 1934. Vakit, 4 Eylül 1934.

³¹¹ Akşam, 5 Eylül 1934. Vakit, 5 Eylül 1934.

³¹² Akşam, 8 Eylül 1934.

³¹³ "Ziraat Vekili Muhterem Muhlis Beyefendi için hazırlanmış Ordu Vilayeti ziraat broşürü.", Tekâmül Matbaası, Ordu, 1934, s.1-11.

verilmiştir. Erkmen, Doğu illerinde incelemelerde bulunurken İsmet İnönü'de önce Trabzon'a daha sonra da Doğu illerinden bazılarına uğrayarak incelemelerde bulunmuştur. Ayrıca dönemin gazetelerine yansıyan haberlere baktığımızda Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'in bu geniş kapsamlı Karadeniz sahilleri ve Doğu illeri gezisinin ve incelemelerinin ülkenin iktisadi kalkınması açısından ve iktisat programının oluşturulması açısından çok önemli olduğu ve çok önemli sonuçlar alınacağı vurgulanmıştır.³¹⁴ Bu gezilerinden sonra Erkmen, Bayındırlık Vekili Ali Çetinkaya ile İstanbul'a giderek İstanbul Ziraat Müdürlüğünü ziyaret etmiştir. Daha sonra Vali ve Belediye Başkanı Muhittin Bey ile Büyük Dereye uğrayarak buradaki fidanlığı gezmiştir. Fidanlığın faaliyetlerinden memnun kalan Erkmen, İstanbul'daki ziyaretlerinden sonra Ankara'ya dönmüştür.³¹⁵

Muhlis Erkmen'in 1935 yılı gezilerine ve incelemelerine baktığımızda ilk önce Mart ayında köylü bayramını kutlamak üzere Ankara'da halkevinde toplandığı ve bayramın kutlandığı görülmektedir. Kutlama kapsamında civar köylerden gelen dört yüze yakın köylü ve halkevi mensupları ilk önce Ulus'a giderek Atatürk heykeline bir çelenk bırakmışlar daha sonra Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsüne ziyarete gitmişlerdir. Enstitü de rektör tarafından karşılanan kalabalık, enstitü de bulunan Ziraat Vekili Muhlis Erkmen ile de sohbet etme fırsatını bulmuşlardır. Erkmen, gelen köylüleri selamlayarak enstitünün çiftçiliğin ilerlemesi, tarım bilgisinin geliştirilmesi ve yayılması üzerine faaliyette bulunduğunu ayrıca enstitüyü istedikleri zaman gelerek ziyaret edebileceklerini belirtmiştir. Enstitü ziyaretinden sonra İstiklal Marşı ile başlayan tören, milli türküler ve milli oyunlar eşliğinde bitirilmiştir. Ayrıca bugünün anısına halkevi tarafından köylülere fidanlar verilmiştir.³¹⁶ 1935 yılının Ağustos ayında düzenlenen Yerli Malları Sergisine giden Erkmen, Sümer Bank fabrikasının sergisini gezmiş ve sergiden çok memnun kaldığını belirterek emeği geçenleri tebrik etmiştir. Erkmen, gezdiği diğer sergilerden ise birkaç eşya almıştır.³¹⁷

1935 yılında bir ziraat programı hazırlamak amacıyla Ziraat Vekâletinin tekrardan Doğu illerine bir tetkik gezisi düzenleyeceği dönemin basınına yansımıştır.³¹⁸ Ziraat Vekili Muhlis Erkmen ile Doğu ve Karadeniz bölgelerinde seyahatte bulunan bir grup Karadeniz bölgesinde kalarak verilen talimatlara göre incelemelerde bulunmuşlardır. Erkmen, Doğu illerinde yapacağı incelemelerin dönüşünde Karadeniz bölgesine uğrayarak bu grubun hazırlayacağı rapor ve projeler üzerinde önemli kararlar alacağını belirtmiştir. 11 Eylül'de Muhlis Erkmen, Ziraat Bankası Genel Direktörü Kemal Zaim, Orman Genel Direktörü Fahri Bük ile Gümüşhane'ye gitmiştir. Erkmen CHP binasını ve aşevini ziyaret etmiştir. Daha sonra bağ ve bahçelerde incelemeler yaparak meyve ağaçlarının artırılması ve meyve hastalıkları için

³¹⁴ Son Posta, 1 Eylül 1934.

³¹⁵ Hâkimiyet-i Milliye, 26 Eylül 1934.

³¹⁶ Kurun, 23 Mart 1935.

³¹⁷ Cumhuriyet, 10 Ağustos 1935.

³¹⁸ Kurun, 26 Ağustos 1935.

uzmanların yaptığı faaliyetleri incelemiştir.³¹⁹ Daha sonra Ziraat Bankası Genel Direktörü Kemal Zaim ile Karadeniz vapuruyla Giresun'a gitmiştir.³²⁰ Giresun'a giden Erkmen, Tecim ve Endüstri Odasına giderek fındık ihracatçıları ile görüşmelerde bulunmuş ve fındık fiyatlarının ucuz olmasının sebeplerini, fiyatların yükseltilerek fındığın olması gerektiği değer için neler yapılabileceği hakkında görüşmelerde bulunmuş ve görüşme hakkında notlar tutmuştur.³²¹

Karadeniz sahilleri ve Doğu illerinde incelemelerde bulunan Erkmen, gezisi hakkında muhabirlere Kars ve Erzurum'da hayvancılığın ıslahı hakkındaki konularla meşgul olduğunu ve bu illerin at yetiştirmek için çok elverişli olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Rize'de çay, limon, portakal ve mandalina yetiştirme konularıyla ilgilendiğini ve bu girişimlerden olumlu sonuçlar alındığını ifade etmiştir. Karadeniz sahillerinde özellikle fındık ve mısır ürünlerinin köy ekonomisine olan katkısını incelemiştir. Erkmen, Ankara'ya dönünce gezisinin sonuçlarını hükümet ile paylaşarak yapılacak olan kanunlar hakkında bilgiler vereceğini ifade etmiştir.³²² Doğu illerinde incelemeleri biten Erkmen İstanbul'a giderek ilk önce Ziraat Bankasına uğramıştır. Daha sonra İstanbul Tarım Direktörlüğünü ve diğer kurumları ziyaret etmiştir.³²³ Erkmen, Ankara'ya dönüşü sırasında Zonguldak'a uğrayarak Türk Antrasit Fabrikasını ve Maden Ocaklarını ziyarette bulunmuş ve vekâlet örgütlerini denetlemiştir.³²⁴

1936 yılında ise Muhlis Erkmen, Muğla ve Marmaris'e ziyaret düzenlemiş ve Dalaman civarında faaliyette bulunan pamuk ve hayvan yetiştiriciliği üzerine incelemelerde bulunmuştur.³²⁵ Mart ayında ise Orta Anadolu ile Denizli, Nazilli, Muğla ve Aydın illerini gezerek ziraat konuları hakkında incelemeler yapmıştır. Belirtilen illerden sonra İzmir'e de uğrayan Erkmen, eski İktisat Vekili İzmir Saylavı Mustafa Rahmi Köken tarafından karşılanmış ve beraber Kızıl Çıllı'da bulunan at koşusu sahasına giderek incelemelerde bulunmuşlardır. Daha sonra İzmir Ziraat Mektebi'nde düzenlenen yemekte Erkmen, 1936 yılında bütçe tarafından onaylanan ziraat işlerinden bahsetmiş ve kurulacak devlet çiftlikleri ile inekhanelerin ziraata sağlayacağı faydadan söz etmiştir. Ayrıca Erkmen, beş senelik zirai sanatlar programına 1936 yılında başlanacağını belirtmiştir. Son olarak pamukçuluk hakkında gereken tedbirlerin alınarak pamukçuluğun gelişmesinin hedeflendiğini ve köy kalkınması için çalışmalarda bulunacağını ifade etmiştir. Erkmen, İzmir'den sonra ertesi gün Ankara'ya dönmüştür.³²⁶

³¹⁹ Ulus, 13 Eylül 1935.

³²⁰ Akşam, 25 Eylül 1935.

³²¹ Cumhuriyet, 26 Eylül 1935.

³²² Akşam, 6 Teşrinievvel 1935.

³²³ Cumhuriyet, 6 Birinciteşrin 1935.

³²⁴ Ulus, 8 İlkteşrin 1935.

³²⁵ Akşam, 16 Nisan 1936.

³²⁶ Akşam, 23 Nisan 1936.

1937 yılında ise incelemelerde bulunmak üzere önce Adana'ya daha sonra Tarsus, Mersin ve Antalya bölgelerine uğrayarak burada iki haftalık bir tetkik seyahatinde bulunmuştur.³²⁷ Erkmen, Antalya'da ilk önce ziraat mekteplerini gezmiş ve öğretmenler için açılan ipekböcekçiliği kursunun ilk dersini kendisi vererek kursu açmıştır. Enstitüde sıcak iklimler nebatları istasyonunda, portakal ve muz bahçelerinde incelemeler yapmıştır. Erkmen, daha sonra çiftçiler birliği azası ile görüşme yaparak mevcut zirai durum hakkında bilgiler almıştır. Akşam yemeğini çiftçilerle beraber yiyen Erkmen, çiftçilerle zirai konuşmalarda bulunmuştur. Antalya civarındaki çiftlikleri gezen Erkmen, at koşularında ve hayvan sergisinde de bulunmuştur.³²⁸ Erkmen, 1937 yılının kış aylarında Ankara Dikmen'de Gençler Birliği ve Ankara Gücü kayakçıları, Ziraat Enstitüsü talebeleri ve Altınordu kulübü üyelerinin kayak yapmak için toplandığı kayak merkezine eş ve çocuklarıyla giderek kayak yapmıştır.³²⁹

2.4. Ziraatta Makine Kullanımı

Cumhuriyet'in ilk yıllarında modern ziraat için tarımda makineleşme faaliyetleri görülmüştür. 1926-1930 yılları arasında makine kullanan çiftçiye devlet tarafından tazminat ödenmiş ve bu dönemlerde tarım aletlerinin kullanılması, tamir ve bakımlarının yapılması ve personel yetiştirilmesi için tarım ve makinist okulları açılmıştır. Fakat 1929 dünya ekonomik bunalımı tarım ürünlerinin fiyatlarının düşüşüne geçmesine neden olmuştur. Bu dönemde devlet bazı tedbirler alarak vergilerde indirimde gitmiştir. Nitekim tarımda makineleşmeye ilk sektiyi 1929 ekonomik bunalımı vurmuş ikinci sektiyi ise II. Dünya Savaşı vurmuştur.³³⁰ Bu olumsuz etkilere rağmen Cumhuriyetin ilk yıllarında tarımda makineleşmeyi teşvik etmek için hükümet birtakım politikalar izlemiştir. Makinelerde kullanılan akaryakıt ve kimyasal unsurlara gümrük muafiyeti uygulanması, büyük traktörlerin çiftçilere kiralanması, çiftçilerin tarım aletlerini satın alabilmesi için Ziraat bankasının ucuz kredi vermesi gibi girişimlerde bulunulmuştur.³³¹ Muhlis Erkmen'inde ziraat vekili olarak görevde olduğu 1933 yılında Türkiye'de traktör, pulluk ve karasaban dışındaki tarım aletleri ve adetleri şu şekildedir: 54.000 adet tırmık, 2.770 tohum ekme makinesi, 4.668 orak makinesi, 2.235 biçerbağlar, 728 harman makinesi ve 2.947 adet tırmık ve kalbur makinesi.³³² Bu rakamlar tarımda ilkel teknikleri kullanmayı benimseyen çiftçi için iyi bir oran gibi gözükse de çiftçinin zamanla tarımda makineleşmeyi benimsemesi karşısında yetersiz gelmiştir.

Tarımda makineleşme konusunda Muhlis Erkmen'in meclisteki faaliyetlerine baktığımızda 7 Mayıs 1932 tarihinde toplanan Büyük Millet Meclisinde Ziraat Vekili Muhlis Erkmen, tarımda

³²⁷ Kurun, 13 Mart 1937.

³²⁸ Ulus, 22 Mart 1937.

³²⁹ Ulus, 11 SonKânun 1937.

³³⁰ Yurtoğlu, N. Cumhuriyet Dönemi Ziraatte Makineleşme Sürecinde Türkiye Zirai Donatım Kurumunun (TZDK) Yeri Ve Önemi (1943-1960), Tarih Okulu Dergisi, 2017, Yıl 10, S. XXIX, s. 282

³³¹ İnci, İ., *Türkiye'de Tarımsal makineleşme(1923-1933)*, Tarih'in Peşinde, 2010, S.3, 126.

³³² İnci, İ., *Türkiye'de Tarımsal makineleşme(1923-1933)*, Tarih'in Peşinde, 2010, S.3, 132.

traktör kullanılması hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Muhlis Erkmen tarafından traktör hakkında meclise sunulan kanun oylamaya bırakılmış ve sonuç olarak kabul edilmiştir.³³³ Bu doğrultuda Haziran 1932 tarihinde Sovyet Rusya Hükümeti tarafından Türkiye'ye hediye gönderilen tarım makinelerini Rus memurlar tarafından getirilmiştir. Rus memurlarını istasyonda Ziraat Vekâleti adına Ankara Yüksek Ziraat Mektebi Ziraat Makineleri Laboratuvarı Şefi Esat Bey karşılamıştır. Ziraat Vekâletinde ise Muhlis Erkmen tarafından karşılanan Rus memurlar ziraat makinelerinin ve traktörlerin montajını Yüksek Ziraat Mektebi'nde yapmıştır.³³⁴ Fakat bu dönemde gelenek haline gelmiş eski tarım usullerini benimseyen çiftçiye tarımda makine kullanımını benimsetmek oldukça güç olmuştur. Çiftçinin bu konu hakkındaki fikri en doğru tarla sürümünün hayvanla yapılması olmuştur. Çünkü köylü makine parası ile birkaç tane hayvan satın alabileceğini ve böylelikle hayvan sayısının çoğalmasının tarla sürümlerine de katkı sağlayacağını düşünmüştür. Dolayısıyla çiftçi yeniliklere açık olmayıp örf ve adetlerini devam ettirerek kolay olanın yanında olmayı seçmiştir.³³⁵

Ziraat Vekili Muhlis Erkmen, 1710 numaralı kanunun su tulumbaları işleten sabit ve müteharrik motorlar istisna edilerek traktörler, motorlu pulluklar ve biçerdöver makinelerinde kullanılmış olan petrol, benzin vergilerinin uygulanmasına ait olan hükümlerinin geçersiz sayıldığı anlamına geldiğini açıklamıştır. Bu doğrultuda traktör sahiplerine kanunun gerekçesiyle tazminat verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu tazminatın ne şekilde verileceği 1710 numaralı kanunun 7. Maddesinde belirtilmiştir. 7. Maddeye göre Ziraat Bankası tarafından ödenecek olan ağır yağ yakan veya gazojenli traktör bedelinden hesap edilen tazminat miktarı 750.000 lira sınırını aşmamak üzere toplam 3 milyon liraya kadar bankaya karşı taahhütte bulunması için İktisat vekiline izin verilmiştir. Erkmen, belirlenen 3 milyon liranın dışında evrak işleri ve faizler hesaplanınca toplam 500.000 liraya daha ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda hükümet tarafından bu kanunun bir madde olarak tanzim ve Heyeti Celile'ye takdim edildiğinin altını çizmiştir.³³⁶ Kanunun 5. Maddesinde yer alan zirai işletmelerde kullanılan benzin ve petrol yakan traktörlerin ağır yağ yakan makinelerle değiştirilmesi hükmü mevcuttur. Erkmen, bu madde için traktör ihtiyacı olduğunda bütçenin müsaade ettiği şekilde traktör almanın imkânı olduğunu bu sebeple böyle bir maddenin konulmasında bir mahzur görmediğini belirtmiştir. Erkmen daha sonra 1929 senesinde traktör ve motorlu pulluk ile 600 dönüm ziraat yapmış olanların bankadan tazminat hakkını isteyebileceklerini belirtmiştir.³³⁷ Kanunun bu hakkı tanımaya rağmen böyle bir talebin henüz gelmediği ilerleyen yıllarda da geleceğinin öngörülmediği belirtilmiştir. Erkmen, bu

³³³ Akşam, 8 Mayıs 1932.

³³⁴ Hâkimiyet-i Milliye, 16 Haziran 1932. Akşam, 16 Haziran 1932.

³³⁵ Son Posta, 10 Eylül 1933.

³³⁶ TBMMZC, C.8, Devre IV, İctima Senesi 1, s.69.

³³⁷ TBMMZC, C.8, Devre IV, İctima Senesi 1, s.69.

sebeple bu maddenin kaldırılmış olmasında bir mahzur görmediğini ayrıca belirtmiştir.³³⁸ Bu görüşme sonucunda ziraat makineleri ile ilgili kanuna 752 ve 1527 numaralı kanunlar eklenmiş ve 1710 numaralı kanunun maddeleri kabul edilmiştir. Böylelikle ağır yağ yakan veya gazojenli traktör bedeli için 750.000 lirayı aşmamak şartıyla Ziraat Bankasına karşı toplam 3 milyon liraya kadar taahhütte bulunmak üzere 16 Haziran 1930 tarih ve 1710 numaralı kanunun 7. Maddesi ile bu rakam 3.500.000 liraya çıkarılmıştır.³³⁹

Ayrıca Atatürk döneminde Muhlis Erkmen'inde son görev yılı olan 1937 yılında kurulan Zirai kombinalar, ilk yılında 158 traktör satın almıştır. 1942 yılında ise traktör sayısını 473 âdete çıkarmıştır. Ayrıca zirai kombinalar aracılığıyla 627 pulluk, 282 biçerdöver ve 807 orak makinesi gibi makineler satın alınarak köylüye ulaştırılmıştır.³⁴⁰ Böylelikle hükümet tarımda makineleşme meselesinde çiftçiye hem destek hem de teşvik olmuştur.

2.5. Hayvancılık

Muhlis Erkmen, Ziraat Vekilliği sırasında hayvancılık alanında birçok faaliyette bulunmuştur. Bunlardan en önemlisi ise Merinos koyunları üzerine yapılan çalışmalardır. Fakat Muhlis Erkmen'den önce bu alanda 1926 yılında Ziraat Vekilliği görevini yapan Sabri Toprak'ın çalışmaları mevcuttur. Toprak, Sovyet Rusya'da ziyarette bulunduğu sırada suni tohumlama faaliyetlerini görmüş ve Türkiye'de uygulanması için Sovyet Rusya'dan uzman kişileri Türkiye'ye davet etmiştir. Gelen uzmanlar tarafından Karacabey Çiftliği'nde kurslar verilmiş ve suni tohumlama usulleri öğretilmiştir.³⁴¹ Muhlis Erkmen'in Ziraat Vekilliği sırasında ise 1931 yılında hükümet tarafından satın alınan merinos koyunları, yerli kıvrıcık ve dişi merinoslarla karıştırılmış ve melez merinoslar elde edilmiştir. Bu çalışmada üretilen koyunlardan ölen sayısı çok az olduğu için merinos çalışmalarının uzun vadede iyi sonuçlar doğuracağı anlaşılmıştır.³⁴² 1932 yılında mecliste Ziraat Vekâleti bütçesi görüşmelerinde Hayvan ıslahı hakkında yöneltilen sorular doğrultusunda Muhlis Erkmen, hayvan ıslahının uygulamada olduğunu ve olumlu sonuçlar alındığını fakat ziraatte olduğu gibi hayvanların ıslah işinde de birkaç sene içinde düzene oturarak gözle görülecek gelişmeler yaşanacağını ifade etmiştir. Erkmen, en önemli hayvan ıslah istasyonunun Karacabey Çiftliği olduğu belirtmiştir. Ayrıca Erkmen, "*Trakya'da ardiyen cinsi üzerinde tecrübeler yapılmaktadır. 8 sene evvel burada bir at kongresi yapılmıştı. Bendeniz de çağırılmıştım*" diyerek uzmanlarında bulunduğu kongrede hayvancılık alanında tecrübeler kazandığını ifade etmiştir.³⁴³ Merinos koyunları

³³⁸ TBMMZC, C.8, Devre IV, İçtima Senesi 1, s.70.

³³⁹ TBMMZC, C.8, Devre IV, İçtima Senesi 1, s.72.

³⁴⁰ Saka, R., *Tek Parti Dönemi Tarım Politikaları*, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2021, 79

³⁴¹ Herdoğan M, Mart F, Çay HA, Kahraman D, İnanç ME, Güngör Ş, Ata A. *Suni tohumlamanın tarihsel gelişimi ve dönüm noktaları*. Veteriner Hekimler Derneği Dergisi. 2023;94(1):92-93.

³⁴² Son Posta, 29 Kânunuevvel 1931.

³⁴³ TBMMZC, C.9, Devre IV, İçtima Senesi 1, s. 292.

hakkında da açıklamalarda bulunan Erkmen, merinos türünün sanayi açısından önemli olduğunu belirtmiştir. Ne kadar telefata olduğunu soranlara karşı uzmanlardan alınan bilgilere göre %16 oranında olduğunu belirterek uzmanların bu oranı çok bulmadığını fakat verimlilik açısından tedbirlerin alınması gerektiğini açıklamıştır. Erkmen, taşıma, satış ve et meselesi hakkında gelen sorular üzerine ise bu durumların bugünün meselesi olmadığını ifade etmiş ve bu konuların büyük bir altyapı gerektirdiğini ve teşkilat meselesi olduğunu ifade ederek ne kadar önemli olduğunu da kabul etmiştir.³⁴⁴

Muhlis Erkmen, kendisine Ziraat Mektebi ve Baytar Mektepleri arasında ayrım yaptığına dair gelen eleştiriler üstüne her iki alanında çok önemli olduğunu aralarında bir ayrım bir fark gözetmenin yanlış olduğunu ifade etmiştir. Baytar Mektebi için yabancı uzman talebine gerekli önemin verildiğini ve bakteriyoloji ile hayvan ıslahı konusunda iki uzmanın temmuz ayında gelerek incelemelerde bulunacağını belirtmiştir. Macaristan'dan gelecek olan uzmanın ise Baytar Mektebi'nin gelişimi üzerinde çalışmalarda bulunacağı açıklanmıştır. Erkmen, Baytar Mektebi'ni Ankara'ya taşımak istediklerini ve mektebin bir kısmının hazırlanmış olduğunu dile getirmiş ve mektepte öğrenci sayısının her yıl arttığını vurgulamıştır. Fakat baytar, ormancı ve ziraatçı gibi fen adamlarının aldığı maaşları az bulduğunu ifade etmiştir. Bahsedilen mesleklerin devlet tarafından çok önem arz ettiğini bu sebeple maaşlarının da yükseltilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca baytarların sayısının az olduğunu ve dış devletlerle kıyaslama yapıldığında çok geride olduğunu ifade ederek bu konu için omuzlarında yük hissettiğini belirtmiştir.³⁴⁵

Daha sonra hayvanlar için talimatname yapılmadığı eleştirileri üzerine Muhlis Erkmen, bu hususta köylüler için broşürler dağıtıldığını ve bu broşürler sayesinde köylülerin bilgilendirildiğini ifade etmiştir. Erkmen, köylüye tecrübelerin ve bilgilerin aktarılması için mıntika teşkilatları oluşturulması düşüncesinden bahsetmiştir. Fakat bunu hemen yapabilecek bir durumda olunmadığını bunu için elemanlar yetiştirilmesi gerektiğini belirterek bu uygulamanın zaman alacağını ifade etmiştir. Erkmen, daha sonra ihracat malları ve nakliyat meselesi için kendisine yöneltilen sorular için bu durumun İktisat Vekilini ilgilendirdiğini söyleyerek bu konu için açıklama yapmayacağını ifade etmiştir. Devamında tuz inhisarı için açıklamalarda bulunan Erkmen, bu konu için bir komisyon oluşturulduğunu ve Ziraat Vekâletinin bu konuya önem verdiğini belirtmiştir. Hayvanlara tuz verilmemesinin olumsuz etkisinin açık olduğunu ifade eden Erkmen, Tuz İnhisarı Müdüriyetinde uzmanların tuz temini ve hayvan sağlığı için çalışmalar yaptığını belirtmiştir.³⁴⁶

Erkmen, Türkiye'ye suni tohumlama faaliyetlerini sistemli bir şekilde kazandırmış ve bu doğrultuda modern laboratuvarların kurulmasına öncülük ederek bu faaliyeti şubeleştirmiştir.

³⁴⁴TBMMZC, C.9, Devre IV, İçtima Senesi 1, s. 292.

³⁴⁵ TBMMZC, C.9, Devre IV, İçtima Senesi 1, s. 292.

³⁴⁶ TBMMZC, C.9, Devre IV, İçtima Senesi 1, s. 293.

Cumhuriyet Döneminde yaşanan bu gelişmeye dünya çapında baktığımızda o dönemlerde suni tohumlama faaliyetlerinde Sovyet Rusya'dan sonra Türkiye ikinci olarak yer almaktadır. Muhlis Erkmen, suni tohumlama yeniliklerinin öğrenilmesi için 1933 yılında Rusya'ya veteriner Fahri Araz'ı göndermiştir. Bu bilgileri Fahri Araz'ın *Türkiye Hayvancılığında Suni Tohumlamanın Rolü* adlı kitabından öğrenmekteyiz. Araz'a göre Zootečni İşleri Umum Müdürlüğünde Suni Tohumlama şubesi kuran ve memleket zooteknisinin önemli bir dava değerine yükselten Muhlis Erkmen'dir.³⁴⁷ Merinos koyunları hakkında yapılan çalışmalar sonucunda sadece yününden değil sütünden de yararlanılacağı anlaşılmıştır. 1934 yılında merinos koyunlarının ıslahı için ziraat vekâletine bağlı çiftçilikler kurulmuştur. Böylece merinosçuluk devlet tarafından teşvik edilmiştir.³⁴⁸

1934 senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu müzakeresinde Erkmen, Ziraat Vekâletinin hayvanlara zarar veren vasatılar hakkında önemle üzerinde durduğunu, eğer ve semer için bir kanun hazırlanarak Meclis-i Aliye sunulduğunu belirtmiştir. Bu kanunun görüşmesinin Ziraat Encümeninde incelenip İktisat Encümenine havale edildiğini bildirmiştir. Kağnı içinse bunun hayvanlara verdiği zararın ortada olduğunu kağnının kaldırılması için Ziraat Vekâletine düşen görevin önemli olduğunu farkında olduğunu ifade etmiştir. Erkmen, bu hususta yapılacak iki şey olduğundan bunların ilkinin köylüyü uyararak ıslahın yollarını bulmak ve vasıtalarını hazırlamak, ikincisinin ise köylüyü kağnı yerine daha iyi bir vasıta bularak sunmak. Fakat bu değişikliğin zaman alacağını bildirerek bir sonraki konuya geçmiştir. At ıslahı ile ilgili yapılan konuşmalar üzerine Erkmen, mümkün olduğu kadar at yetiştirmek istediğinden fakat bazı yerlerde iktisadi şartların el vermediğini belirtmiştir. Bu bölgelerde merkep neslini ıslah etmeye çalıştıklarını bildirmiştir. Çifteler Çiftliği'nde bir merkep harası kurarak merkep neslini ıslah çalışmaları yapacağını izah etse de bütün yoğunluklarını ata vereceklerini de ayrıca bildirmiştir.³⁴⁹

Merinos koyunu özellikle 1936 yılından itibaren çok önemli bir mesele haline gelmiştir. Yapılan çalışmalardan sonra ise 1939 yılında Türkiye'de kuzularıyla beraber merinos koyunu sayısının 78.000 civarında olduğu bilinmektedir. Bu sayı ise her geçen yıl artmıştır.³⁵⁰ Merinos faaliyetleri kapsamında Bursa ve Balıkesir bölgelerinde yerli kıvırcık koyunları, Merinos koçu spermalarıyla tohumlanmıştır. Bu şekilde 1936 yılında 20.000 koyun tohumlanmıştır. Ayrıca 1930-1935 yılları arasında doğal çiftleşme ve suni tohumlama ile 600.000 civarında koyun

³⁴⁷ Araz, F. , *Türkiye Hayvancılığında Suni Tohumlamanın Rolü*, Ziraat Vekâleti Neşriyatı Umumi Sayı: 255 Umumi Zootečni Sayı: 1, s10. Erişim Tarihi: 05.03.2025 https://kutuphane.tarimorman.gov.tr/pdf_goster?file=7e0af41d5996e6ca55973ac74b306af8#book/

³⁴⁸ Kayam, H.C., *Türkiye'de Tarım Politikaları (1928-1938)*, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1997, s. 219.

³⁴⁹ TBMMZC, C.22, Devre IV, İçtima Senesi 3, s.455

³⁵⁰ Evsile, M., *Cumhuriyet Döneminde Ziraat Ve Hayvancılık Alanında Meydana Gelen Gelişmeler (1923-1950)*, Kesit Akademi Dergisi, Yıl 4, S.14, 2018, s.25

merinos ırkına çevrilmiştir. Böylelikle Karacabey Merinosu adında yerli bir koyun ırkı elde edilmiştir.³⁵¹

Merinos ırkı sanayi içinde ayrıca önem ifade etmekteydi. Bu sebeple hükümet, Beş Yıllık Sanayi Programı çalışmalarını gerçekleştirdikten sonra pamuklu sanayi için de Merinos Fabrikası açmayı planlamıştır. Fakat ülkede yetiştirilen koyunların yünlerinin kalın ve kaba olduğu bilinmektedir. Bu döneme kadar sanayi de kullanılan kaliteli yün iplikleri Avrupa'dan alınmıştır. Bu durumdan memnun olmayan hükümet, Türkiye'de kaliteli yün ipliklerinin üretilmesi için işe ilk olarak 28 Kasım 1935 tarihinde Bursa Merinos Fabrikası'nın temelini atmıştır. Daha sonra merinos koyunları ülkeye getirilmiş ve koyun üretimine başlanmıştır. Fabrika tam anlamıyla 2 Şubat 1938 yılında Atatürk'ün öncülüğünde açılmıştır ve direkt faaliyete geçmiştir. Yerli merinos koyunu yetiştirmek dolayısıyla ziraata da fayda sağlamıştır. Merinos koyunlarından ilk etapta 80-85 bin kilo yün elde edilmiştir. Fakat bu yeterli bulunmadığı için çalışmalar titizlikle devam etmiştir. 1938 yılında toplam 685.000 kilo yün elde edilmiş bu sayı 1939 yılında 1.400.000 kiloya yükselmiştir. Böylelikle fabrika hedeflediği sayılara ulaşmıştır. ³⁵² Bursa Merinos Fabrikası, yılda 4,5 milyon liralık dövizin Türkiye'de kalmasını sağlamıştır. Ayrıca hazineye de temin ettiği kar 400.000 lira kadardır. Fabrika senede Bursa defterdarlığına 600.00 lira yatırmakta ve Bursa pazarlarına 60-70 bin lira kadar para bırakmaktadır. Fabrika sayesinde 12 bin vatandaşta iş sahibi olmuştur. Bu oran o dönemde Bursa nüfusunun altıda birine denk gelmektedir.³⁵³ Merinos faaliyetleri kapsamında Cumhuriyet döneminde kongreler düzenlenmiştir. Bunlardan birisi Muhlis Erkmen'in Ziraat Vekilliğinde son görev yılı olan 1942 yılında gerçekleşmiştir. Erkmen'in başkanlığında toplanan Merinos Kongresi on gün süren bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışma sonucunda merinos koyunları için bir yıllık bir program oluşturulmuştur.³⁵⁴ Netice de Cumhuriyet döneminde Erkmen'in de öncülüğü ile merinos ırkından hem ziraat alanında hem de sanayi alanında oldukça fayda görülmüştür.

Muhlis Erkmen'in Ziraat Vekilliği sırasında hayvancılık alanlarında yapılan diğer faaliyetlere baktığımızda 1932 yılında yapılan habere göre 1931 yılında büyük bir kısmı İtalya'ya küçük bir kısmı ise Yunanistan'a olan hayvan ihracatı yapılmıştır. İhracatı yapılan hayvanların miktarı şu şekildedir: yedi bin küsur sığır, altı bin küsur koyun, dört bin küsur keçi, yüz seksen yedi tane manda ve yaklaşık dokuz bin tane kümes hayvanı ile yaklaşık bin beş yüz tane kuzu ihraç edilmiştir.³⁵⁵ Atları çok sevdiği bilinen Muhlis Erkmen'in Uzunyayla'da yapılan at yetiştiriciliğini yakından takip ettiği ve 1933 yılında Uzunyayla bölgesine giderek buradaki ihtiyaçları tespit ederek gerekli yardımlarda bulunduğu bilinmektedir. Erkmen,

³⁵¹ Herdoğan M, Mart F, Çay HA, Kahraman D, İnanç ME, Güngör Ş, Ata A., a.g.m., s.92-93.

³⁵² Cavid, S., İktisadi Yürüyüş, *Bursa Merinos Fabrikası*, 1 Mayıs 1940, S.10, s.18.

³⁵³ Cavid, S., İktisadi Yürüyüş, *Bursa Merinos Fabrikası*, 1 Mayıs 1940, S.10, s.19.

³⁵⁴ Vakıf, 12 Şubat 1942.

³⁵⁵ Son Posta, 19 Kânunusani 1932.

yetiştiricilerinin ihtiyaçlarını anlayabilmek için en küçük bölgelere de giderek incelemelerini yaparak yetiştiriciler ile yakından ilgilenmiştir. Yetiştiriciler bölgede yetiştirilen tayların plansız ve fenne uygun olmadığını bu sebeple Erkmen'den hayvanların korumasını rica etmişleridir. Bunun üzerine ilk etapta Pınarbaşı'nda bir tay depo kooperatifi kurulmasına karar verilmiştir. Bu sebeple bir heyet kurulmuştur. Ziraat Vekâleti Müsteşarı Atıf Bey, Zootečni Müttehassıs Müdürü Nurettin Bey, Haralar ve Atçılık Müttehassıs Müşaviri Dr. Çiki, Pınarbaşı Kaymakamı Celal Bey ve yetiştiricilerden oluşan bir heyet kurulmuştur. Tay depo kooperatifinin en önemli görevleri tayların bilimsel yollarla istenilen koşum atı seviyesine yükseltilmesi ve böylelikle dışarıdan alınan atların alımını azaltarak ülkeye ihtiyacı olan atı temin etmek ve böylece hükümetinin parasının içeride kalmasını sağlamaktır.³⁵⁶ Hayvancılık faaliyetleri kapsamında Erkmen'in memleketi olan Bursa'da 1934 yılında ehli hayvanlar sergisi düzenlenmiştir. Sergide 31 tay, 15 kısırak ve sığır bulunmuştur.³⁵⁷ Ayrıca 1934 yılı Eylül ayı içinde yurtdışına öküz, dana, inek, keçi, koyun ve kümes hayvanları ile birlikte gübre ihraç edilmiştir.³⁵⁸

Tablo 2.1. 1935 yılı Tarım Bölgelerinde Bulunan Genel Hayvan Sayısı.³⁵⁹

Hayvan Cinsleri	Genel Miktarı
Atlar	738.825
Eşekler	1.163.995
Katırlar	66.396
Sığırlar	6.486.176
Mandalar	788.881
Koyunlar	13.590.878
Kıl Keçisi	8.456.206
Tiftik Keçisi	3.305.424
Develer	97.001
Genel Hayvan Sayısı	34.693.782

³⁵⁶ Hâkimiyet-i Milliye, 12 Eylül 1934.

³⁵⁷ Son Posta, 14 Eylül 1934.

³⁵⁸ Son Posta, 17 Birinci teşrin 1934.

³⁵⁹ TÜİK, Tarım istatistikleri 1928-1936, Neşriyat No: 93, s.16.

Artırma ve Eksiltme Kanunu'nun müzakeresinde yurtdışından alınacak damızlıklar hakkında Muhlis Erkmen'den açıklamalar istenmiştir. Muhlis Erkmen, bu fırsatla damızlıkların önemini vurgulamak istediğini belirterek Suriye ve Macaristan'a damızlık alınması için gönderilen heyetlerin, alınacak damızlığı yerinde görme gerekliliğinden ve köylere kadar gidip yerinde satın almanın gerektiğini belirtmiştir. Bu işin sadece ilan vererek yürütülmesinin doğru olmadığını savunmuştur. Erkmen, 1935 yılında Arabistan'a gidilerek damızlık alındığı süreçte başka devletlerin heyetleriyle karşılaştıklarını belirtmiş ve buradan alınan damızlıkların fiyatının uygun olduğunu ifade etmiştir. Damızlık hayvanların yerinde uzmanlar tarafından incelenerek alınması gerektiğini tekrardan vurgulayan Erkmen, örnek vererek 15 tane hayvan almak istenildiğinde bunların birinin değerinin 200-300 lira olduğunu, köylere ilan verilse çiftçinin masraflardan dolayı şehre hayvanını getirmeyeceğini hatta ellerinde fazla hayvan bulunmadığını ifade ederek yapılan faaliyetin gerekliliğini tekrardan belirtmiştir. Artırma ve Eksiltme Kanunu'nun müzakeresinde damızlık hayvanların satın alınmasının Ziraat Vekâleti tarafından belirlenen gezici uzman heyetinin faaliyetleriyle yapılacağı eğer yurtdışından alınacaksa komisyonun İcra Vekilleri Heyeti tarafından oluşturulacağı belirtilmiş ve kabul edilmiştir.³⁶⁰

Tablo 2.2. 1936-1937 yılları içerisinde hayvan sayıları.³⁶¹

Hayvan Cinsleri	Mevcut Hayvan Sayısı	Vergi Veren Hayvan Sayısı
Koyun	21.725.000	18.440.000
Kıl Keçisi	11.053.000	8.700.000
Sığır	8.766.000	6.559.000
Tiftik Keçisi	4.960.000	3.668.000
Eşek	1.803.000	234.000
At	1.091.000	725.000
Manda	804.000	601.000
Deve	12.000	10.000
Katır	76.000	61.000

³⁶⁰ TBMMZC, C.8, Devre V, İçtima Senesi 1, s.91.

³⁶¹ TÜİK, Tarım istatistikleri 1934-1937, Neşriyat No: 135, s.17.

1935 yılında düzenlenen Dördüncü Büyük Kurultayda tarımla ilgili konulara açıklık getirmek üzere söz alan Erkmen, ilk olarak hayvanlarla alakalı konulara değinmiştir. Yıllarca bakımsızlıktan hayvanların niteliklerinin bozulduğunu ifade eden Erkmen, hayvancılığın ulusal ekonomi için öneminden bahsederek hayvancılığın canlandırılması için hayvan hastalıklarıyla mücadele edilerek önlemler alındığını belirtmiştir. Erkmen, milyonlarca zarara sebep olan hatta afete benzettiği sığır vebasından Cumhuriyet dönemiyle beraber eser kalmadığını ifade ederek mücadele faaliyetlerine yıllar arasında karşılaştırma yaparak örnekler vermiştir. Verilen örnekler göre 1920 yılında 25.000 hayvan vebadan ölmüş ayrıca vebanın yayılmaması için 9-10 bin hayvan öldürülmüştür. Bu rakamlar 1930 yılında 2.500'e inerken 1933 yılında sıfıra indirilmiştir. Verilen veriler Cumhuriyet dönemiyle başlayan hayvan hastalıklarıyla mücadele girişiminin son derece başarılı olduğunu göstermektedir. Erkmen, hayvan hastalıklarında ruam hastalığına ilk kez Cumhuriyet döneminde önem verildiğini; yabancı devletlerin kitaplarında Türkiye'de ruam hastalığının %70 ile 80 oranlarında yer aldığını ve kendilerinin de bu şekilde tahmin ettiğini ifade etmiştir. Bu konunun üzerine düştüklerini ve 1934 sonbaharında çalışmalar yapıldığını belirten Erkmen, bu çalışmalar sürecinde 120.000 hayvanın kan muayenesi yapılarak kontrol edildiğini; bu incelemeler sonucunda İstanbul'da %2, Konya'da %5 ruam hastalığına sahip hayvan tespit edilirken atçılık bakımından son derece önemli olan Uzunyayla'da ise hiç hastalıklı hayvan bulunmadığını ifade etmiştir. Alınan tedbirler ile hastalığın tam anlamıyla biteceğini umut ettiğini ve Beşinci Kurultay toplandığında bu konu hakkında iyi haberler vereceğini söylemiştir.³⁶² Bu sırada Gümüşhane Milletvekillerinden Şevket Bey "Şarbon?" diyerek şarbon hastalığı hakkında bilgi almak istemiştir. Erkmen ise bu sorunun üzerine şarbon vakalarında diğer hastalıklara göre artış olduğunu söylemiştir. Fakat bu durumun daha önceki senelerde yeterli taramaların yapılmadığından hastalığın az bilindiğinden dolayı kaynaklandığını ifade etmiştir. 1930 yılında 11.000 hayvana şarbon aşısı yapıldığını 1934 yılında ise erken teşhisle 600.000 hayvanın aşılandığını belirtmiştir. Bu hastalıklar için yapılan aşılarda Türkiye'de yapıldığını ayrıca vurgulamıştır. Erkmen, "Bundan 5-6 sene evvelsi yapmış olduğumuz serum ve aşılar, 3 çeşit ve 3 kalem iken, bugün 27 çeşit yapıyoruz" ifadelerini kullanarak aşılar konusunda yaşanan gelişmeyi belirtmiştir. Serum ve bakteriyoloji işlerine daha da önem verileceğini belirterek hayvan hastalıklarında hedeflerinin hastalığı bitirmek ve yayılmasını engellemek olduğunu söylemiştir. Fakat sığır vebası 1936 yılında ortadan kaldırılrsa da şarbon hastalığı 1950 yılında ortadan kaldırılmıştır.³⁶³ Hayvanlarda salgın hastalıklarla mücadele etmek için 1934 yılında *Hayvan hareketleri Talimatnameleri* çıkarılarak bu alanda kontrollü bir şekilde faaliyetlerde bulunulması sağlanmıştır.³⁶⁴

³⁶² C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı, 9-16 Mayıs 1935, Ulus Basımevi, Ankara, 1935, s.174.

³⁶³ Evsile, M., *Cumhuriyet Döneminde Ziraat Ve Hayvancılık Alanında Meydana Gelen Gelişmeler (1923-1950)*, Kesit Akademi Dergisi, Yıl 4, S.14, 2018, s. 22.

³⁶⁴ Konya, D., *1929 Dünya Ekonomik Krizinin 1931 Yılında Düzenlenen I. Türk Ziraat Kongresi'nde Alınan Hayvancılığa İlişkin Kararlara Etkisi*, 2024, 10.Uluslararası Atatürk Kongresi, s.435.

Kurultayda istekler arasında baytar talep edildiğini söyleyen Erkmen, bu isteğin eleman meselesi olduğunu yetişen elemanlar arttıkça bu ihtiyaçların karşılanacağını belirtmiştir. Hayvancılığın ulusal ekonomi için önemine tekrar değinen Erkmen, bu doğrultuda üç tane hedeflerinin olduğunu söylemiştir. Bu hedefler hayvan ırkını düzelterek ve yükseltecek damızlıkların temin edilmesi; elverişli olmayanların ortadan kaldırılması; üretilmek istenen hayvanların üreme şartlarını ve imkânlarını geliştirerek, yetiştiriciyi bu yolda teşvik etmek ve uyarmaktan oluşmaktadır. Erkmen konuşmasına “*Bundan 12-13 yıl evvel, İktisat vekâletinde bir memur iken hatırlıyorum o zaman elimizde 15 aygır vardı, verecek yer bulamıyorduk*” diyerek devam etmiştir. Bu durumun Cumhuriyet dönemiyle beraber değiştiğini 1930 yılında 140’a çıkan aygır miktarının 1935 yılında 270 tane olduğunu ifade etmiştir.³⁶⁵ Daha sonra 1930 yılında iki hara bulunurken 1935 yılında hara sayısının 5’e çıktığını; 1930 yılında haralarda 10.000 damızlık bulunurken 1935 yılında 12.500 damızlık bulunduğunu ayrıca karasığırkların sayısının da 700’den 1.000’e çıktığını belirtmiştir. Hayvancılık konusunda merinos koyunlarının üretilmesi ve dokuma fabrikalarının kurulması için önemli çalışmalar yapıldığını da ifade ederek yarış ve ıslah encümeni oluşturan İsmet İnönü’ye şükranlarını sunduğunu belirtmiştir. Daha sonra tohum konusu hakkında bilgiler veren Erkmen, Türkiye’de yetiştirilemeyecek çok az ürün olduğunu; yıllarca ihmaller yüzünden tohumların bozulduğunu ifade etmiştir.

2.6. Önemli Zirai Ürünler

2.6.1. Buğday

Buğday mahsulü ziraat ürünlerinin en önemlileri arasında yer almaktadır. Birçok alanda kullanılan buğday özellikle gıda sektörü ve sanayi de kullanılmaktadır. Cumhuriyet döneminde ise savaşlardan yeni çıkan bir milletin öncelik vermesi gereken bir mahsul niteliğindedir. Bu sebeple Türkiye’de buğdaya çok önem verilerek birçok faaliyette bulunulmuştur. Muhlis Erkmen’in Ziraat Vekili olduğu yıllarda da buğday ön planda olmuştur. 1931 yılında buğday mahsulün çok verimli olacağı tahmin edildiğinden dolayı bu konu için önlemler alınması gerektiği düşünülmüştür. Bu sebepten ötürü Ziraat Bankasının köylüden borcuna karşılık buğday alması kararlaştırılmıştır.³⁶⁶ Ziraat Bankası’nın çiftçiden buğday satın alması düşüncesi üzerine Bütçe Encümeni tarafından Buğday Kanunu hakkında incelemeler yapılarak hazırlanan kanun meclise gönderilmiştir.

Muhlis Erkmen, Buğday Kanunu hakkında buğday meselesinin çok önemli olduğunu vurgulayarak bu hususta iki noktanın önemli olduğunu belirtmiştir. Bunlar ürün miktarı ve

³⁶⁵ C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı, 9-16 Mayıs 1935, s.175.

³⁶⁶ BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0. Yer No: 2-7-17.

ürün fiyatıdır. Erkmen, buğday mahsulü hakkında istatistikler vermiştir. Verilen istatistikler ise aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 2.3. Buğday mahsulü ekim ve biçim miktarları.

Zirai Sene	Ekim(Dönümü)	Biçim Miktarı(Kental)
1925-1926	35.417.718	24.692.263
1926-1927	22.383.714	13.331.508
1927-1928	31.326.706	16.110.758
1928-1929	28.178.280	27.188.729
1929-1930	27.052.274	24.853.988
1930-1931	34.169.394	30.000.000

Verilen bu rakamlara göre konuşan Erkmen, her sene mahsul miktarında önemli farklar olduğunu belirterek bunun sebebinin iklim şartlarının farklı olması ve ziraat usullerinin geliştirilmemiş olmasından kaynaklandığını belirtmiştir. Erkmen, buğday mahsulünün her sene farklı miktarlarda olması sebebiyle 5-6 sene kadar buğday darlığı yaşandığı ve bu durum sebebiyle buğdayın fiyatının düştüğünü, duyduğuna göre dışarıdan 1924-1925 seneleri arasında 18 milyon, 1929 yılında ise 13 milyon buğday getirildiğini söylemiştir. Fakat bazı senelerde de ihracatın fazla olduğunu belirtmiştir. Buğday konusunda 1932 yılı içerisinde incelemelerde bulunulduğu, müfettişlerin incelemesi sonucunda 1932 yılında 1931 yılının mahsulünün üçte ikisine tekâmül edeceği tahmin edilmiştir.³⁶⁷ Buğdaya ayrılmış arazinin miktarı 35 milyon dönüm, alınacak mahsul ise 25 milyon kental olarak tahmin edilmiştir. Bu rakamın dönemin tohumluk ve tüketim ihtiyacını tam karşıladığı belirtilmiştir. Buğday fiyatları konusunda ise köylünün elde ettiği ürünü hemen piyasaya sürmek zorunda kaldığına, bunun sebebinin köylünün borçlarının olduğu ve borçlarını ödemek için buğdayı hemen paraya çevirme ihtiyacı duymasından kaynaklandığını ifade etmiştir. Fakat Erkmen, köylü buğdayını bir yerde depolayıp buna istianeden avans olarak para alabilseydi veya satış kooperatifleri mevcut olsaydı buğdayın mevsimlik fiyatının düşmeyeceği kanısındaydı. Bu sebeple bir kanun layihası hazırlandığı ve bunun heyeti vekilde olduğunu fakat kanunun çok kapsamlı olmasından dolayı hemen uygulamaya konmasının mümkün olmadığı için incelemenin ilerideki toplantıya bırakıldığını belirtmiştir. Bu kanun harman zamanından sonra buğday için güçlü bir alıcı temin edilmesini savunmaktadır. Bu alıcının ise Ziraat Bankası olduğu

³⁶⁷ TBMMZC, C.9, Devre IV, İçtima Senesi 1, s.461

açıklanmıştır.³⁶⁸ Buğday Kanunu hakkında mali konularda Bütçe encümeni ve İktisat Encümeni fikir ayrılığına düşmüştür. Bütçe encümeni yasal anlamda denetimi güçlendirerek dikkatli hareket etmeyi savunurken, İktisat encümeni ise anlayışlı bir yaklaşım ile hareket etmeyi savunmuştur. Fakat Bütçe encümeninin bahsi geçen bir milyon lira için önce deneyip sonuçlara bakılması gerektiğini gerekirse bu konuya ayrılan miktarı artırabileceklerini fakat yeni bir uygulama olduğu için miktarda sınırlamaya gidilmesini söylemesi üzerine bunun herkesçe kabul edildiği belirtilmiştir.³⁶⁹

Silolar hakkında yöneltilen sorular üzerine Erkmen, Buğday Kanunu neticesinde eğer bir zarar gelirse bunun hükümet tarafından karşılanacağını eğer kâr yapılırsa da bu kârı nerede kullanılması gerektiği konusunda da silo ve depo yapımında kullanılmasının uygun görüldüğünü belirtmiştir. Erkmen, bu kanun ile sadece kâr etmek değil buğday üretimini ve buğday fiyatlarını korumanın amaçlandığını hiçbir zaman çiftçiyi zor durumda bırakmak istemediklerini belirtmiştir. Erkmen, arpa konusuna da değinerek arpanın ihracat ürünü olduğunu ve ihracatın devam etmesi için çözümler aradıklarını ifade etmiştir. Bu doğrultuda 11 tane selektör makinesi alınmasının arpalarının temizlenmesinde, daha yüksek fiyatlara satılmasında faydalı olacağını fakat arpayı da Buğday Kanunu'na dâhil etmenin erken olduğunu ve maliyeti artıracığını düşündüğünden önceliği buğdaya verdiklerini belirtmiştir. Eğer Buğday Kanunu'ndan istenen olumlu sonuç alınır arpanın da kanun içine alınmasının gündem de olabileceğini belirtmiştir.³⁷⁰ Daha sonra kanunun maddelerine geçilerek maddeler üzerinde tartışmalar devam etmiştir. Kanunun birinci maddesi *“buğday fiyatını korumak ve tanzim etmek maksadıyla hükümetin Ziraat Bankası vasıtasıyla alım satım yapılacağını”* bildirmektedir. Bu madde üzerine Ziraat Bankasının anonim bir şirket olduğunu, sadece kanunla bankaya buğday al demenin ne kadar doğru olduğu soruları üzerine Muhlis Erkmen açıklamalarda bulunmuştur. Erkmen, hükümetin buğday alım satmada Ziraat Bankasını uygun gördüğünü fakat fiyatların tespit edilmesi, muhafaza usullerini bankaya bırakmadığını hükümetin bizzat kendisinin ilgileceğini belirterek alım ve satım konularında nizamname oluşturulacağını altını çizmiştir. Fiyatların belirlenmesi konusunda da hasat döneminin etkili olacağını belirtmiştir. Ayrıca kanunun, tarım işleriyle ve çiftçilerle ilgili olduğu kadar ödeme kabiliyeti ile de ilgili olduğunu belirten Erkmen, Ziraat Bankası Müdürü ile görüşülerek görüş birliği sağlandığının altını çizmiştir.³⁷¹ Kanunun beşinci maddesi olan *“Ziraat bankası pazar yerlerinde alacağı buğday bedellerini peşin olarak sahiplerine tesviye eder”* maddesi üzerine pazar yerleri hakkında sorular gelerek ambarlardaki buğdaylardan da istifade edilip

³⁶⁸ TBMMZC, C.9, Devre IV, İçtima Senesi 1, s.461

³⁶⁹ TBMMZC, C.9, Devre IV, İçtima Senesi 1, s.462.

³⁷⁰ TBMMZC, C.9, Devre IV, İçtima Senesi 1, s.463.

³⁷¹ TBMMZC, C.9, Devre IV, İçtima Senesi 1, s. 464.

edilmeyeceği sorulmuştur. Muhlis Erkmen, köylülerin buğdayı sattığı yerlerin pazar yerleri ve mıntikalar olduğunu ayrıca borsanın da bunların içinde yer aldığını belirtmiştir.³⁷²

Kanun doğrultusunda Ziraat Bankası'nın buğday satın alma uygulamasında bankanın zarar bedeli bir milyon lira olarak belirlenmiştir.³⁷³ Dönemin basınında Buğday Kanunu büyük bir etki yaratmıştır. Buna bir örnek olarak Vakit Gazetesi'nde Buğday Kanunu hakkında, "*Meclis buğday layihasını kabul etti. Ziraat Vekili: Hiçbir zaman buğday mübayaatını kar için istismar edecek değiliz, diyor.*" başlığı ile yer verilmiştir. Haberin içeriğinde ise kanunla ilgili meclis konuşmalarına yer verilmiştir.³⁷⁴ Vakit Gazetesi'nde Buğday Kanunu hakkında yer alan başka bir haberde Buğday Kanunu hakkında teknik işlere değinilmiştir. Bu yazıda önemli olanın buğdayı satmak olmadığı; buğdayı değeri kadara satabilmek olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca hazırlanan Buğday Kanunu'nun eksik yanları olduğunu vurgulanmıştır. Haberde silo teşkilatı eksikliğine değinilerek buğday yetiştiricilerinin buğdayları silolar mevcut olsaydı buraya teslim ederek bir miktar para alabileceklerini ve daha sonra buğdayları değerine göre satabileceklerini belirtilmiştir. 1932 yılında silo teşkilatlanması söz konusu olmadığından Ziraat Bankası tarafından satın alınan buğdaylar için Ziraat Bankası'nın ne zamana kadar satın alacağı ve satın aldığı buğdayları nasıl muhafaza edeceği konusunda da sıkıntılar olacağı belirterek bu durum eleştirilmiştir.³⁷⁵ Son Posta Gazetesi ise "*Piyasayı Ziraat Bankası düzelterek*" başlığı ile yeni hazırlanmış olan Buğday Kanunu hakkında meclisin toplanacağı haberine yer vermiştir. Akşam Gazetesi ise "*Hükümet buğday piyasasını tanzim edecek*" başlığıyla kanunun mecliste konuşulmasına yer vererek kanunun esaslarını listelemiştir.³⁷⁶ Meclis görüşmelerinden sonra Ziraat Bankası'nın köylüden buğday satın alması hakkındaki kanun kabul edilerek resmi gazete yayınlanmıştır.³⁷⁷ Kanuna göre Ziraat bankası buğdayları beş buçuk kuruş üzerinden satın alarak aldığı buğdayların parasını peşin olarak verecektir. Resmi fiyat beş buçuk kuruş olarak belirlenmiştir.³⁷⁸ Ziraat Bankası, 5 Ağustos 1932 tarihinden sonra köylüden buğday satın almaya başlamıştır. Ziraat Vekâleti ise kanunu köylülere anlatmak ve benimsetmek için valilerden destek istemiştir.³⁷⁹ Ziraat Bankası tarafından satın alınacak buğdayların güzel korunması ve banka tarafından bu işlerle ilgilenecek memurların satış yerlerinde bulunması gerektiğinden her bölgede satış birden başlamamıştır. Banka bu işler de görev alması için mevcut memurlarını görevlendirerek yeni memur alımı yapmamıştır. Satın alınan buğdaylar ise Devlet Demiryolları tarafından tahsis edilen silo ve ambarlarda saklanmıştır. Buğday fiyatları da hükümet tarafından belirlenen fiyatlar üzerinden

³⁷² TBMMZC, C.9, Devre IV, İçtima Senesi 1, s.65.

³⁷³ Akşam, 1 Temmuz 1932.

³⁷⁴ Vakit, 4 Temmuz 1932.

³⁷⁵ Vakit, 16 Temmuz 1932.

³⁷⁶ Son Posta, 28 Haziran 1932. Akşam, 28 Haziran 1932.

³⁷⁷ T.C. Resmi Gazete, 2 Ağustos 1932, S.2164.

³⁷⁸ T.C. Resmi Gazete, 2 Ağustos 1932, S.2164. Son Posta, 31 Temmuz 1932. Akşam, 31 Temmuz 1932.

³⁷⁹ Son Posta, 1 Ağustos 1932. Akşam, 1 Ağustos 1932.

satılmıştır.³⁸⁰ Ayrıca bu dönemde silo ve ambar yapımları ile kuraklık yıllarında meydana gelecek kıtlık durumunu engellemek amaçlanmıştır.³⁸¹

Muhlis Erkmen, Ankara Zahire Borsasına giderek Ziraat Bankası'nın buğday satın alması sırasında orada bulunarak faaliyetleri kontrol etmiştir.³⁸² Buğday Kanunu kapsamında yapılan uygulamalardan köylü de memnun kalmıştır. Buna bir örnek olarak Konya'da fazla buğday bulunması fiyatları düşürecekken Ziraat Bankası'nın satın alma işlemini gerçekleştirerek fiyatların düşmesini engellemesi köylü tarafından sevinçle karşılandığı bilinmektedir.³⁸³ 1932 yılının Eylül ayında Anadolu'dan İstanbul'a 32 vagon ve bin küsur buğday çuvalı getirilmiştir. Buğdaylar beş buçuk kuruştan yedi kuruşa kadar satılmıştır. Buğdayı Koruma Kanunu kapsamında Ziraat Bankası'nın buğdayları satın almasından dolayı Haydarpaşa depoları Ziraat Bankası'na temin edilmiştir. Bu durum silo sorununun devam ettiğini göstermektedir. Buğday satın alınan bölgelerdeki çiftçinin ise Buğday Kanunu'ndan çok memnun olduğu bilinmektedir. Ayrıca Buğday satın alınması için illerde buğday teşkilatı kurularak köylüyü teşvik edecek çalışmalar yapılmıştır.³⁸⁴ Buğday alma ve dağıtma faaliyetleri doğrultusunda 45 köyde, 1.000 küsur çiftçiye 300.000 küsur buğday tohumu dağıtılmıştır.³⁸⁵

1933 yılında Ziraat Bankası'nın hükümet hesabına buğday satın alma yetkisinin süresi dolduğu için yeni bir kararname düzenlenerek Ziraat Bankası'na tekrardan yetki verilmiştir. Buğday satın alma şartları gibi konularla ilgilenen Ziraat Vekâletine bağlı olan Silo Komisyonu; buğday satın alma zamanlarının başlangıç ve bitişlerini, buğday fiyatlarını, her bölgeden alınacak buğday miktarını belirleme gibi görevlerle ilgilenmiştir. Yeni kararnameye göre buğday satın alma yerleri artırılmıştır. Ankara, Polatlı, Eskişehir, Kütahya, Afyon, Akşehir, Konya, Ereğli, Yerköy, Sivas, Balıkesir, Denizli, Tekir, Gönen, Uzunköprü, Adana, Zile, Şarkışla bölgelerinde buğday alım satımı yapılmasına karar verilmiştir.³⁸⁶ Ziraat Bankası tarafından alınan buğdayların ücretleri hemen ödenerek buğdaylar depolanacaktır. Banka gerekli görürse buğdaylara sigorta yapabilmektedir. Devlet Demiryolları buğdaylar için ziraat bankasına depo temin edecektir.³⁸⁷

Buğdayı Koruma Kanunu hakkında gerçekleştirilen müzakerede Muhlis Erkmen, söz alarak açıklamalarda bulunmuştur. Erkmen, İzmir Milletvekili Halil Bey'in Buğdayı Koruma Kanunu hakkında, yalnız buğdayı korumanın doğru olmayacağı ve aşırı buğday üretiminin yaratacağı

³⁸⁰ Hâkimiyet-i Milliye, 7 Ağustos 1932.

³⁸¹ Kayam, H.C., *Türkiye'de Tarım Politikaları (1928-1938)*, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1997, s. 207.

³⁸² Son Posta, 25 Ağustos 1932. Akşam, 25 Ağustos 1932. Vakit, 25 Ağustos 1932.

³⁸³ Hâkimiyet-i Milliye, 6 Eylül 1932.

³⁸⁴ Son Posta, 14 Eylül 1932. Akşam, 14 Eylül 1932.

³⁸⁵ Akşam, 15 Kânunuevvel 1932.

³⁸⁶ Cumhuriyet, 9 Ağustos 1933.

³⁸⁷ Cumhuriyet, 16 Ağustos 1933.

dengeylelikle beraber bazı vergi konuları hakkındaki düşünceleri üzerine açıklama yapma gereğinde bulunmuştur. Erkmen, Halil Bey'in değindiği konularla Buğdayı Koruma Kanunu arasında farklar olduğunu zaten Buğdayı Koruma Kanununun iki yıl önce çıktığını ve mazbatasında buğdayı korumanın amaçlarının ayrıntılı şekilde anlatıldığını belirtmiştir. Erkmen, Buğdayı Koruma Kanunun piyasadaki fiyat artış ve alçalışlarını kontrol ederek, çiftçinin olumsuz maddi durumlar yüzünden buğdayı biran önce satarak fiyat düşüşüne sebep olmasını engellediğini aktarmıştır. Erkmen, 1931 yılından örnek vererek farklı bölgelerde buğdayın fiyatının 1.66 kuruşken başka bölgelerde 7 kuruşa kadar çıktığını belirterek kanunun bu durumu kontrol altına aldığını ifade etmiştir. Kanun sayesinde buğday darlığı yaşanan senelerin zararını buğday bolluğu yaşanan senelerin karşıladığı da vurgulanmıştır. Halil Bey'in buğday ekim miktarları hakkında Ziraat Vekâletinden malumat alamadım tepkisi üzerine Erkmen, 1927-1928-1929 ve 1930 yılları arasında ekim ve alım miktarında büyük farklar olduğunu belirtmiştir. Verilen yıllarda sırasıyla 16 milyon, 27 milyon, 24 milyon ve 30 milyon kental buğday alındığını ifade etmiştir. Türkiye'de yaşanan kuraklıklar sebebiyle buğday depolanmasının ne kadar kıymetli olduğuna değinen Erkmen, bu tür durumları yabancı devletlerinde yaşadığını belirtmiştir. Buna örnek olarak Romanya'dan bahseden Erkmen, Romanya'nın bir ara buğday ihracatını durduğunu ifade etmiştir.³⁸⁸

Erkmen daha sonra silolar konusuna değinerek Ankara, Konya, Eskişehir ve Sivas'ta dört büyük silo yaptırıldığını farklı bölgelerde ise 6 adet ambar yapıldığını ifade etmiştir. Ambar ve silo yapımının ilerleyen senelerde de artırılacağını vurgulamıştır. Geçmiş yıllarda buğdayların dış piyasada rağbet görmemesinin sebebini ise temizlenmemesine bağlayan Erkmen, bu dönemde buğdayların dış piyasada rağbet gördüğünü de ayrıca vurgulamıştır. Buğdayın diğer ürünlerle kıyaslandığında en çok aranan tarım ürünü olduğunu belirtmiştir. Buğday Koruma Kanunu'nun ilk uygulandığı yıl 11 bölgede denendiğini ve bunun sonucunda 22.000.000 kilo buğday alındığını, 1934 yılında ise 22 bölgede uygulanarak 137.000.000 kilo buğday alındığını belirten Erkmen, uygulama sayısının artmasıyla daha fazla fayda gördüklerini ifade etmiştir. Halil Bey'in prim meselesine değinmesi sebebiyle Erkmen, meselenin buğday fiyatını korumak olduğunu çiftçinin gerçek fiyatı dışında satmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Erkmen çoğunlukla okka başına 5 kuruş belirlendiğini ifade ederek bunun içinden çavdar ve saire payını çıkardıktan sonra 3,40 ve 3,50 kuruşa düştüğünü ifade ederek buğdayın fiyatının arttırılmasının söz konusu olmadığına açıklık getirmiştir. Çiftçinin çok üretim yaparak fırsattan istifade etmesi durumunun şu an olmadığını belirterek, Buğdayı Koruma Kanunu'ndan 1933 yılında çok fayda görüldüğüne değinmiştir.³⁸⁹

1934 yılında ise ekim miktarının bir önceki seneye göre az olduğunu, hava şartlarının olumsuz gittiğini kuraklık yaşandığını belirtmiştir. Yine de buğdayın bereketli olacağını ümit ettiklerini de bildirmeden geçmemiştir. Islah istasyonlarında alınan önlemler ve siloların varlığı sebebiyle

³⁸⁸ TBMMZC, C.23, Devre IV, İctima Senesi 3, s.350,351.

³⁸⁹ TBMMZC, C.23, Devre IV, İctima Senesi 3, s.351

çok üretimden korkmadığını fazla buğdayın yurtdışına ihraç edileceğinden bahsetmiştir. Erkmen, Buğdayı Koruma Kanunu kapsamında Ziraat Bankasının yapmış olduğu fedakârlıklara ve faaliyetlere teşekkür etmiştir. Bu kanun kapsamında Ziraat Bankası memurları ve Ziraat Vekâleti memurlarının birçok noktada çalıştıklarını ifade etmiştir. Erkmen daha sonra vergilerin indirilmesi ve nakliyat masraflarının indirilmesi gibi fikirlerin mali ve iktisadi açıdan sonuçlarının neler olacağının dikkatli bir şekilde incelenmesi gerektiğini bu konular için şu an bir fikrinin olmadığını belirtmiştir.³⁹⁰

1934 yılında ise Ziraat Vekili Muhlis Erkmen başkanlığında toplanan komitede 20 merkeze ek olarak 25 buğday satın alma merkezi kurulmasına karar verilmiştir.³⁹¹ Ziraat Vekâleti, Zile’de 4-6 bin ton buğday alacak silo yaptırmaya karar vermiştir. Mühendislerin silonun yapılacağı yeri tespit etmesi sonucunda kurulacak silolar için ilk adımlar atılmıştır.³⁹² İstanbul Ziraat Bankası’nda buğday ihracatı işleri ile yakından ilgilenen Erkmen yaptığı röportajda buğday satış meseleleri üzerinde çalıştığını, aldığı haberlerden de memnun olduğunu ifade etmiştir. Numune olarak dışarıya gönderilen buğdaylardan olumlu geri dönüşler alındığını her bölgeden satın almak için başvurular bulunduğu ifade eden Erkmen, Almanya, İsviçre ve Belçika’ya 50 bin ton kilo buğday satıldığını ve buğdayın kalitesi sebebiyle satılan buğdayları yüksek fiyatlarla satıldığını belirtmiştir. 1933 yılına göre mahsullerin durumunun daha iyi olduğunu belirten Erkmen, şirketler tarafından 40.000 tona kadar buğdayın satın alınması için Ziraat Bankası’na müracaatlar olduğunu ifade etmiştir.³⁹³ 1934 yılının Eylül ayında yapılan habere göre ise toplam 57 bin ton buğday ihraç edildiği belirtilmiştir. Ayrıca Mısır hükümetinin 1934 yılı içinde Türkiye’den önemli derece de buğday satın alınacağı bildirilmiştir.³⁹⁴ 1934 yılı Ekim ayında ise Ziraat Bankası tarafından alınan buğdaylar 15 gün içinde 300 tonu geçmiştir. İskilip, Tosya, Kalecik ve Sungurlu bölgelerinde çiftçiler her gün buğday pazarını doldurmuştur. Fakat buğday depolama konusunda sıkıntılar olduğu için iki caminin buğday ile dolduğunu belirten haberde yer tedariki sorununa da değinilmiştir.³⁹⁵

1935 yılında Ziraat Müsteşarı Atıf Bey’in başkanlığında bir heyet buğday satışlarını inceleyerek stoklardaki buğday miktarlarının durumunu incelemiştir. Atıf Bey, etrafta buğday stokları hakkında dönen olumsuz ve yanlış bilgilerin doğru olmadığını Buğday Kanunu’nun buğday mahsulü hakkındaki bütün sorunlara yeteceğini de ayrıca belirtmiştir.³⁹⁶

Buğday mahsulü konusuna geçen Erkmen, buğdayın bazı memleketler için tek geçim kaynağı olduğunu; bu sebeple ne kadar önemli bir mahsul olduğunu vurgulamıştır. 1929 yılında buğday

³⁹⁰ TBMMZC, C.23, Devre IV, İctima Senesi 3, s.352

³⁹¹ Son Posta, 11 Temmuz 1934.

³⁹² Cumhuriyet, 13 Temmuz 1934. Son Posta, 13 Temmuz 1934.

³⁹³ Akşam, 21 Eylül 1934.

³⁹⁴ Son Posta, 25 Eylül 1934.

³⁹⁵ Son Posta, 4 Birinciteşrin 1934.

³⁹⁶ Ulus, 6 Şubat 1935.

fiyatlarının 12 kuruştan 2,25 kuruşa kadar düştüğünü; buğday fiyatlarının düşmesinin diğer mahsullerin fiyatlarını da etkileyebileceğini; bu durumdan dolayı hükümetin Buğday Kanununa verdiği önemi anlatmıştır. Buğday Kanunu sayesinde 1932 yılından itibaren buğday fiyatlarındaki düşüşün engellediğini belirtmiştir. Erkmen, buğday fiyatlarının ortalama 4 kuruş etrafında tutulduğunu belirtmiştir. Erkmen, Buğday Kanunu doğrultusunda 1933-1934 yıllarında buğdayın bereketli olduğunu bu sebeple alım yerlerini 11'den 22'ye çıkardıklarını fakat bunun da yetmediğini söyleyerek 1935 yılında 50'ye çıkacağını ifade etmiştir. Fakat 50 alım yerinin de yetersiz olduğunu ifade eden Erkmen, bazı noktalarda aksilikler, yetişememe durumları olabileceğini bu gibi durumların zamanla düzene oturacağını ifade etmiştir. Ziraat Bankasının buğday alımlarında olan katkısından dolayı teşekkür etmiştir.³⁹⁷ Erkmen, 1924-1925-1929 yıllarında dışarıdan 100.000.000 kilo buğday alındığını fakat 1935 yılında durumun tam tersine dönerek Ziraat Bankası aracılığıyla dışarıya 100.000.000 kilo buğday satıldığını ifade etmiştir. Erkmen, buğday konusunda mahsulün az olacağı seneler için kıtlığı önlemek amacıyla stok meselesine önem verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Buğday Kanunu'nun stok ve ihraç temini meselelerinde faydasının görüldüğünü ve daha da görüleceğini ifade eden Erkmen, dünya buhranı sebebiyle ihracatın yükseleceğini düşünmüştür. Bunun sebeplerini şu şekilde sıralamıştır: üretilen buğdaylar kaliteli ve talebi çoktur, Türkiye birçok ülkeye konum olarak yakın olduğundan dolayı sipariş alınarak satış yapılabileceğinden söz etmiştir. Ziraat Vekili olarak Muhlis Erkmen, bu durumdan istifade edilerek Türkiye'nin ekonomik kalkınması için önemli bir dönüm noktası olacağını farkındadır. Erkmen, buğday konusunda silolarda uzun süreler buğday saklanması, hastalıkların giderilmesi, tohumluk ayrılabilmesi gibi unsurların öneminden dolayı silolar yapılmasına çok önem verdiklerini ifade etmiştir. 1935 yılına kadar dört bölgeye dörder bin tonluk silo, altı bölgeye de biner tonluk ambar yapıldığını ve on bin tonluk Derince ambarını silo haline getirdiklerini ifade etmiştir. Erkmen, 1936 yılı için 40-50 bin tonluk silo yaptırma planlarının olduğunu ifade etmiştir.

1935 yılında Ziraat Bankası'nın çiftçiden satın alacağı buğday mahsulünün senenin ilk aylarına denk gelmesi sebebiyle çiftçinin elinde borcunu ödeyecek kadar buğday bulunmamaktadır. Bu nedenle Ziraat Bankası ve Ziraat Vekâletinin görüşmesi üzerine vade tarihlerinin çiftçinin ürün toplama zamanına kadar uzatılmasına karar verilerek çiftçiye kolaylık sağlanmıştır.³⁹⁸ Ayrıca bu dönemde ülke genelinde buğday ihtiyaçlarının tespit edilerek tohumluk ve yemeklik olarak dağıtılması üzerine Ziraat Vekâletine yetki verilmiştir.³⁹⁹ 1935 yılında Türkiye'de buğdayın az olduğu fakat bu azlığın bir tehlike yaratacak boyutta olmadığı belirten haberde buğday fiyatlarının yükseldiği de belirtilmiştir.⁴⁰⁰ Dolayısıyla ekmek fiyatlarının yükselmesi ve daha da

³⁹⁷ C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı, 9-16 Mayıs 1935, s.177.

³⁹⁸ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2. Yer No:58-73-8.

³⁹⁹ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2. Yer No:60-96-7.

⁴⁰⁰ Cumhuriyet, 25 Eylül 1935.

yükseleceği haberleri üzerine Ziraat Vekili Muhlis Erkmen, ekmek fiyatlarının yükselmesini sebepsiz bulduğunu; genel olarak buğday mahsulünün piyasanın ihtiyacını karşılayacak derecede olduğunu ifade etmiştir. Piyasa da az buğday olmasının sebebinin buğdayın fiyatının yükseleceğini düşünerek saklanması dolay olduğunu söyleyen Erkmen, Ziraat Bankası depolarında önemli miktarda buğday bulunduğunu ifade etmiştir. Fakat ihtiyaç olursa dışarıdan buğday temin edilip ekmek fiyatlarının artmasına engel olunacağını ifade etmiştir.⁴⁰¹

Muhlis Erkmen, Muhacirlerle muhtaç çiftçilere ödünç tohumluk dağıtılması ile ilgili müzakerede Buğday Kanunu'nun önemine değinmiştir. Erkmen, 1934 yılının kurak geçtiğini eğer Ziraat Bankasının elinde buğday bulunmasaydı tohumluk ve yemeklik buğday ihtiyacının karşılanamayacağını bu doğrultuda kanunun faydalarının açık bir şekilde ortada olduğunu belirtmiştir. 1934 yılında 20 milyon buğday dağıtıldığını 1935 yılında dağıtılanlarla 38 milyonu geçtiğini belirtmiştir. Arpa ve yulaf konusunda da dağıtımın yapılmasını talep edenlere karşı Erkmen, eğer ellerinde arpa ve yulaf kanunu olsaydı bunun gerçekleşebileceğini belirterek arpa ve yulafa önem verdiklerini fakat bu önemin arpa ve yulaf cinsini ıslah etmek yolunda olduğunu ifade etmiştir. Buğday Kanunu gibi arpa ve yulaf kanunu çıkarılsaydı Erkmen, bu işin altından kalkamayacaklarını siloların yetersiz geleceğini ve bu durumun maddi olanaklardan dolayı karşılanamayacağını ifade etmiştir. Arpa ve yulaf için bir milyon lira bütçe ayrılmasını belirtenler için Erkmen, gerçekten bir milyon lira olsa bu konuların halledileceğini belirterek burada yine maddi kaynakların yetersizliğine değinmiştir.⁴⁰² Erkmen, tohum atma vaktinden önce bölgelerin ihtiyaçlarının belirlendiğine ve bir komisyon tarafından tespit edildiğine ihtiyaçlar doğrultusunda tohumların dağıtıldığına fakat sonradan artan ihtiyaçlar için eksiklikler yaşandığını bu durum için tekrardan incelemeler yapılacağını bildirmiştir. Erkmen, tohum dağıtımlarının il il yapıldığını belirtmiştir. Müzakere sonucunda ilgili kanunun birinci maddesindeki bir milyon lira iki milyon liraya çıkarılmıştır.⁴⁰³

1936 yılında ise Buğday Kanunu için kurulan komisyon Muhlis Erkmen başkanlığında toplanarak buğday satış işleri hakkında görüşmeler yapılmıştır.⁴⁰⁴ Aynı yıl içerisinde Aralık ayında komisyon tekrardan toplanmıştır. Muhlis Erkmen başkanlığında toplanan buğday komisyonunda Dâhiliye Vekili Müsteşarı, Maliye Vekâleti Müsteşarı, Ziraat Vekâleti Müsteşarı, Devlet Demiryolları Umum Müdürü, Ziraat Bankası Meclisi İdare Başkanı ve Ziraat Bankası Umum Müdürü ile buğday hakkında görüşmeler yapılmıştır.⁴⁰⁵

⁴⁰¹ Cumhuriyet, 7 İkinciteşrin 1935. Ulus, 7 Sontışrin 1935.

⁴⁰² TBMMZC, C.7, Devre V, İçtima Senesi 1, s.31.

⁴⁰³ TBMMZC, C.7, Devre V, İçtima Senesi 1, s.32.

⁴⁰⁴ Ulus, 3 Nisan 1936.

⁴⁰⁵ Ulus, 11 İlkânun 1936.

Tablo 2.4. Buğday Mahsulünün 1931-1937 yılları arası ton olarak üretimi.⁴⁰⁶

Yıllar	Buğday Üretim Miktarı
1931	2.992.631
1932	1.935.800
1933	2.671.212
1934	2.713.732
1935	2.521.277
1936	3.853.290
1937	3.619.316

Buğday kapsamında yapılan çalışmalar baktığımızda bu dönemde hükümetin buğdayın fiyatına müdahale ederek buğdayı korumaya alması yaşanacak ekonomik krizi engellemiştir. Buğdayı koruma kanunu sayesinde buğday ihracatı da artmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında buğday ithal eden Türkiye artık ihraç eden bir konuma gelmiştir.⁴⁰⁷

2.6.2. Çay

Türkiye’de çay yetiştiriciliği denilince akla gelen ilk isimlerden birisi Zihni Derin’dir. Zihni Derin, 1920-1924 yılları arasında İktisat Vekâleti Ziraat Genel Müdürü olarak görev yapmıştır. Derin, Rize ve çevresinin ekonomik anlamda kalkınması için bu bölgenin araştırılmasını önermiştir. Bölgeye incelemeye giden Derin, Rize’ye Batum üzerinden getirilen çay fidanlarına rastlamıştır. Derin, 1924 yılında Rumlardan geriye kalan 70-80 dönümlük bir araziye Batum’dan getirilen fidanların dikimini sağlamıştır. Çay konusunda ilk adımlar Zihni Derin tarafından atılsa da hem hükümet hem de halk çay konusuna oldukça ilgisiz kalmıştır. Bu sebeple Derin’in çalışmaları başarısız sonuçlansa da 1924 yılında 407 sayılı “*Rize Vilayetiyle Borçka Kazasında Fındık, Portakal, Limon, Mandalina ve Çay Yetiştirilmesi Hakkında Kanun*” kabul edilmiştir.⁴⁰⁸ Bu kanun üzerine Rize ve Artvin illerinde bir çalışma başlatılarak bahsi geçen zirai ürünlerin fidanlarının dikilmesi mecburi hale getirilmiştir. Kanunun içeriğine bakıldığında hükümet tarafından 10 yıl boyunca vergi alınmayacak ve fidanlar ücretsiz dağıtılacaktır. Bu sebeple halk tarafından da benimsenen bu kanun halkı oldukça teşvik

⁴⁰⁶ TÜİK, Tarım İstatistikleri 1934-1937, Neşriyat No: 135, s.25.

⁴⁰⁷ Atlı, C., *Arşiv Belgeleri Işığında Türkiye’de Tarımsal Durum (1923- 1937)*, İktisadiyat Sosyal Bilimler Dergisi, 2020, Yıl 4, Sayı 1, s.55.

⁴⁰⁸ T.C. Resmi Gazete, 28 Mayıs 1927, S.596.

etmiştir. Fakat çay yetiştiriciliği yavaş bir şekilde ilerlemiştir. ⁴⁰⁹ Muhlis Erkmen'in Ziraat Vekilliği sırasında Başbakan İsmet İnönü 1935 yılında çay yetiştiriciliğini yerinde incelemek, çay üretimi için yapılan çalışmaların hızlanmasını sağlamak üzere Rize'ye bir seyahatte bulunmuştur. Rize'de çay üretimi faaliyetlerinin ilerletilmesi için Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'de faaliyetlerde bulunmuştur. Erkmen, 1935 yılında Doğu Karadeniz illerine bir tetkik seyahati düzenlemiştir. Bu seyahat doğrultusunda Rize'ye de uğrayan Erkmen, Rize'nin sosyal, ekonomik ve doğal şartlarını incelemiştir. ⁴¹⁰ Ayrıca çay üretimi konusunda 1936 yılında 500.000 fidan dağıtılarak çay üretimi teşvik edilmiştir.⁴¹¹

2.6.3. Pamuk

Cumhuriyet döneminde önemli ihraç ürünü olan pamuğa büyük bir önem verilmiştir. Türk halkının giyim ihtiyacını da karşılamak üzere iplik ve dokuma fabrikaları kurulmuştur. Bu fabrikaların pamuk ihtiyacı ise Türkiye'deki pamuk üretimi ile karşılanmıştır. Amerika'dan getirilen pamuklar Adana, Tarsus ve Nazilli gibi bölgelerde kurulan Pamuk üretme ve Islah çiftçilikleri gibi yerlerde yetiştirilerek köylülere dağıtılmıştır.⁴¹² 1934 yılında kurulacak dokuma fabrikaları için kaliteli Cleveland tohum çeşidinin üretilmesi üzerine Adana bölgesindeki üretme sahasının genişletilmesine karar verilmiştir.⁴¹³ Dokuma sanayisi içinde önemli olan pamuk mahsulü için Ziraat Vekili Muhlis Erkmen, 1935 yılında Ulus Gazetesi'ne bir röportaj vermiştir. Erkmen, pamuğun ulusal dokuma endüstrisi için önemine değinmiş ve en önemli zirai ürünlerden olduğunu vurgulamıştır. Erkmen, pamuğun eskiden ihraç edildiğini fakat artık kıymetinin anlaşılacak ülke içinde de kullanıldığını belirtmiştir. Dokuma sanayisinin de gelişmesiyle pamuğa verilen önemin arttığını ve üretilen pamuğun dünyadaki en kaliteli pamuklar arasında yer alacağı bildirilmiştir.⁴¹⁴ Bu doğrultuda 5 senelik pamuk üretme programı oluşturulmuştur. Bu programa göre 1935 yılında Adana Üretme Çiftliği'nde yapılacak faaliyetler için Amerika'dan ziraat aletleri satın alınmasına ve ziraat aletlerinin bedelinin döviz olarak ödenmesine karar verilmiştir.⁴¹⁵ Ayrıca Türkiye'de yüksek vasıflı pamuk üretimi için yapılan faaliyetler arasında Ege bölgesindeki Nazilli Pamuk Üretme Çiftliği'ne 2000, Eskişehir Tohum Islah İstasyonu için 1120 kilo akala pamuk tohumu verilmesi ve diğer altı çeşit pamuk tohumlarının Amerika'dan satın alınmasına karar verilmiştir. ⁴¹⁶ Ayrıca Adana Pamuk Üretme

⁴⁰⁹ Yurtoğlu, N. *Türkiye Cumhuriyeti'nde Çay Yetiştiriciliği ve Çay Politikaları (1923-1960)*, Journal of History Studies, 2018, c.10, S. 8, s.210-211.

⁴¹⁰ Yurtoğlu, a.g.m., s. 212.

⁴¹¹ Evsile, M., *Cumhuriyet Döneminde Ziraat Ve Hayvancılık Alanında Meydana Gelen Gelişmeler (1923-1950)*, Kesit Akademi Dergisi, Yıl 4, S.14, 2018, s.9.

⁴¹² Evsile, M., *Cumhuriyet Döneminde Ziraat Ve Hayvancılık Alanında Meydana Gelen Gelişmeler (1923-1950)*, Kesit Akademi Dergisi, Yıl 4, S.14, 2018, s. 5.

⁴¹³ BCA, Fon Kodu:30-18-1-2. Yer No: 45-39-17.

⁴¹⁴ Ulus, 10 ağustos 1935.

⁴¹⁵ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2. Yer No: 51-6-17.

⁴¹⁶ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2. Yer No: 51-3-16.

Çiftliği tarafından çiftçilere 1934 yılında dağıtılan pamuk tohumlarının tamamen satın alınarak 1936 yılında yeni bir bölgeye dağıtılarak üretimi arttırmak ve genişletmek için bu tohumların 32.000 liraya kadar pazarlıkla satın alınmasına ve 1936 yılı mahsulünde çiftçiye geri iade edilerek dağıtılması kararlaştırılmıştır.⁴¹⁷ Muhlis Erkmen, Pamuk Islah Kanunu için toplanılan müzakerede Adana'da üretilmesi istenilen pamuk hakkında çiftçilerden gelen destek ve takdirlerden dolayı çok mutlu olduğunu ve memnuniyet duyduğunu belirterek ilgili kişilere teşekkür etmiştir. Daha sonra Cleveland pamuk türünün, Kayseri Fabrikasının istediği pamuktan daha kaliteli olduğunu, fabrikaların faaliyete geçmesiyle bu kaliteli pamuklar için pamuk alım pazarı oluşacağını belirtmiştir. Pamuk ekimi için ayrılan tarlalarda boş kalan kısımlara ne ekileceği, bunların değerlendirilip değerlendirilmeyeceği konusunda bir soru gelmiştir. Erkmen, bu sorunun üzerine her bölge için boş kalan yerlere hangi tohumun ekilmesi gerektiğinin araştırılacağını ifade etmiştir. Erkmen, sulama meselesi içinse bu meseleye hükümetin çok önem verdiğini ve bu konu için alınması gereken tedbirlerin olduğunu ifade etmiştir.⁴¹⁸ 1936 yılı Muvazene-i Umumiye görüşmeleri sırasında Erkmen, iyi pamuk yetiştirme programının üç yıldır devam ettiğini ve alınan sonuçların beklentiden fazla olduğunu belirterek kıvanç duyduğunu ifade etmiştir. Pamuk meselesinin ilk zamanlarında fabrikalar kurulurken Türkiye'de pamuk yetişir mi yetişmez mi ikileminde kaldıklarını fakat bu endişenin yersiz çıktığını gördüklerini belirtmiştir. İyi pamuk yetiştirme işi laboratuvarlar, deneme tarlaları ve çiftçilerin destekleri ile başarılı sonuçlara ulaştığını, Nazilli, Sakarya ve Adana'da üretim istasyonlarında yetişen pamuk tohumlarına halkın ilgisinin çok olduğunu vurgulamıştır. Erkmen, çiftçinin tohumlar için çok talep gösterdiğini "*...Otomobilimizi köylüler durdurmuş ve Nazilli'de yetiştirilmiş olan tohumlardan istemişlerdir ve demişlerdir ki; bunları sizin istediğiniz gibi ekeceğiz ve tamamen kontrolünüzü kabul edeceğiz*" anısını anlatarak çiftçinin talebini bu şekilde yansıtmıştır. Erkmen, tohum istasyonlarında kaliteli tohumlar üretildiğini ve aynı zamanda 36 bölgede denemeler yapıldığını ifade etmiştir. Bunların dışında Başbakan İsmet İnönü'nün bir talebi olduğunu belirten Erkmen, ilk etapta 500.000 balya yapmalarının istendiğini ifade etmiştir. Erkmen, verilen bu hedefin beş yıl içinde yavaş yavaş gerçekleştirebileceklerini belirtmiştir. Mevcut olarak 150-160 bin balya yapıldığını bu rakamı çiftçilerin destekleri ile 500 bine çıkaracaklarına inandığını belirtmiştir.⁴¹⁹ Nitekim 1936 yılında ise pamuk mahsulü için yapılan faaliyetlere doğrultusunda Pamuk Islahı Kanunu'nun kabul edildiğini görmekteyiz.⁴²⁰ Pamukçuların sıkıntılarıyla yakından ilgilenen Erkmen, Adana'da halkevinde Adana ve Mersin Valileri, Belediye Başkanları, Adana çiftçileri, fabrikatörler ve Ceyhan Çiftçilerinin katıldığı büyük bir toplantı yapmıştır. Erkmen, pamuk üretimi hakkında detaylı bir şekilde açıklamalarda bulunmuş ve çiftçilerle yapılan işbirliği ile olumlu sonuçlar alınacağını ifade etmiştir. Çiftçilerin sıkıntılarını ve taleplerini dinleyen

⁴¹⁷ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2. Yer No: 58-80-3.

⁴¹⁸ TBMMZC, C.8, Devre V, İçtima Senesi 1, s.124

⁴¹⁹ TBMMZC, C.11, Devre V, İçtima Senesi 1, s. 277.

⁴²⁰ T.C. Resmi Gazete, 1 Şubat 1936, S. 3221.

Erkmen, amele pavyonları kurulması için derhal faaliyete geçileceğini ifade etmiştir. Ayrıca Adana çiftçisine 100 bin kilo Cleveland cinsi pamuk tohumu dağıtılacağını ifade etmiştir.⁴²¹

Muhlis Erkmen 1937 yılı Ziraat Vekâleti bütçe görüşmelerinde pamuk ihtiyacı ve üretimi hakkında istatistiklerle bilgi vermiştir. Verilen rakamlar şu şekildedir:

Tablo 2.5. 1937 yılı Pamuk ihtiyacı ve üretimi.

Tel Uzunluğu	İhtiyaç Ton	Yetiştirilecek Ton	İhtiyaçtan Artan Ton
24/30 M/M	18.293	25.000	6.707
18/24 M/M	7.444	40.000	32.556

Belirten rakamlarda ihtiyaç miktarının bütün fabrikaların ihtiyaç miktarına göre belirlendiğini ifade etmiştir. Fakat verilen rakamları havanın gidişinin de etkilediğini ayrıca belirtmiştir. Erkmen Türkiye’de yetiştirilen pamuklar için Sümerbank’ın yabancı uzmanlara yaptırdığı tahlil raporunda pamukların kaliteli olduğunu bildiklerinden bahsetmiştir. Bu sebeple pamuk konusunda gurur duyduğunu belirtmiştir. Yeni beş senelik programda pamuk üretimi için 500.000 balya hedefleri olduğunu bildirmiştir. Pamuk konusunda sadece sanayinin ihtiyacını karşılamak amacı gütmek aynı zamanda ihracat yapabilecek kadar pamuk yetiştirmek hedeflendiğini vurgulamıştır. Merinos yetiştirme konusunda da köylüden çok talep görüldüğünü belirten Erkmen, 1936 yılında suni yollarla 20.000 merinos koyunu yetiştirildiğini 1937 yılı için 150.000 merinos koyunu yetiştirmeyi hedeflediklerini bildirmiştir. Bütçede bir azalma olduğunu ve merinos vadisindeki faaliyetin azalacağını düşünenler için Erkmen, 1936 yılında alınan ödeneğe mart ayında ek bir ödenek yapıldığı için geçen senenin bütçesinin fazla olduğunu bildirerek bütçe açısından bir sıkıntı olmadığını dile getirmiştir. 1937 yılında alınan ilaçlar ve tarım aletleri ile 1938 yılındaki faaliyetin artacağını belirtmiştir.⁴²²

2.6.4. Zeytin

1936 yılı Muvazene-i Umumiye görüşmelerinde Muhlis Erkmen, zeytin mahsulü içinde aynı planlamada çalıştıklarını, köylere kadar gidilerek zeytincilik üzerindeki bilgilerin aktarılıp öğretileceğinin planlar arasında olduğunu açıklamıştır. 1933 yılında kurulan seyyar zeytin bakım teşkilatının ise başarılı olduğunu vurgulamıştır.⁴²³ Erkmen, zeytincilik alanında aşılınmayan ağaçların budanması ve aşılınması için bütün önlemlerin alınacağını ve bu alanda

⁴²¹ Ulus, 17 Mart 1937. Kurun, 17 Mart 1937.

⁴²² TBMMZC, C. 18, Devre V, İçtima Senesi 2, s.373.

⁴²³ TBMMZC, C.11, Devre V, İçtima Senesi 1, s.278.

seferberlik ilan edeceklerini izah etmiştir.⁴²⁴ 1937 yılı Ziraat Vekâleti bütçe görüşmelerinde zeytincilik alanında bir kanun hazırladıklarını ve bunu Şurayı Devlete gönderdiklerini belirten Erkmen, zeytincilik meselesi doğrultusunda aşı meselesinin ele alındığını ve bir kanun hazırlandığını ve aşılamaı teşvik etmek için bu kanunla tedbir aldıklarını ifade etmiştir. Belirli bölgelere heyetler gönderilerek aşı için başvurular alınarak ve o bölgede aşılama yapılması planlanmıştır. Aşı yapılan bölgeye bir sonraki sene aynı heyet giderek hem aşılamanın olumlu olumsuz sonuçlarını kontrol edecek hem de suiistimal var mı diye denetlemelerde bulunacağı ifade edilmiştir. Böylelikle Erkmen, aşılama konusunda vermiş olduğu sözü tuttuğunu ifade etmiştir.⁴²⁵

2.6.5. Tohum

Cumhuriyetin ilk yıllarında tohumların kaliteli hale getirilmesi çalışmalarında 1931 yılına kadar beş tohum istasyonu kurulmuştur.⁴²⁶ Muhlis Erkmen, ziraat vekâleti bütçesi görüşmelerinde tohum ıslah meselesi içinde açıklamalarda da bulunmuştur. Eskişehir, Adana, Adapazarı, Ankara ve Yeşilköy’de çok önemli tohum ıslah istasyonları bulunduğunu, bunların bazılarında yabancı uzmanlar bulunduğunu ifade ederek bu kurumlardan başarılı sonuçlar alındığını vurgulamıştır.⁴²⁷ Erkmen, tohum ıslah meselesinde beş altı yıl içerisinde istenilen sonucunun alınacağını belirterek ziraat makineleri konusuna geçmiştir. Ziraat makinelerinin verimi artırmadığı eleştirilerine yanıt vererek tek bir unsurun verimliliği değerlendirmek için yeterli olmadığını makine, tohum ve teknik uygulamaların bir arada değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Muhlis Erkmen, ziraat aletleri konusunda Ziraat Bankasının ziraat aletlerini alıp satmasını uygun bulmadığını bu işin Ziraat Vekâletine bırakılması gerektiğini belirtmiştir. Erkmen daha sonra tohum istasyonlarına tekrardan değinerek 710 numaralı buğday numunesinin denendiğini ve verim alındığını belirterek bu tür denemelerin Türkiye’nin her tarafında yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Uzmanlar tarafından da uygun görülürse deneme tarlalarının her bölgede açılacağı belirtilmiştir.⁴²⁸

Pirinç tohumlarının geliştirilmesi hakkında gelen soru üzerine Erkmen, Avrupa’da eğitim almış bir uzman tarafından Tosya pirinçleri üzerinde incelemeler yapıldığı ve sonucunda faydalar

⁴²⁴ TBMMZC, C.11, Devre V, İçtima Senesi 1, s.279.

Not: Muhlis Erkmen görüşme sırasında şu konulara da değinmiştir: Narenciye meselesine değinen Erkmen, limon ve portakal türlerini servet kaynağı olarak gördüklerini belirtmiştir. Erkmen, limon ihtiyacının ithal edilmesini ayıp bulduğunu bu sebeple limon üzerine yoğunlaşacaklarını belirtmiştir. Çay mahsulü için iki senedir önlem aldıklarını ve 500.000 fidan dağıttıklarını ifade ederek “ öyle ümit ediyorum ki bundan üç, dört yıl sonra huzurunuzda Ziraat Vekâleti bütçesini müdafaa etmek şerefini bulacak arkadaş size, çay meselesinin halledildiğini ve artık hariçten çay getirmekten müstağni bulunduğunu söyleyecektir.” diyerek çay konusundaki hedeflerini belirtmiştir.

⁴²⁵ TBMMZC, C. 18, Devre V, İçtima Senesi 2, s.376.

⁴²⁶ Kayam, H.C., Türkiye’de Tarım Politikaları (1928-1938), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1997, s. 178.

⁴²⁷ TBMMZC, C.9, Devre IV, İçtima Senesi 1, s. 292.

⁴²⁸ TBMMZC, C.9, Devre IV, İçtima Senesi 1, s. 293.

görüldüğü; Silifke bölgesinde de bir uzman tarafından incelemeler yapıldığı bu çalışmaların sonuçları doğrultusunda kanun hazırlandığını ifade etmiştir.⁴²⁹ Daha sonra Erkmen'e kahve ağacı yetiştirilmesi için incelemeler yapılması önerilmiştir. Erkmen, bu öneri karşısında kahve ağacının Türkiye'nin iklimi için uygun olmadığını belirtmiştir.⁴³⁰

1933 yılı Ziraat Vekâleti bütçe görüşmelerinde ıslah istasyonları hakkında gelen sorular üzerine açıklamalarda bulunan Muhlis Erkmen, ıslah istasyonlarının tohum istasyonları olduğunu belirterek Eskişehir, Adana, Adapazarı, İstanbul Yeşilköy ve Ankara'daki istasyonların amaçlarının verimli tohum çeşitlerini bulmak, oluşturmak ve bu tohumların en verimli şekilde ekme usullerini araştırmak olduğunu açıklamıştır. Ayrıca bu istasyonların faaliyetlerinin yeni başlamasına rağmen alınan sonuçlarının olumlu olduğunu vurgulamıştır. 1933 yılında 35.000 kilo buğday, 15.000 kilo arpa, 15.000 kilo mısır ve 4.000 kilo pamuk ve benzeri ürünler elde edilerek dikkatlice seçtiklerini ve halk tarafından da faydasının anlaşıldığını izah etmiştir. İstasyonların üç amacı olduğuna bunların ise tohum bulmak, uygun tohumları uygun bölgelerde denemek ve çiftçiye tohum dağıtmak olduğunu belirtmiştir.⁴³¹

Muhlis Erkmen, CHP Dördüncü Büyük Kurultay'ında tohum konusunda Ziraat Vekâletinin aldığı tedbirleri sıralamıştır. Bunlar mevcut tohumların en iyisini ayırt etmek; bir bölge için en verimli tohumu bulmak ve ekim usullerini araştırarak kararlaştırmak; araştırılan tohum ekme usullerinin memlekete yayılmasını sağlamak; ülkede bulunmayan ürünlerden elverişli olanlarını deneyerek ziraati çeşitlendirmektir. Erkmen, 1932 yılında çeşitli bölgelere selektör makinesi dağıtıldığını ve bu sayede ilk yıl 600.000 kilo tohum ayıklandığını, mevcut dönemin son yıllarında ise 4 milyon kilo tohum ayıklandığını belirtmiştir. Selektör makinelerinin temiz tohumlar için çok faydalı olduğunu vurgulamıştır. Tohum alanında çalışan kurumların sayısının 7 tane olduğunu belirten Erkmen, bu kurumlardan 5'inin daha önceden mevcut olduğunu, Nazilli'deki Pamuk İstasyonu ile Antalya'daki Sıcak İklimler İstasyonunun yeni açıldığını ifade etmiştir. Ayrıca ıslah istasyonlarından halka 300.000 kilo buğday tohumu, 70.000 kilo arpa tohumu, 20.000 kilo yulaf tohumu dağıtıldığını belirtmiştir.⁴³²

2.7. Ormancılık ve Ağaçlandırma Faaliyetleri

Türkiye'de ormancılık meselesinin tam anlamıyla gündeme gelmesi Tanzimat döneminden (1839) sonra başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin yaşadığı mali krizler sebebiyle ormanlardan gelir elde etme amacıyla mevcut ormanlardan fayda sağlama ve var olan ormanların korunması gibi uygulamalarda bulunulmuştur. Bu ilk girişimden sonra 1869 yılında ilk orman nizamnamesi oluşturulmuş olsa da bu dönemde ormancılık meselesinde yapılan faaliyetlerde

⁴²⁹ TBMMZC, C.9, Devre IV, İçtima Senesi 1, s. 293-294.

⁴³⁰ TBMMZC, C.9, Devre IV, İçtima Senesi 1, s. 294.

⁴³¹ TBMMZC, C.15, Devre IV, İçtima Senesi 2, s.259.

⁴³² C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı, 9-16 Mayıs 1935, s.176.

başarılı olunamamıştır.⁴³³ Ormancılığın görevleri memleketin korunması ve yükselmesi açısından son derece önem arz etmektedir. Ormancılık, kamu hizmetleri, iklim, su ve toprak korunması açısından önemli bir yere sahiptir. Bu sebeplerden de ötürü ormancılık milletlerin ve memleketlerin kaderine oldukça etki eden bir alandır.⁴³⁴

Türkiye Cumhuriyeti'nde 1926 yılında Prof. Bernard tarafından orman yasa tasarısı oluşturulmuştur. Bu yasa tasarısı 1937 yılında çıkarılan Orman Kanuna temel olarak görülmektedir.⁴³⁵ Orman Kanunu'nun çıkarılmasının altında yatan sebepler ise ormanların tahrip edilmesi ve ormanların yok edilmesiyle tarım alanlarının sarsılacağı düşüncesi de yer almaktadır. Ayrıca ormanların izinsizce kullanılması, tarla açma ve hayvan otlatma gibi durumların başı buyruk bir şekilde yapılması ile orman yangınlarından dolayı uğradığı tahrip gibi olumsuz durumlar ormanlardan olumlu anlamda yararlanmayı engellemiştir. Ormanların fırsatçıların ellerinden kurtarılarak bilimsel olarak işletilmesi üzerine en nihayetinde Orman Kanunu çıkarılmıştır.⁴³⁶

1932 yılı Ziraat Vekâleti bütçe görüşmelerinde Erkmen, ormancılık işleriyle ilgili 1931 yılında 116 bin lira ile korunan zirai durumun 1932 yılında 48 bin lira ile idare edilmesinin zor olduğunu belirtmiştir. Bütçede gidilen bu kısıtlamadan dolayı tedbirler alınarak gereksiz harcamalardan kaçınılması gerektiği belirtilmiştir. Bu sebeple teftişlerin dikkatli bir şekilde yapılarak harcamaların kontrol edilmesini sağlamak amaçlanmıştır. Nakliye konusunda ise bu konunun çok önemli olduğunu vurgulayan Erkmen, henüz bir çalışma yapılmadığını fakat gündeme alınması gerektiğini savunmuştur. Daha sonra ormancılık kursu meselesi hakkında açıklamalarda bulunan Erkmen, böyle bir kurs ile memurların eksikliklerinin tamamlanmasına çok önem verildiği ve orman mühendisleri yetiştirmek istediklerini belirtmiştir. Fakat tekrardan bütçe meselesine değinerek bütçenin el verdiği kadar çalışmalar yapılabilceğini vurgulamıştır. Orman muhafaza teşkilatı hakkında ise söylenenlere katıldığını orman muhafaza teşkilatını güçlendirmek gerektiğini belirten Erkmen, bu doğrultuda hazırlık aşamasında olan kanun çıktıktan sonra orman muhafaza işlerinin daha düzenli bir şekilde yapılacağını vurgulamıştır.⁴³⁷ Daha sonra Akdağ Ormanı hakkında yapılan usulsüzlüklerin cezasız kalıp kalmayacağı sorusuna Muhlis Erkmen açıklamalarda bulunmuştur. Erkmen, Akdağ Ormanının bulunduğu konum sebebiyle hava ve iklim üzerinde önemli etkisi olduğunu ve bu sebeple buranın muhafazasının önemli olduğunu belirterek orman muhafaza

⁴³³ İnal, S., *Türkiye'de Orman ve Ormancılık Meseleleri*, İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi, 1957, C.7, S.2, s.138.

⁴³⁴ İnal, S., *Türkiye'de Orman ve Ormancılık Meseleleri*, İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi, 1957, C.7, S.2, s.137.

⁴³⁵ Birben, Ü., *Türkiye'de 1937 Yılından Sonra Ormancılık Mevzuatında Yaşanan Gelişmeler ve Toplumsal Yaşamla Etkileşimler*, İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi, 2008, C.58, S.1, s.3.

⁴³⁶ Birben, Ü., *Türkiye'de 1937 Yılından Sonra Ormancılık Mevzuatında Yaşanan Gelişmeler ve Toplumsal Yaşamla Etkileşimler*, İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi, 2008, C.58, S.1, s.4.

⁴³⁷ TBMMZC, C.9, Devre IV, İçtima Senesi 1, s. 284.

memurlarının suiistimallerinden haberdar olduğunu bunları adalete teslim ettiğini ve kararı adliyenin vereceğini bildirmiştir. Akdağ Ormanı için gerekli muhafaza tedbirlerinin de alınacağını altını çizmiştir.⁴³⁸ Orman meselesi hakkında belirtilen görüşler için Muhlis Erkmen, söylenen bütün sözlerin dönüp dolaşıp Orman Kanunu hususunda birleştiğini ifade etmiştir. Mevcut kanunun eski ve karmaşık bir kanun olduğunu belirterek yeni Orman Kanunu'nun bir an önce çıkması gerektiğini savunmuştur. Erkmen, ormanlarda sadece ağaçlar için değil de tamamıyla orman oldukları için korumasının gerekliliğini belirtmiştir.⁴³⁹

1933 yılı Ziraat Vekâleti bütçe görüşmelerinde fidanlar ve fidanlıklar konusunda ihtiyacın karşılanmadığını belirten eleştiriler üzerine ise Erkmen, bu durumu kabul ettiğini belirterek açıklamalarda bulunmuştur. 1933 yılında mevcut fidanlık sayısının 11 adet olduğunu buralarda önemli çalışmalar yapılarak fidan ve çubuk yetiştirilmeye çalışıldığını ifade etmiştir. Erkmen, 1931 yılında fidanlıklar için ayrılan bütçenin 128 bin lira olduğunu, 1932 yılında ise 50 bin lira bütçe ayrıldığını belirtmiş ve *"Bu bütçe ile mevcut durumu koruyabilirsem iyi bir şey yaptım hazzını duyacağım"* sözlerini ifade etmiştir. 1934 yılı için 2.200.000 fidan dağıtılması adına tedbirler aldıklarını fakat bu sayısında ihtiyacı karşılamadığını vurgulamıştır. Bu sebeple meclise fidanlıklar için bir kanun hazırlayarak bütçe sıkıntısını bu şekilde gidermek istediklerini vurgulamıştır.⁴⁴⁰ Erkmen, ormanlar hakkında orman idaresinin yerinde saydığına dair gelen eleştiriler üzerine orman idaresinin kusursuz olduğunu iddia etmediğini belirtmiştir. Bunun üzerine Türkiye'de ormanların sekiz buçuk milyon hektar olduğuna dayanan tahminler doğrultusunda bu ormanların sınırlarının belli olmadığı, haritalarının bulunmadığını ifade etmiştir. Ormanları idare etmek için mevcut olan kanunun eski olduğunu ve karışık olduğunu belirtmiştir. Bütçede ise ormanlar için yüz bin lira ayrıldığını bu miktarın az bulunduğunu ifade etmiştir. Uzmanların araştırmaları sonucu mevcut ormanların korunması için 2.450 bekçiye ve idaresi için de 1.750 fen memuruna ihtiyaç olduğuna değinerek mevcut bekçi sayısının bin küsuru geçtiğini fen memurlarının ise yüz yirmi kişi olduğunu belirterek bu konudaki eleman eksiliğini ifade etmiştir. Ormanlar konusunda ormanları muhafaza etmek, Yüksek Orman Mektebi'nde öğrenci yetiştirmek ve Orman Kanunu yapmak gibi birçok hedeflerinin olduğunu belirtmiştir. Bu hedefler için maddi imkânlarla ve elemanlara ihtiyaç olduğunu da ayrıca vurgulamıştır. Erkmen bu konudan sonra Baytar Süreyya Bey hakkında gelen eleştiriler üzerine Baytar Süreyya Beyin kuru veba ve aşı çalışmalarının vekâlet ve hükümet tarafından takdir edildiğini eğer bütçe el verirse kendisi için maddi olarak terfi düşünüldüğü belirtilmiştir.⁴⁴¹

Orman Mektebi hakkında gelen soru üzerine Erkmen, Orman Mektebi'nin eksikliklerinin bulunduğunu fakat bunların tamamlanması işiyle ilgilenemediklerini belirterek bunun

⁴³⁸TBMMZC, C.9, Devre IV, İçtima Senesi 1, s. 285.

⁴³⁹TBMMZC, C.9, Devre IV, İçtima Senesi 1, s. 291.

⁴⁴⁰ TBMMZC, C.15, Devre IV, İçtima Senesi 2, s. 259.

⁴⁴¹ TBMMZC, C.15, Devre IV, İçtima Senesi 2, s.260.

sebebinin maddi imkânlardan dolayı olduğunu açıklamıştır. Erkmen, sitem ederek kendisine bu düşük bütçe ile nasıl idare ettiği konusunda gelen eleştiriler için bunun sıkıntısını kendisinin çektiğini belirtmiştir. Meclis-i Ali'nin Ziraat Vekâletine daha fazla bütçe ayırırsa kendi maaşını da memnuniyetle kabul edeceğini açıklamıştır. Daha fazla bütçe ile de planlanan hedeflere ulaşılmasının daha kolay olacağına vurgu yapmıştır.⁴⁴² Müzakerenin devamında ziraat mektepleri için gelen sorular üzerine Erkmen, *“geçen sene yapmış olduğum bir tamimi görmüş olsalardı her halde memnun olurlardı”* diyerek bu konu hakkında daha önce detaylı açıklamalarda bulunduğunu belirtmiştir. Ziraat mekteplerine 1932 yılından itibaren verilen önem doğrultusunda öğrencileri memleketlerine örnek teşkil edecek şekilde yetiştirmeyi hedeflediklerini vurgulamıştır. Bu hususta 1932 yılında mektep müdürleri ve öğretmenleri ile yapılan toplantıda birçok konunun konuşularak programlar oluşturulduğunu ifade etmiştir. Bu plan ve programlarının da olumlu sonuçlarının alınmaya başladığının altını çizmiştir.⁴⁴³ Bu doğrultuda dönemin basınına baktığımızda ise Muhlis Erkmen, ormanların ziraata ve başka alanlara olan faydasının yanı sıra vatan bütünlüğünü teşkil ettiği için son derece önemsemiştir. Ormanların Türkiye'ye kazandırılması adına birçok çalışma yapmıştır. Bunlara orman planlamaları, sınırlandırmaları ve haritalandırılmaları gibi teknik işlerde dâhildir. 1933 yılında Ziraat Vekâletinin numune fidanlığı tarafından halka ücretsiz fidanlar dağıtılmıştır.⁴⁴⁴ Halka dağıtılan bu ücretiz fidanlarla ağaçlandırma işlemlerine önem verildiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde ormanlara verilen önemden ötürü ormanların kurumsallaşmasına da ayrıca önem verilmiştir. Bu sebeple 1934 yılında Ziraat Vekâleti tarafından Ormanların işletilmesi için Orman Umum Müdürlüğü dışında Devlet Ormanları İşletme İdaresi kurulması planlanmıştır. Bu plan doğrultusunda Yüksek İktisat Meclisi bir rapor hazırlayarak Ziraat Vekâletine sunmuştur. Bu rapora göre ormanlar hakkındaki faaliyetlerin devlet tarafından yapılmasına karar verilmiştir. Ayrıca Akşam Gazetesi'nde verilen bilgilere göre 1934 yılında hükümetin idaresi altında olan ormanlar 6,143,980 hektar araziden oluşmaktadır. Genel orman arazisi ise 9 milyon hektarı bulmuştur.⁴⁴⁵ Muhlis Erkmen'in ormancılık alanında yaptığı faaliyetlerin enstitülere de yansıdığını görmekteyiz. Erkmen, 1934 yılında Ziraat Enstitüsü'nde Orman Fakültesinin açılışı için düzenlenecek törene katılmıştır. Açılış konuşmasında orman fakültesinin amaçlarını anlatarak ormanların önemine değinmiştir.⁴⁴⁶

1934 senesi Muvazene-i Umumiye görüşmelerinde orman meselesi konusunda açıklamalarda bulunan Erkmen, bu konunun çok önemli olduğunu fakat köklü bir faaliyet yapılamadığı için vekâletin mahcup olduğunu ifade etmiştir. Orman meselesinin sadece vekâlet meselesi olmadığını millet ve devlet işi olarak da ele alınarak önem verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

⁴⁴² TBMMZC, C.15, Devre IV, İçtima Senesi 2, s.261.

⁴⁴³ TBMMZC, C.15, Devre IV, İçtima Senesi 2, s. 261,262.

⁴⁴⁴ Son Posta, 5 Eylül 1933.

⁴⁴⁵ Son Posta, 18 Ağustos 1934.

⁴⁴⁶ Akşam, 16 Teşrinievvel 1934.

Erkmen, Türkiye'deki ormanların genel anlamda Türkiye'nin %11'ini oluşturduğunu ve bu oranın çok az olduğunu vurgulamıştır. Mevcut ormanlarında tahrip edildiğini ve azaldığını belirterek bu konunun detaylarını Orman Kanunu sebebiyle müzakere yapıldığında açıklayacağını ifade etmiştir.⁴⁴⁷ Orman memurları hakkında ise diğer devletlerde 5 bin hektara bir mühendis, 2 bin hektara bir muhafız düşerken Türkiye'de 80 bin hektara bir mühendis, 6.700 hektara bir muhafız düştüğünü belirterek eleman eksikliğine dikkat çekmiştir. Erkmen, milli servet olarak nitelendirdiği ormanların muhafazası için hükümetin hassas ve istikrarlı davranması gerektiğini ifade etmiştir. Encümende olan Orman Kanunu'nun değerlendirilmesinin bazı hükümler sebebiyle uzadığını belirterek ana hatları ve ana prensipleriyle kabul edilmesinin en hızlı yol olduğunu vurgulayan Erkmen, Prof. Bernard'ı orman meselelerinin teknik işlerinde yol göstermesi için davet ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca Orman Mektebi'nden mezun olan 20 kişiyi de Avrupa'ya göndererek kanuna yarayacak şekilde eğitim almalarının sağlanacağını belirtmiştir.⁴⁴⁸

1935 yılında ise Ormanların korunması ve birçok faaliyetin sistemli bir hale getirilmesi için yeni bir Orman Kanunu hazırlanması düşünülmüştür. Bu dönemde Orman Kanunu hakkında Son Posta Gazetesi'nde bir çiftçi tarafından yazılan yazı da geçmiş idarelerin elinde ormanların yıllarca verimli hasta gibi muamele gördüğünden; Orman Kanunu sayesinde gerekli tedbirlerin alınarak ormanların devlet koruması altına alındığından bahsederek bu durumu Cumhuriyet'in en büyük başarılarından biri olarak değerlendirdiğini ifade etmiştir.⁴⁴⁹ CHP Dördüncü Büyük Kurultay'ında ormanlar hakkında konuşan Muhlis Erkmen, 1930 yılında 500 bin fidan dağıtıldığını, 1934 yılında ise 1,5 milyon fidan dağıtıldığını fakat ihtiyacın tam anlamıyla karşılanmadığını belirtmiştir.⁴⁵⁰ Daha sonra orman konusuna geçen Erkmen, orman konusunda üç tane talep olduğunu söyleyerek konuya giriş yapmıştır. Bu talepler Orman Kanunu'nun çıkarılması; İntifa Kanunu hükümlerine riayet ederek orman satmak ve ruhsatnamelerde kolaylıklar göstermektir. Erkmen, bu dileklerden birincisi olan Orman Kanunu çıkarılması talebiyle aynı fikirde olduğunu, Ziraat Vekâletinin Orman Kanunu'nun çıkarılması için çalışmalar sürdürdüğünü belirtmiştir. İkinci dilek olan İntifa Kanunu ve orman satma meselesinde ise gelen taleplerle aynı fikirde olmadıklarını belirtmiştir. Erkmen, istatistiklere göre Türkiye'de ormanların 8,5 milyon hektar olduğunu; bu rakamdan 2-2,5 hektarın fundalık, sazlık ve çalılık olduğunu belirtmiştir. Bu durumda fundalık, sazlık ve çalılıklarında hesaba katılsa bile ülkenin sadece %11'ine denk geldiğini belirten Erkmen, bir ülkenin en az %33'ünün ormanlardan oluşması gerektiğini belirtmiştir. Bu sebeple ormanlar bakımından zengin olunmadığını diğer ülkelere göre yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Erkmen,

⁴⁴⁷TBMMZC, C.22, Devre IV, İctima Senesi 3, s. 455

⁴⁴⁸ TBMMZC, C.22, Devre IV, İctima Senesi 3, s.456

⁴⁴⁹ Son Posta, 31 Mayıs 1935.

⁴⁵⁰ C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultay, 9-16 Mayıs 1935, s.178.

bir uzmanın kendisine ormanlar hakkındaki ifadelerini aktarmıştır. Uzmanın ifadeleri şu şekildedir:

*“Bundan on beş yirmi sene evvel, gelip ormanları gezmiş olan mütehassısların tavsif etmiş oldukları, bazı ormanları, ben aradım bulamadım. Korkarım ki, benden sonra gelecek mütehassıs da, benim bu gün güzel bir orman diye tavsif ettiğim ormanları, bu gidişle arayacak ve bulamayacak.”*⁴⁵¹

Bu konu doğrultusunda 1934 yılı için Türkiye İstatistik Kurumu verilerine baktığımızda ise Türkiye’de her sene sürülüp ekilen topraklar %13.75; çayır, yaylaklar, otlak ve meralar ise %58.12; sebze ve meyve bahçeleri %1.47; ormanlar %12.02; ürün getirmeyen topraklar ise 14.64 oranındadır.⁴⁵²

1935 yılında toplanan mecliste açıklamalar yapan Erkmen, orman yangınları hakkında konuşmuştur. Erkmen, 1927 yılında 700; 1929 yılında 156; 1931 yılında 200; 1932 yılında 91; 1933 yılında 96; 1934 yılında 50 yangın olduğunu ifade ederek 1935 yılında 400den fazla yangın olduğunu belirtmiştir. Aslında verilen rakamlara bakıldığında orman yangınlarının kontrol altına alındığı gözükse de 1935 yılında yaşanan kuraklık sebebiyle yangınların arttığı bilinmektedir. Erkmen, tahrip olan ormanlar için tedbirler alındığını ifade etmiştir.⁴⁵³ Kurun Gazetesi, Orman Kanunu hakkında “Büyük Millet Meclisinde Orman Kanunun İlk Müzakeresi bitti” başlığı ile yer vermiştir. Haberin içeriğinde ise detaylı bir şekilde mecliste konuşulanlara yer verilmiştir.⁴⁵⁴

1936 yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu- Ziraat Vekâleti bütçesi müzakeresinde ormanlar hakkında gelen eleştiriler için ormanlar hakkında belirtilen sorunların hepsini Orman Kanunu sayesinde tamamen halledileceğini ve kanunun encümeninde incelendiğini izah etmiştir. Ayrıca ayrılan bütçeyi fazla bulanlar içinde 1936 yılı Ziraat Vekâleti bütçesinin hedeflenen işlerinin hepsini yapmak, hayata geçirmek ve başarmak için yeterli olmadığını belirtmiştir. Fakat Erkmen, Ziraat Vekâletine verilen bu bütçenin memleketin başka ihtiyaçlarından kesilerek verildiğinin farkında olduğunu bu sebeple bütçeyi titizlikle en verimli alanlarda kullandıklarını ifade etmiştir. Erkmen, muvazene kesimin sağlandıktan sonra verilen bütçenin 3.300.000 lira olduğunu buradan ise teşkilat kanunu için 200.000 lira ayırdıklarını ifade etmiştir. Erkmen, verilen bütçenin tutumlu kullandığını rakamlarla ispat edebileceğini belirttikten sonra milli sanayi için ülkenin kalkınması doğrultusunda ihtiyaç duyulan ürünlerin yetiştirildiğini ve ihracat ürünlerinin öneminin artırılmasının hedefleri arasında olduğunu belirtmiştir.⁴⁵⁵ Erkmen, Midilli Çiftliğinde 3 yıldır tesis yapmak istendiğini ve isteğini bütçe encümenine bildirdiğini belirterek 1936 yılında bu hususta bir başlangıç yapacaklarını ifade etmiştir.

⁴⁵¹ C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı, 9-16 Mayıs 1935, s.179.

⁴⁵² TÜİK, Tarım İstatistikleri 1934-1937, s.3.

⁴⁵³ Kurun, 26 Birinciteşrin 1935.

⁴⁵⁴ Kurun, 2 Şubat 1937.

⁴⁵⁵ TBMMZC, C.11, Devre V, İctima Senesi 1, s. 277.

Fidanlar konusunda ise fidanların ucuz verilmesinin taraftarı olduğunu fakat bedava verilmesinin de doğru görmediğini ifade etmiştir. Ucuz fidan satılmasının kurulacak fidanlıklar için teşvik olduğunu da ayrıca belirtmiştir. Orman yangınına temas edenler içinde açıklamalarda bulunan Erkmen, orman yangınlarının 1935 yılında kuraklıktan ötürü çok fazla olduğunu fakat yangınların içinde kasıtlı yapılanların olduğunu bunlarında tespit edilerek adalete teslim edildikleri belirtilmiştir. Daha sonra kereste konusuna değinen Erkmen, şirketlerin işlettiği kerestenin 330 bin metreküp olduğunu, vekâletin verdiği kereste miktarının da 180 bin metreküp olduğunu ifade ederek toplam 400-450 metreküp temin edildiğini ifade etmiştir. Ormanlarda devrilmiş ağaçlar hakkında Erkmen'in açıklama yapmadığı ifade edilmiştir. Erkmen bunun üzerine devrilmiş olan ağaçların tespit edildiğinde hemen işlem yapıldığını izah etmiştir. Bu durum için önceden Maliye ve Ziraat Vekâletinin görüşmesi gerekirken, Erkmen bu durum için Maliye Vekâletinden konuyla direkt olarak Ziraat Vekâletinin ilgilenmesini talep ettiklerini ve bu taleplerinin kabul edildiğini belirtmiştir. Erkmen'e müzakerede kereste fiyatlarının hakkında sorular yöneltilmiştir. Bu soru üzerine Erkmen, 1935 Eylül ayından itibaren kereste fiyatlarının 8-10 lira arttığını bunun sebebinin birden başlayan inşaatlar sebebiyle yaşanan kereste darlığından kaynaklandığını izah etmiştir. Kereste fiyatları için yakın zamanda daha dengeli bir yol izleneceğini belirtmiştir.⁴⁵⁶

Müzakere sonunda Ziraat Vekâleti bütçesi kabul edilmiştir. Fakat bütçe kabul edildikten sonra Orman yangınları için 5 bin küsur ödenek ayrıldığını ve bu ödenek ile orman yangınlarının engellenmesinin mümkün olup olunmadığı sorulmuştur. Erkmen, bunun üzerine orman yangınlarını söndürmek için çok tedbirler alındığını ve bu doğrultuda yapılacak işlerin orman koruma teşkilatına ayrılan bütçenin farklı maddelerinde yer aldığını ayrıca ilerleyen bir fasılda 400.000 lira ödenek alacaklarını belirterek bu hususta bir sorun olmadığını açıklamıştır.⁴⁵⁷

1937 yılında Ziraat Vekâleti, yeni Orman Kanunu'nun uygulanması için çalışmalarda bulunmuştur. Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'in başkanlığında toplanan görüşmede yeni yıl için planlamalar yapılmıştır.⁴⁵⁸ Muhlis Erkmen, Orman kanunu müzakeresinde ormanlar hakkında ve Orman Kanunu hakkında detaylı açıklamalar yapmıştır. Erkmen, çok yakın tarihte orman meselesinin gündemde olmadığını hatta bütün ormanların kayıtsız şartsız her balataya açık olduğunu, tersane ve tophane idarelerinin ise lazım olan keresteyi tedarik etmesi zorlaşınca bazı ormanlara el konulduğunu ifade etmiştir. Osmanlının son döneminden söz eden Erkmen, o dönemde yine bazı kişilerin kendi hayvanlarının otlak hakkını korumak için ormanlara el koyduğunu belirtmiştir. Asıl orman meselesinin Kırım Savaşı'ndan sonra yani 1856 yılından sonra ele alındığını, o dönemde reform denemeleri yapılarak ve Avrupa'dan uzman getirildiğini ifade etmiştir. Gelen uzmanların Fransız olduklarını ve o dönemlerde 1827 yılında Fransa'da kabul edilen Orman Kanunu'nun da tecrübeleri olan kişiler olduğunu söylediğini

⁴⁵⁶ TBMMZC, C.11, Devre V, İçtima Senesi 1, s.283.

⁴⁵⁷ TBMMZC, C.11, Devre V, İçtima Senesi 1, s.284.

⁴⁵⁸ Kurun, 10 Mart 1937.

ifade etmiştir. Erkmen, bu uzmanlar tarafından hükümete verilen raporları bulamadıklarını fakat Fransa'da yayınlanan raporlardan bilgi edindiklerini belirtmiştir. Edindikleri bilgiye göre Fransız uzmanlar ormanların az olduğu noktasına değinmiştir. Erkmen, daha önce C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı'nda belirttiği üzere mevcut olan ormanların tahrip edildiğini, kendisiyle görüşen bir uzmanın daha önceki raporlarda belirtilen ormanları bulamadığını ve kendisinden sonra gelecek uzmanında kendisinin belirttiği ormanları bulamayacağını ifade ettiğini hatırlatmıştır. Erkmen, ormanların az olmasında hayvan tahribatları ile orman yangınlarının da etkili olduğunu ayrıca ifade etmiştir.⁴⁵⁹ Erkmen, bu açıklamalarından sonra Osmanlı'da orman varlığının tespiti hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Yukarıda bahsedilen uzmanların talimatları doğrultusunda bir Orman Kanunu çıkarılması ve Orman Mektebi kurulması tavsiye edilmiştir. 1857 yılında Orman Mektebi kurulmuş ve 1893 yılında Ziraat Mektebi ile birleştirilmiştir. Orman Nizamnamesi ise 1869 yılında yayınlanmıştır. Fakat bu nizamname uzmanlar tarafından oldukça eksik bulunmuştur. Özellikle intifa hakkını çok tehlikeli bulmuşlardır. Uzmanlar ilk etapta ormanları korumak ile işe başlanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Erkmen, o dönemin siyasetinin ormanları sadece gelir getirecek bir kaynak olarak gördüğünü bu durumun ise ormanların tahrip olmasında en etkili sebeplerden biri olduğunu vurgulamıştır. Erkmen, meşrutiyet döneminde getirilen Avusturyalı uzmanın orman memurlarının vazifelerinin orman satmak olduğunu ve bunu görev edindiklerini belirttiğini ifade etmiştir. Orman Mektebi açıldıktan sonra ise Avrupa'dan uzman getirildiğini ve Avrupa'ya öğrenci gönderildiğini, orman yönetimi içinde bir komisyon oluşturularak kanun hazırlanmıştır. Erkmen, ilk orman yönetimi meselelerinin Mustafa Eşref zamanında yapıldığını belirtmiştir. Ormanın asıl kıymetini anlamak ve bunun için kanunlar yapmanın Cumhuriyet döneminde başladığını ifade etmiştir. Erkmen, tüm detayları ve tam anlamıyla bir Orman Kanunu'nun ancak 1937 yılında meclise sunulabildiğini belirtmiştir. Bu kanunun ormancılık için yeni bir ufuk açtığını belirtmiştir. Erkmen, ormanların durumunu tahminleri doğrultusunda açıklamıştır. Açıklamalarına göre 8-8,5 milyon orman mevcuttur. Bu ormanların 2 milyon hektarı korudur, 4 milyon hektarı baltalık ve 2,5 milyon hektarı çalılıktır. Türkiye'nin arazisinin %10'u oluşturmaktadır. Fakat bu oranın %30'dan yukarıda olması gerektiğini belirten Erkmen, orman azlığının ve ormanların dağılış şeklinin kötü durumda olduğunu belirtmiştir.⁴⁶⁰

Orman Kanunu görüşmeleri sırasında ormanlarının kıymetine sürekli vurgu yapan Erkmen, bu konu hakkında tekrardan fikirlerini beyan ederek ormanların iki anlamda kıymeti olduğunu belirtmiştir. Birincisinin hammadde temini açısından önemi, ikincisinin ise tabiat ve iklim şartlarına etkisi ile ülkenin ekonomisine, sağlığına, toplum hayatına ve ülkenin savunma gücüne önemli etkileri olduğunu ve bu etkileri para ile satın alamayacaklarını bildirmiştir. Erkmen, ormanın hammadde kaynağı olması açısından birkaç örnek vermiştir. Bunlar arasında

⁴⁵⁹ TBMMZC, C.15, Devre V, İctima Senesi 2, s. 117.

⁴⁶⁰ TBMMZC, C.15, Devre V, İctima Senesi 2, s. 118.

madenler, meyve ağaçları ve kâğıt sanayi geçmektedir. Erkmen, yapılan Orman kanunu için *“Türkiye’nin Türk’e yakışır bir mamure haline gelmesi için başlayan ve hız alan imar ve inşaa yolunda ormancılığın büyük vazifesi olacaktır.”* sözlerini sarf ederek ormanın önemini bir kez daha vurgulamıştır. Erkmen, su siyasetinin bile ormanları ilgilendirdiğini, uzmanların ormanların korunma altına alınmadan suların akışı için yapılacak faaliyetlerin günü gelince kullanılmaz hale geleceğini belirttiklerini söylemiştir. Erkmen, ormanların ne kadar önemli olduğunu bir de Başbakan İsmet İnönü’nün şu sözleri ile ifade etmiştir: *“Ormanların varlığı, mevcudiyeti meselesi bir memleketin meskûn olup olmaması mevzuudur”*, İsmet İnönü’nün bu sözleri ile de ormancılık meselesinin ve Orman Kanunun çıkarılmasının ne kadar önemli olduğunu tekrardan vurgulamıştır. Orman Kanunu dolayısıyla ormanlarda verimin artacağını, düzenli olarak kereste temin edilebileceğini ifade etmiştir. Orman Kanunun, ormanları koruma, şartlar ve doğru usullerle ormandan faydalanma, ormanı devleştirmek ve orman koruma teşkilatı gibi birçok prensibe sahip olduğunu ifade etmiştir.⁴⁶¹

Erkmen, Orman Kanunu için gelen fazla edebiyat yapıyor eleştirilerine Orman Kanunu’nu canlandırmak ve güçlü bir gerekçeyle dayandırmak için çabaladıklarını bu sebepten bu eleştirilerin yersiz olduğunu ifade etmiştir. Orman işleri için ayrı bir vekâlet oluşturulmasını önerenler içinde başlangıç seyisinde bulunduğu için Umum Müdürlüğüne bağlı olacağını ifade etmiştir. Erkmen, Orman Kanunun zorluklarının farkında olduğunu bu zorlukları aşmak için en büyük desteğinin yüksek meclisin onayı ve güveni olacağını ifade etmiştir.⁴⁶² Erkmen, müzakerede son olarak Orman İdaresinin bir teşkilatı olduğuna bununda Orman Umum Müdürlüğü olduğunu, Orman Umum Müdürlüğünün ise Ziraat Vekâletinin kontrolü altında olduğunu tekrardan vurgulayarak açıklığa kavuşturmuştur.⁴⁶³

Orman kanunu hakkında toplanan ikinci toplantı da ise kanunun maddeleri hakkında gelen olumsuz yorumlar üzerine Muhlis Erkmen, yürürlükten kaldırılan maddelerin yerine başka maddeler seçildiği ve hükümetin bir an önce bu maddelerin uygulanmasını talep ettiğini bildirerek bir sorun olmadığını ve güvence verilebileceğini ifade etmiştir.⁴⁶⁴ Orman kanunu için toplanılan üçüncü müzakerede ise ormanlık bölgelerde bulunan köylülere 15 hektar kadar ormandan arazi verilmesi teklifi üzerine Muhlis Erkmen, bu teklifin Orman Kanunu’nun amacı dışında olduğunu belirtmiştir.⁴⁶⁵ 1937 yılı Ziraat Vekâleti bütçe görüşmelerinde Muhlis Erkmen, fidanlıklar için Ziraat Vekâleti bütçesinde ayrılan ödenek dışında 650.000 lira gibi yüksek bir ödeneğin daha verildiğini belirterek, 1937 yılında yaptırılan fidanlıkların da masraflarının fazla olduğunu ifade etmiştir.⁴⁶⁶

⁴⁶¹ TBMMZC, C.15, Devre V, İctima Senesi 2, s. 119.

⁴⁶² TBMMZC, C.15, Devre V, İctima Senesi 2, s. 120.

⁴⁶³ TBMMZC, C.15, Devre V, İctima Senesi 2, s. 131.

⁴⁶⁴ TBMMZC, C.16, Devre V, İctima Senesi 2, s.29.

⁴⁶⁵ TBMMZC, C.16, Devre V, İctima Senesi2, s.105.

⁴⁶⁶ TBMMZC, C. 18, Devre V, İctima Senesi 2, s.376.

Orman Umum Müdürlüğü teşkilat kanunu müzakeresinde Erkmen'e, orman meselesi için sorular yöneltilmiştir. Erkmen, orman konusunda daha önceki müzakerelerde değindiğini bu sebeple açıklama yapmayacağını ifade etmiştir. Fakat eleman meselesinde eleman yetiştirmek için tedbirler alındığını ve sonucunun zaman içerisinde görüleceğini belirtmiştir. Ormanlıkların ormanda ikamet etme meselesinde ise vekâlet tarafından incelemeler yapıldığını ve ormanlarda ormanlıklar için evler yapılmasının amaçlandığını belirtmiştir. Erkmen, orman işlerinde teftiş ve kontrole çok önem verdiklerini bu alanda kadro, bütçe imkânlarının doğrultusunda teftiş elemanlarının artacağını izah etmiştir.⁴⁶⁷ Müzakerede ormanlar konusunda diğer ülkelerle kıyaslanma yapılması sebebiyle Erkmen, ormancılığın henüz yeni kurulan bir şube olduğunu bu sebeple ormancılığı oturmuş ülkelerle Türkiye'nin kıyaslanmasının doğru bulmadığını ifade etmiştir. Amenajman, mücadele, imar, eğitim ve ekonomi kısımlarının yeni oluşturulacağını belirtmiştir. Ayrıca orman planlamasının yani amenajman meselesinin gerçekten gerekliliğini savunarak üzerinde durduklarını belirtmiştir.⁴⁶⁸ Erkmen, orman idaresinin şubelere ayrılmasını bu meselede uzmanlaşmak olarak gördüğünü belirtmiş ve bazı şubeleri kuramadıklarını ifade etmiştir. Fakat eleman ve memur eksiklikleri tamamlanırsa şubeleri kurmak için imkânları olduklarını izah etmiştir.⁴⁶⁹ Fen memurları için kurslar açılacağını ve mevcut bilgilerinin geliştirileceğini ifade eden Erkmen, daha sonra mesaha memurlarının da kursa tabii tutularak kurs sonunda yeterli olanları mesaha işlerinde kullanacaklarını, fen işlerinde kullanmayacaklarına açıklık getirmiştir.⁴⁷⁰ Fen memurları ve orman mühendisleri için yasa yapılmasını eleştirenler ve sorgulayanlar olmuştur. Erkmen, orman işlerinin birçok bölümü olduğunu ve işin içinde yetişmiş ve tecrübe etmiş kişilerin orman idarelerinde çalışmasının çok faydası olduğunu belirtmiştir. Hükümetin bu konular için yasa teklifi olmasa da Ziraat Encümeni bu durumu yasalaştırmak istemiştir. Erkmen ise bu durumda bir sakınca görmediğini ve onayladığını vurgulamıştır.⁴⁷¹

2.8. Sulama Çalışmaları

Muhlis Erkmen, Konya ovası sulama idaresinin 1934 senesi bütçesi ilgili müzakerede konuşmasına, Konya Sulama İdaresinin daha önce Nafia Vekâletine bağlı olduğunu 1932 yılında ise Ziraat Vekâletine devredildiğini belirterek başlamıştır. Erkmen, kendilerine idarenin Sabık Müdürünün gelerek Beyşehir gölünün su seviyesinin azaldığını ve 250-300 bin liralık bir tadilat yapılarak radyan ve kanalın derinleştirilmesini istediğini belirtmiştir.

⁴⁶⁷ TBMMZC, C.19, Devre V, İçtima Senesi 2, s.71-77.

⁴⁶⁸ TBMMZC, C.19, Devre V, İçtima Senesi 2, s.71-78.

⁴⁶⁹ TBMMZC, C.19, Devre V, İçtima Senesi 2, s.71-79.

⁴⁷⁰ TBMMZC, C.19, Devre V, İçtima Senesi 2, s.71-80.

⁴⁷¹ TBMMZC, C.19, Devre V, İçtima Senesi 2, s.71-81.

Erkmen, Konya ıskı sahasının 500-600 dönüm arasında olduğunu buradaki sulama faaliyetlerinin Çarşamba deresi, Sarısu ve en önemlisi Beyşehir Gölü'nden yapıldığını belirtmiştir. Erkmen, Beyşehir Gölü'nün durumu için ilk önce bir uzmandan daha sonra uzmanlardan oluşan bir heyetten görüş aldığını en son ise o sıralarda Türkiye'de bulunan İtalyan bir uzmandan da görüş aldığını ifade ederek bu alanda yaptığı çalışmaları aktarmıştır. İtalyan uzmanın incelemeleri doğrultusunda Beyşehir Gölü'nden yararlanabilmek için 300.000 liralık bir önlem alınması gerektiği söylenmiştir. Bu sebeple Konya Ovası sulama faaliyetleri için Meclis-i Ali'nin verdiği 90.000 lira bütçe yetersiz görülmüştür. Daha sonra Beyşehir Gölü'nün tesisatını yapan heyette çalışan ve dört yıl idare başında bulunan uzmandan da görüşler alındığını belirtmiştir. Bu uzmanın görüşlerine göre radyanın indirilmesi ve barajla oynanmasının doğru bulunmadığı, Sarısu'daki sudan dikkatlice yararlanılmasının tavsiye edildiğini belirtmiştir.⁴⁷² Erkmen, Beyşehir Gölü'nün suyunun inmesinin 5-6 yıl peş peşe yaşanan kuraklıklardan dolayı yaşandığını fakat suyun da iyi ve dikkatli kullanılmadığını kabul ettiğini belirtmiştir. Uzmanlar tarafında hemfikir olunmadığı için hükümetin fazladan bütçe vermeyi uygun bulmadığını belirtmiştir. Beyşehir Gölü için incelemelerin devam ettiğini hatta Yüksek Ziraat Enstitüsünün Su bölümü profesörünü de bu işe dâhil ettiklerini belirtmiştir. Erkmen, 1934 yılının içinde 50.000 dönümün sulandığını, su sıkıntısı olmadığı dönemlerde ise en fazla 180.000 dönümün sulandığını aktarmıştır.⁴⁷³

Erkmen, bölgedeki su meselesi sorunu çözüldükten sonra daha kuvvetli bir kadro ile çalışmalara devam edeceklerini, bölgeye Ziraat Enstitüsünden kimya ve fizyoloji alanlarıyla ilgilenen bir heyet gönderdiklerini toprak üzerinde incelemelerde bulunduğunu aktararak gelecek yılda (1935) su meselesinin halledilmesi ve faaliyetlerde bulunmak için çalıştıklarını ifade etmiştir. Beyşehir Gölü'nden ziraat ürünlerinin çeşitlenmesinde, hayvancılık ve meyvecilik faaliyetlerinde faydalanmayı hedeflediklerini de ayrıca belirtmiştir. Erkmen'e kuraklık devam etmesi durumunda bölgedeki faaliyetlerin durdurulması gerektiği fikri önerilmiştir. Erkmen, buradaki faaliyetleri durduklarını su kaynakları üzerine yoğunlaştıklarını belirterek bu konuda aynı fikirde olduklarını izah etmiştir.⁴⁷⁴

Muhlis Erkmen, Konya ovası sulama idaresi 1935 yılı bütçesi hakkındaki müzakerede Konya Ovasının sulama meselelerinin 1932 yılında Ziraat Vekâletine devredildiğini 1934 yılında gerçekleştirilen müzakerede ise Beyşehir Gölü'nün su seviyesinin azaldığını bunu için uzmanlardan tetkikler yapıp talimatlar alındığını detaylı bir şekilde anlattığını hatırlatmıştır. Erkmen, azalan su seviyesinin 1935 yılı içerisinde 75 cm yükseldiğini, 1934 yılında 50.000 dönüm, 1935 yılında ise 75.000 dönüm arazinin sulandığını ve daha da sulanacağını aktararak 1935 yılındaki durumun 1934 yılındaki durumdan daha iyi olduğunu belirtmiştir. Erkmen, kanalların düzeltilmesi ve başka önemler alınarak su seviyesinin yükseltildiğini fakat alınması

⁴⁷² TBMMZC, C.22, Devre IV, İctima Senesi 3, s.518.

⁴⁷³ TBMMZC, C.22, Devre IV, İctima Senesi 3, s.518.

⁴⁷⁴ TBMMZC, C.22, Devre IV, İctima Senesi 3, s.519.

gereken başka önlemlerinde olduğunu bu önlemlerin maddi açıdan gerçekleştirmenin mümkün olmadığını belirtmiştir. Erkmen, bütçeden bu konular için 90.000 lira ayrılırsa ilerleyen yıllarda sulardan yüksek derecede verim sağlanabileceğinin altını çizmiştir. 90.000 lira ile açılacak olan kanallarla sulama işinin daha da genişleyip gelişeceğini öngördüklerini ifade etmiştir.⁴⁷⁵

Erkmen, 1926 yılından itibaren her yıl bu idare için 50,60,80 bin lira civarında bütçe ayrıldığını fakat 1934 yılında 17 bin lira bütçe ayrılabilindiğini belirtmiştir. İdarenin tam anlamı ile düzene oturmadığını ve bir milyon masraf ile yapılan bu idareden az fayda görüldüğünü belirtmiştir. Erkmen, verdiği verilere istinaden su işinden fayda sağlamayı bir bütün olarak yani ziraat işleri ile birlikte düşünmeleri gerektiğini eğer belirttiği bütçe verilirse hedeflerine ulaşabileceklerini beyan etmiştir. Müzakere sonucunda Konya Ovası Sulama İdaresi 1935 yılı bütçesi 59.064 lira olarak kabul edilmiştir. Bütçeyle ilgili 5. Madde de ise çiftçilerin geçmişe yönelik borçlarının %50'sini ödemeleri durumunda 1935 yılında ceza uygulanmayacağı belirtilmiştir. Bu madde üzerine çiftçiye zor durumda bırakmamak için borcun %20'sinin ödenmesi teklif edilmiştir. Muhlis Erkmen ise bu teklifi çok az bulmuştur.⁴⁷⁶ Fakat %20 olarak kabul edilmiştir. Kanunda 6. Maddede ise sulanan arazinin su ücretlerinin çiftçiden alınacağını, idarenin ücretleri alabilmek için rehin koyma hakkının olduğunu belirtmektedir. Bu maddeye gelen eleştiriler üzerine Muhlis Erkmen, bu maddenin konmasının sebebinin arazinin sahibinin bilinmediğinden bu durumu önlemek amaçlı olduğunu izah etmiştir. Ekili araziye rehin koyma meselesinde yemeklik ve tohumluk mahsullere rehin konulmaması teklif edilmiştir. Erkmen, bunun üzerine bütçenin sallantıda olduğunu, teklif edilen durumun uygulanmasının bütçeyi etkileyeceğini bu yüzden bu maddelere müdahale etmemelerini rica etmiştir.⁴⁷⁷

⁴⁷⁵ TBMMZC, C.3, Devre V, İçtima Senesi F, s.90

⁴⁷⁶ TBMMZC, C.3, Devre V, İçtima Senesi F, s.91

⁴⁷⁷ TBMMZC, C.3, Devre V, İçtima Senesi F, s.92

3. BÖLÜM

MUHLİS ERKMEN'İN İSMET İNÖNÜ DÖNEMİ ZİRAAT VEKİLLİĞİ SÜRECİ (1939-1942)

3.1. II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Genel Ziraat Durumu ve Muhlis Erkmen'in Ziraat Vekilliği Süreci

Almanya'nın Polonya'yı işgali ile fiilen başlayan II. Dünya Savaşı'nda Türkiye silahlı tarafsızlık politikası uygulayarak tarafsız kalmıştır. Fakat oluşabilecek her türlü tehlike için hükümet güvenlik ve ekonomik sorunlara karşı bir takım tedbirler almak zorunda kalmıştır. Bu tedbirlerden birisi ise Milli Korunma Kanunu olmuştur. II. Dünya Savaşı nedeniyle Türkiye'de üretim sorunu ve ithalat sorunları yaşanmıştır. Savaştan dolayı genç ve erkek nüfus askere alınmıştır. Askere alınan nüfus çoğunlukla ziraat alanında çalışan nüfus olduğu için zirai üretimde ani bir düşüş yaşanmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'deki atmosfer bu durumda olduğu için Milli Korunma Kanunu ile hükümete olağanüstü durumlarda tedbirler alınması için yetki verilmiştir. Buna ihtiyaç duyulmasının sebebi ise II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile Türkiye'de ekonomi olumsuz etkilenmiş, ithal ürünlerde kıtlık yaşanmış ve halk endişe duymaya başlamıştır. Halkın endişesi karşısında fırsatçılar stok yaparak ürünlerin fiyatlarının artmasına ve dolayısıyla karaborsacılığa sebep olmuştur. Bu durumda halkın rehavete kapılmaması ve ekonominin kontrol altında tutulması için Milli Korunma Kanunu çıkarılmıştır.⁴⁷⁸

II. Dünya Savaşına girmeyerek kendisi bir yıkımdan koruyan Türkiye, savaştan önce bütçenin %40'ını savunma alanına harcarken savaş yıllarında bütçenin %60'ını savunma alanına harcamıştır. Bu sebeple ekonomik anlamda güçlük çekilmiş ve Merkez Bankası kaynaklarından da yararlanılmıştır. 1942 yılında ise özellikle büyük şehirlerde İstanbul, Ankara ve İzmir gibi şehirlerde ekmek sıkıntısı çekilmiştir. Bu dönemde ekmek karne ile dağıtılmıştır. Ekmek ihtiyaçları belirlenen kişilere bir aylık ekmek karneleri verilerek halkın ekmeği bu şekilde temin etmesi sağlanmıştır. Bu uygulama II. Dünya Savaşı sonuna kadar uygulanmıştır. Refik Saydam hükümeti ise iase problemlerini stokları kullanarak çözmeye çalışmıştır. Bu dönemde stokta olan 194.170 ton buğday çözüm olarak görülmüştür.⁴⁷⁹

İki dünya savaşının olumsuz etkilerine rağmen Türkiye'de tarımsal üretim ve nüfus sayısı belli bir hızda da olsa yükselmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tarımsal üretim ve nüfus artışı giderek daha da artmıştır. Türkiye de tarımının hızla gelişmesinin sebeplerinden biri ise nüfus yoğunluğunun az, ekilecek arazinin ise çok olmasından kaynaklanmaktadır.⁴⁸⁰

⁴⁷⁸ Yurtoğlu, Ü., 1923-1960 Yılları Arası Hükümet Ve Siyasal Parti Programlarında Tarım, Yüksek Lisans Tezi, Yozgat Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, 64,65.

⁴⁷⁹ Saka, R., Tek Parti Dönemi Tarım Politikaları, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2021, s.84.

⁴⁸⁰ Pamuk, Ş., Türkiye'de Tarım ve İktisadi Gelişme: 1880-2000, Mülkiye 2009 ,Cilt: XXXIII Sayı:262, s.65.

II. Dünya Savaşı'nın etkilerinden sonra Muhlis Erkmen'in ikinci kez ziraat vekili olarak göreve gelmesi konusuna gelecek olursak öncelikle 1939 yılında Celal Bayar Hükümetinin istifa etmesi üzerine Dr. Refik Saydam hükümeti kurulmuştur. Yeni kabinede ziraat vekili olarak Muhlis Erkmen atanmıştır. Böylelikle Muhlis Erkmen Cumhuriyet tarihinde ikinci kez ziraat vekili olarak göreve gelmiştir.⁴⁸¹ Muhlis Erkmen 25 Ocak 1939-9 Temmuz 1942 tarihleri arasında Ziraat Vekilliği görevini icra etmiştir.⁴⁸² Erkmen'in tekrardan vekil olması sebebiyle Yüksek Ziraat Enstitüsünde ilim heyeti tarafından Erkmen adına bir ziyafet verilmiştir.⁴⁸³ Erkmen, bu dönemde bir önceki vekillik döneminde başlattığı işlerin üzerine düşerek birçok alanda çalışmalar yürütmüştür. Özellikle bu dönem içerisinde Çay Kanunu ve Çiftçi Mallarının Korunması Kanunu gibi birçok önemli alanda Ziraat Vekâleti ile beraber çalışmalar yürüterek kanunlar hazırlamışlardır. Savaş dönemlerinde mahsul yetiştirmek ve mahsul ihtiyacını gidermek oldukça zor bir durumdur. Erkmen'in ikinci Ziraat Vekilliği görevi sırasında 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı başlamıştır. Dünya da yeni bir savaş dönemi başlayacağı sırada Hükümet tam anlamıyla mahsul konusunda tedbirler almamış ve halk bu durum üzerine oldukça endişeye kapılmıştır. Yetişmiş ürünlerin ekilemeden tarla da kalması şehirlerin ve Türk ordusunun o yıl içinde yiyeceğini azaltmıştır. Köylü ise huzursuz olarak biçilemeyen ekini ekmenin faydasının olmadığını düşünmüştür. Köyde kalan erkekler ve kadınlar sadece kendi ihtiyaçları kadar ekmeye başlamıştır. Erkekler savaş döneminde askere gittiği için köyde erkeklerin yapması gereken işler oldukça aksamıştır. Köyde kalan kadınlar bu sırada Mehmetçigi de beslemiştir. Savaş yıllarında Almanya'ya da mahsul verildiği için ülkeye düşen yük fazla olmuştur.⁴⁸⁴ Fakat Hükümet, endişelere mahal vermemek adına başta buğday olmak üzere temel gıdaların stoklarının yeterince fazla olduğunu hem halkın hem de ordunun ihtiyacını karşılayabilecek durumda olduğunu ifade etmiştir. Bu ortamdan fırsat bilip ürünlerin fiyatlarını artıracak olanlara cezai işlem kesileceği de ayrıca bildirilmiştir. Türkiye bu savaşta tarafsız olmasına rağmen ekonomik ve siyasi anlamda savaştan etkilenmiştir. Savaşa girmeden savaş politikası uygulamak zorunda kalan Türkiye'de çalışan insanlardan neredeyse bir milyon kişi orduya alınmıştır. Durum böyle olunca hem tarım hem sanayi alanında çalışmalar oldukça etkilenmiştir. Yaşanan bu olumsuz gelişmeler neticesinde yukarıda da bahsettiğimiz üzere Milli Korunma Kanunu çıkartılmıştır.⁴⁸⁵ Milli Korunma Kanunu tasarısı, Başbakan Refik Saydam tarafından 1940 yılında meclise gönderilmiştir. Yasanın genel amacı olağanüstü şartlarda hükümete görev, sorumluluk ve yetkiler vermektedir. Her konu için ayrı ayrı kanun teklifi vermek yerine bu şekilde bir kanun ile olağanüstü durumlarda karar alınabilmesi sağlanmıştır. Böyle bir durum olması neticesinde kanun hakkında halk bilgilendirilecek ve TBMM'ye bilgi verilecektir. Verilecek kararları tespit etmek, incelemek üzere bakanlardan bir

⁴⁸¹ Ulus, 26 Sonkânun 1939. Akşam, 26 Kânunusani 1939.

⁴⁸² Altunok, M., Altunok, H., Bakırcı, F., Gedikkaya, F. G. ve A. Aydın (Ed.), a.g.e., s.384.

⁴⁸³ Ulus, 12 Şubat 1939.

⁴⁸⁴ Köymen, N., İktisadi Yürüyüş, *Harpte Ziraat*, 15 Şubat 1940, S.5, s.5.

⁴⁸⁵ T.C. Resmi Gazete, 26 Kânunusani 1940, S. 4417.

kurul oluşturularak karar verilecektir. Bakanlardan oluşturulan kurulu ise Başbakan seçecektir. Nitekim Milli Korunma Kanunu uygulanması kapsamında koordinasyon heyeti kurulmuştur. Koordinasyon heyetinde Milli Müdafaa Bakanı Naci Tınaz, Maliye Bakanı Fuat Ağralı, İktisat Bakanı Hüseyin Hüsnü Çakır, Ziraat Bakanı Muhlis Erkmen, Münakalat Bakanı Ali Çetinkaya, Ticaret Bakanı Cezmi Erçin görev almıştır. Başbakan Refik Saydam'ın başkanlığında oluşturulan Koordinasyon Heyetinin göreve başladığı tarihten itibaren ülke ekonomisi üzerinde sıkı bir devlet kontrolü başlamıştır.⁴⁸⁶

TBMM'de ise Milli Korunma Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi üzerine toplanılan görüşme kapsamında Antalya Milletvekili Rasih Kaplan, müzakerenin konusunu tam kapsamadığını belirterek Dâhiliye ve Ziraat vekillerinden bir ricada bulunmuştur. Kaplan'ın ricası, odun ve kömür temini hakkındadır. Birçok bölgede odun ve kömür temininde zorluk çekildiğini bu durumun giderilmesi ve ihtiyaçların karşılanmasını vekillerden ve Orman idarelerinden rica etmiştir. Özellikle Sivrihisar çevresinde odun ve kömür sıkıntısına değinmiştir.⁴⁸⁷ Erkmen, bu tür olayları önceden haber vermeleri üzerine ilgileneceğini belirtmiş ve bu konu üzerine araştırma yaparak sonucu meclise bildireceğini ifade etmiştir.⁴⁸⁸

Muhlis Erkmen 1942 yılının Temmuz ayına kadar ziraat vekili olarak görevini sürdürmüştür. Fakat 1942 yılı Temmuz ayında Dr. Refik Saydam'ın vefatı üzerine kurulan Şükrü Saraçoğlu Hükümetinin yeni kabinesinde yer almayarak yerine ziraat vekili olarak Şevket Raşit Hatipoğlu atanmıştır. Muhlis Erkmen, yeni Ziraat Vekili Şevket Raşit Hatipoğlu'na vekâletteki önemli kişileri tanıtmıştır ve böylelikle yeni vekil görevine başlamıştır.⁴⁸⁹ Çalışmamızın siyasete girişi bölümünde de bahsedildiği üzere Muhlis Erkmen, vekilliğin sona ermesinin ardından zirai işlerden uzaklaşmayarak çiftçilerin destekçisi olmuştur. Ayrıca vekillik döneminden sonra Ziraat Bankası İdare Meclisi Başkanlığı (ZBİMB) görevini de icra etmiştir.

Muhlis Erkmen, ZBİMB görevine getirilerek 600 lira aylık ile Ziraat Bankasında göreve başlamıştır.⁴⁹⁰ ZBİMB olan Erkmen, bu süreçte pamuk ve diğer tarım mahsullerini incelemek üzere Seyhan ve Hatay bölgelerine ziyarette bulunmuştur. Erkmen, bu bölgelerde köylü ve çiftçi ile doğrudan iletişimde bulunmuştur.⁴⁹¹ ZBİMB Muhlis Erkmen, Kooperatifler Müdürü Saim Atasağım ile Aydın, Manisa ve İzmir bölgelerinde bir gezi düzenleyerek Ziraat Bankasının ve kooperatiflerin yerli tarım ürünleri ile ilgili olan çalışmalarını incelemiştir. Erkmen, incelemeleri sonucunda genel anlamda memnun olduğunu ayrıca Ege Bölgesi'nde tütün alımında yapılan hizmetlerinden de memnurluk duyduğunu belirterek soğuklardan zarar

⁴⁸⁶Ezer,F. "Milli Korunma Kanunu (18 Ocak 1940)", Atatürk Ansiklopedisi, s.1-4. [https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/323/Milli_Korunma_Kanunu_\(18_Ocak_1940\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/323/Milli_Korunma_Kanunu_(18_Ocak_1940))

⁴⁸⁷ TBMMZC, C.22, Devre VI, İctima Senesi 3, s. 108.

⁴⁸⁸ TBMMZC, C.22, Devre VI, İctima Senesi 3, s.110.

⁴⁸⁹ Son Posta, 11 Temmuz 1942.

⁴⁹⁰ BCA, Fon No:30-18.,Yer No:112-68-4. Ulus, 2 Kasım 1946.

⁴⁹¹ Ulus, 7 Nisan 1947.

gören bağcılara yardımlarda bulunacağını belirtmiştir.⁴⁹² Ulus Gazetesi'nde yer alan bir haberde ise İzmir köylüsünün Ziraat Bankasından 1947 yılında para yardımı istediği belirtilmiştir. Bu durum üzerine köylülerin, çiftçilerin dertlerini dinleyerek para yardımı konusunda aracılık eden Muhlis Erkmen'e ve para dağıtımı konusunda Kooperatifler Umum Müdürü Saim Bey'e teşekkürlerini ilettiklerini belirtmiştir.⁴⁹³

3.2. Muhlis Erkmen'in Ziraat Vekilliği Dönemi Faaliyetleri

3.2.1. Eğitim

1939 yılı Ziraat Vekâleti bütçesi görüşmelerinde Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsünde Türk profesör yetişmiyor eleştirilerine karşılık olarak Muhlis Erkmen, enstitüde yabancı profesörlerin 12 kişi olduğunu buna kıyasla 9 Türk profesör ve diğer öğretim üyeleri ile 86 kişilik Türk öğretim heyeti bulunduğunu ifade etmiştir. Hayvan meselesinde ise köylünün hayvanının süt vermediğini fakat enstitüde yapılan çalışmalarda süt veriminin fazla olduğunu belirterek sebebinin bakım meselesi olduğunu belirtmiştir. Bakım dışında hayvanının ırkının da önemli olduğunu vurgulayan Erkmen, Çifteler Çiftliğinde yapılan çalışmaların başarılı olduğunu, yerli kara ineklerin köylülerin elindeyken 500 litre, çiftlikteyken 1200 litre süt verdiğini belirtmiştir. Hayvanlardaki süt verimini artırmak için Karacabey Çiftliği'nde daha verimli olan hayvanların kanının diğer hayvanlara aşılandığını ve bu faaliyetten olumlu sonuçlar alındığını ifade etmiştir. Erkmen, merinos meselesine değinenler içinde açıklamalarda bulunmuştur.⁴⁹⁴

3.2.2. Çiftçi mallarının korunması kanunu

Çiftçi Mallarının Korunması hakkındaki kanunun 16 Haziran 1941 tarihli oturumunda Muhlis Erkmen tarafından kanunun amaçları açıklanmıştır. Erkmen, bu kanunun çıkarılmasının çiftçi tarafından istenildiğini ve beklendiğini ifade ederek sözlerine başlamıştır. Erkmen, bu konunun birçok parti kongrelerinde dile getirildiğini, Ziraat Vekâletine bu konu için birçok başvuru yapıldığını belirterek kanunun gerekliliğini vurgulamıştır. Kanunun amaçlarının ikiye ayrıldığını ifade eden Erkmen, ilk amacının çiftçi mallarını korumak, çiftçinin zararını önlemek ve zarar yaşanmasına engel olmaktır. İkinci güdülen amaç ise çiftçinin zarar görmesi durumunda müracaat etmesini beklemeden duruma müdahale ederek zarar verenin tespit edilmesi eğer böyle bir durum varsa zarar verenin zararın masrafını ödemesini sağlamak ya da zarar bu tür bir sebepten değilse vekâlet tarafından çiftçinin zararın ödenmesi olduğunu belirtmiştir. Erkmen, encümenler tarafından yapılan incelemelerde kanun doğrultusunda bekçilerin seçimi, çalışma şartları, yetkileri, koruma heyetlerine verilen görevler, zararların hemen tespit edilmesi, denetleme heyetlerinin kontrol görevleri ve idare amirleri hakkında

⁴⁹² Ulus, 17 Mart 1947.

⁴⁹³ Ulus, 10 Temmuz 1947.

⁴⁹⁴ TBMMZC, C.2, Devre VI, İçtima Senesi F, s.366.

birçok meselenin dikkate alınarak kanunun hazırlandığını ifade etmiştir. Kanuna göre ihtiyar Meclisi 50 liraya kadar zarar görenler hakkında doğrudan karar verme yetkisine sahiptir.⁴⁹⁵

Erkmen, kanunun maddelerinin hassasiyetle hazırlandığını ve yapılacak işleri az sayıda teşkilatla yaparak köylüye yük olmamanın amaçlandığını ifade etmiştir. Kanunda bekçilere verilecek maaşlar dışında diğer masraflar için belli sınırlamalar getiren maddeler olduğunu ve bu sınırın üstüne çıkılmasının yasak olduğunu belirtmiştir. Erkmen, kanunun hazırlanma aşamasında encümenlerde çalışan Ziraat, Dâhiliye ve Adliye encümeni üyelerine teşekkür etmiştir. Erkmen'e korunması gereken çiftçi mallarının neler olduğu sorusu sorulmuştur. Erkmen, çiftçinin hayvanları ve benzer durumların 1. Madde de korumaya dâhil olduğunu ifade etmiş. Bu ifadesinin üzerine arılar ve kümes hayvanlarının 1. Maddeye dâhil olup olunmadığı sorulmuştur. Erkmen, bütün korunacak malların tek tek belirtmenin mümkün olmadığını bu sebeple genel bir ifade kullanıldığını eğer belirtilen hayvanların korunmayacağı anlamı algılanıyorsa maddeye dâhil edeceklerini belirtmiştir.⁴⁹⁶

20 Haziran 1941 tarihinde ilgili kanunun için ikinci kez toplanılmıştır. Kastamonu Milletvekili Abidin Binkaya, kanunun 11. Maddesinde “*En büyük mülkiye amiri devamlı surette teftiş eder*” ifadesi üzerine Çiftçi Mallarının Korunması üzerine yapılacak işler için kurulan heyetin Kaymakamın denetlemesi altında olmasına tepki göstermiştir. Heyetin, kaymakam olmadığında başka bir yönetimin altında toplandığını bu sebeple bu kanunda kaymakama yer olmasını kavrayamadığını belirtmiştir. Erkmen, bu tepki üzerine encümenlerde yapılan uzun toplantılar sonucunda kaymakamların bu heyetlerin başında bulunmasının zorunlu görüldüğünü ifade etmiştir. Erkmen, kaymakamların doğrudan bu heyetlerin çalışmalarını kontrol ve teftiş ettiğini belirterek kaymakamların bu kanunda yer almasının çok faydalı gördüğünü belirterek bu maddenin kabulünü istemiştir. Tartışma sonrasında belirtilen madde kabul edilmiştir.⁴⁹⁷

23 Haziran 1941 tarihinde Çiftçi Mallarının Korunması Kanunu için üçüncü kez toplanılmıştır. Kanunun 10. Maddesinde yer alan “*bu suretle katileşen veya murakabe heyetlerince itiraz üzerine verilen kararlar derhal icra olunur*” ifadesi için Muhlis Erkmen, herhangi bir şüpheye düşülmemesi için kararlar kelimesinden sonra “*aleyhine hiçbir mercie müracaat olunmaz ve bunlar derhal icra olunur*” ifadesinin eklenmesini teklif etmiştir. Erkmen'in teklifi meclis üyeleri tarafından kabul edilmiştir.⁴⁹⁸

25 Haziran 1941 tarihinde Çiftçi Mallarının Korunması Kanunu üzerine dördüncü kez toplanılmıştır. Erkmen, Çiftçi Mallarının Korunması Kanunu ile Ziraat Vekâletinin büyük bir sorumluluk aldığını, çiftçi mallarının korunması ve çiftçilikte yapılacak ıslahatlar açısından bu

⁴⁹⁵ TBMMZC, C.19, Devre VI, İctima Senesi 2, s.59.

⁴⁹⁶ TBMMZC, C.19, Devre VI, İctima Senesi 2, s.60.

⁴⁹⁷ TBMMZC, C.19, Devre VI, İctima Senesi 2, s. 113.

⁴⁹⁸ TBMMZC, C.19, Devre VI, İctima Senesi 2, s.145.

kanunun çok faydalı olacağını düşündüğünü ifade etmiştir. Erkmen, kanun kapsamında köy sandıkları ile ilgili de bir talimatname hazırlanması gerektiğini faydalı gördüğünü izah etmiştir. Bu durumda Dâhiliye Vekâletinin de yetkisi olduğunun ifade edilmesi üzerine bu yetkinin Dâhiliye Vekâletine veriliyorsa Ziraat Vekâletine de verilmesinde bir sakınca görmediğini belirterek verilen yetkiyi ve sorumlulukları vekâletin isteyerek aldığını ve en iyi şekilde çalışacaklarını belirtmiştir. Erkmen'in yaptığı açıklama üzerine köylerle ilgili bütün sorumluluğu Ziraat Vekâletinin almasının daha iyi olacağı belirtilmiştir. Erkmen ise iki konu arasında fark olduğunu bu kanunun çiftçi mallarının korunmasıyla ilgili iken diğer konunun köylerin ıslahı ile ilgili olduğunu belirtmiştir.⁴⁹⁹

3.2.3. Ziraatta altyapı çalışmaları

Muhlis Erkmen, Derince Travers fabrikasının Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğüne devri hakkındaki kanun müzakeresinde travers ve dolayısıyla orman meselesine değinildiği için bu konu hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Erkmen, traversin maliyetinin belirtilen 470 kuruş olamadığını bu maliyetin enjeksiyon dahil bir fiyat olduğunu, 1933 yılında 130-150 kuruş olan travers maliyetinin son zamanlarda 250-280 kuruşa kadar yükseldiğini ifade etmiştir. Ayrıca her alanda pahalılık yaşanmaya başladığını belirten Erkmen, özellikle nakliye alanında pahalılığın söz konusu olduğunu vurgulamıştır. Erkmen, bu fiyat artışının sebeplerini daha iç taraftaki ormanlara gidilmesi zorunda kalındığından masrafın arttığını belirtmiştir. Mevcut verilere göre her yıl 400-450 bin miktarda travers verildiğini 1929-1931 yıllarında bu oranın 80-85 bin olduğunu vurgulamıştır. Ormanlarda kayın ağacı yetiştirilmesi önerisi üzerine Erkmen, ormanların bu ihtiyacı karşılayabileceğini fakat bu konu hakkında değerlendirmelerin yapılması gerektiğini süreç sebebiyle gecikeceğini ifade etmiştir. Erkmen, Karadere Ormanı için incelemeler yapıp, orman kanunu çıktıktan ve devlet işletmeleri kurulduktan sonra o bölgede bir işletme kurulmasını hedeflediklerini aktarmış ve kanunun kabul edilmesinden sonra 15 Devlet işletmesi kurulduğunu belirtmiştir. Erkmen, işlenecek orman miktarının 500.000 metreküp olduğunu fakat 210.000 metreküp kadar ormanın işletilebildiğini belirterek hepsinin işletilmesi için ormanlar arasında yol ve dekovil yapılması gerektiğini açıklamıştır. Bunların yapılması için tesisat ve teşkilatın hazır olduğunu fakat malzemelerin tedarikinde zorluk olduğunu ifade etmiştir. Devlet işletmelerinin hizmetlerinin maden direği temini, felaketzedelere dağıtılan malzemenin temini ve inşaat işlerinde kullanılan malzemeyi ve keresteyi temin etme gibi hususlar olduğunu belirtmiştir. Travers üzerinde önemli bir şekilde durulduğunu belirten Erkmen, ağaçlardaki kara leke durumunun komisyon tarafından incelenerek bir hastalık olmadığı ağaçların doğal yapısından kaynaklandığını ifade etmiştir. Bu meselenin diğer devletlerde 6/1 veya 3/1 oranında kabul edildiğini bu sebeple komisyon tarafından da tartışılarak kabul edildiğini ifade etmiştir.⁵⁰⁰

⁴⁹⁹ TBMMZC, C.19, Devre VI, İctima Senesi 2, s.176.

⁵⁰⁰ TBMMZC, C.15, Devre VI, İctima Senesi 2, s.65.

Müzakerede Erkmen'e Keltepe Ormanı hakkında bilgi vermesi talep edilmiştir. Erkmen ise bu ormanın nerede olduğunu ve yıllık üretim miktarını açıklayamayacağını ve ormanların isimlerinin değişiklik gösterdiğini, amenajman heyetinin kullandığı isimleri yerel halkın kullanmadığını bu sebeple karışıklık yaşandığını ifade etmiştir. Erkmen, önemli olan durumun travers imalini ucuz bir şekilde temin etmek ve amenajman doğrultusunda yapılmak olduğunu ve bir ormandan her yıl faydalanmanın önemli olduğunu vurgulamıştır. Bütçe Encümeni ve Nafia Vekili ile irtibatla olduğunu eğer Keltepe ormanı travers açısından elverişli ise orada hemen bir devlet işletmesi kurulabileceğini ifade etmiştir. Orman Umum Müdürü ise Erkmen'e, Adapazarı ve İzmit çevresindeki ormanlardan yararlanmayı hedefleri arasına koyduklarını bildirmiştir. Erkmen, Devlet işletmelerinin her geçen gün gelişeceğini ve girilmesi zor olanlar ormanlar için Nafia Vekâletinin destekleri ile bu sorununda halledileceğini belirtmiştir.⁵⁰¹

3.2.4. Diğer konular

Ankara Orman Çiftliğindeki bira fabrikası ile tesisat ve müstemilâtının ve arpa silosunun İnhisarlar Umum Müdürlüğüne devri müzakeresinde Muhlis Erkmen, bira fabrikasının ilk kuruluş zamanında ziraat alanına bağlı olduğunu daha sonra inhisar alanına bağlandığını ifade etmiştir. Erkmen, müzakerede ziraati ilgilendiren durumun biranın ucuzlatılması olduğunu belirtmiştir. Biranın ucuzlayınca üretim maliyetinin de düşüneceğini savunan Erkmen, daha ucuza satıldığı durumda daha fazla arpa kullanılarak daha fazla küspe yani arpa posası elde edileceğini ifade etmiştir. Bu durumun ziraata faydalı olunacağını belirten Erkmen, iki kurumun yani Ziraat Vekâleti ve İnhisar Umum Müdürlüğünün beraber çalışarak birbirlerini desteklemeleri gerektiğini ifade etmiştir. Erkmen, Atatürk tarafından bırakılan bu eseri korumanın bir borç olduğunu ve Orman Çiftliği'ne başka kaynaklarda kazandırılabilmesine değinmiştir. Erkmen, Ankara'nın gurur kaynağı olarak nitelendirdiği Orman Çiftliği'nin eskisinden daha iyi bir şekilde korunacağını ve yaşayacağını belirtmiştir.⁵⁰²

Devlet memurları aylıklarının tevhit ve teadülü hakkındaki kanunla ilgili müzakerede Muhlis Erkmen, Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsünün içerisinde birçok enstitüden oluştuğunu ifade etmiştir. Bu sebeple bu enstitülerin kalorifer, su, havagazı, elektrik ve laboratuvar işlerindeki teknik aksaklıkları giderecek bir tekniker aradıklarını fakat kanun doğrultusunda kadro sayısı kısıtlı olduğu için bir tekniker bulunmasında zorlandıklarını ifade etmiştir. Erkmen, belirtilen alanlarda daha sonra bir tekniker bulunduğunu ve kadroya alınmasını talep ettiklerini bildirmiştir. Erkmen, teknikere verilecek maaş için büyük bir talepleri olmadığını fakat enstitüde her zaman bulanacak bir tekniker olması gerektiğini vurgulayarak kararı heyetin

⁵⁰¹ TBMMZC, C.15, Devre VI, İçtima Senesi 2, s.66.

⁵⁰² TBMMZC, C.4, Devre VI, İçtima Senesi F, s.134.

vereceğini ifade etmiştir.⁵⁰³ Erkmen'in teklifi değerlendirilmiş ve teknikerin geçici listeye alınarak çalışması uygun görülmüştür.⁵⁰⁴

3.2.5. Yurtiçi tetkik seyahatleri ve faaliyetleri

1939 yılında Muhlis Erkmen, vekillik görevine tekrardan başlanmasının verdiği şevk ile bu dönemde birçok seyahat ve ziyarette bulunarak birçok tesisi ve kurumu yerinde incelemiştir. Erkmen'in bu doğrultuda karşımıza çıkan ilk haberi ise Ankara Etlikte bulunan Merkez Bakteriyoloji enstitüsünü ziyaret ederek burada incelemeler de bulunduğu ve kurumun faaliyetlerini teftiş ettiği ile alakalıdır. Erkmen, burada enstitünün diğer tesislerini de gezerek ilmi etütler hakkında bilgiler almıştır. Enstitü Müdürü ve Fen Heyeti tarafından Erkmen'e verilen bilgiler doğrultusunda Erkmen, memnun olduğunu dile getirerek buradan ayrılmıştır.⁵⁰⁵ 1939 yılında meydana gelen şiddetli dolu yüzünden üzüm mahsulleri zarara uğramıştır ve dolayısıyla bu dönemde fiyat düşüklüğü yaşanmıştır. Bu sebeple Tarım Kredi Kooperatiflerinin, Ziraat Bankasına olan borçlarının ertelenmesine karar verilmiştir.⁵⁰⁶ 1939 yılı Temmuz ayında ise Erkmen, Vakıflar Umum Müdürlüğü tarafından Antalya'da kanal ve fidanlık açılma törenine Başvekil Refik Saydam katılarak açılış konuşmasını yapmıştır.⁵⁰⁷ Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'in reisliği altında Antalya'da bulunan heyet Antalya'da önemli tesislerin açılmasına imza atmıştır. İlk olarak Murat Paşa'da açılan kanala baktığımızda Antalya Ovasına 28 km uzaklıkta olan bu kanal saniyede 4000 ton su geçiren düz ve geniş bir kanaldır. Kanal sayesinde 60.000 dönüm arazi sulanması hedeflenmiştir. Kanalin önemine baktığımızda ise Antalya'nın sıcaklarından dolayı son derece önem arz etmektedir. Kanalin açılışından sonra Erkmen, ilgili kişilerden bilgiler alarak kanalın köylünün işini nasıl kolaylaştıracağı hakkında talimatlar vermiştir. Vakıflar idaresinin yaptırdığı demirci çarşısının açılışında bulunan Erkmen, tüm esnafı ziyaret ederek sohbetlerde bulunmuştur. Daha sonra Narenciye İstasyonunun açılışına giden Erkmen ve vekâlet üyeleri Antalya Narenciye İstasyonunu açarak dünyada bulunan narenciye istasyonlarının onuncusunun açılışını yapmışlardır. Erkmen, İstasyon müdürünün konuşmasından sonra bir konuşma yaparak ziraatte daima ilmi rehber edinmek gerektiğini vurgulayarak istasyonların ziraat için verimli sonuçlar doğuracağını belirtmiştir. İstasyon müdürü tarafından Ziraat Vekili Erkmen'e istasyondaki laboratuvarlar, çalışma odaları gezdirilerek tanıtılmıştır. Ayrıca istasyonda bulunan portakal, limon, mandalina çeşitleri hakkında da Erkmen'e bilgiler verilmiştir. Erkmen, aldığı bilgiler karşısında talimatlar vererek istasyonun işleyişi hakkında yardımcı olmuştur. Daha sonra Sıcak İklimler Nebatları İstasyonunu açılış törenini yapmak üzere gitmiştir. İstasyonun müdürü tarafından yapılan konuşmada istasyonun sadece bu bölgeye değil bütün ülkenin zirai durumuna katkı

⁵⁰³ TBMMZC, C.15, Devre VI, İçtima Senesi 2, s.238.

⁵⁰⁴ TBMMZC, C.15, Devre VI, İçtima Senesi 2, s.239.

⁵⁰⁵ Cumhuriyet, 28 Nisan 1939. Akşam, 28 Nisan 1939.

⁵⁰⁶ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2. Yer No:92-99-17.

⁵⁰⁷ Akşam, 14 Temmuz 1939.

edeceği belirtilmiştir. Erkmen ise böyle bir istasyonun varlığının çok önemli olduğunu ifade etmiştir. İstasyonda başta pamuk olmak üzere sıcak iklimler ürünleri hakkında geniş bir çalışma yapıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca Japon soya fasulyesi hakkında da çalışmalar yapıldığı belirtilmiştir. Erkmen buradan sonra köylü ile bir araya gelerek köylünün istek ve ihtiyaçlarını dinleyerek not almıştır.⁵⁰⁸

Antalya'daki bu törenden sonra Erkmen, İzmir'e geçmiştir. Erkmen, İzmir Valisi, Belediye ve Parti başkanlarını ziyaret ettikten sonra Belediye başkanı ile Kültür parka gitmiştir. Burada yapılacak olan ziraat müzesini ziyaret ederek incelemelerde bulunmuştur. Erkmen, müzenin biran önce açılması için Ankara'dan ressam ve fotoğrafçılar gönderilmesini uygun görmüştür. Erkmen daha sonra hayvanat bahçesini gezmiş ve buranın gelişmesi için yardım sözü vermiştir. Erkmen buradan Bornova'ya giderek Bornova Ziraat Mektebi'ni ziyaret etmiştir. İzmir'de köylü ile de bir araya gelerek köylünün ihtiyaç ve isteklerini dinlemiştir. Buradan Çanakkale vapuru ile İstanbul'a gidecek olan Erkmen'le görüşen muhabire Erkmen şu sözleri söylemiştir:

*"Dört sene evvel İzmir'den geçmiştim. O vakit Kültür park yeri bir harabe halinde idi. Bugün ise o harabelerin yerinde mamurenin yükselmiş olduğunu görüyorum... Güzel bir ziraat müzesinin esaslarını atılmış görüyorum bu müesseseye yardım etmeyi de kendim için zevkli bir borç bilirim..."*⁵⁰⁹

Erkmen, genel olarak Akdeniz Bölgesi'nde yaptığı ziyaretten sonra İstanbul'a geçmiştir. Erkmen, İstanbul'da ailesi, İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar tarafından karşılanmıştır. Erkmen, İstanbul'a yaptığı bu yolculuk sırasında vapurda bulunan muhabire gezdiği ve gezeceği yerler hakkında sohbet etmiştir. Erkmen, Antalya ve İzmir seyahatinden buralarda gördüğü çalışmalardan çok memnun olduğunu ifade etmiştir. Antalya'da açılışını yaptığı sıcak iklimler nebatları istasyonları için bu girişimin ziraata çok faydalı olacağını, ilerleyen zamanlarda ise Adana civarında bir kanal açtırma planları bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca buğday fiyatları için bir artışın söz konusu olmadığını da değinip iki hafta sonra İstanbul'a tekrar geleceğini ifade eden Erkmen, buradan Bursa'ya geçeceğini Bursa'daki Merinos Fabrikasında tetkikler yapacağını ifade etmiş ve merinos işinin iyi gittiğini belirtmiştir. 1939 yılında kuraklık yaşanmasına rağmen mahsulat vaziyetinin ise iyi olduğunu ifade etmiştir. Erkmen, vapurdan indikten sonra kendisini karşılayan ailesi ile Erenköy'deki evine giderek dinlenmiştir.⁵¹⁰ Erkmen, İstanbul'da bulunduğu süre içinde Selimiye'de bulunan küçük Sıhhiye Baytar Mektebi'ni ziyaret etmiştir.⁵¹¹

1939 yılı Ağustos ayında ise Dinar'da bulunan Erkmen, Dinarlılar, gazeteciler ve Isparta Mebusu Kemal Ünal ile burada bir yemek yemiştir. Bu yemekte Dinarlılardan Dinar'ın zirai

⁵⁰⁸ Ulus, 20 Temmuz 1939.

⁵⁰⁹ Akşam, 23 Temmuz 1939.

⁵¹⁰ Akşam, 25 Temmuz 1939. Vakit, 25 Temmuz 1939.

⁵¹¹ Akşam, 30 Temmuz 1939.

durumu hakkında bilgiler almıştır.⁵¹² Dinarlılar, Erkmen'den daha fazla selektör makinesi istemişlerdir. Erkmen, Ankara'ya döner dönmez bu isteklerini yerine getireceğini söylemiştir.⁵¹³ Muhlis Erkmen, Ağustos ayının devamında Bolu ve çevre illere tetkik seyahatleri düzenlemiştir. Bu doğrultuda ilk önce Orman Umum Müdürü Fahri Bey ile Karabük Orman İşletmesini gezmiş ve Ormanları incelemiştir. İşletme işleri hakkında ise talimatlar vermiştir. Erkmen, Karabük'te bağ ve bahçelerde incelemelerde bulunmuş, meyvecilik faaliyetlerini de inceleyip buraya uzmanlar göndereceğini de belirtmiştir.⁵¹⁴ Daha sonra Bolu Valisi Naci Kıcıman ve Orman Umum Müdürü Fahri Bey ile beraber Akçakoca'ya gitmiştir. Halk tarafından karşılan Erkmen, hükümet konağında bir yemek yedikten sonra köylerden gelen temsilcileri kabul ederek onlarla meyvecilik ve fındık mahsulü hakkında görüşmeler yapmış ve isteklerini dinlemiştir. Erkmen, şehirde bulunan bahçelerde ise meyveler hakkında bir inceleme yapmıştır.⁵¹⁵

Erkmen, Bolu ormanlarında incelemeler de bulunmak üzere Karabük'ten Bolu'ya gelirken yol üzerindeki köylere uğrayarak incelmelerde bulunmuştur. Bolu'ya gelen Erkmen, Ziraat Mektebi'nde köylü ve şehirli ziyaretçileri kabul ederek isteklerini dinlemiştir. Erkmen, Bolu Belediyesini, Valisini ve parti binasını ziyaret ederek Milletvekili Cemil Bey, Emin Bey ve Lütfi Beylerle zirai işler hakkında görüşmüştür. Erkmen ile Bolu'ya gelen uzmanlar Karacasu tarafındaki köylerde incelemelerde bulunmuş ve bu incelemeleri rapor hiline getirerek Erkmen'e sunmuşlardır. Tetkik seyahati kapsamında Karadere Ormanlarını incelemek için Çile Dağı'nın tepesine çıkmıştır. 17 Ağustos'ta ise Bolu'nun etrafındaki yaylalarda ve Sığır Kuyruğu Dağı'nda incelemeler yapmıştır. 18 Ağustos'ta ise Abant Gölü ve etrafındaki ormanları gezerek incelemelerde bulunmuştur. 19 Ağustos'ta Bolu'nun içindeki fabrikaları gezen Erkmen 20 Ağustos'ta ise Mudurnu ve Göynük ilçelerine giderek incelemelerde bulunmuştur. Erkmen, Bolu'daki tetkik seyahatinden sonra Ankara'ya dönerken Nallıhan ve Beypazarı'na uğrayarak incelemelerde bulunmuştur.⁵¹⁶

1940 yılında zeytincilik alanında çalışan Ferruh Barlas gibi önemli zeytinciler Tarım Bakanlığına zeytincilik hakkında bir kanun tasarısı hazırlayıp zeytinciliğin kanunlaşmasını istemişlerdir. Hatta Ankara'da yapılan toplantılardan birine katılan bu grup sık sık Muhlis Erkmen'le tartışmaya girerek Erkmen'i rahatsız etmişlerdir. Erkmen ise bu duruma dayanamayarak sesini yükseltmiş ve *"Ben artık Tarım Bakanı değil de Zeytincilik Bakanı olayım size başlı başına bir bakan lazım"* sözleri ile tepkisini göstermiştir. Bu olaylara rağmen 1940 yılında zeytincilik hakkında kanun çıkarılmıştır. ⁵¹⁷

⁵¹² Akşam, 12 Ağustos 1939.

⁵¹³ Ulus, 13 Ağustos 1939.

⁵¹⁴ Ulus, 14 Ağustos 1939.

⁵¹⁵ Ulus, 16 Ağustos 1939.

⁵¹⁶ Ulus, 20 Ağustos 1939. Vakit, 22 Ağustos 1939.

⁵¹⁷ Zeytin Dergisi, Ayvalık Zeytin ve Zeytinyağı Müstasilleri Cemiyeti, 1961, sy.5 s.28, Erişim Tarihi: 07.03.2025 https://kutuphane.tarimorman.gov.tr/pdf_goster?file=dba3c3bc274b3c8725b9be8279c00ece&search=Zeytin+%3A+say%C4%B1%3A5.#book/

1940 yılında yapılan faaliyetlere geldiğimizde ise bu dönemde 1939 yılı ile yapılan zirai ürünlerinin karşılaştırmasının yer aldığı tablodan dönemin başlıca zirai ürünlerinin durumunu öğrenmekteyiz. Bahsedilen tablo aşağıdaki şekildedir.

Tablo 3.1. 1940 yılının başlıca mahsullerinin bin ton hesabıyla 1939 yılı ile karşılaştırılması.⁵¹⁸

	1940	1939	Fark
Buğday	4.105	4.204	-99
Arpa	2.255	2.295	-40
Çavdar	483	409	+74
Yulaf	327	284	+43
Mısır	758	636	+122
Pirinç	61	49	+12
Afyon	222	262	-40
Pamuk	74	64	+10

1940 yılına geldiğimizde ise Muhlis Erkmen'in Polatlı'da kombinalar teşkilatının faaliyetlerini incelemeye gittiği görülmektedir. Bu bölgede köyleri gezen Erkmen, biçerdöver ve harman makinelerinin çalıştığı köylerde köylü ile sohbet etmiş ve köylünün makineler hakkındaki görüşlerini ifade etmelerini istemiştir. Köylülerin verdiği cevaplara göre genel olarak makinelerin varlığından ve kullanımından memnun oldukları anlaşılmaktadır.⁵¹⁹

Muhlis Erkmen, Temmuz ayının son günlerinde, hasat ve mahsul durumunu tetkik etmek için ziraat mütehassısları ile beraber Orta Anadolu tetkik gezisine çıkmıştır. Bu gezide Çorum, Konya, Afyon, Eskişehir, Kütahya, Niğde ve Aksaray bölgeleri yer almaktadır. Erkmen, buralardaki zirai durumu kontrol ederek ziraat makinelerinin durumunu da ayrıca incelemiştir.⁵²⁰ Bu gezi dolayısıyla Konya'ya giden Erkmen, şehrin ziraat durumu hakkında bilgi aldıktan sonra bağları, bahçeleri ve fidanlıkları incelemiştir. Daha sonra Cihanbeyli'ye geçen Erkmen burada vali, memurlar ve halk tarafından karşılanmıştır. Burada hayvan ve zirai durumlar hakkında incelemeler yapan Erkmen, halk ile sohbet ederek isteklerini dinlemiştir. Erkmen, Cihanbeyli'nin zirai durumundan ise odlukça memnun kaldığını belirtmiştir.⁵²¹

⁵¹⁸ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer No: 25-140-13.

⁵¹⁹ Ulus, 16 Temmuz 1940.

⁵²⁰ Akşam, 27 Temmuz 1940. Akşam, 28 Temmuz 1940. Vakit, 28 Temmuz 1940.

⁵²¹ Akşam, 29 Temmuz 1940. Son Posta, 29 Temmuz 1940.

Erkmen daha sonra Konya Valisi ile Beyşehir'de Beyşehir Gölü'nü ve barajını incelemiş, Seydişehir'de ise Suğla Gölü'nü incelemiştir. Erkmen, buradaki incelemeleri bitince halkın zirai ihtiyaçları için görüşmelerde bulunmuştur.⁵²² Bu incelemelerden sonra Konya'ya dönen Erkmen, Ordu Müfettişliğini, Kolordu Komutanlığını, Belediye ve parti binasını ziyaret ettikten sonra ticaret odası, borsa binası, silo ve harayı da teftiş etmiştir. Teftişleri sırasında Erkmen, uzmanlardan bilgiler almıştır. Ayrıca ziraattaki gelişmenin artırılması, masrafların azalması konusunda incelemelerde bulunmuştur.⁵²³ Erkmen, Konya Valisi, parti ve halkevi erkânı, ziraat uzmanları, ziraat ve ticaret odaları başkanları eşliğinde Yarma bölgesine giderek hasat mıntıklarında incelemelerde bulunmuştur. Burada köylü ile bir araya gelen Erkmen, köylüye onların istek ve şikâyetlerini dinlemeye geldiğini belirtmiştir. Erkmen, köylü ile yolların durumu, ziraat makineleri, tohum ıslahı, selektör makineleri ve kombinelerin randımanı hakkında uzun bir sohbet yapmıştır. Ziraat Vekâleti tarafından 1939 yılında yağın yağmurlar sebebiyle zarara uğrayan çiftçiye 130 tonluk buğday yardımı yapılacağı da ayrıca bildirilmiştir.⁵²⁴

Erkmen Konya'da yaptığı incelemelerden ve köylülerle olan temasından çok memnun kaldığını ve tohum ile hayvan ıslahı hakkında tedbirler alınacağını ifade etmiştir. Ayrıca Konya'daki köylünün tarımda makine kullanımını sevmesinin de hoşuna gittiğini ifade etmiştir.⁵²⁵ Erkmen daha sonra Kütahya'ya uğramış ve burada tetkiklerde bulunmuştur. İlk önce Belediyeyi ziyaret etmiş daha sonra ticaret odasında tüccarlarla sohbet etmiştir. Erkmen, buradan sonra köylere giderek tetkiklerde bulunmuş ve köylü ile bir araya gelmiştir.⁵²⁶ Erkmen, Kütahya gezinde Kütahya Valisi ile Emet'e giderek burada halk tarafından karşılanmıştır. Bu bölgede özellikle arpa, buğday, tütün, anason ve pancar ürünlerinin tetkikinde bulunmuş ve çiftçinin isteklerini dinlemiştir.⁵²⁷ Erkmen, buradan sonra Kütahya'ya dönmüş ve belediye tarafından şerefine verilen çay ziyafetinde bulunmuştur. Çay ziyafetine gelen ziraat, ticaret ve sanat erbabı ile çiftçilerle sohbetlerde bulunmuştur.⁵²⁸ Erkmen, Kütahya'da Gediz ve Simav İliçlerine uğradıktan sonra Uşak'a gitmiştir. Uşak'ta şeker fabrikasını gezmiştir. Erkmen, burada da halkın isteklerini dinleyerek ayrılmıştır.⁵²⁹

11 Ağustos 1940 tarihinde ise Bursa'ya giden Erkmen, parti ve belediye binasına giderek ziyarette bulunmuştur. Erkmen, burada Ziraat, Orman, İpekböcekçiliği Enstitüsü Müdürleri ve

⁵²² Ulus, 30 Temmuz 1940.

⁵²³ Ulus, 31 Temmuz 1940.

⁵²⁴ Ulus, 1 Ağustos 1940.

⁵²⁵ Ulus, 2 Ağustos 1940.

⁵²⁶ Akşam, 3 Ağustos 1940.

⁵²⁷ Akşam, 7 Ağustos 1940.

⁵²⁸ Akşam, 8 Ağustos 1940.

⁵²⁹ Akşam, 9 Ağustos 1940.

zeytincilik uzmanları ile görüşerek Bursa'nın zirai durumu hakkında bilgiler almıştır.⁵³⁰ Erkmen, bir sonraki gün Merinos Fabrikası ve İpekböcekçiliği Enstitüsünü ziyaret etmiş ve iki kurumunda faaliyetlerini incelemiştir. Erkmen'e, bu incelemeleri sırasında Bursa Valisi Refik Koraltan eşlik etmiştir. Erkmen, elli köyün muhtar ve ihtiyar heyetleri ile görüşerek köylerin zirai durumları hakkında bilgiler almıştır. Bu görüşmede Ziraat Vekâleti tarafından gönderilen akala pamuğu ve soya fasulyesi tohumlarından çok iyi sonuçlar alındığını köylülerden öğrenmiştir. Köylüler, Erkmen'e harman makinelerinden yararlanmak istediklerini de ayrıca bildirmişlerdir. ⁵³¹ Erkmen, bir sonraki gün ise Ticaret ve Ziraat odalarını ziyaret etmiş ve koza mahsulü hakkında görüşmeler yapmıştır. Erkmen, Ziraat Mektebi'ni de ziyaret ettikten sonra köylere giderek merinos koyunları ağıllarını tek tek gezmiş ve bu bölgede olan bazı çiftliklerin kurumsallaştırılacağını belirtmiştir.⁵³² Ayrıca Erkmen, 240 hayvanı içerisinde barındıracak bir ahırın yapılacağını konusunda ilgililere talimat vermiştir. Tetkik gezisi sırasında köylülerle de yakın temasta olan Erkmen, hayvanların ot ve saman ihtiyaçlarının haradaki stoklardan karşılanacağını da bildirmiştir. Erkmen'in Bursa'da bulunduğu sırada Halk Partisi tarafından Uludağ'da bir ziyafet verilmiştir. Erkmen için verilen ziyafette Milletvekilleri, Belediye Başkanı, parti erkânı bulunmuştur.⁵³³ İlerleyen günlerde Çukurova bölgesine giderek devlet çiftlikleri kurulması planlarıyla ilgilenmiştir. Bu sırada Ziraat Vekâleti bazı bölgelerde tohum üretme çiftlikleri kurmayı planlamıştır. Ziraat Vekâleti bu faaliyeti için belirli olan bölgelerde araziler satın alarak bu işe başlamıştır. Çiftliklerde pamuk, buğday, arpa ve yulaf mahsulleri yetiştirilerek tohum stokları yapılması hedeflenmiştir.⁵³⁴

Erkmen, 1940 yılı Eylül ayında ise Ziraat Müdürü ile Kırşehir'e gitmiş ve Kırşehir'in civarında bulunan köylerin zirai durumu hakkında; buralara gönderilmiş olan biçki ve harman makinelerinin çalışma durumunu tetkik ederek Yozgat'ta zelzele olan bölgelere giderek tetkik gezisine devam etmiştir.⁵³⁵ 1940 yılında kuraklık ve hastalık sebebiyle Konya'da meydana gelen hayvan telefâtı yaklaşık 600.000 küsurdur. Daha önce Konya'da incelemelerde bulunan Erkmen, Ziraat Vekâleti Veteriner İşleri Umum Müdürlüğü tarafından Konya Merkez, Cihanbeyli, Akşehir ve Karapınar'da istranjilos mücadelesine başlanacağını bildirmiştir. Mücadele kapsamında 200.000 hayvanı koruyucu tedavi yapılmıştır.⁵³⁶ Ayrıca 1940 yılında Malatya'da soğuk havalardan ve belli hastalıklardan dolayı zarar uğrayan kayısı mahsulü

⁵³⁰ Akşam, 12 Ağustos 1940.

⁵³¹ Akşam, 13 Ağustos 1940.

⁵³² Vakit, 15 Ağustos 1940. Akşam, 14 ağustos 1940.

⁵³³ Akşam, 19 Ağustos 1940.

⁵³⁴ Son Posta, 25 Ağustos 1940.

⁵³⁵ Akşam, 1 Eylül 1940. Akşam, 4 Eylül 1940.

⁵³⁶ Ulus, 6 Kasım 1940.

sebebiyle Malatya Tarım Kredi kooperatifi ortaklarının borçlarının ertelenmesine karar verildiği bilinmektedir.⁵³⁷

1941 yılına gelindiğinde ise Erkmen, eşi ile İzmir’de hem tatil yapmış hem de zirai incelemelerde bulunmuştur. Erkmen, Bornova Ziraat Mücadele İstasyonunu, Bağcılık ve Zeytincilik İstasyonunu gezerek buralarda incelemelerde bulunmuştur. Erkmen bu incelemelerden sonra Ziraat Mektebi’ni ziyaret ederek öğretmenler ve öğrencilerle sohbet etmiştir. Ziraat Mektebi’nde Erkmen için bir çay ziyafeti verilmiştir. Erkmen verilen çay ziyafetinde üretme çiftliklerinin bir kısmının İzmir’de bir kısmının da Manisa’da kurulacağını ifade etmiştir. Erkmen, İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsünü de ziyaret ederek burada öğrenciler ile bir araya gelmiştir.⁵³⁸ 1941 yılının Haziran ayında ise Erkmen, İstanbul’a giderek yeni tip ekmeklerin satışlarını incelemiştir. Ziraat Vekâletine bağlı dairelerde bir toplantı yapmıştır.⁵³⁹ İstanbul’dan sonra Edirne’ye giderek Vali ile beraber fidanlığı gezen Erkmen fidanlıkta incelemelerde bulunmuştur.⁵⁴⁰ Daha Sonra Kırklareli Alpullu’ya giderek pancar mahsulünün durumunu incelemiştir. Buradan ise Trakya’ya geçerek bir hafta kalacağını bildiren Erkmen, bu bölgede zirai alanda incelemelerde bulunmuştur.⁵⁴¹ Muhlis Erkmen, Eylül ayında ise Büyükdere’de bulunan Meyve ve Fidanlık İstasyonuna ziyarete giderek istasyonun direktöründen bilgiler almıştır. İlerleyen yıllarda Meyve Islah İstasyonunun fidan verme miktarının artması için çalışmalar yapılması planlanmıştır.⁵⁴²

Ziraat Vekilliğinin son yılı olan 1942 yılında Erkmen için İzmir Bornova Ziraat Mektebi’nde çay ziyafeti verilmiştir. Erkmen, ziyafetten sonra muhabirlere röportaj vermiş ve Dalaman Çiftliği hakkında bilgiler vermiştir. Çiftliği 5-6 yıl önce gördüğünü ifade eden Erkmen, çiftliğin Devlet Ziraat işletmesine geçeli iki yıl olduğunu bu kısa sürede ise büyük gelişmeler olduğunu belirtmiştir. Çiftlikte Ziraat Mektebi kurulmasından bahseden Erkmen, İzmir’deki ziraatçıların bir yıllık çalışmalarından oldukça memnun olduğunu ifade etmiştir. Erkmen, İzmir’de pulluk ve demir aleti yapan kurumlarla muhabbet etmiş ve İzmir’de ayda 1500 uç demiri ve 500 e yakın pulluk üretileceği öngörülmüştür. Daha sonra sanat okulunu gezmiş ve bir toplantı yaparak çiftçinin ihtiyacı olan durumların tespitini sağlamıştır. Erkmen, 1942 yılının zirai ürünün patates ve mısır olacağını da ayrıca vurgulamıştır.⁵⁴³ Erkmen, pulluk üretimi konusunda Karabük’teki fabrikayı ziyaret ederek zirai ürünlerinin artması için önemli olan pulluk ve pulluk uçlarının fabrikadaki yapılma aşamalarını incelemiştir.⁵⁴⁴ Ayrıca 1942 yılında

⁵³⁷ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2. Yer No: 89-130-11.

⁵³⁸ Ulus, 13 Ocak 1941.

⁵³⁹ Akşam, 9 Haziran 1941.

⁵⁴⁰ Akşam, 11 Haziran 1941.

⁵⁴¹ Cumhuriyet, 11 Haziran 1941.

⁵⁴² Vakit, 12 Eylül 1941.

⁵⁴³ Akşam, 5 Kânunusani 1942. Cumhuriyet, 7 İkincikânun 1942.

⁵⁴⁴ Akşam, 26 Kânunusani 1942.

ordunun yiyecek tedarikinde yaşadığı sıkıttan dolayı hükümet tarafından ordunun ihtiyacı olan gıdalara(yağ, zeytinyağı, pirinç, nohut, mercimek, fasulye, bakla, kuru ot, saman vs.) , ekmeklik ve yemlik mahsullere el konulduğu bilinmektedir Toprak mahsulleri ve ticaret ofisleri aracılığıyla bir elden satılmasına ve ordu birliklerine temin edilmesine karar verilmiştir.⁵⁴⁵

3.2.6. Yurtdışı seyahatleri

1939 yılında Sovyet hükümeti tarafından zirai işlerin görüşülmesi üzerine Türkiye'ye davet gönderilmiştir. Bu davete Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'in başkanlığında Kütahya Mebusu Sadri Ertem, İstanbul Mebusu Ahmet Şükrü Esmer, Çanakkale Mebusu Reşat Nuri Güntekin, Hariciye Vekâleti memurlarından Osman Ülken ve gazeteci Suat Derviş'in Moskova'ya gitmesi kararlaştırılmıştır. Bu seyahat için masrafların kongre ve konferanslar masraflarına ayrılan ödenekten Hariciye Vekâleti adına ödenmesine karar verilmiştir. Ayrıca Muhlis Erkmen'e heyete başkanlık yaptığı için günlük 10 lira verilmesi uygun görülmüştür.⁵⁴⁶ Böylece Ziraat Vekili Muhlis Erkmen, Rusya'daki ziraat sergisini gezmek ve zirai işler hakkında görüşmeler yapmak üzere beraberinde mebuslardan oluşan bir heyetle Moskova'ya gitmiştir.⁵⁴⁷ Moskova'ya giden Erkmen, Odesa'da Tas Ajansına bir röportaj vermiştir. Erkmen, Sovyetler Birliğine ilk defa geldiğini fakat Sovyet Hükümetinin haberlerini takip ettiğini bildirmiş. Ayrıca Türk milletinin selamlarını ve samimi dostluk duygularını ileterek buraya gelme amacının ziraat sergisini gezmek ve Sovyetler Birliğinin zirai başarılarını tetkik etmek olduğunu ifade etmiştir.⁵⁴⁸ Moskova'ya giden Türk heyeti için bir kabul töreni düzenlenmiştir. Bu törenden önce Sovyet Yüksek Divanı Kâtibi, Ziraat Halk Komiseri, Ziraat Komiserliği Divanı Azası, Hariciye Komiserliği Protokol Şefi ve Türkiye Büyük Elçisi Ali Haydar Aktay gelen Ziraat Vekili Muhlis Erkmen ve Türk heyetini karşılamıştır. ⁵⁴⁹ Ziraat Vekili Muhlis Erkmen ve beraberindeki heyet Moskova'da bulundukları sürede Büyük Elçi Haydar Aktay eşliğinde Lenin'in mozolesini ziyaret etmiştir.⁵⁵⁰ 15 günlük Sovyet ziyareti bittikten sonra Muhlis Erkmen beraberindeki heyetle Svenetya isimli Sovyet vapuru ile Türkiye'ye dönmüştür. Moskova'dan dönen Erkmen'i karşılayan gazetecilerin soruları üzerine Erkmen, Sovyet Rusya'daki gezisini iki kelime ile anlatmasının mümkün olmadığını fakat bu 15 günlük geziden çok memnun kaldığını, ziraat sergisini de ayrıca çok beğendiğini ifade etmiştir.⁵⁵¹

⁵⁴⁵ BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0. Yer No: 50-324-5.

⁵⁴⁶ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2. Yer No: 89-109-1.

⁵⁴⁷ Son Posta, 15 Birinciteşrin 1939.

⁵⁴⁸ Son Posta,18 Birinciteşrin 1939.

⁵⁴⁹ Ulus, 22 İlkteşrin 1939.

⁵⁵⁰ Cumhuriyet, 28 Birinciteşrin 1939.

⁵⁵¹ Son Posta, 31 Birinciteşrin 1939.

3.3. Ziraatta Makine Kullanımı

Tarımda makineleşmede yavaş yavaş gelişmeler yaşansa da tam anlamıyla bir düzen oluşturulması ve çiftçi tarafından benimsenmesi 1940'lı yıllara kadar uzanmıştır. 1940 yılına gelindiğinde Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'in talimatları ile Ziraat Vekâleti tarafından ilk etapta dört beş bölgeye traktör yardımı yapılmıştır. Muhlis Erkmen, o dönemde bu girişimi genişleterek en az 8000 kadar köye yardım da bulunmayı hedeflemiştir. Yardım için başvuran köylüler sıraya konularak bölümlere ayrılmıştır. Bazı köylerde ise toprağın kuruması beklenmiştir. Büyük tip traktörler günde 75, küçük tip traktörler ise günde 40-50 dönüm tarlayı sürmektedir. Traktörler köylünün sadece bir mevsimde 100 çiftle yapacağı işi kolaylıkla karşılamaktadır. Çünkü bir traktör 70 çift öküze eşittir. Bu yardımlardan sonra köylüye düşen sadece traktörün ve işçinin masrafını ödemektir. Bu masraf dönüm başına 50 kuruştan oluşmaktadır. Buna rağmen 200 dönümünün sürme masrafını harman zamanında alma şartıyla çiftçiye yine bir kolaylık sağlanmıştır. Ziraat vekâleti orak makineleri ve harman makinelerini de köylüye temin edeceğini bildirmiştir. Ayrıca sert kışlardan sonra zayıf düşen hayvanların beslenme sorununu gidermek içinde Yoncalıklar yapma kararı almıştır. Burada Ziraat Vekâletine düşen en önemli görevlerden biri köylüye makineyi sevdirmektir. Bunun içinde makine ziraati etütleri düzenlenmesi düşünülmüştür.⁵⁵²

1940 yılında Seyhan bölgesinde yapılan sulama tesisatı çalışmalarında kullanmak üzere traktör ve diğer tarım makinelerinin Amerika'dan alımına karar verilmiştir. Bu alışverişin ise Türk parası olarak ödenmesi uygun görülmüştür.⁵⁵³ Tarımda makineleşme konusuna devlet adamları tarafından da destekler gelmiştir. Erkmen, Büyük Millet Meclisi Reisi Abdülhalik Renda ve Başvekil Dr. Refik Saydam eşliğinde ziraat makinelerini incelemek üzere tohum ıslah istasyonlarına ziyarette bulunmuştur. Erkmen, makineler hakkında Meclis Reisine ve Başvekile açıklamalarda bulunmuş ve makinelerle harman edilen buğdayları da göstermiştir. Buğdayların harman edilmesinde kullanılan biçer-döver makineleri sayesinde çiftçinin rüzgârı beklemesine gerek kalmamış ve küçük olan makinelerle günde 10 ton, büyük olan makineler ile 30 ton buğday çıkarılmıştır. Köylünün ise makineleri benimseyip kullanması Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'in tarımda makineleşme hedefinin başarıya ulaşmasındaki en büyük etkenlerden olmuştur.⁵⁵⁴

Makineli ziraat gündeminde Kayseri'de ki çiftçilerinin memnuniyetinden bahseden Cumhuriyet Gazetesi'nde Kayseri'ye gönderilen harman makinelerinin tecrübeli memurlar tarafından kontrol edildiği, bu sırada çiftçilerinde burada bulunarak makineleri kullanmayı öğrendiği belirtilmiştir. Çiftçiler kendilerine temin edilen makinelerden ve hükümetin

⁵⁵² Ulus, 5 Haziran 1940.

⁵⁵³ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2. , Yer No: 89-131-11.

⁵⁵⁴ Ulus, 19 Temmuz 1940. Ulus, 20 Temmuz 1940.

yardımlarından oldukça memnun olduklarını bildirmişlerdir.⁵⁵⁵ Tarımda makineleşme alanında kullanılan araçlar ve traktörler için benzinden tasarruf etme düşünceleri gündeme gelmiştir. Bu sebeple benzine ispirto karıştırma ve ispirto sanayi kurulması planlanmıştır. Bu konu kapsamında Muhlis Erkmen'in başkanlığında bir komisyon toplanmış ve yapılan çalışmalar sonucunda bir rapor hazırlanmıştır. Komisyon yapılan çalışmalar sonucunda benzine ispirto karıştırılmasını uygun görmüş ve hazırlanan raporda durum belirtilmiştir. Bu doğrultuda Ziraat Vekâleti tarafından bir kanun hazırlanmıştır.⁵⁵⁶ Ziraat Vekâleti çiftçilerin çalışmalarını daha verimli hale getirmek amacıyla zor şartlarda bile ziraat makineleri temin etmiştir. 1940 yılında ilk tecrübeleri yapılmış ve çok iyi sonuçlar alınan makineler 1941 yılında da daha geniş bir bölgeye dağıtılmıştır. Bu sebepten işleri kontrol altında tutabilmek için taşra teşkilatını genişletmeyi uygun gören vekâlet Milli Korunma Kanuna göre koordinasyon heyetince hazırlanan bir kararnameyle beraber işe koyulmuştur. Genişletilen teşkilatın yeni oluşan kadrosunun masraflarının karşılanması için Ziraat Vekâleti emrine dokuz aylık bir döneme özel olarak 80.280 lira ödenek verilmiştir. Yeni kurulan taşra teşkilatının kadrosunda ise iki bölge reisi, 3 bölge reisi muavini, 3 makine şefi, 3 mesul muhasip, 3 ayniyat muhasibi, 3 seyyar tediye memuru, 12 makine kontrolörü, 12 muhasebe kâtibi ve 26 grup amiri bulunmuştur. Bu memurlar için 100 liradan 400 liraya kadar maaşlar uygun görülmüştür.⁵⁵⁷

1941 yılı Ziraat Vekâleti bütçesi görüşmelerinde buğday temizleme meselesinde her bölgede selektör makinelerinin bulunduğunu ve çiftçinin bu makinelerden memnun olduklarını ifade eden Erkmen, bir makinist üzerine gelen şikâyetin tekrardan inceleneceğini eğer bir suçu varsa cezalandırılacağını ifade etmiştir. Erkmen, tarım makineleri konusunda 170 adet biçerdöver ve bir miktar harman makinesi aldıklarını fakat fiilen çalışan makine sayısının 100 adet olarak kabul etmelerinin doğru olacağını çünkü bazı makinelerin acil durumlar için yedek olarak ayrıldığını belirtmiştir. Erkmen, Polatlı ve Ankara bölgelerinde harman makineleri ve biçerdöverlerin günde yaklaşık 10 ton ürün işlediğini fakat bazı bölgelerde samyelinin olumsuz etkilerinden dolayı etkilenen mahsulden tarım aletleri randıman alamamıştır. Erkmen bu makinelerin küçük arazilerde kullanılması taraftarı olmadığını ve bu durumun talimatname de belirtildiğini ifade etmiştir. Fakat bazı yardım edilmesi gereken durumlarda küçük istisnalar yapılabildiğini ve böyle durumlarda kazanç amacı güdülmediğini buraların masraflarını kombinalar idaresinin karşıladığını ifade etmiştir. Erkmen, geçmiş yıllarda makinelerin kullanılması için çok çabaladıklarını ve artık her bölgeden makine istendiğini belirterek bu durumdan çok memnun olduğunu dile getirmiştir.⁵⁵⁸

1942 yılı Ziraat Vekâleti bütçe görüşmeleri sırasında Muhlis Erkmen, köylüler için ziraat düzenlerini sağlamak, nal ve mih gibi ihtiyaçların dağıtılması için Milli Korunma Kanunu'nun

⁵⁵⁵ Cumhuriyet, 10 Ağustos 1940.

⁵⁵⁶ Ulus, 26 Mart 1941.

⁵⁵⁷ Ulus, 20 Nisan 1941.

⁵⁵⁸ TBMMZC, C.18, Devre VI, İçtima Senesi 2, s. 264.

fonundan para tahsis edildiğini ve mevcut zirai alanlardaki atölyelerin faaliyetlerinin genişlediğini belirtmiştir. Erkmen, bir yıl içerisinde 100 bin pulluk yapılması için önlemler alınarak Karabük'ten 3.300 ton demir aldıklarını ve bu demirlerin ilgili fabrikalara dağıtıldığını, toplam yapılan pulluk adedinin 10.000 tane olduğunu ve pullukların köylere dağıtıldığını ifade etmiştir. Mahsulün hemen kaldırılması ve nakledilmesi için Milli Müdafaa Vekâletinin 1.500 adet arabayı bu iş için verdiğini ve verilen arabaların gerekli bölgelere dağıtıldığını belirtmiştir.⁵⁵⁹

3.4. Hayvancılık

Tiftik keçileri kapsamında yapılan faaliyetlere baktığımızda ise 1939 yılında Türkiye Tiftik Cemiyeti Umumi Heyeti, hayvanlar hakkında yapılan çalışmaları değerlendirmek için toplanmıştır. Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'in de katıldığı toplantıda 1939-1938 yılları gelirler ve giderleri konuşulmuştur. Cemiyetin asıl amacı ise tiftik keçilerinin ıslahıdır.⁵⁶⁰ 1939 yılında koyunlarda görülen çiçek hastalığı koyunculuk faaliyetlerinin büyük oranda etkilenmesine sebep olmuştur. Genel anlamda koyun sürülerinden neredeyse hepsi bu hastalığa yakalanmıştır. Bu sebeple vekâlet tarafından aşı çalışmalarına önem verilmiştir.⁵⁶¹ Bu doğrultuda Pendik Veteriner Bakteriyoloji Enstitüsünde aşı çalışmaları yapılmış yaklaşık bir buçuk milyon koyun aşılanarak hastalıktan korunması sağlanmıştır.⁵⁶²

1939 yılı Ziraat Vekâleti bütçe görüşmelerinde Muhlis Erkmen, merinos meselesinde merinos koyunlarının ülkede ekonomik bir şekilde yetiştirilmesi ve hayvan sayısının arttırılmasının hedef olduğunu belirtmiştir. Bu konuda köylünün de kabul ettiği bir tür olmasına önem verdiklerini belirtmiştir. Erkmen, bu faaliyete ilk başlandığında 2-3 bin hayvan bulunduğunu 1939 yılında mevcut rakamın kuzular ile beraber 78.000 olduğunu ifade ederek gelişmeyi rakamlarla vurgulamıştır. Daha sonra kuzuların satılması konusunda gelen eleştirilere Erkmen, kuzuların satılmasıyla köylülerin kazanç elde ettiğini ve özellikle etin pahalı olduğu dönemde satış yaptıklarını ifade etmiş ve bu durumun yasal yolla engellenmesine karşı olduğunu belirtmiştir. Bu düşüncesinin altında yatan sebep ise kuzular üzerinde tasarruf hakkını sınırlandırmış olmak ve merinosun yaygınlaşmasına engel olmaktan dolayı olduğunu ifade etmiştir. Erkmen, merinos meselesinin başarılı olduğunun ve sonuçlarının alınmaya devam edeceğini belirterek İktisat Vekâleti ile beraber çalışarak ekonomik anlamda daha kazanç sağlanacak tedbirler alınacağını ifade etmiştir.⁵⁶³

⁵⁵⁹ TBMMZC, C.25, Devre VI, İçtima Senesi 3, s.356.

⁵⁶⁰ Ulus, 18 Haziran 1939.

⁵⁶¹ Son Posta, 17 Birincikânun 1939.

⁵⁶² Son Posta, 30 İkincikânun 1940.

⁵⁶³ TBMMZC, C.2, Devre VI, İçtima Senesi F, s.366.

1940 yılında ise şiddetli geçen kışın etkisiyle hayvanlar olumsuz etkilenecek telef olmuştur. Bu telefonun sebebi ise sadece olumsuz hava şartlarına bağlanmamaktadır. Hayvan yetiştiren kişilerin ilmi ve fenni bilgilere bakım usullerinin nasıl olduğunu bilmemeleri ile alakalıdır. Hayvanlar için sığınak ve ahılların olmaması son derece olumsuz bir durumdur ve telefe sebep olan en önemli nedenlerdir. Bu durum o dönemin hayvancılık alanındaki eksiklerini gösteren bir olay olarak değerlendirilebilir. Ayrıca hayvanların beslenmesi ile ilgili olan sıkıntılarda ise sürülerin başıboş gezdiği ve buldukları besini yedikleri bilinmektedir. Bu durum bol mahsul olan senelerde sorun teşkil etmese de zorlu geçen kış şartları sonrasında mahsuller ve meralarda olumsuz etkilenecektir.⁵⁶⁴ Türk Köylüsü hayvanın karnını ucuza doyurmaya alıştığı için arpa ve saman tedarik ederek hayvanını beslememiştir. 1940 yılında yurdun neredeyse her bölgesinde hayvan telef olmuştur. Örnek olarak Konya’da koyun ve keçi telef %30 ve %40 oranlarında iken Trakya da %60 oranlarındadır. Normal şartlarda bile hayvan telef %10-15 oranındadır. Bu sebeple hayvanların telef olmalarına köylünün bilgisizliği ve bakım usullerinin sebep olduğu aşikârdır. Bu dönemde en önemli eksikliklerden birisi de veteriner teşkilatı olmuştur. Hayvan sayısına oranla veteriner sayısının az olduğu bilinmektedir. Köylü bilgisiz ve umursamaz davrandığı için veteriner konusu son derece önem taşımaktadır.⁵⁶⁵ Bu dönemde Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsünde veterinerler yetişse de hayvanların beslenmesi ve bakımı için başka tedbirler alınması gerekmiştir. Bu doğrultuda 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu kapsamında, Türkiye Hayvan yemi Yetiştirme Cemiyetinin kurulmuştur. Muhlis Erkmen, adı geçen cemiyetin başkanı seçilmiştir. Cemiyetin genel amacı ise mera ve çayırın çoğaltılması, mevcut mera ve çayırın korunarak ıslah edilmesi böylelikle hayvan yemi ziraatının geliştirilip artırılmasıdır.⁵⁶⁶ Erkmen’in hayvanların telef olması hakkında basına yansıyan sözlerine baktığımızda hayvanların ölmesinin sadece hastalıktan olmadığını bakımsızlıktan kaynakladığını ifade ettiğini ve buna rağmen hayvan sayısının her sene arttığını belirttiği görülmektedir.⁵⁶⁷

1941 yılı Ziraat Vekâleti bütçe görüşmeleri sırasında merinos meselesinde ise merinos koyunları üzerine yapılan çalışmalarda başarılı olduğunu ve her yıl merinos sayısında artış yaşandığını ifade eden Erkmen, köylünün gerekli özeni göstermesiyle ekonomik anlamda getirisinin daha fazla olacağını ifade etmiştir. Ziraat konularındaki raporların basılmasını belirtenler üzerine Erkmen, raporların Ziraat Vekâleti neşriyat bürosu tarafından basıldığını ve toplu hale getirildiğini açıklamıştır. Müzakerede Kars’ta meydana gelen çiçek, kelebek ve kıl kurdu hastalıklarına değinilmiştir. Erkmen, bu durum hakkında eleman ve bütçe sebebiyle istenilen çalışmaların yapılamadığını ve bu konuda mahcup olduğunu ifade etmiştir. Ancak Kars’a yapılan inekhanenin çok faydalı olduğunu ve olumlu sonuçlarının alındığını

⁵⁶⁴ Üstar, M.F., İktisadi Yürüyüş, *Hayvan Telefâtı*, 1 Haziran 1940, S.12, s.15.

⁵⁶⁵ Üstar, M.F., İktisadi Yürüyüş, *Hayvan Telefâtı*, 1 Haziran 1940, S.12, s.24.

⁵⁶⁶ Ulus, 17 Kasım 1940.

⁵⁶⁷ Akşam, 29 Mayıs 1941.

vurgulamıştır. 1940 yılında Kars'ta meydana gelen hayvan hastalıkları sebebiyle birçok hayvan telef olmuştur. Köylü ise ilaç temin etme sorunu yaşamıştır. Erkmen, bu konu için gereken ilaçları temin ederek köylüye ücretsiz dağıttıklarını ifade etmiştir. Koyunlarda yaşanan kıl kurdu hastalığı ile mücadele etme kapsamında bu durumun Ziraat Vekâleti programına eklendiği ve mücadeleye başlandığını belirten Erkmen, koyunların sadece hastalıktan telef olmadığını gerekli besin kaynağını alamadığı için telef olduklarını da bildirmiştir. Erkmen, hayvan sayısının ise on yıl içerisinde iki kat arttığını belirtmiştir.⁵⁶⁸

3.5. Yağış Miktarının Zirai Ürünlere Etkisi

1939 yılı Ziraat Vekâleti bütçe müzakeresinde Erkmen, ilk önce zirai durum hakkında gelen sorulara yanıt vermek için bölge bölge zirai durumu açıklamıştır. Orta Anadolu bölgesi için yağış oranlarının 1938 yılına nazaran fazla olduğunu fakat mayısta yağın yağmurların yazlık ürünleri olumsuz etkilediğini aktarmıştır. Tarım ürünü ekiminin ise oldukça iyi bir durumda olduğunu belirtmiştir. Trakya bölgesinde ise yağış oranları 1938 yılına göre daha azdır. Ancak Nisan yağmurları sebebiyle zirai ürünlerin olumsuz etkilenmediğini ifade etmiştir. Batı Anadolu'da ise Nisan ayı kurak geçmiş fakat mart ayındaki hava koşulları sebebiyle bu bölgede de zirai ürünler kurtarılmış ve iyi mahsul verecek duruma gelmiştir. Erkmen, Güneydoğu Bölgesi ve Doğu Bölgelerinin de zirai anlamda iyi durumda olduğunu belirtmiştir. Daha sonra Orta Anadolu Bölgesine düşen yağışları ifade etmiştir. Verilen bilgilere göre 1939 yılında Bolu'ya 10, Kastamonu'ya 12, Çorum'a 20, Sandıklı'ya 16, Eskişehir'e 14, Polatlı'ya 17, Yozgat'a 32, Afyon'a 12, Dinar'a 12, Amasya'ya 31, Merzifon'a 17 ve Sivas'a 17 kilogram yağış düştüğü bilinmektedir.⁵⁶⁹ Erkmen, 1939 yılında eğer hava şartları bekledikleri gibi giderse mahsul anlamında bir sıkıntı olmayacağını ifade etmiştir. Nafia Bütçesi müzakeresi sırasında üretimin artmadığını belirtenler için Erkmen, son 15-20 yıl içerisinde ziraatte büyük bir gelişme olduğunu ve bunu Cumhuriyet döneminin bir bereketi olarak gördüğünü vurgulamıştır.⁵⁷⁰

Erkmen, 1941 yılında bazı bölgelerde meydana gelen sel afetinin tarım ürünlerine zarar verdiğini bu sebeple yazlık ziraatı tam zamanında yapabilmek için var güçleriyle çalıştıklarını ve tedbirler aldıklarını ifade etmiştir.⁵⁷¹

⁵⁶⁸ TBMMZC, C.18, Devre VI, İçtima Senesi 2, s. 263.

⁵⁶⁹ TBMMZC, C.2, Devre VI, İçtima Senesi F, s. 364

⁵⁷⁰ TBMMZC, C.2, Devre VI, İçtima Senesi F, s.365

Not: Ayrıca Erkmen, Ziraat Vekâleti bütçe görüşmesi sırasında Saltanat döneminde Anadolu unundan ziyade Romanya ve Amerika'nın ununun tüketildiğini Cumhuriyetle beraber bu durumun tersine döndüğünü vurgulamıştır. Erkmen, Türkiye'nin uzun savaşıardan geçmesi sebebiyle üretim düzenini tekrardan kurarken kaybedilen zamana rağmen zirai üretimin büyük gelişme gösterdiğini ifade etmiştir. Ayrıca mevcut rakamlara göre Türkiye'nin 170 milyon buğday ihraç edebilecek bir konumda olduğunu belirtmiştir.

⁵⁷¹ TBMMZC, C.18, Devre VI, İçtima Senesi 2, s. 262.

Not: Erkmen, ziraatın ve hayvancılığın yağışlardan etkilenmesi üzerine alınan tedbirleri şu şekilde aktarmıştır: 1941 yılında toplam 18 milyon kilo tohum dağıtılmıştır, yazlık tarım ürünleri için verilen tohumlar ise 2 milyon kiloyu geçmiştir. Bu dönemde sadece tohum yardımı yapılmamış Manisa, Aydın ve İzmir çevrelerine arazilerin zamanında sürülüp ekilmesi için traktörler gönderdiklerini belirtmiştir. Erkmen, hayvan yemi meselesinde ise

3.6. Önemli Zirai Ürünler

3.6.1. Buğday

Muhlis Erkmen'in ziraat vekili olarak ikinci kez göreve başladığı 1939 yılında yapılan habere göre ülke genelinde üretilen toplam buğday durumunda ciddi bir endişe duyulacak bir durum olmadığı anlatılmıştır. Habere göre Urfa, Diyarbakır bölgelerinde buğday mahsulü 1938 yılına göre daha fazladır; Sivas ve Samsun arasındaki bölgelerde buğday mahsulü 1938 yılına göre daha iyi vaziyettedir. Ankara-Sivas arasındaki bölgelerde ise 1938 yılına göre daha az buğday olması beklenmektedir. Konya'da da 1939 yılında az yağış almasından dolayı buğday mahsulü açısından darlık olacağı söylenmektedir. Bu örnekler neticesinde bakıldığında sıkıntılar olsa da genel anlamda darlık yaşanacak kadar değildir.⁵⁷²

Buğdayı koruma karşılığı kanununa ek kanun müzakeresinde Çanakkale'de buğday satın alımı yapılmadığı belirtilmiş ve Toprak Ofisi hakkında Muhlis Erkmen'den bilgi istenmiştir. Erkmen, bu konuyu Ticaret Vekilinin daha iyi bildiğini ve Toprak Ofisi hakkında izahat veremeyeceğini belirtmiştir. Erkmen'in yaptığı bu kısa açıklamadan sonra müzakere başkanı Maliye Vekilinin aralarında bulunduğunu ve layihayı beraber müzakere ettiklerini fakat Erkmen'in de talebi doğrultusuyla Ticaret Vekilinin olduğu bir müzakereye ertelenmesini oya koyacağını bildirmiştir.⁵⁷³ Müzakere sonunda konunun Ticaret Vekilinin bulunduğu ileri tarihli bir müzakere de devam edilmesi oylanmış ve layihanın müzakeresi ertelenmiştir.⁵⁷⁴

1940 yılında İstanbul'da görülen un darlığı bazı sıkıntılara sebep olmuştur. Bu dönemde fırıncılar şirketinin İktisat müdürlüğüne yaptığı başvuru sonucunda değirmenlerde un olmadığı ve fırınlarda bulunan unlarında tükendiği bu sebeple İstanbul'un ekmek ihtiyacı için Toprak Mahsulleri Ofisinden buğday temin edilmesi istenmiştir. Toprak Mahsulleri Ofisi vekiller heyeti tarafından alınan karar sebebiyle ihtiyaç olan buğdaydan iki bin ton eksik buğday vermiştir. Ancak ofisin verdiği buğday ihtiyacı karşılayamadığı için un darlığı baş göstermiştir.⁵⁷⁵ Yaşanan bu olumsuz duruma rağmen 1940 yılının Ağustos ayında yapılan tahminlere göre bu yılın bereket yılı olacağı vurgulanmıştır. 1940 yılında kışın sel ve su baskınları ile hayvan telefleri olmasına rağmen 1940 yılında ziraat faaliyetlerinde rekor kırıldığı söylenmektedir. 1939 yılı rakamları ile karşılaştırılan ürünlere baktığımızda 1940

Ziraat Vekâletinin son derece kuvvetli bir çalışma yürüttüğünü belirtmiştir. Daha önceki dönemlerde 30 ton miktarında üretim yapıp bu oranın büyük çoğunluğu ihraç edilirken 1941 yılındaki mevcut durumda 50 ton tohum üretim yapılmış ve son yıllarda toplam ücretsiz dağıtılan tohum miktarı ise 120 ton olarak belirtmiştir. Bu dağıtılan tohumlar 40 bin dönüm Yoncalık alanına denk gelmektedir. Köylülerin ise yonca ekmeye çok talep gösterdiğini belirtmiştir. Erkmen, Çiftçi Mallarının Korunması Kanunu çıkarsa yonca tesislerine daha çok önem verilerek sürecin hızlanacağını belirtmiştir. Hayvan yemi üzerinde sadece yoncaya değil başka tohumlara da önem verildiği ve tohum ıslah istasyonlarında bu konu üzerine çalışmalar yapıldığını belirtmiştir.

⁵⁷² Cumhuriyet, 31 Mayıs 1939.

⁵⁷³ TBMMZC, C.7, Devre VI, İçtima Senesi 1, s.109.

⁵⁷⁴ TBMMZC, C.7, Devre VI, İçtima Senesi 1, s.110.

⁵⁷⁵ Cumhuriyet, 27 Temmuz 1940.

yılında buğday 430 bin ton, arpa 235 bin ton, yulaf 82 bin ton, mısır 91 bin ton daha fazla elde edilmiştir. Bu dönemde yaşanan un darlığı sebebiyle buğday fiyatlarının artmış dolayısıyla ekmek fiyatlarında da artış görülmüştür.⁵⁷⁶ Ekmek fiyatları 13 kuruş 30 paradan, 14 kuruş 20 paraya çıkmıştır. Hükümet bu durumundan faydalanılmaması için belirlenen tavan fiyattan fazla paraya satış yapanlara bu dönemde cezalar kesmiştir.⁵⁷⁷ 1939 yılından itibaren buğday mahsulü hakkında darlık yaşanacağını dedikoduları o dönemde çok ciddi sorunlara yol açmamış olsa da istatistiklere yansıyan rakamlara göre 1940 yılından itibaren buğday üretiminde bir azalma olduğu aşikârdır. Buğday üretimindeki düşüşü gösteren tablo aşağıda yıllarla beraber verilmiştir.

Tablo 3.2. 1940-1942 yılları buğday mahsulü miktarı.⁵⁷⁸

Yıllar	Buğday Mahsulü Miktarı (Ton)
1940	4.067.950
1941	3.483.147
1942	2.000.105

Muhlis Erkmen, Buğdayı koruma karşılığı vergisinin kaldırılması hakkındaki kanun müzakeresinde yazlık tarım ürünleri hakkında değinilen konuya açıklık getirmek amacıyla söz almıştır. Erkmen, yazlık ürünlerin çok önemli olduğunu ve yaşanılacak bir kuraklığın önlenmesi için bu konunun üzerinde durduklarını belirtmiştir. İlkbaharın kurak geçmesi ihtimallerine patates, mısır ve darı gibi ürünler için tedbirler alındığını ifade etmiştir. 1941 yılında üretimin arttırılması maksadıyla hükümetinde bu konuya ayrıca önem verdiğini, Başbakanın mısır, patates ve darı mahsulü için talimat aldıklarını bu sebeple bu ürünlere yoğunlaşarak çalışmalar yapıldığını açıklamıştır.⁵⁷⁹

3.6.2. Çay

Erkmen'in Ziraat Vekilliği sırasında çay mahsulü için Çay Kanunu çıkarılması planlanmıştır. Muhlis Erkmen, çay meselesinin 1924 yılında Rize'de 70 dekar bir fidanlık kurularak başladığını ve Türkiye'de Rize'nin çay yetiştirmek için elverişli bir bölge olduğundan bahsetmiştir. Çay için yapılan faaliyetler olumlu sonuçlar verse de halk ilk etapta çay mahsulüne talep göstermemiştir. Ancak ilerleyen zamanlarda çayın kazanç getirdiğini gören halk çay mahsulünü zamanla benimsemiştir. Erkmen, 30.000 dekar çay ekilecek alan için

⁵⁷⁶ Son Posta, 14 Ağustos 1940.

⁵⁷⁷ Son Posta, 12 Birinci kanun 1940.

⁵⁷⁸ TÜİK, Tarla Mahsulleri İstatistiği 1940-1942, Neşriyat no:204, s.3.

⁵⁷⁹ TBMMZC, C.22, Devre VI, İçtima Senesi 8, s.133.

gereken tedbirlerin alınarak sırasıyla 2.000, 30.000 ve 1940 yılında ise 20.000 kilo tohum getirildiğini ifade etmiştir. Fakat Erkmen, çay bahçesi kurmanın masraflı olduğunu ve kurulan bahçeden ancak beş yıl sonra ürün alınabildiğini bu sebeple köylüye kazanç sağlayacağı bir imkân bulmak gerektiğini, Çay Kanunu'nun da belirtilen esaslar çerçevesinde ise Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumunun gereken yardımı yaptığını belirtmiştir. Erkmen, çayın kurutulması ve harman edilmesinin büyük özen istediğini eğer gelişigüzel yapılırsa çayın lezzetinin ve kalitesinin korunamayacağını, hileli çay üretimine sebep olunacağını belirterek çay meselesinde düzenli ve dikkatli davranılmazsa başarısız olunacağını belirtmiştir. Bu sebeple Çay Kanunu dolayısıyla Devlet Ziraat işletmeleri kurumuna gereken fabrikaların kurulması için görev verilmiştir.⁵⁸⁰ Fabrikaların ne kadar para ile kurulacağını soran Seyhan Milletvekiline cevap veren Erkmen, fabrikaların her birinin 200-250 bin liraya kurulacağını belirtmiştir.⁵⁸¹ Erkmen, çay üretimin sağlayacağı ekonomik ve toplumsal faydaların çok olduğunu ve Rize'den kendisine çok fazla telgraf geldiğini ifade etmiştir. Rize halkının bu işe gönülden bağlanarak inandıklarını ve hükümetinde destekleyerek teşvik ettiğini ifade etmiştir. Erkmen, Rize'ye iki defa giderek çayın faydaları hakkında Rizelilere izahat verdiğini belirtmiştir. Rize bölgesinde kızılağaçlar ve çalıkların temizlenerek arazisi dar olan Rize halkına arazi sağlanacağı ifade edilmiştir. Çayın değerinin yükselerek toplam bir milyon liraya ulaştığını ve çay ihracatı yapıldığını böylece döviz geliri elde edildiği vurgulanmıştır. Erkmen, yukarıda bahsi geçen fabrikalardan üç adet açılmasının mecbur olduğunu, çay yapraklarının hemen toplanıp işlemek gerektiğini belirtmiştir. Erkmen, milletvekillerinden kanunu kabul etmelerini rica etmiştir.⁵⁸² Erkmen, çay ziraatının meyilli yerlerde çukurlar açmak ve setler oluşturmak gibi inceliklerinin olduğunu ve bu ayrıntıların kanunda yer almayacağını fakat ziraat açısından önemli teknik bilgiler olduğunu belirtmiştir. Hükümetin teklifinde Ziraat Vekâletinin talimatları doğrultusunda çay bahçeleri kurulması ve bakımın yapılması uygun görülmüştür. Bu doğrultu da Ziraat memurlarının bölgede incelemeler yapıldığı belirtilmiştir. Ziraat memurları tarafından yapılan incelemeler doğrultusunda nerede çay bahçesi kurulması gerektiği tespit edilerek bu konunun keyfi bir duruma dönüşmeyeceği belirtilmiştir.⁵⁸³ Kanun doğrultusunda çay bahçesi kuranlara avans verilmiş, fidan ve gübre desteği sağlanmıştır. Erkmen bu yardımlardan dolayı çay bahçesi kuranlardan düzenli ve dikkatli davranmalarını rica etmiştir.⁵⁸⁴ Köylünün çay bahçesi kurmak isteği üzerine arazisinin incelenerek eğer arazi uygunsa para desteği sağlandığını ve ziraat memurları tarafından köylüye talimatlar ve belirlenmiş usullerin aktarıldığını ifade etmiştir. Fakat bu durumlar için nizamname yapılmasına gerek görülmemiştir. Erkmen, çay bahçeleri kurulmasında şahısların kanaatine bırakılmayacağını bu konu için belirlenen teknik esaslar olduğunu vurgulamıştır. Erkmen,

⁵⁸⁰ TBMMZC, C.9, Devre VI, İçtima Senesi 1, s.9.

⁵⁸¹ TBMMZC, C.9, Devre VI, İçtima Senesi 1, s.10.

⁵⁸² TBMMZC, C.9, Devre VI, İçtima Senesi 1, s.13.

⁵⁸³ TBMMZC, C.9, Devre VI, İçtima Senesi 1, s.14.

⁵⁸⁴ TBMMZC, C.9, Devre VI, İçtima Senesi 1, s.15.

bölgede eski Ziraat Umum Müdürünün başkanlığında bir heyetin çalıştığını ve kişisel düşüncelere izin verilmediği açıklanmıştır. Çay mahsulü için 10.000 dekarlık bahçe tesis ettiklerini ve hiç şikâyet almadıklarını belirtmiştir.⁵⁸⁵ Erkmen, çay bahçelerinin topluca kurulmasının uzmanlar tarafından doğru bulunduğunu, bu durumun ekonomik ve birçok açıdan kolaylık sağladığını ifade etmiştir. Ayrıca bu durumun çay ziraatına teşvik ettiğini de vurgulamıştır.⁵⁸⁶ Erkmen, bazı bölgelere tohum bazı bölgelere ise fidan dağıtılacağını, her iki seçeneğinde sonuçlarının faydalı olduğunu ifade etmiştir. Çay Kanunun 7. Maddesinde⁵⁸⁷ geçen “taşlık” kelimesinin kaldırılmasını rica etmiştir. ⁵⁸⁸Erkmen’in ricası üzerine taşlık kelimesinin kaldırılması oylanmış ve Erkmen’in teklifi kabul edilmiştir. ⁵⁸⁹ Daha sonra müzakerede Erkmen’in başka bir talebi olmuştur. Bu talep Muvakkat maddesinde “1939 senesinde” ifadesinin “1939 mali senesinde” olarak düzeltilmesi, “kuruma iade edilir” ifadesinin ise “kuruma faizle birlikte iade edilir” ifadesi ile değiştirilmesidir. Encümen tarafından bu düzeltmeler kabul edilmiştir.⁵⁹⁰

Çay kanunu için toplanılan ikinci müzakerede ise bir çay bahçesinin ömrünün ne kadar olduğu sorusu Erkmen’e yöneltilmiştir. Erkmen, mahsul verdiği sürece 30-40 yıl işleyeceğini eğer ekonomik açıdan mahsul verimi azalırsa çay bahçesinin doğal ömrünün bittiğinin kabul edildiğini ifade etmiştir. Çay bahçelerinin verimli olması durumunda müdahale edilmeyeceği ve tasarruftan men edileceği, ekonomik anlamda çay verimi düşerse serbest bırakılacağı belirtilmiş ve kabul edilmiştir.⁵⁹¹

Bu doğrultuda 27 Mart 1940 tarihinde 3788 sayılı Çay Kanunu kabul edilmiş ve 2 Nisan 1940 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.⁵⁹² Çay kanunu içeriğinde çay bahçeleri oluşturmak ön planda olmuştur. Bu dönemde çay mahsulünün kanunlaşması Rizeli çaycılarını memnun ettiğinden Rizeliler, mebuslara çay hediye etmişlerdir. Hediye edilen bu çay Türkiye’de çay yetiştirilebileceğinin inancı ve kanıtı niteliğindedir.⁵⁹³ Çay Kanunu kapsamında 1940 yılında çay bahçeleri 12 bin dekar üzerine çıkartılmış, 19 tane çay fidanlığı tesis edilmiştir. Bu dönemde çay bahçelerinin Ziraat Vekâletinin uygun gördüğü teknikler ile yapılması mecburi kılınmıştır. Ayrıca vekâlet tarafından çiftçiye çay tohumu ve fidanı, gübre tohumu beş yıl süreyle parasız verilmiştir. Çay bahçelerinin 12.000 dekara aşması ise çaycılık

⁵⁸⁵ TBMMZC, C.9, Devre VI, İctima Senesi 1, s.17.

⁵⁸⁶ TBMMZC, C.9, Devre VI, İctima Senesi 1, s.20.

⁵⁸⁷ 7. Madde şu şekildedir: “Devletin hüküm ve tasarrufu altında olup, umumun menfaatine tahsis edilmiş olmayan,ham toprak, taşlık ve çalılık gibi yerlerde çay ziraati vücuda getirmek isteyenlere beş dekarı geçmemek ve topraksız ve az toprağı olanlar sırası ile tercih edilmek üzere vekâletçe tespit edilecek şartlar dairesinde çay ziraati yapmak müsaadesi verilebilir.”

⁵⁸⁸ TBMMZC, C.9, Devre VI, İctima Senesi 1, s.21.

⁵⁸⁹ TBMMZC, C.9, Devre VI, İctima Senesi 1, s.22.

⁵⁹⁰ TBMMZC, C.9, Devre VI, İctima Senesi 1, s.23.

⁵⁹¹ TBMMZC, C.9, Devre VI, İctima Senesi 1, s.50.

⁵⁹² T.C. Resmi Gazete, 2 Nisan 1940, S.4474. Akşam, 3 Nisan 1940.

⁵⁹³ Ulus, 19 Mart 1940.

faaliyetlerinin başarı ile sonuçlandığının kanıtlarından birisidir. Fakat çay bahçeleri daha tam anlamıyla düzene girmeden İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması sebebiyle 20 Mayıs 1942 tarihli 4223 sayılı Kahve ve Çay İhisarı Kanunu çıkartılmıştır. Bu kanun ile kahve ve çay ürünlerinin alım satımı kontrol altına alınmıştır.⁵⁹⁴ Çay mahsulünün zirveye ulaşması ise Muhlis Erkmen'e değil kendisinden sonra gelen Ziraat Vekili Şevket Raşit Hatipoğlu'na nasip olmuştur. Hatipoğlu'nun çay mahsulü alanında önemli çalışmaları mevcuttur. Bunlardan biriside çaycılık hakkında "*Türkiye'de Çay İktisadiyatı*" adlı bir kitabıdır. Kendisinin vekil olduğu dönemde çaycılık faaliyetlerinin artmasının bir kanıtı ise 1943 yılında Rize'de kurulan çay bahçelerinde çalışan çiftçi sayısının yedi bin civarında olmasıdır. Çalışan kişi sayısı o dönemdeki Rize nüfusunun üçte birinden fazlasını oluşturmaktadır.⁵⁹⁵

3.6.3. Pamuk

1939 Ziraat Vekâleti bütçe görüşmeleri sırasında Muhlis Erkmen, pamuk sanayisi kurulduktan sonra başlanan çalışmalar doğrultusunda Türkiye'deki fabrikaların pamuk ihtiyacının karşıladığını hatta ihraç edilecek kadar pamuk ürettiğini ifade etmiştir. 1932 yılında 22.000 ton olan pamuk üretimi 1937 yılında 64.000 tona çıkmıştır.⁵⁹⁶

2 Ocak 1941 yılında ise Ziraat Vekâletinde Muhlis Erkmen başkanlığında Pamuk Kongresi toplanmıştır. Erkmen'in nutku ile açılan kongre 2-5 Ocak tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Kongrede, pamuk işçilerinin niteliği hakkında görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca pamuk üretimini artırarak pamuğun kalitesinin yükseltilmesi; saf pamuk tohumları elde edilerek köylüye dağıtılması; sulama alanında pamuk ziraatının alması gereken önlemler hakkında da detaylı bir şekilde görüşmeler yapılmıştır.⁵⁹⁷ Kongrenin son toplantısı gerçekleştikten sonra Muhlis Erkmen kapanma konuşması yapmıştır. Bu konuşmasında pamuk mahsulü üzerine talep edilen dileklerin imkânlar dâhilinde yerine getirileceğini bildirmiştir.⁵⁹⁸

3.6.4. Tohum

1939 yılı Ziraat Vekâleti bütçe görüşmelerinde Muhlis Erkmen, tohum meselesinde yapılan çalışmalardan olumlu sonuçlar alındığı en son bir milyona yakın tohum dağıtıldığını ifade etmiştir. Dağıtılan tohumlar neticesinde 5-6 milyon kilo tohum üretimi gerçekleşeceğini belirtmiştir.⁵⁹⁹ 1940 yılı Ziraat Vekâleti bütçe görüşmelerinde ise köy ve köylüye ulaşma

⁵⁹⁴ Yurtoğlu, a.g.m., 213-214.

⁵⁹⁵ Yurtoğlu a.g.m., s. 215.

⁵⁹⁶ TBMMZC, C.2, Devre VI, İçtima Senesi F, s.365.

⁵⁹⁷ Koçlu, S. "Pamuk Kongresi (2 Ocak 1941)", Atatürk Ansiklopedisi, s.1-2. [https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1163/Pamuk_Kongresi_\(2_Ocak_1941\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1163/Pamuk_Kongresi_(2_Ocak_1941))

⁵⁹⁸ Son Posta, 5 İkincikânun 1941.

⁵⁹⁹ TBMMZC, C.2, Devre VI, İçtima Senesi F, s. 367.

Not: Ayrıca bu görüşme sırasında Erkmen, selektör makinelerinin faydasına da değinmiştir. Selektör makinelerin köylü tarafından talep edildiğini ver neredeyse her bölgede ihtiyaç haline geldiğini ifade etmiştir. Selektör makineleri ile 40-50 milyon kilo tohumun temizlendiğini belirtmiştir.

meselesinde Ziraat Vekâletinin yetersiz olduğunu belirtenler için Erkmen, mevcut eleman ve ödenek sebebiyle köye ulaşma meselesinin tam anlamıyla oturmadığını kabul ettiğini belirtmiştir. Fakat eleman sayısı arttıkça çalışmalarında artacağını ve böylelikle köye ulaşmanın daha kolay ve sistemli hale geleceğini savunmuştur. Erkmen, bu düşüncesini köylülere dağıtılan tohum miktarları hakkında rakamlarla örnek vererek desteklemiştir. Verilen rakamlara göre son 7-8 yıl içinde köylere dağıtılan toplam tohum miktarının 3,5 milyon olduğunu, sadece 1940 yılında ise 1,5 milyon tohumun köylülere dağıtıldığını izah etmiştir.⁶⁰⁰

3.7. Ormancılık ve Ağaçlandırma Faaliyetleri

1939 yılında düzenlenen CHP Beşinci Büyük Kurultayında Ziraat Vekâleti ile ilgili dilekler Ziraat Vekili Muhlis Erkmen tarafından incelenmiştir. İncelenen dilekler arasında orman işleri, veteriner işleri ve genel olarak ziraat işleri bulunmaktadır. Orman işleri hakkında verilen bilgilerde Orman Kanunu için sıkıntı yaratacak durumların önüne geçildiği, orman mahsullerini toplama ve vergi işlerinde kolaylık sağlanması için çalışmalar yapıldığı belirtilmiştir. Veteriner işlerinde ise damızlık ihtiyacının her bölgede karşılanması için çalışmalar yapıldığı ve aşı ücretlerinin fiyatlarının düşürüldüğü hatta bazı bölgelerde ücretsiz dağıtıldığı bildirilmiştir. Erkmen, Ziraat Vekâletine ait olan dileklerin çoğunun tarım aletleri ve makineleri, tohum ve fidan temini konularından oluştuğunu belirterek vekâletin amacının da bu faaliyetlerin yerine getirilmesi olduğunu ifade etmiştir. Ziraat aletleri ve dikenli teller için gümrük vergisinin kaldırılacağını bildirilmiştir.⁶⁰¹ Daha sonra Kurultayda Antalya delegesi Kazım Azamet'in ormanlar hakkında ormanların tahrip edildiğini belirterek bu durumla için ziraat vekilin ilgilenmesini rica etmiştir. Bunun üzerine söz alan Erkmen, ormanlar hakkında muhafaza konuları üzerinde duranlar için Orman Kanunun ve muhafaza teşkilatının iki sene önce meclise bildirildiği ve iki senedir uygulamada olduğunu hatırlatmıştır. Erkmen, henüz teşkilatın tam anlamıyla tamamlanmadan bu konular üzerinde hüküm yürütmenin doğru olmadığını dile getirmiştir. Erkmen daha sonra başka bir hususa değinerek beş hektardan fazla ormanların devlet ormanı sayılması ve köylünün ihtiyaçlarının karşılanmaması söylentileri üzerine açıklamada bulunmuştur. Kanuna göre beş hektardan az olan ormanları, orman saymadıkları eğer beş hektardan fazla ise bunların devlet ormanı olarak kabul edildiğini ifade etmiştir. Bu açıklamasının ardından bahsedilen ormanların eğer devletin ormanı ise doğrudan devlet ormanı olarak kabul edildiğini eğer köylünün şahsına aitse doğrudan köylüye ait olduğunu belirtmiştir. Erkmen daha sonra beş hektar meselesine tekrar değinerek bu durumun ek kanunun sonucunda oluştuğunu söylemiştir. Bu konuyu denetleyerek orman kavramı içine girip girmediğinin incelenmesi için teşkilata talimat vereceğini bildirmiştir.⁶⁰²

⁶⁰⁰ TBMMZC, C.11, Devre VI, İçtima Senesi 1, s.339.

⁶⁰¹ C.H.P. Beşinci Büyük Kurultayı, Ankara, 1939, Ulus Basımevi, s.158.

⁶⁰² C.H.P. Beşinci Büyük Kurultayı, s.160,161.

1939 yılı Ziraat Vekâleti bütçe görüşmeleri sırasında Erkmen, toprak meselesi için Toprak Kanunu üzerinde çalıştıklarını ifade etmiştir. Erkmen, Ziraat vekâleti bütçesinin 7 milyon olduğunu bazı konuların ise sadece 7 milyon ile başarıya ulaşacağını ifade ederek sınırlı bulunduğu bütçenin ziraat kalkınması için iyileştirilmesini talep etmiştir.⁶⁰³

Orman Umum Müdürlüğü teşkilat kadroları ile alakalı müzakerede Muhlis Erkmen, memurların maaşları için fikirlerini beyan etmiştir. Erkmen, memurların ücret sisteminden maaşa geçmesini kendisinin de tercih ettiğini belirtmiştir. Fakat maaşa geçilmesi durumunda emeklilik ve başka hakların doğmasından ötürü bu durumun bütçe meselesi olarak değerlendirdiklerini açıklamıştır. Orman Umum Müdürlüğünün listesindeki bazı personellerin maaş sistemine geçebileceğini belirtmiştir.⁶⁰⁴

Orman Umum Müdürlüğü 1940 mali yılı bütçe müzakeresinde ormanların sınırlandırılması ve haritalama yapılması hakkında Muhlis Erkmen birtakım açıklamalarda bulunmuştur. 1937 yılında iki heyetle çalışarak 14.500 hektar orman sınırlandırılmıştır. 1938 yılında üç heyetle çalışılmış ve 114.700 hektar orman sınırlandırılmıştır. 1939 yılında ise on üç heyetle çalışılmış ve 317.800 hektar orman sınırlandırılmıştır. Erkmen, verilen rakamlara göre 446.000 hektarlık ormanın sınırlandırma işleminin yapıldığını ifade etmiştir. Ormanların sınırlandırılması konusunda bir kanun hazırlanacağını ifade etmiştir. Ormanlar için amenajman meselesinde Ziraat Vekâletinin bu konuyu çok önemseydiğini, ormanların planlı bir şekilde işletilmesini konusunda ise son yıllarda birçok işlem yapıldığını ve daha da fazla yapılabilmesi için elemana ihtiyaç olduğundan bahsetmiştir.⁶⁰⁵ Erkmen, Orman Devlet işletmesi kurumlarından memnun olduğunu ve işletmeleri gezenlerin de memnuniyetlerini ifade ettiğini belirtmiştir. Ayrıca Devlet işletmelerinin genişletilmesini talep ettiklerini ifade etmiştir. Erkmen, işletmelerin 1938 yılında 20-30 bin metreküp işlem yapabildiğini, 1941 yılında ise daha geniş kapsamlı çalışılacağını vurgulamıştır. Orman muhafaza teşkilatının da her geçen gün daha fazla geliştiğini ilerleyen yıllarda daha verimli sonuçlar alınacağını belirtmiştir.⁶⁰⁶

Muhlis Erkmen, 1941 mali yılı Ziraat Vekâleti bütçesi müzakeresinde sorulan sorular üzerine toplu olarak zirai durum hakkında açıklamalar yapmıştır. Türkiye’de bulunan toprakların %10’unun sürülüp ekildiğini belirtenler için Erkmen, bu verinin doğru olmadığını Türkiye’nin yüz ölçümüne göre hesaplama yapmanın yanıltıcı olduğunu çünkü arazilerin birçok çeşidi olduğunu belirtmiştir. Hesaplamanın doğru olması için ziraata elverişli arazilere göre yapılmasını belirtmiştir. Erkmen, bahsettiği bu durumun İstatistik Umum Müdürlüğünün yayınladığı bir kitapta topraklardan, her sene sürülüp ekilen topraklar, çayır, otlak ve meralar,

⁶⁰³ TBMMZC, C.2, Devre VI, İctima Senesi F, s. 367.

⁶⁰⁴ TBMMZC, C.11, Devre VI, İctima Senesi 1, s.3.

⁶⁰⁵ TBMMZC, C.11, Devre VI, İctima Senesi 1, s.479.

⁶⁰⁶ TBMMZC, C.11, Devre VI, İctima Senesi 1, s.480.

sebze ve meyve bahçeleri, ormanlar ve ürün getirmeyen topraklar olarak belirtildiğini ifade etmiştir. ⁶⁰⁷ Erkmen, meralar, otlaklar ve yaylaların istatistiklerde %49 olarak görüldüğünü fakat buraların doğası gereği ekilmeye uygun olmadığını bu suretle de hesaplamaya katılmadığını ifade etmiştir. Fakat ziraata uygun arazinin de tam anlamıyla belirlenemeyeceğini bunun sebeplerinin ise iklim şartları, bölgenin zirai ve ekonomik ihtiyaçları, uygulanan ziraat usulleri ve tekniklerinin ziraata uygun olma ve olmama durumundan kaynaklanacağını ifade etmiştir. 1934 yılından örnek veren Erkmen, 1934 yılında sebze, meyve, bağ ve bahçe gibi ekilebilir arazinin %13,75 olarak tespit edildiğini ve aradan geçen yıllarda tarımın giderek geliştiğini vurgulamıştır. 1934 yılında 6 milyon hektar ekilen arazinin 1941 yılında 10 milyona çıktığını ve ekilen arazilerin Türkiye'nin yüz ölçümüne göre %18 olarak tespit edildiğini fakat bu durumu sadece ekilebilen araziler üzerinden hesaplanırsa %40 gibi bir oranın ortaya çıkacağını belirtmiştir. ⁶⁰⁸

Muhlis Erkmen, 1941 malı yılı Orman Umum Müdürlüğü bütçe müzakeresinde birtakım açıklamalarda bulunmuştur. Erkmen, ilk olarak amenajman ve sınır belirleme meselesine değinerek 6 grup ve 28 mühendisin toplam 850 bin hektar arazi üzerinde çalışmalar gerçekleştirdiğini ve sadece 1940 yılında 100 bin hektar üzerinde amenajman yapıldığını ifade etmiştir. 1940 yılında sınır belirleme ve kamulaştırma meselesinde ise 305 bin hektar üzerinde 13 komisyonun çalıştığını ve yapılan çalışmaların geçen yıllara göre daha fazla olduğunu ifade etmiştir. Erkmen, kanunda her yıl sınır belirleme konusunda “250.000 hektar arazinin sınırının belirlenmesi” ifadesinin geçtiğini mevcut duruma bakıldığında ise 1941 yılında 305.000 hektar arazi üzerinde çalışılarak bu rakamın geçildiğini ifade etmiştir. Erkmen, ağaçlandırma meselesi hakkında ise Orman Kanunu'nun da bu konuya yer verildiği ve bu döneme kadar 7 yerde fidanlık kurulduğunu ve 12 milyon kadar fidan yetiştirildiğini ifade etmiştir. 1941 yılında askeriye ve diğer kurumlara verilen fidan miktarı 1,5 milyon olarak belirtilmiştir. Erkmen, ağaçlandırma işlemleri neticesinde 4,5 milyon ağaç yetiştirildiğini ve Antalya ile Tarsus'ta kurulan okaliptüs fidanlığından iyi sonuçlar alındığını ayrıca ifade etmiştir. Erkmen, Dâhiliye Vekâleti ile beraber çalışarak bir talimatname hazırladıklarını ve ağaçlandırma meselesini köylere kadar ilerletmeyi düşündüklerini ifade etmiştir. Orman teşkilatı konusunda ise orman muhafaza evleri kurma, askerlere kurslar açma ve askerlerin dikkatlice seçilmesi gibi konularda birçok faydası olduğunu ifade etmiştir. Müzakerede Köylülere kereste yardımı yapılması talep edilmiştir. Erkmen, Orman Umum Müdürlüğü'nün, Orman Kanunu kapsamında ilk olarak geçimlerini sadece ormandan sağlayanlara öncelik verildiğini, ormanın durumuna göre köylülere kereste verildiğini ve bu keresteyi işleyip satarlarsa ve ormanın durumu da müsaitse tekrardan köylüye kereste verileceğini belirtmiştir. ⁶⁰⁹ Erkmen, kereste meselesinde ihtiyaç sahiplerinin zamanında vekâlete başvuru yapması gerektiğini ve bu durumun kanunda

⁶⁰⁷ TBMMZC, C.18, Devre VI, İctima Senesi 2, s. 261,262.

⁶⁰⁸ TBMMZC, C.18, Devre VI, İctima Senesi 2, s. 262.

⁶⁰⁹ TBMMZC, C.18, Devre VI, İctima Senesi 2, s. 346.

yer aldığını belirtmiştir. Fakat köylülerin lehine olması için bu maddenin kaldırıldığını bizzat köylere gidilerek heyetler aracılığıyla kereste ihtiyaçlarının tespit edilerek kerestenin temin edildiğini ifade etmiştir. Erkmen, orman işletme teşkilatının içerisinde sınır belirleme teşkilatı, amenajman teşkilatı, koruma teşkilatı ve orman idaresi bulunduğunu fakat sınır belirleme ve amenajman gibi durumların devlet işletmesi kontrolünde olduğunu bu sebeple çok aktif gözüküyor gibi durmasının bundan kaynakladığını ifade etmiştir. Kaçakçılık konusunda ise Erkmen, kaçakçılığın tamamen giderilmediğini fakat muhafaza teşkilatının çalışmalarının verimli sonuçlar vererek bu durumun azaltıldığını ifade etmiştir. 1934 yılında 2,5 milyon kental odun verildiğini, 1939-1940 yıllarında 20 milyon kental odun verildiğini ifade etmiştir. 1934 yılında oduna duyulan ihtiyacın fazla olması ve 1939-1940 yıllarında kok kömürün temini ile oduna duyulan ihtiyacın azalmasına rağmen dağıtılan odun miktarı arasında büyük fark gözükmetedir. Orman Genel Müdürlüğünden vergi alınması talep edilmiştir. Erkmen, vergi meselesinin Başvekâlet ve hükümete bildirildiğini bunun için bir kanun hazırladıklarını ifade etmiştir. Fakat Orman Umum Müdürlüğünün her yıl Maliye Vekâletinden para yardımı aldığını ve daha önceden bu kurumdan vergi alınmadığı için vergi alınıp alınmaması durumunda kararsız olduğunu belirten Erkmen, bu durumun kanunla halledileceğini belirtmiştir.⁶¹⁰ Ormanların sınırlandırılması ve haritalandırılması meselesinin kaç yıl süreceği sorusu üzerine bu durumun 5-6 yıl içerisinde biteceği ifade edilmiştir. Devlet işletmesinin 210 metreküp orman işlediğini bu oranın 700-800 bin metreküp civarında geldiğinde Türkiye'nin ihtiyacına cevap vereceğini ifade etmiştir. Bütçede Orman idaresinde 1,5-2 milyon yardım yapıldığını ve orman idaresinin bu yardıma ne zaman ihtiyaç duymayacağı sorulmuştur. Erkmen, 700-800 bin kadar olan mevcut bütçeyi ormanların işletmesinde kullanacaklarını, yol yapılması, ray yapılması ve nakliyat gibi durumların masrafları için bu yardıma ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Ancak yetişen ve artan eleman meselesi halledildiğinde bu yardıma gerek duymayacaklarını ifade etmiştir.⁶¹¹

1942 yılı Ziraat Vekâleti bütçe görüşmeleri sırasında ağaç meselesine de değinen Erkmen, yetiştirilen ağaçların dağıtıldığını ve her sene yetiştirilen ve dağıtılan ağaçların sayısının arttığını belirterek 1941 yılında dağıttıkları meyveli fidanların 250 bin kusur olduğunu ifade etmiş ve ilerleyen yıllarda dağıtılacak meyveli fidanların sayısının 4-5 milyona çıkacağını vurgulamıştır. Erkmen, Orman Devlet işletmeleri yapısı üzerine bu işletmelerin kurulduğu bölgelere çok faydasının olduğunu bu sebeple adetlerinin arttırılması için çalışmalarda bulunduklarını ifade etmiştir. Başvekilin "*fazla ekiniz*" sözleri üzerine köylünün ellerinden gelen bütün gayretini gösterdiklerini ifade etmiştir. Erkmen, bir vatandaşın bataklık bir araziye üretime açmak için kombinalardan ziraat makineleri istemesinden haberdar olduğunu, halk tarafından makine istenmesinden büyük mutluluk duysa da ellerinde bulunan makine sayısının az talebin ise çok olduğunu ifade ederek bütün talepleri karşılayamadıklarını

⁶¹⁰ TBMMZC, C.18, Devre VI, İçtima Senesi 2, s.347.

⁶¹¹ TBMMZC, C.18, Devre VI, İçtima Senesi 2, s.348.

belirtmiştir.⁶¹² Daha sonra Devlet Orman İşletmeleri Kurumunun Türkiye'nin direk ihtiyacının önemli bir kısmını karşıladığını ifade eden Erkmen, Devlet Orman İşletmeleri Kurumunun Türkiye'nin ihtiyacı olan kereste ve yakacak malzemelerinin temininde de büyük faydasını olduğunu belirtmiştir. Erkmen, kısır toprakların verim vermesi, çiftçi seviyesinin yükseltilmesi, kendi ifadelerinin kullanarak ziraati modernize etmek gerektiği fikirlerine katıldığını ve Ziraat Vekâletinin amacının ve hedefinin de bu yönde olduğunu ifade etmiştir. Her bölgenin zirai ve ekonomik şartlarına ve ihtiyaçlarına göre en verimli ziraatın yapılması ve ziraat usullerinin yayılması, çiftçinin kuvvetinden, topraktan ve çeşitli iklim koşullarından yararlanmanın son derece önemli olduğunu ve bunları temel alarak çalışmalar yaptıklarını ifade etmişlerdir. Erkmen, ziraat alanında harekete geçilmelidir ifadesi üzerine ziraat işlerine tam anlamıyla Cumhuriyet döneminde başlanıldığını ve bu yolda atılmış önemli adımların bulunduğunu ve daha da atılacağını vurgulayarak cevap vermiştir. Erkmen, Ziraat Vekâleti altında çiftlikler, serum evleri, haralar, istasyonlar, mektepler ve fidanlıklar olduğunu ve bunların TBMM'nin talimatları ve kararları doğrultusunda kurularak 200'ü aşan kurumun mevcut olduğunu belirterek asıl amacın köye ulaşmak köye gitmek olduğunu vurgulamıştır. Erkmen, köye gitme konusunda Yüksek Ziraat Enstitüsü öğrencilerinin ve hocalarının tatil zamanlarında köylere giderek araştırma ve incelemeler yaptıklarını ifade etmiştir. Erkmen, 15 bin köyün incelendiğini fakat bu incelemelerin tasnif edilip hepsinin henüz bastırmaya imkân olmadığını belirtmiş ve imkân olursa dört yüz ciltlik bir eserin meydana geleceğini belirtmiştir. Bu eserin, incelemelerin rehber niteliği göreceğini belirtmiştir. Erkmen, köy ve köylülere ulaşma mevzusu doğrultusunda *"Büyük Türk köylüsü ile başarılmayacak bir dava yoktur"* sözlerini ifade etmiştir.⁶¹³

Orman Umum Müdürlüğü 1942 mali yılı bütçesi müzakeresinde Muhlis Erkmen, ormanların faydası ve korunması hakkındaki fikirlere katıldığını belirterek yapılan tahribatların takip edildiğini ifade etmiştir. Yakılacak odun meselesinde Ziraat Vekâletinin yetersiz kaldığını ve ağaç kesilmesi için ruhsat verilmesi konusunda yavaş davranıldığının belirtilmesi üzerine Erkmen, bu konuda bütün kolaylıkların sağlandığını ve ağaç kesme zamanının kış dönemi olduğunu vurgulamıştır. Fakat yakacak konusunda gösterilecek kolaylığın haddi ve hududun olduğunu ifade eden Erkmen, ormanların varlığını korumak ve tehlikeye atmamak gerektiğini savunmuştur. Orman yangılarında ise daha sıkı önlemler alınacağını ifade eden Erkmen, yakacakların taşınması konusunda indirimli tarife uygulanmasını isteyenler için Ulaştırma Vekâletinden aldığı talimata göre yakacak odunların en ucuz tarife ile taşındığını ve hiç zam yapılmadığını ifade etmiştir. Erkmen, tahdit yani ormanların sınırlandırılması konusunda istenilen sonuca eleman eksiklikleri ve başka yetişilmesi gereken güncel sorunlar olduğu için ulaşılamadığını belirtmiştir. Ormanların amenajman konusunda da havadan fotoğraf alma imkânlarını bulamadıklarını fakat çalışan kişilerin yaptığı çalışmalar doğrultusunda

⁶¹² TBMMZC, C.25, Devre VI, İçtima Senesi 3, s.357.

⁶¹³ TBMMZC, C.25, Devre VI, İçtima Senesi 3, s.358.

amenajmanı yapılan ormanların 1 milyon hektarı geçtiğini belirtmiştir. Ağaçlandırma konusunda ise fidanlar yetiştirildiğini ve Dâhiliye Vekâleti ile yapılan talimatname ile Orman Kanuna göre köylerin ağaçlandırılacağını ifade etmiştir.⁶¹⁴ Antalya'da ve Tarsus'ta 500-600 hektar alanın ağaçlandırıldığını ve kendisinin bu bölgeden geçerken bir orman meydana geldiğini gördüğünü ifade etmiştir. Ayrıca Dalaman'da da bir okaliptüs ormanı oluşturulduğunu ifade etmiştir. Erkmen, ormanlardaki koruma teşkilatlarında bulunan askerlerin mesleki bilgilerini arttırmak için kurslar verildiğini belirtmiştir. Yıkılmış ağaçlar mevzusunda ise devler işletmeleri faaliyetlerine başladıktan sonra böyle bir sorunun kalmadığını ifade etmiştir. Yıkılan ağaçların verilmekte ve ormandan temizlenmekte olduğunu ifade etmiştir. Erkmen, kesilen ve devrilen ağaçların yerine ağaç dikme işlemlerinin itinayla yapıldığını belirtmiştir. Devlet işletmelerine ayrılan 500 bin liralık bütçenin yetersiz olduğunu ifade edenler üzerine Erkmen, devletin her yıl devlet işletmelerine 500 bin lira ayırdığını bu paranın işletmenin sermayesine katıldığını ve devlet işletmelerinin mevcut sermayesinin 3.300.000 lirayı geçtiğini belirtmiştir. İşletmenin yaklaşık 3,5 milyon sermayesinin denetiminin nasıl yapıldığı sorulmuştur. Erkmen, denetimin sayıştan tarafından yapıldığını, her yıl bilançolar düzenlendiğini ve incelendiğini belirterek 1943 yılında bu raporların bilançoların bütçeye ekleneceğini ifade etmiştir.⁶¹⁵

⁶¹⁴ TBMMZC, C.25, Devre VI, İçtima Senesi 3, s.409,

⁶¹⁵ TBMMZC, C.25, Devre VI, İçtima Senesi 3, s.410.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin sona ermesiyle kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde birçok alanda yenilikler yapılmıştır. Bu doğrultuda ziraat alanına da oldukça önem verilmiştir. Ziraat, Türk toplumunun ekonomisinin kalkınması için başta gelen unsurlardan birisidir. Bu sebeple hayatını incelediğimiz Reşat Muhlis Erkmen, çalışma hayatı içerisinde özellikle ziraat vekili olarak ön plana çıkmaktadır.

Ziraat Vekâleti 1931 yılına kadar bir düzen kuramamış bazı dönemlerde İktisat Vekâletinden ayrılrsa da başarılı olamamıştır. 1931 yılında ise Ziraat Vekâleti, İktisat Vekâletinden ayrılarak tamamen ayrı bir vekâlet konumuna gelmiştir. Bu süreçten sonra Ziraat Vekâleti ayrı bir vekâlet olarak hayatına istikralı bir şekilde devam etmiştir. Yeni kurulan vekâletin vekili ise Reşat Muhlis Erkmen olmuştur. Nitekim bahsedilen nedenlerden dolayı Erkmen, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ziraat vekili olarak tarihte yerini almıştır.

Ziraat vekili olan Muhlis Erkmen'in ailesi çiftçilikle meşgul olduğu için Erkmen'in ziraata ilgisinin çocukluk dönemlerine kadar dayandığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple Erkmen, Bursa İdadisini bitirdikten sonra Halkalı Ziraat Mektebi'nde eğitime başlamıştır. Buradan dereceyle mezun olarak Ankara Orta Ziraat Mektebi'nde öğretmenlik görevinde bulunmuştur. Daha sonra Almanya'ya sütçülük ve zootekni alanlarında uzmanlık almak için giden Erkmen, Birinci Dünya Savaşı nedeniyle yurda geri dönmüş ve uzmanlığı aldığı derslere girerek öğretmenlik mesleğine devam etmiştir. Bir ilim adamı olan Erkmen, ilimi olan düşkünlüğünün yanı sıra ziraata da çok düşkündür. Bu nedenle öğretmenlik görevini bırakarak 1927 yılında Ziraat Fen Müşavirliği görevine gelmiştir. Böylelikle ziraat alanına adım atmış olan Erkmen, 1931 yılında Cumhuriyet tarihinin ilk ziraat vekili olarak adını tarih sayfalarına yazdırmıştır.

Muhlis Erkmen, ziraat vekili görevine gelince ilmi kişiliğini geri plana atmamış aksine vekilliğinin de imkânlarından yararlanarak Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kurulmasına öncülük etmiştir. Bu bağlamda 1933 yılında Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kurulması hakkında bir kanun çıkarılmıştır. Erkmen, şu an günümüzde Ankara Üniversitesi'ne bağlı olan Ziraat Fakültesi'nin kurulmasının öncüsü olmuştur. Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü hakkında birçok faaliyette bulunan Erkmen, Enstitü'nün yemin törenlerine ve mezuniyet törenlerine önemle katılmıştır. Bu törenlerde öğrencilere konuşmalar da bulunarak ziraatın önemi vurgulamış ve kendilerinin geleceğin ziraatçıları olarak çok çalışmaları gerektiğini ifade etmiştir. Bu tarz törenlerde ve enstitüsü ziyaretlerinde öğrencilerle yakından temas kuran Erkmen, AYZE hocaları ve öğrencileri tarafından sevilen bir ilim adamı olarak bilinmektedir. Ayrıca bu dönemde Erkmen'in katkıları ve talimatlarıyla enstitüde ziraat müdürlerine ve memurlarına uzmanlar tarafından kurslar verilerek zirai alanlarda yaşanan gelişmeler aktarılmıştır. Çalışmamızın AYZE başlığında da bahsettiğimiz üzere enstitünün ilk kuruluş dönemlerinde Muhlis Erkmen Kitaplığı adında bir kütüphanesi olduğu bilinmektedir.

Çalışmamızın kaynaklarından biri olan *Sönen Bir Yıldız Muhlis Erkmen* adlı makalede bu konu için kütüphanenin kapısının önünde Erkmen'in adının geçtiği bu levhanın bir gün hoyrat bir el tarafından kaldırılmasından korkulduğu ifade edilmiştir. Nitekim hem ilmi kişiliği hem de vekilliği sırasında Türkiye Cumhuriyet'ine ve Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne birçok katkı sağlamış olan Erkmen'in günümüzde fakültedeki kütüphanede adının kaldırıldığı bilinmektedir. Üniversite'nin internet sitesinde Erkmen'in adı varlığını sürdürse de fiziki ortamda kütüphanenin adı Ziraat Fakültesi Kütüphanesi olarak yer almaktadır. Bir zamanlar enstitünün kurulmasına öncülük eden ve her koşulda yardımına koşan Muhlis Erkmen'in adının bu şekilde kaldırılması ve nitekim unutulması son derece üzücü bir durumdur.

Muhlis Erkmen'in ziraat vekilliği iki ayrı dönemden oluşmaktadır. Bunlar 1931-1937 yılları ve 1939-1942 yılları arasındadır. Muhlis Erkmen bu yıllarda ziraatın ve hayvancılığın birçok alanında faaliyetlerde bulunmuştur. İlk vekillik dönemi Atatürk dönemine denk gelen Erkmen'e soyadını Atatürk vermiştir. Atatürk'ün yemek davetlerine katılarak o dönemde en çok davet edilen isimler arasında yer alarak bu hususta rekor sahibi olan Erkmen, o dönemde Atatürk'ün Tarım Bakanı olarak anılmıştır. Nitekim Atatürk'ün yakın çevresinde bulunan Erkmen, hem Atatürk'ün talimatlarıyla hem de kendisinin önem verdiği konular sebebiyle ziraat alanında birçok faaliyette bulunmuş ve modern ziraatın gelişmesini sağlamıştır.

Muhlis Erkmen, ilk vekillik döneminde ziraatın kalkınması, köylünün bilgilendirilmesi ve teşvik edilmesi için Türkiye'nin birçok iline tetkik seyahatleri düzenlemiştir. Bu seyahatlerle gidilen bölgelerin hangi zirai mahsule uygun olduğu ve hangi hayvanın beslenmesine uygun olduğu tespit edilmiştir. Bölgelerin ihtiyaçlarına uygun olarak kurulacak laboratuvar, tohum ıslah istasyonları gibi tesisler içinde ayrıca çalışmalarda bulunmuştur. Gidilen bölgelerin sorunları ve ihtiyaçları köylüler tarafından dinlenilmiş ve onların talepleri not alınarak çözüm için çalışmalar yapılmıştır. Muhlis Erkmen, bu ziyaretleri sırasında gittiği illerin idari binalarına da ziyarette bulunmuştur. Düzenlenen bu zirai seferberlikte bütün alanlara temas etmeye çalışan Erkmen, çiftçi tarafından sevilen bir ziraat vekili olmuştur. Çiftçinin zor durumda kalmaması ve ziraatın kalkınması adına birçok faaliyette bulunan Erkmen, ilk olarak ziraatta en önemli olan mahsullerden buğday mahsulüne önem vermiştir. Bu doğrultuda 1932 yılında çalışmalara başlanmış ve çiftçinin elinde buğdayın kalmaması için Ziraat Bankası'nın buğday satın alması hakkında bir kanun çıkarılmıştır. Buğday Kanunu kapsamında buğdayın taban ve tavan fiyatları belirlenerek fiyat dengesi kurulmuştur. Aynı zamanda Ziraat Bankası'nın aldığı buğdayların saklanması ve muhafaza edilmesi adına silolar ve ambarlar kurulmuştur. Bu uygulama sayesinde buğday üretiminde teşvik artmış, çiftçi zor durumda kalmamış elindeki buğdayı Ziraat Bankası'na satarak borçlarını ödemiştir. Muhlis Erkmen'in vekilliği süresince Türkiye'de genel anlamda buğday mahsulü darlığı yaşanmamış ve buğday ihraç edilen mahsuller arasına girmiştir.

Muhlis Erkmen, Atatürk dönemi vekilliğinde Pamuk Islahı ve Orman Kanunu gibi kanunlara da önem vermiştir. Bu kanunların ülkeye kazandırdıklarıyla Erkmen'in ve Ziraat Vekâletinin

ummalı çalışmalarıyla Türkiye’de kaliteli pamuk üretimi yapılmıştır. Özellikle Adana bölgesinde yapılan pamuk ziraatı bölgenin kalkınmasına sebep olmuş ve halka iş olanağı sağlamıştır. Fakat burada çalışanların bir süre barınma sorunu yaşadıkları da bilinmektedir. Bu dönemde birçok alana belli bir bütçe ile yetiştirmeye çalışan Ziraat Vekâleti ve Ziraat Vekili Muhlis Erkmen, bazı konulara tam anlamıyla yetişememiştir.

Orman Kanunu’na ise Muhlis Erkmen’in verdiği önem son derece fazladır. Erkmen, ormanları sadece zirai anlamda değil vatanın bütünlüğünü teşkil ettiğini savunarak milli duygularla bu alanlarda yapılan çalışmaların sistemli bir hale getirilmesi için Orman Kanunu çıkarılmasını sağlamıştır. Orman Kanunu neticesinde Türkiye’de ormanlar sınırlandırılmış, isimlendirilmiş ve haritalandırılmıştır. Ormanlara verilen bu önem sebebiyle Orman Muhafaza Teşkilatları kurulmuş ve ormanlarda yapılan usulsüzlükler engellenmiştir. Ayrıca orman yangınlarının sayısı da azaltılmıştır.

Hayvancılıkta ise Erkmen’in vekillik sürecinde özellikle suni tohumlamaya önem verilmiştir. Bu dönemde Türkiye, dünyada suni tohumlama yapan ikinci ülke olarak yer almaktadır. Bu uygulamada özellikle merinos koyunlarının üzerinde durulmuştur. Suni tohumlama ile üretilen merinos koyunlarının yününden sanayi alanı da oldukça yararlanmıştır. Hatta Erkmen’in memleketi olan Bursa’ya Merinos Fabrikası kurulmuştur. Hayvancılık alanlarında hastalıklar tespit edilmiş ve aşılama faaliyetleri yapılmıştır. Yapılan bu aşılar ise Türkiye’de üretilmiştir. Hayvan hastalıklarında kullanılan bu aşıların Türkiye’de üretilmesi modern laboratuvarların geliştiğinin ve önemsendiğinin bir göstergesidir. Böylelikle salgın hastalıklardan kurtarılan hayvanların sayısı her geçen yıl arttırılmıştır. Ayrıca köylünün hayvanlara uyguladığı bakım usullerinin iyileştirilmesi için köylere ziraat memurları ve bakım usullerini içeren broşürler gönderilmiştir. Bu dönemde hayvanların sağlıklı bir şekilde beslenmesi içinse vekâlet tarafından yoncalıklar kurulmuştur. Muhlis Erkmen, hayvanlar arasından at cinsine ise ayrı bir ilgi beslemiştir. Bu sebeple Türkiye’de atçılığın gelişmesi adına Atlı Spor Kulübü’nün kurulmasına öncülük etmiştir. Ayrıca ziraata olumsuz etkiler yaratan fare tarlaları, domuzlar ve böcek istilaları gibi durumlara karşı önlemler alarak bu konularla yakından ilgilenmiştir.

Muhlis Erkmen, zirai kombinaların da fikir babasıdır. Ziraatta modernleşmeyi sağlayan Erkmen, zirai kombinalar aracılığıyla ziraatta makineleşmeyi teşvik etmiştir. Ziraatta makine kullanılmasını halka benimsetme sürecinde zorluklar yaşasa da her geçen yılda halk makine kullanımının kolaylığını fark ederek ziraatta makineleşmeyi kabul etmiştir. Böylelikle Muhlis Erkmen amaçlarından birine daha başarı ile ulaşmıştır. Erkmen, zirai kombinalar aracılığıyla Türkiye’ye sağlıklı ve uygun fiyatlarda hayvan getirilmesini de sağlamıştır. Ayrıca Erkmen’in vekillik sürecinde ziraatı yapılan ürünlerin kaliteli tohumlarının tespit edilerek üretilmesi ve çiftçiye dağıtılması için tohum ıslah istasyonları kurulmuştur. İlk etapta Eskişehir, Adana, Adapazarı, Ankara ve Yeşilköy’deki istasyonlarda önemli faaliyetlerde bulunulmuştur.

Muhlis Erkmen'in ikinci ziraat vekilliği İkinci Dünya Savaşı'na denk gelmiştir. Türkiye bu savaşta silahlı tarafsızlık politikası uygulayarak tarafsız kalsa da savaştan olumsuz anlamda etkilenmiştir. Özellikle ekonomik anlamda savaştan etkilenen Türkiye'de savaşa yönelik alınan önemlerden en önemlisi Milli Korunma Kanunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde tarım alanında aktif olan erkek gücünün ise savunma alanına alınmasıyla tarımda ani bir düşüş yaşanmıştır. Dolayısıyla ordunun beslenme ihtiyacının giderilmesi, tarımda üretimin düşmesi, ekmek gibi temel gıdaların karne ile dağıtılması durumları halkın rehavete kapılmasına sebep olmuştur. Fakat bu dönemde hükümet mevcut olan buğday stokları nedeniyle herhangi bir kıtlık tehlikesi yaşanmadığı konusunda halkı bilgilendirmiştir. Muhlis Erkmen'de bu süreçte radyo konuşmaları ile savaş döneminde tarım alanında alınması gereken tedbirleri çiftçi ile paylaşarak çiftçiye destek olmuştur.

Savaş dönemine rağmen Muhlis Erkmen ikinci ziraat vekilliği sürecinde yurtiçi tetkik seyahatlerine devam etmiş ve yurtdışına da zirai konularla ilgilenmek üzere seyahat etmiştir. Erkmen bu dönemde özellikle Çay Kanunu ve Çiftçi Mallarının Korunması Kanunu üzerinde durmuştur. Çay Kanunu kapsamında 1924 yılında başlatılan faaliyetlerin devamını getiren Erkmen, özellikle Rize'de çay bahçeleri kurulması için teşviklerde bulunmuştur. Çaycılık ziraatını halkın benimsemesi için avans verilmiş ve fidan yardımı yapılmıştır. Ayrıca çaycılığın doğru usullerle yapılması için görevlendirilen ziraat memurları çay mahsulü ile ilgilenenlere çay bakım usullerini aktarmıştır. Muhlis Erkmen, çaycılık konusunda 1924 yılında başlayan faaliyetlerin devamını getirmiş ve bu konu da ziraat vekilliği döneminde kanun çıkarılmış olsa dahi bu konu kendisinden sonra gelen Ziraat Vekili Şevket Raşit Hatipoğlu döneminde zirve noktasına gelmiştir. Bu nedenle Erkmen, çaycılığın Türkiye'de zirve noktasına gelmesini sağlayan önemli kişilerden biridir. Çiftçi Mallarının Korunması Kanunu ile de Erkmen'in vekilliği sırasında hiçbir çiftçinin hiçbir durumda mağdur olmaması, mağdur olduğunda ise zararının karşılanması ve yardımlarda bulunulması için çalışmalar yapılmıştır.

Ziraat vekilliği dışında Bursa ve Kütahya milletvekili olan Erkmen, ziraat vekilliği sırasında bu illeri ziyaret etmiştir. Buralarda şehrin ve halkın ihtiyacı olan unsurları tespit ederek gidermeye çalışmıştır. Onun dışında milletvekili olarak adı geçen illere ait ayrı bir çalışması bulunmamaktadır. Fakat meclisteki faaliyetlerinin çoğu ziraat ile ilgili olsa da Bursa ve Kütahya milletvekili olarak söz aldığı konularda mevcuttur. Çok yönlü biri olan Muhlis Erkmen, ziraat vekilliğinden sonra zirai alanlardan uzak kalmamış köylünün ve çiftçinin yanında olmuştur. Ayrıca ziraat vekilliği görevinden sonra Ziraat Bankası İdare Meclisi Başkanı olarak çiftçinin her türlü sorunun da hem maddi hem manevi çözümler için aracı görevini görmüştür.

Sonuç itibarıyla Muhlis Erkmen'in ziraat vekili olduğu dönemlerde hiçbir çiftçi ve köylü kendi haline bırakılmamıştır. Bu kişilerin zirai ürünleri kaliteli yetiştirmesi, hayvanlara iyi ve sağlıklı bakılması gibi hususlarda köylere ulaşılmış ve vekâletin memurları tarafından köylüler bilgilendirilmiştir. Zirai konularda tohum, gübre ve fidan dağıtılması gibi birçok alanda çiftçiye destek verilmiştir. Bu destekler sayesinde çiftçi ziraata ve hayvancılığa teşvik edilmiştir. Ayrıca

Erkmen bu bahsi geçen faaliyetleri masa başından yürütmemiş, alana giderek çiftçisiyle yakından temas kurmuş ve ilgilenmiştir. Yaptığı yurtiçi tetkik seyahatleri ile de ziraat ve hayvancılık alanında bölgesel olarak doğru tekniklerin kullanılmasını, doğru hayvanın beslenmesini ve doğru ziraat ürününün ekilmesini sağlamıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyet’inde zirai anlamda baktığımızda harap olmuş toprak ve çiftçinin mevcut olduğu bilinmektedir. Bu sebeple Muhlis Erkmen, ziraatın ve hayvancılığın kalkınması adına canla başla çalışmıştır. Muhlis Erkmen’in vekillik süresinde birçok alana katkı sağladığı çalışmamızda ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Ancak bunlardan en önemlileri Buğday Kanunu, Pamuk Islahı Kanunu, Orman Kanunu, Çay Kanunu ve Çiftçi Mallarının Korunması Kanunu’dur. Ayrıca bu kanunlar kapsamında yapılan faaliyetler ise son derece önemlidir.

Kısacası ilim adamı olan Muhlis Erkmen, ilmi kişiliğini ziraat vekilliğine de yansıtmıştır. Vekilliği süresince her faaliyette uzmanlardan fikir almış ve yararlanmıştır. Ziraatın ve hayvancılığın kalkınması için ilim yollarını kullanarak bunların çiftçiye ulaşmasını sağlamıştır. Nitekim Muhlis Erkmen, Türkiye’de modern ziraatın kurucusu olmuştur. Bu sebeple Türkiye ziraatı Muhlis Erkmen’e bir minnet borçludur. Dolayısıyla Reşat Muhlis Erkmen, unutulmaması gereken ve tarih derslerinde ziraat alanında aktarılan bilgiler sırasında adının dile getirilmesi gereken bir değerdir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (BCA).

BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer No: 178-228-8.

BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer No: 13-77-26.

BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer No: 25-140-13.

BCA, Fon Kodu: 30-10-0-0.Yer No: 50-324-5.

BCA, Fon No:30-18-1-2. Yer No:112-68-4.

BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2. Yer No:92-99-17.

BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2. Yer No: 89-109-1

BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2. Yer No: 89-130-11.

BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2. Yer No: 74-40-18.

BCA, Fon Kodu:30-18-1-2. Yer No: 73-28-18.

BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2. , Yer No: 89-131-11.

BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2. Yer No:58-73-8.

BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2. Yer No:60-96-7.

BCA, Fon Kodu:30-18-1-2. Yer No: 45-39-17.

BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2. Yer No: 51-6-17.

BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2. Yer No: 51-3-16.

BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2. Yer No: 58-80-3.

BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2. Yer No: 3-29-15.

BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0. Yer No: 2-7-17.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi

TBMM Arşiv, Seçim Mazbatası, Sicil No: 327.

TBMM Arşiv, Seçim Mazbatası, Sicil No: 676.

TBMM Arşiv, Seçim Mazbatası, Sicil No: 261.

TBMM Arşiv, Seçim Mazbatası, Sicil No: 271.

TBMM Arşiv, Seçim Mazbatası, Sicil No: 527.

Resmi Yayınlar

C.H.P. Dördüncü Büyük Kurultayı (9-16 Mayıs 1935), , Ankara, 1935, Ulus Basımevi.

C.H.P. Beşinci Büyük Kurultayı (26 Mayıs-3 Haziran 1939), Ankara, 1939, Ulus Basımevi.

Öztürk, K. *Türk Parlamento Tarihi (III. Dönem 1927-1931)*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:10, 1994.

TBMM Albümü (1920-2010), 1. Cilt, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, 2010.

TBMM Tutanak Dergisi, C.19, Devre VII, İçtima Senesi 2.

TBMM Tutanak Dergisi, C.20, Devre VII, İçtima Senesi 3.

TBMM Tutanak Dergisi, C.21, Devre VIII, 4. Toplantı.

TBMM Zabıt Ceridesi, III. Devre, C.1,3,12.

TBMM Zabıt Ceridesi, IV. Devre, C.8-23.

TBMM Zabıt Ceridesi, V. Devre, C.3-19.

TBMM Zabıt Ceridesi, VI. Devre, C.2-25.

TBMM Zabıt Ceridesi, VII. Devre, C.1-16.

TBMM Zabıt Ceridesi, VIII Devre, C.21.

T.C. Resmi Gazete, 30 Kânunuevvel 1931, S. 1989.

T.C. Resmi Gazete, 26 Kânunusani 1940, S. 4417.

T.C. Resmi Gazete, 20 Haziran 1933, S.2432.

T.C. Resmi Gazete, 19 Şubat 1937, S. 3538.

T.C. Resmi Gazete, 2 Ağustos 1932, S.2164.

T.C. Resmi Gazete, 28 Mayıs 1927, S.596.

T.C. Resmi Gazete, 2 Nisan 1940, S.4474.

T.C. Resmi Gazete, 1 Şubat 1936, S. 3221.

TÜİK, Tarım İstatistikleri 1928-1936, Neşriyat No: 93.

TÜİK, Tarım İstatistikleri 1934-1937, Neşriyat No: 135.

TÜİK, Tarla Mahsulleri İstatistiği 1940-1942, Neşriyat No:204.

Gazeteler

Akşam
Cumhuriyet
Hâkimiyet-i Milliye
Hürriyet
Kurun
Milliyet
Ulus
Son Posta
Vakit

Kitaplar

Atatürk Orman Çiftliği, (İstanbul Matbaası) 1953, İstanbul Matbaası.

Eldem, V. *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Türk Tarih Kurumu, 1994.

Erkmen, M., İzmen, E.R. *“Sütçülük (Ekonomi- Araştırma- Teknik ve Analiz)”*, Orhan Alkaya Matbaası, İstanbul, 1942,.

Ertan, T.F.(ed.) *Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2022, s. 191.

Kal, N. *“Atatürk-İnönü İlişkileri İlk Beraberlikten Sonuna Kadar”*, Ankara, 2020.

Kal, N. *“Atatürk'ün Diktiği Ağaçlar”*, Atay Yayıncılık, Ankara, 2014.

Kal, N. *“Atatürk'ten Duymadığınız Anılar”*, Atay Yayıncılık, Ankara, 2011.

Kırkpınar, N. (2024). *Türkiye’de zirai eğitimin tarihçesi ve kurumsallaşması (1923-1963)*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi.

Lukacs, J. *Tarihin Geleceği*, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2022.

Mağden, R. Z. (1949). *Zirai kombinalar*, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara.

Tokgöz, E. *Cumhuriyet Döneminde Ekonomik Gelişmeler*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2019, s.319.

Tosh, J. *Tarihin Peşinde*, Kronik Kitap, İstanbul, 2020.

“Ziraat Vekili Muhteremi Muhlis Beyefendi için hazırlanmış Ordu Vilayeti ziraat broşürü”, Tekâmül Matbaası, Ordu, 1934.

1940-1941 Ders Yılına Başlarken Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'in ve Rektör Süreyya Genca'nın Nutukları, Yüksek Ziraat Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1940, S.117.

Makaleler

Adana Ticaret ve Sanayi Odası Bülteni, *Adana'da Amele Pavyonları Meselesi*, (10) 12,1939.

Alaçam, S. "Ziraat Vekilimiz Muhlis Erkmen", *Yedigün Dergisi*, C.14, 1939.

Ardıç, K. (1985). "Sönen Bir Yıldız Muhlis Erkmen.", *Orman Mühendisliği*, 22(11), 7.

Atlı, C., *Arşiv Belgeleri Işığında Türkiye'de Tarımsal Durum (1923- 1937)*, İktimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi, 2020, Yıl 4, Sayı 1.

Besimoğlu, C. "Cumhuriyetin İlk Kütüphanelerinden Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Muhlis Erkmen Kütüphanesi'nin Özellikleri ve Hizmetleri" Cumhuriyet'in 100. Yılında Türk Kütüphaneciliği Sempozyumu, 04-07 Ekim 2023, Ankara.

Birben, Ü., *Türkiye'de 1937 Yılından Sonra Ormancılık Mevzuatında Yaşanan Gelişmeler ve Toplumsal Yaşamla Etkileşimler*, İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi, 2008, C.58, S.1.

Cavid, S., İktisadi Yürüyüş, *Bursa Merinos Fabrikası*, 1 Mayıs 1940, S.10.

Çamurcuoğlu, G. (2009). *Türkiye Cumhuriyeti'nin Toprak Reformu ve Milli Burjuvazi Yaratma Çabası*. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 13(1).

Çelik, Y. (2022). *Biyografi Yazma Geleneği ve Cumhuriyet Sonrasında Biyografi Sözlükleri*. Bilig(102).

Erkmen, M., İktisadi Yürüyüş, *Saban Başına*, 15 Nisan 1940, S.9.

Erkmen, M. Köylüye Faydalı Bilgiler, "Türk Köylüsü Saban Başına", T.C. Ziraat Vekâleti Yüksek Ziraat Enstitüsü Neşriyatı, Ankara, 1940.

Evsile, M., *Cumhuriyet Döneminde Ziraat Ve Hayvancılık Alanında Meydana Gelen Gelişmeler (1923-1950)*, Kesit Akademi Dergisi, Yıl 4, S.14, 2018.

Herdoğan M, Mart F, Çay HA, Kahraman D, İnanç ME, Güngör Ş, Ata A., *Suni tohumlamanın tarihsel gelişimi ve dönüm noktaları*, Veteriner Hekimler Derneği Dergisi. 2023;94(1).

İlhan Haçın, (2014), *1939 Erzincan Büyük Depremi*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.30, S.88.

İnal, S., *Türkiye'de Orman ve Ormancılık Meseleleri*, İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi, 1957, C.7, S.2, s.137.

İnci, İ., *Türkiye'de Tarımsal makineleşme(1923-1933)*, Tarihin Peşinde, 2010, S.3.

Kal, N. "Önce Tarım Atatürk Çiftlikleri", *Ekonomik Forum Dergisi*, 1975.

Kayıran, M., Metintaş, M. Y. (2021). *TÜRKİYE'NİN TARIM POLİTİKALARI (1918- 1938)*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(1), s.116-117.

Konya, D., *1929 Dünya Ekonomik Krizinin 1931 Yılında Düzenlenen I. Türk Ziraat Kongresi'nde Alınan Hayvancılığa İlişkin Kararlara Etkisi*, 2024, 10.Uluslararası Atatürk Kongresi.

Köymen, N., İktisadi Yürüyüş, Harpte Ziraat, 15 Şubat 1940, S.5.

Mızırak, Z., & Ceylan, A. (2023). *100. Yılında Türkiye'deki Tarım Politikalarının Yapısal Değişimi*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 5(Özel Sayı).

Pamuk, Ş., *Türkiye'de Tarım ve İktisadi Gelişme: 1880-2000*, Mülkiye 2009 ,Cilt: XXXIII Sayı:262.

Rıfat, S. "Ziraat Vekilimiz Muhlis Beyin Bahçesinde Bir Saat" Yedigün Dergisi, 1933, 17, 11.

Sarıkaya, a.g.m., s.39. ; Altunok, M., Altunok, H., Bakırcı, F., Gedikkaya, F. G. ve A. Aydın (Ed.) (2019) *Türkiye Cumhuriyeti Bakanlıklar Tarihi*, Ankara: TİAV.

Sarıkoyuncu, A., & Kayıran, M. (1998). *Atatürk, Cumhuriyet ve Türk Tarımı: Atatürk'ün Tarım Politikası ve Sonuçları*. Erdem, 11(31), 215-242.

Topuz, H., *Cumhuriyet Dönemi Ekonomisinde Tarımsal Yapının İncelenmesi(1923-1950)*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2007, C.12, S.3.

Türk Ziraat Mühendisleri Birliği, *Öğütler*, sayı:5 Nisan 1940.

Uzundumlu, A. S. (2012). *Tarım Sektörünün Ülke Ekonomisindeki Yeri ve Önemi*. Alinteri Journal of Agriculture Science, 22(1).

Üstar, M.F., İktisadi Yürüyüş, Hayvan Telefatı, 1 Haziran 1940, S.12.

Yurtoğlu, N., *Cumhuriyet Dönemi Ziraatte Makineleşme Sürecinde Türkiye Zirai Donatım Kurumunun (TZDK) Yeri Ve Önemi (1943-1960)*, Tarih Okulu Dergisi,2017, Yıl 10, S. XXIX.

Yurtoğlu, N. *Türkiye Cumhuriyeti'nde Çay Yetiştiriciliği ve Çay Politikaları(1923-1960)*, Journal of History Studies,2018, C.10, S. 8.

Tezler

Çolak, G., *Türkiye'de Atatürk Dönemi Ziraat Eğitimi (1923-1938)*, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Erdeğer, A. *İsmet İnönü Dönemi Kütahya Milletvekilleri Ve Faaliyetleri (1939-1950)*, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi, 2018.

Karahan, A. G., *Atatürk Dönemi Ve Sonrasında Tarım Politikalarının Gıda Sanayiine Yansımaları (1923-1960)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015.

Kayam, H.C., *Türkiye'de Tarım Politikaları (1928-1938)*, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1997.

Saka, R. *Tek Parti Dönemi Tarım Politikaları*, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 2021.

Turan, M., *Hakimiyet-İ Milliye Ve Ulus Gazetelerine'e Göre Milli Şef İsmet İnönü'nün "İmajının Cilalanması" Açısından Lozan Barış Anlaşmasının Yıldönümleri (1923-1950)*, Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.

Yurtoğlu, Ü., *1923-1960 Yılları Arası Hükümet Ve Siyasal Parti Programlarında Tarım*, Yüksek Lisans Tezi, Yozgat Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

İnternet Adresleri

Ezer, F. "Milli Korunma Kanunu (18 Ocak 1940)", Atatürk Ansiklopedisi. Erişim tarihi: 18.03.2025.

[https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/323/Milli_Korunma_Kanunu_\(18_Ocak_1940\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/323/Milli_Korunma_Kanunu_(18_Ocak_1940))

Tunçer, H. (1958). *Kırk Yıllık Meslekdaşlarımız*. Türk Yüksek Ziraat Mühendisleri Birliği(21), 67, Erişim Tarihi: 20.02.2024.

https://kutuphane.tarimorman.gov.tr/pdf_goster?file=6ca5d4fe114c091ce8a1076b64861566&search=#book/70

Sarıkaya, İ. H. (1988). *Esad Muhlis Erkmen* (1891-1985). Tarımda İz Bırakanlar, 39, Erişim Tarihi: 20.02.2024. 2024.

https://kutuphane.tarimorman.gov.tr/pdf_goster?file=2d2b9053a40ebeb8172305a1da99e842&search=#book/24

Öztoprak, İ. *Atatürk Orman Çiftliği*, Atatürk Ansiklopedisi, 2020. Erişim Tarihi: 13.05.2025.

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/885/Atat%C3%BCrk%E2%80%99%C3%BCn_%C3%87iftlikleri

Bolat, M. "Hasan Saka (1885-1960)", Atatürk Ansiklopedisi. Erişim Tarihi: 13.05.2025.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hasan-saka/>

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Kütüphanesi Tarihçesi. Erişim Tarihi: 23.12.2024.

<https://www.agri.ankara.edu.tr/muhlis-erkmen-ogrenme-merkezi/>

Araz, F. , *Türkiye Hayvancılığında Suni Tohumlamanın Rolü*, Ziraat Vekâleti Neşriyatı Umumi Sayı: 255 Umumi Zootečni Sayı: 1, s10. Erişim Tarihi: 05.03.2025.

https://kutuphane.tarimorman.gov.tr/pdf_goster?file=7e0af41d5996e6ca55973ac74b306af8#book/

Koçlu, S. "Pamuk Kongresi (2 Ocak 1941)", Atatürk Ansiklopedisi, s.1-2. Erişim Tarihi: 18.03.2025.

[https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1163/Pamuk_Kongresi_\(2_Ocak_1941\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1163/Pamuk_Kongresi_(2_Ocak_1941))

EKLER

EK-1. 1938 yılında düzenlenen Ziraat Kongresi'nde kürsüde konuşmasını yaparken Muhlis Erkmén'in çekilen fotoğrafı.



EK-2. Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'i Alsancak istasyonunda karşılayanlar.



EK-3. Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde ilk dönemlerde Muhlis Erkmen Kütüphanesinde bulunan kitapların iç yüzüne eklenen exlibris.



EK-4. III. Dönem Bursa Milletvekiliği Seçim Mazbatası.

[illegible]

[illegible]

Namzet isimleri	Kazanılan reylerin miktarı																Reylerin yekünü		Milletvekilinin sani- nin adedi	Reye iştirak edilen adedi
	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Rakamla	Yazı ile		
Muhsin Ekmekçi	207	113	97	112	114	259											902	değişim	964	902
Fedai Uygören	207	113	97	112	114	259											902	"	964	902
Besim Hacıy.	207	113	97	112	114	259											902	"	964	902
Peteb Teker	207	113	97	112	114	259											902	"	964	902
Hüseyin Rahmi Gür	207	113	97	112	114	259											902	"	964	902
Halidüddin Çiridaglı	207	113	97	112	114	259											902	"	964	902
Sadri Ertürk	207	113	97	112	114	259											902	"	964	902
Mustafa Bacak	207	113	97	112	114	259											902	"	964	902
Ali Fuha Zelim Bax	207	113	97	112	114	259											902	"	964	902

İntihabı Meb'usan kanunıyla onun bazı mevadını muaddil kanunun tayin ettiği usul ve şerait dairesinde Kütahya vilâyeti Meb'usan olundukta yukarıdaki cetvelde gazılan zevatın her birinin isimleri hisasında gösterilen miktarda rey aldıkları anlaşıldığından

Rahmi Gürçünar, Halidüddin Çiridaglı, Sadri Ertürk, Mustafa Bacak

Kütahya Vilâyeti namına Meb'us intihap edildiklerini ve bu intihabın bütün safahatı ve derecatı kanun ahkâmına ve usulüne tamamiyle

Kütahya Heyeti Teftişye Reisi

Âzasi

Âzasi

M. Bacak

Ayşık

Bu mazbata muhterem

Kütahya Vilâyeti İdare Hey'eti Reisi

Âzasi

EK-7. VI. Dönem Kütahya Milletvekilliği Seçim Mazbatası.

Kütahya Vilâyeti
Dairei intihabiyesi
Heyeti teftişiyesi

Namzet isimleri	Kazanılan reylerin miktarı																Reylerin yekûnu		Münâhibi sanî- lerin adedi	Reya iştirak edenlerin adedi
	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Kazası	Rakamla	Yazı ile		
<i>Muhtlis Ekmekçi</i>	207	113	97	112	114	259											902	dokuz yüz iki	964	902
<i>Vedid Uygören</i>	207	113	97	112	114	259											902	"	964	902
<i>Besim Halay</i>	207	113	97	112	114	259											902	"	964	902
<i>Pireli Teker</i>	207	113	97	112	114	259											902	"	964	902
<i>Hüseyin Rahmi Gür</i>	207	113	97	112	114	259											902	"	964	902
<i>Alaeddin Cindoglu</i>	207	113	97	112	114	259											902	"	964	902
<i>Ladri Çetken</i>	207	113	97	112	114	259											902	"	964	902
<i>Mustafa Bacak</i>	207	113	97	112	114	259											902	"	964	902
<i>Ali Süha Delil Bacak</i>	207	113	97	112	114	259											902	"	964	902

Intihabi Meb'usan kanunıyla onun bazı mevadını muaddil kanunun tayin ettiği usul ve şerait dairesinde *Kütahya* vilâyeti Meb'usan i
olundukta yukarıdaki cetvelde yazılan zevatın her birinin isimleri hisasında gösterilen miktarda rey aldıkları anlaşıldığından
Rahmi Gürpınar, *Alaeddin Cindoglu*, *Ladri Çetken*, *Mustafa Bacak*,
Kütahya Vilâyeti namına Meb'us intihap edildiklerini ve bu intihabın bütün safahatı ve derecatı kanun ahkâmına ve usulüne tamamiyle
Kütahya Heyeti Teftişiyesi Reisi
Azası *M. Bacak* Azası *Arpat*
Kütahya Vilâyeti İdare Hey'eti Reisi
Bu mazbata muhte
Azı

Adı ve Soyadı	Doğum yeri ve tarihi	Mevlak veya son adı	Kazanılan reylerin miktarı														Reylerin yokluğu		Teskilâtı emsaliye ve Meb'us Seçimi kanunlarına göre seçimine engel halleri olup olmadık	Seçimi hakkında bir günün eşikeyi vaki olup olmadık	MÜLAHAZAT				
			İlk seçimin Kazandı	İkinci seçimin Kazandı	Üçüncü seçimin Kazandı	Dördüncü seçimin Kazandı	Beşinci seçimin Kazandı	Altıncı seçimin Kazandı	Yedinci seçimin Kazandı	Sekseninci seçimin Kazandı	Yakışmış seçimin Kazandı	Yakışmış seçimin Kazandı	Yakışmış seçimin Kazandı	Yakışmış seçimin Kazandı	Yakışmış seçimin Kazandı	Yakışmış seçimin Kazandı	Yakışmış seçimin Kazandı	Yakışmış seçimin Kazandı				Yakışmış seçimin Kazandı	Yakışmış seçimin Kazandı		
Mahlis Erkmən	Bursa 1391		210	262	86	110	107	100										879	Sekis rüs-yet miş bog	939	890	Yok	Yok		

4120 numaralı Meb'us Seçimi kanunu gereğince Vilyetimizde yapılan seçim neticesinde: Sekizyüz yetmiş bog Rey ile Mahlis Erkmən Vilyetimiz Meb'usluğuna Seçimin olduguna dair bu mahbata hey'etimiz tarafından tanzim kılınarak kendisine verildi. I / 3 / 1943

Reis
E. H. Baykal

Tefiş hey'eti ve hocaları reis
H. Baykal

Azamlar
E. Baykal

Umumi Heyetin 15 mart 1943 tarihli İkinci İmtihanda tesdik olunanıdır.

Adayların Adları ve Soyadları	Kazanılan Oyların Sayısı										Oyları toplamı		Adayların mülküne kayıtlı yer ve tarihi	Adayların mülküne kayıtlı oldukları yer	Meslek teyzi sa'at	Evvelce mütemin olup olmadığı	Anayasanın 11 ve 12 no maddelerine ve Milletvekili Seçimi Kanununa göre seçilmeye elverişli halleri olup olmadıkları	Eğilim h phiyet olma
	Zincirli M.C. Fığrı Hesal	Hesal	Hesal	Hesal	Hesal	Hesal	Hesal	Hesal	Hesal	Hesal	Raklamla	Yazı ile						
Muhlis Ekmen	3144										6346	6346	Bursa 1307	Bursa	T.C. Ziraat Bankası'nda Borçlu R. 4751	olduğu	yoktan.	Yok

Milletvekilleri Seçimi Kanunu gereğince Bursa İl Milletvekili seçimi yapıldı. Meslek lisesi ve ilçe baskı diğer liseler Seçim Kullanarak hazırlanarak gönderilmiş olan Tutanaklar Kuruluşunda incelenirken aşağıdaki yazılar her birinin adları hakkında gösterilen miktarda oy kazandıkları anlaşılmış olduğundan Bay Muhlis Ekmen

Bursa İl adına Milletvekili seçildiklerinde yapılacak seçim kanun hükümlerine tamamiyle uygun bulunduğu gösterip bu tutanak üç nüsha olarak yazılıp imza edildi. 21.10.94

Başkan Oye Oye Oye Oye Oye Oye Oye Oye Oye Oye

Fahri Batca Rıza İlyas İsmail İnanc Saffet Bünhan Ragat Turel Salih Çimen Hasan Aksoy Daimi Enişmeni Üyesi M. Hakeş, Endem Daimi Enişmeni Üyesi M. Erdem

EK-10. 1929 yılında Bükreş'te yapılan zirai kongreye Muhlis Erkmen'in Bursa Milletvekili ve Ziraat Mektebi Profesörü olarak katılması ve diğer ülkelerde zirai işleri tetkik etmesiyle ilgili belge.

Türkiye Cumhuriyeti
BAŞVEKÂLET

Muamelat müdürlüğü
Şûbd. 1
Sayı 8027

Kararname



İktisat Vekâletinden yazılan 8/5/929 tarih ve 58/135 numaralı tezkerede;

7/6/929 tarihinde Bükreşte inikat edcek zirai kongraya Türkiye Cumhuriyetinin de iştiraki Romanya hükümetinden davet olunduğu x cihetle murahas olarak Bursa Meb'usu Ziraat mektebi âlisi sabık profesörlerinden Muhlis Reşat ve Baytar mektebi âlisi sabık profesörlerinden Mardin Meb'usu Mehmet Nuri beylerin izamı ve aynı ay zarfında Münihde açılacak olan ve Almanya Hükümeti tarafından davet olunan x sergiye mumaileyhimden Muhlis Reşat beyin iştirak eylemesi ve avdet-te İtalya ve Çekuslovakyaya uğrayarak pancar ziraatı ve şeker imalatını tetkik eylemesi ve buradan azimetlerinden avdetlerine kadar masarifi nakliyelerinden maada gündeliklerinin tayini ile sergiler ve enstitüler tahsisatından verilmesi teklif olunmuştur .

Keyfiyet İcra Vekilleri Heyetinin 8/5/929 tarihli iqtimamında görüşülerek mumaileyhimadan Mehmet Nuri beye birinci murahas olarak (6) ve Muhlis Reşat beye ikinci murahas olarak beş ingiliz lirası yevmiye verilmesi ve Muhlis beyin Almanya, Çekuslovakya ve İtalyaya zirai tetkikat için hareketinden itibaren gündeliğinin (6) ingiliz lirası üzerinden hesap ve tediyesi tasvip ve kabul olunmuştur .

8/5/929

REİSİCÜMHUR

Gazi M. Kemal

M.M.V.

Mehmedülhak

Ad.V.

M. Sab

İ.V.

İsmet

Ma.V.

S. Sımsık

Ha.V.

S. Tüptü

Da.V.

S. Kaya

S.M.İ.V.V.

Recep

İk.V.

M. Rahim

Na.V.

Recep

Mf.V.

Canal Hıncı

18 01 02 3 23 15

EK-11. Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'in rahatsızlığından dolayı 1936 yılında İsviçre'de tedavi edilmesi ile ilgili belge.

200
8

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ragaz, 13 Eylül 1936.

T.C. BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ek muhterem Bay Elçi,

Vad ettiğim veçhile size Bay Vekil Muhlis Erkmen'in ahvali sıhhiyesine dair kısa bir rapor takdim ediyorum:

Umumî ahvalinin çok iyileştiğini ve Bay Vekil'in kendisini çok daha iyi hissettiğini maalmemnuniye arzederim. Kolundaki ağrılar filhakika büsbütün geçdi sayılamaz ve hava değişdikçe arasına bir az ziyadeleşiyor, fakat hiç bir vakit sancı denebilecek dereceye varmıyor. Berlinli Profesör Dr. Sauerbruch da buradan geçerken hastayı gördü ve çok iyileşmiş buldu.

Daha iki hafta kadar devam edecek olan kür nihayetinde mutedil ve güzel iklimli Lugano'da bir kaç hafta ikametden sonra Bay Vekil'in tekrar vazifeye başlayabileceğini kaviyyen ümit ediyorum. Tabii kendisini daima soğuktan korumağa mecbur olacaktır.

En derin saygılar.....

(imza) Dr. Hengge

030	10			178	228	8
-----	----	--	--	-----	-----	---

3

EK-12. İsmet İnönü'nün, 1937 yılında Ziraat Vekilliği görevinden ayrılan Muhlis Erkmen'e hizmetlerinden dolayı teşekkür ettiğini bildiren telgraf.

İSMET İNÖNÜ

2095

10.6.939

12/26

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Kütahya mebusu (Ziraat Vekili)

Muhlis Erkmen

030	10			13	77	26
-----	----	--	--	----	----	----

Vekâletim çekilmek arzıma istinaden arz ettim. Vezife başında iken şahsımda tecelli eden teniz ve ~~nasıl~~ asıl duyguları istifa mektubumda doc ~~hakk~~ kemal ile mürşahed etmek ^{hüsnü gili} (Arka-
daşlarıma haklılar ve müftelri kılar.

Lige semimiyetle ofiyet ve vatana her sahade ve ^{ifasına} daima yüce hizmetler ^{muvaffakiyet} dihirin -1-

10.6.37 İ. İnönü

-1-

T. C.
BIOGRAPHICAL
CONFIDENTIAL

$$\begin{array}{r} 2 \\ 12320 \end{array}$$

Bu iş İcra Vekilleri Heyetince 9/II/939 tarihinde görüşülerek adı geçen heyetin Moskovaya gönderilmesi ve Muhlis Erkmen ile Cevat Osman Ülken'e 2/9390 sayılı kararnatıye göre gündelik ve Muhlis Erkmen'e ayrıca on lira Reislik zammı ve mebuslarla gazeteciye de Maliy nin mutalâası dairesinde beşyüz lira verilmesi ve bu seyahattan

010 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1041 1042 1043 1044 1045 1046 1047 1048 1049

EK-14. Muhlis Erkmen'in Ziraat Bankası İdare Meclisi Başkanlığına gelmesi ile ilgili belge.

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
3
4257

Karar



Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası 600 lira aylıklı İdare Meclisi Başkanlığına Muhlis Erkmen'in, 500 lira aylıklı Ticaret Bakanlığı Üyelğine Mazhar Müfit Kansu'nun, 500 lira aylıklı Maliye Bakanlığı Üyelğine emekli General Naci Eldeniz'in, 500 lira aylıklı Tarım Bakanlığı Üyelğine Şükrü Âli Ügel'in ve 500 lira aylıklı Hükümet Üyelğine de Reşat Mimaroglu'nun Maliye, Tarım ve Ticaret Bakanlıklarının teklifleri üzerine 3202 sayılı kanunun 30 uncu ve 3460 sayılı kanunun 14 üncü maddelerine göre tayinleri ve Reşat Mimaroglu, Nazif Arıcan, Raşit Bigat, Sait Kıymaz ve Kemâl Gürol'un bu güne kadar olan görevlerinin kabulü ; Bakanlar Kurulunun 24/10/1946 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

[Signature]

Başbakan <i>[Signature]</i>	Devlet Bakanı Başh. Yardımcısı <i>[Signature]</i>	Devlet Bakanı <i>[Signature]</i>	Adalet Bakanı <i>[Signature]</i>	Millî Savunma Bakanı <i>[Signature]</i>
İçişleri Bakanı <i>[Signature]</i>	Dışişleri Bakanı <i>[Signature]</i>	Maliye Bakanı <i>[Signature]</i>	Millî Eğitim Bakanı <i>[Signature]</i>	
Bayındırlık Bakanı <i>[Signature]</i>	Ekonomi Bakanı <i>[Signature]</i>	Sa. ve So. Y. Bakanı <i>[Signature]</i>	Cümriik ve Tekel Bakanı <i>[Signature]</i>	
Tarım Bakanı <i>[Signature]</i>	Ulaştırma Bakanı <i>[Signature]</i>	Ticaret Bakanı <i>[Signature]</i>	Çalışma Bakanı <i>[Signature]</i>	

03 0 18 0 0 1 1/2 65 14

Buğday fiatlarında istikrarı temin için yeni bir kanun lâiyhası yapıldı.

AKŞAM

Cenevre ve Lozanda yeniden mühim siyasî müzakereler başladı.

Sene 14 — No: 4926 — Fiyatı her gerde: 5 kuruş
SALI — 28 Haziran 1932
Telefonlar: Tahrir 21686 — İdare 21434 — Kışe 20113

Cenevrede Akşam

Gizli gizli konuşmalar, konferans müzakerelerinin yerini tuttu...



Terki teslihat konferansı iktisatı halinde

Cenevre 22 — Terki teslihat müzakereleri, konferans ve komisyon baharından otel odalarına intikal etti. Lozandan avdet eden baş müşahhaslar iki üç gündün beri, Cenevrede, fransız, ingiliz, amerikan heyetlerinin oturdukları otellerde mütemadi temaslarda bulunuyorlar. Mühim heyetlerin birbirlerini ziyaretleri tevali ediyor. Şimdiki halde yalnız üç devlet müşahhasları - İngiltere, Amerika, Fransa - müavverdedirler. Diğerleri açıldıkları Hattı, konferans reisi de dahil olmak üzere, hiç kimsenin güllü otel odalarında konuşulan meselelerden - resmen - haberi yoktur. Dunan sebebi, evvelâ küçük bir daireden başlayarak üç büyük devlet arasında, başka birkaç

noktada itilaf hasıl olmasını temin etmek, sonra bu noktalara diğer devletlerden taraflar bulmaktır. Bu fikir, işlerin kolaylığı için tercih edilmiş öyle bir usul ki, umumî konferansların, ameli semere itibarile adeta iflasını, eski gizli siyasete avdeti ifade ediyor. Herhalde bu gibi gizli konuşmalara, bu yalnız yalnız, grup grup başbaşa anlaşmalara hiddet eden de yok değil... Meselâ, Almanlar, İtalyanlar ve Ruslar, terki teslihat bahainde çokleri gittikleri için bu ilk hususî meşveret meclislerine davet edilmediler... Konuşanlar, teslihatın, mutedil, hafif şekilde tesvili isteyenlermiş, ki bu seferlik konferansın esaslı bir (Devamı dördüncü sahifede)

Gazi Hz.

Dün Ankara civarında bir tetkik seyahati yaptılar

Ankara, 27 — Reîsicumhur Hz. bu sabah otomobille Yahanova ve Çubuk kasabaları hududunda bulunan ve Ankaraya 100 kilometre kadar mesafede Gazi yaylasını tetkik etmişlerdir. Refakatlerinde dahiliye vekili ile Ankara valisi, diğer bazı zevat bulunmaktadırlar.

Gazi Hz. yol üzerinden geçen köylülerle konuşmuşlar, ve Çubuk kazası ahalisi azimet ve avdetlerinde kendilerine büyük ve samimi tezahürat göstermişlerdir.

Gazi Hz. Çubukta yeni inşa edilmiş mektebi de görmüşler. Reîsicumhur Hz. akşam üzeri Ankara'ya avdet buyurmuşlardır.

İsmet paşa enstitüsüne, şeref diploması

Ankara, 27 (A. A.) — Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti ilk defa olarak İsmet paşa kız enstitüsüne, iktisat ve tasarruf yolundaki faaliyetini takdir eden şeref diploması vermiştir.

Bir aile faciası



Yukarıda Müzeyyen hanım, aşağıda Sadettin efendi hastanede

İzmirde bir aile faciası olmuş, bir polis memuru zevcezin ve kayınbabadenini yaralamıştır. Yaralıları hastanede ölmüşlerdir.

Nehirler taşı

Romanyada bir çok kasabalar su altında kaldı

Bükreş 27(A.A.)— Mötamediye yağmakta olan yağmurlar, birçok muntakalarda bir felâket mahiyetini almıştır. Barbad, Campulung ve Yag kasabaları bilhassa hasara uğramıştır.

Birçok kasabalarda yüzlerce ev yıkılmış ve ahalî meşkenlerini terk etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu muntakada birçok noktalarda demiryolu münakalâtı inkısa uğramıştır. 10 - 12 kişi telef olmuştur.

Yeni buğday lâiyhası

Hükûmet buğday piyasasını tanzim edecek

İcabında buğday gümrük resmi indirilebilecek

Ankara, 28 — Ziraat vekâleti buğday lâiyhasını hazırlamış ve heyeti vekileye vermiştir. Heyeti vekile dün lâihayı tetkik ve tasvip etmiştir. Lâihaya hâsen meclisler verecek ve meclis tatil karar vermeden evvel lâihaya müzakere edilecektir. Yeni lâihayın esasları şunlardır:

1 — Buğday fiatlarında bir istikrar temini maksadile hükûmet lüzum gördüğü takdirde memleketinde yetiştirilen buğday mayyasın bir maddet için tesbit edeceği fiatlarla Ziraat bankasına müstahsiliden aldırıp sattırmağa ve piyasayı tanzim maksadile buğday gümrük resmini icabında indirmeye mezur olacaktır.

2 — Buğday alma, satma, muhafaza tara ve parçaları mübayaası ve satış mahalleri ve buna müteferri diğer hususlar icra vekilleri heyeti kararile tanzim olunacaktır.

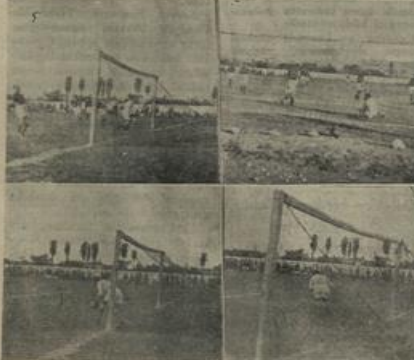
3 — Mübayaası edilecek buğdayların elden çıkarılarak tasliyesini neticesinde tahsil edilecek senevi bir milyon liraya kadar zarar hükümetçe tesviye ve elde edilecek kâr sils ve depolarına tahsis olunacaktır.



Ziraat vekili Muhtils bey

4 — Buğday mübayaası için Ziraat bankasına açılacak kredinin miktarı ve buna hesap edilecek faizin nisbeti maliye vekâleti ile banka arasında kararlaştırılacaktır.

Eskişehir maçı



İstanbul muhtelîtinin Ankaradan dönerken Eskişehirde bir maç yaptığını ve maçı 5-0 kazandığını yazmıştı. Eskişehir muhabirimiz tarafından bu maça dair gönderilen bir kaç resmi dercediyoruz. Yukarıda solda Alâmn bir güllü avuta gittikten sonra, sağda İstanbul muhtelîtinin ilk golu, aşağıda solda İstanbul kalecisi Avcı, sağda Eskişehir kalecisi Kemal birer gol kurtarıyor.

Şeker, kahve

Lâihaya bugün Mecliste müzakere edilecek

Ankara, 28 (Telefon) — Şeker, kahve ve çay lâiyhası bugün Millet meclisinde müzakere edilecektir. İktisat enümeni lâihaya bir maddde daha ilâve etmiştir. Bu madddeye göre, hükûmet kendisine verilecek salâhiyeti itimale teşebbüs etmeden evvel şeker, kahve, çay toptancı tacirlerle temasa geçerek başta 18000 olmak üzere dahilde her yetiyen eyya mukabil olarak memleketi çay ve kahve ithal etmelerine çalışacaktır.

Eğer tacirler bu mübadele şeklini idare edemezlerse, hükûmet ithalatı mübadele suretile bizzat idare edecektir.

Kanun meriyete girdikten sonra temmuz hıdayetine kadar hükûmet hangi memleketlerle mübadele cızamı kabul ederek ihracat mallarından hasıllarına mukabil şeker, kahve ve çay vermeğe amade olduğunu ilân edecek ve bu maddelerin idhalâtı ile uğraşan tacirlerin nazarı dikkatini celbeyilecektir.

Rusların hediye ettikleri makinelerin tecrübeleri

Ankara, 28 (Telefon) — Dün ziraat mektebinde Rusların hediye ettiği ziraat aletlerinin işletme tecrübeleri yapılmıştır. Bu tecrübe ziraat vekâleti ve yüksek ziraat mektebi erkânı iştirak etmişlerdir.

Celâl bey

İş bankası umumî müdürü Celâl bey şehrimize gelmiştir.

Marifet yaparken

Bir canbaz ipten düşerek yaralandı

Nigdeli Ali isiminde bir canbaz dün Kuzguncukta tel ilerinde oyun yaparken müvazenesini kaybederek yere düşüp muhtelif yerlerinden ağır surette yaralanmıştır.

Ali hastahaneye kaldırılmıştır.

Atacak meselesi

Yenişehirde Mustafa ve Süreyya isimlerinde iki kişi alacak yüzünden kavga etmişler. Süreyya buçukla Mustafa'ya ağır yaralanmıştır.

Hillar, evleniyor

Berlin 27 (A.A.) — Neue Montag Zeitung, yazıyor: Fapst mahafilinde Hitleria Winifred Vagoer ile evlenmek üzere olduğuna dair bir gazis dolaymaktadır.



— Bana bir kârden versenel.
— Alay etmel...

EK-17. Ziraat Vekili Muhlis Erkmén'in Ankara'da evinin bahçesinde Yedigün dergisi ile yaptığı röportaj.

Sayfa 10 YEDİGÜN No. 17



Ziraat Vekili Muhlis Bey, evinin çiçeklerle bezanmış bahçesinde muharririmize ziraat ırlarını anlatıyor.
Foto Yedigün

Ziraat Vekilimiz Muhlis Beyin Bahçesinde bir saat..

Bir sabah kahvesi içmek üzere muhterem vekili küçük, fakat çok girin yuvacığında nihayet bulabildik. Yenisehrin sokakları arasında ziraatçı Muhlis beyin evini uzun uzun aramaya hiç lüzum yok. Evinin önündeki küçük bahçe, si burası bir ziraatçının evidir, di- ye başlıyoruz. Karırlarını temin ederim ki avuç içi kadar küçü- cük olan bu bahçenin bir eşi bütün Ankara'da bulmak kabul değildir. Pısmı güzel çizilmiş ne- fis bir bahçe ki, insanın bu ideal sü- kün köşesinde aradığı fikir hu- zurunu bulmasına imkân yok. Din kitapları cennet bahçeleri- nin güllerini tasvir ve tarif ede- de bilemezler. Ankara iklimi- nin çok iyi yetiştirdiği müteaddit çeşitli güllerle bu bahçeyi

Muharririmiz Server Rifat bey Ankara'da vekillerimizle mülâ- katlarına devam et- mektedir. Bugün Ye- digün okuyucuları Zi- raat Vekilimiz Muhlis Beyefendiyi alle yu- vasında ziyaret ede- ceğlerdir.

gürünce ben de bu çiçek hakkın- daki methlere hak verdim. Yeşillikler içinde ufak bir balkon, yeşillikler içinde bir ka- meriye, çamlı köşeler, zarif bir havuz, fevkalâde lütfi çiçekler... ve güzel kokularla burası da bilginin yarattığı bir cennet. Bu- ranın her köşesinde ince bir dü- şüncenin, parlama bir hissin izleri-

Sayfa 11 YEDİGÜN No. 17



Ziraat Vekili Muhlis beyin Bahçesi kadar güzel ve girin bir köşeye Ankara'nın hiç bir tarafında rastlanmaz.
— Foto Yedigün —

Genç vekil bu işe esasından başlı, yüksek ziraat enstitüsün- ü yapı. Bu enstitü tabii ilim- ler, haytar, ziraat, ve ziraat sa- natları kısımlarını bir küll ha- künden kurulu. Cumhuriyetimi- zin onuncu yıl dönümü günü açıl-acak olan bu enstitü her Türkiye gurur verecek kadar mükemmel ve yarın dahi icabatını muhte- vidir. Ziraat profesör ve rektörü Muhlis bey Almanyanın en me- hur ve kuvvetli profesörlerini memleketlerinin yüksek kürsü- lerinden alarak bu enstitünün kür- sülerine getirdi, ve getiriyor.

İstı bunları bırakmıyor ve onu her cihetten teşhis eden vekil bir de yüksek ziraat enstitüsü kanunu kabul ettirerek memle- ketin bir ilim otoritesi ve dere- cesi tesis evledi. Her hangi bir ilim derecesini alabilmek için lü- züm olan şartları tesbit ederek asistan, baş asistan, zel, doçent ve profesörlüğe geçmenin esval ve mezarhelerini de tayin etti. Öyle ki, artık her hangi bir ilim derecesini almak, selahiyetli bir ilim mevkinde geçebilmek bir te- sadüf ve takdire bırakılmaktan kurtarıldı.

Bir taraftan bu ileri günlerin icaplarını tesis eden ve bütün büyük ziraat siyaseti temellerini kuran Muhlis bey, diğer taraftan

günün ziraate ait mühim meselelerle uğraşı ve mükkülle- ri yendi: Döğen buğday fiatları- na istikrar verdi, memleket için çok lüzumlu olan siloların inşaa- nı temin etti.

Daha, daha tohumların ıslahı- na ve yetiştirilmesine ait kıymet- li mesailerde bulundu, enerjisini bilhassa buğday ve pamuk üze- rinde tefakküs etti.

Ziraat teşkilât için muayyen bir program dahilinde muayyen bir istatika ete el birliğile arkadaşla- rıyla beraber yürüyebilmek esas- larını tanımlayarak her eleman- dan azami randıman almağa baş- ladı.

İşte çok kısa bir zamana sığan bu kadar garırlı ve programlı mesai diğer taraftan da seve- relerini vermede başladı. Topla- dığı bu faydalı neticeler genç vekilimizin normalde çok fevkin- deki geceli, gündüzlü mesaisinin kıymetli mükâfatları oldu, o- luyor.



Muhlis bey, beldin Zekra hanım, oğlu Reşat Bey ve kın Dilek hanım

Muhlis bey Bursa İdadisini ve Halkalı Ziraat Mektehi Alstini ikmal etmiştir. Bilâhare Alman- yaya gitmiş ve ihtisas tahsili yap- mıştır. Zootečni ve siltçülük müdahas- sız olan vekilimiz Ankara Zira- at Mektebinde hocalıkla reamî hayata girerek Almanyadan av- dette Halkalıda hocalık ve rek- törlük, İstanbula İlgâlinde enel

[illegible]

EK-19. Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'in 1940 yılında Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde yaptığı konuşmanın basına yansıması.

Parantez
18
II. TEŞRİN
1940
5 KURUŞ

ULUS Baamevi
Çankırı Caddesi, Ankara
Telgrafı **ULUS** Ankara
TELEFON
Başmüdürlük 1371
Yan İşleri Müdürlüğü 1043
Mühürat Müdürlüğü 1144
Yan İşleri 1002
Ticari 1004

ULUS

ADIMIZ ANDIMIZDIR

Har
kel

Yüksek Ziraat Enstitüsüne alınan yeni talebenin andiçme töreninde Ziraat Vekili B. Muhlis Erkmen gençlerle bir konuşma yaptı

*Bin türlü müşkülle mücadelede sonra
Bugün elde edilen parlak başarılar
üzerinde vekil ehemiyetle durdu*

Hadiseler ve havadisler

Folih Ruhu ATAY

Arnavutluk dağları üstünde bo-
ğaz boğaza ve güğüs güğüse muha-
rebeler henüz devam etmektedir.
Dün bir Atina telgrafı, yunan va-
rta topraklarında esirlerden baş-
ka italyan kalmadığını bildirmek-
te idi. Gene dün gelen bir habere
göre, Görice'ye doğru, dağlardan
sarkan yunan kitaları, şehrin, ita-
lyanlar tarafından tahliye edilmeğe
başlandığını görmüşlerdir.

Oyle anlaşılıyor ki yunanlılar,
italyanların, yeni takriye kitaları
alarak, kendi yurtlarında bir cep-
he tozu etmelerine mani olmak için
bütün takatlerini kullanacaklardır.
Henüz cereyan halinde bulunan bu
hudut muharebelerinin nasıl inki-
şaf edeceğini bilhassa Akdeniz ve
Balkanlar ilemi merakla bekli-
mektedirler.

Dünkü nüshamızda Yüksek Ziraat Enstitüsünde, yeni alınan ta-
lebin kabul merasimi yapıldığını yazmış ve Ziraat Vekili Bay
Muhlis Erkmen'in yaptığı bir konuşmayı bugünkü nüshamızda
dercedeceğimizi bildirmiştik. Muhlis Erkmen'in bu konuşmasının -
dan zaptedebildiğimiz kısımlarını aşağıya yazıyoruz:

5 milyonuncu İngiliz askeri yakında silâh altına alınacak

Muhlis Erkmen'in konuşmasında, aile meclisi-
taglar ve aileli talebe arkadaşlarını:
Medenîleşme: köyle toprak olarak
görmek, içinde, aramızda bulunmak, bil-
hassa genç arkadaşlarımızın ailemiz ara-
sına girmesi- tevl eden bu toplantılar
bende deyimden birer bayramı uyandırır;
kına sev ve neşe verir, ümitleri, beventi-
ni artırır. Bu heyecan ve neşe de (Bildi-
de eski hususiyetini unutmayan, atamız İsmi-
ye baretinde fevriyet ve gubeyriye) aile
sitemini (İhtiyatını verir. Ne zaman
köyle toplantılara gelsem, yalın aramızda
bulunmak sev ve neşeyi tatmak için
gelişir tıv olan, gene aile sitemini
sevdimiz ailemiz.

Bu sefer ailemiz genç arkadaşlarımız
tehrir etmek perçemini taşıyan bir ko-
suna peykan tatadın.

Bunun bir sebebi ve bir de maksadı var:
Beklediği:

Halkımızın de taput ettiği gıda, bu
sema takti ayarında (istatistik 150 arkadaş
bölgesinde dağıtılır, köy tevlisiatı yapı-
lar.

(Buna 1. teli sayfa)



Ziraat Vekilimiz Bay Muhlis
Erkmen nutkunu verirken

Manastır'da bombardıman yüzünden 20 ölü ve yaralı var

Belgrad, 17 a.s. — İyi malumat a-
lan mahfillerden öğrenildiğine göre
tuna aşkını Manastır üzerinde uçan
yalancı tayyareler 9 bomba atarak 20
kişinin ölmesine ve yaralanmasına
sebebi olmuştur. Bununla beraber bu
haber zeman tevlit edilmemiştir.

Şehrin dün de bombardıman edil-
diği hakkındaki haberler doğru de-
ğildir.

Yugoslav gazeteleri bu haberler-
den bahsetmemektedir.

Ahali negredilen habere kaydedil-
diğinden çok daha ciddi olmayı olan
ilk bombardıman genişliği dercesini
giniş öğrenmekte ve artık hiç bir
kimes bu bombardımanın hangi men-
lekte menup tayyareler tarafından
yapıldığına şüpheli etmemektedir.

İngiltere'de Harbiye ve hava nezaretlerinin sıkı işbirliğinin temini için

İtalyanlar Göriceyi boşaltıyor

Teeyyüt etmiyen bir habere göre:
**150 İtalyan tankı
Yugoslavya'ya kaçtı**



Yunan köylü tipleri

Atina, 17 a.s. — Yunan kitalarının 48
saatten evli Görice'ye girmeleri beklen-
mektedir. Yunanlılar şimdiden ayrılacak
İtalyan kitalarını girmekten vaziyetle-
diler. Öğrenildiğine göre muharebe Adri-
yatik'in Yugoslavya hududuna kadar 130
kilometre uzanmıştı. İtalya bir cephe
harinde cereyan etmektedir.

İvan dağı yunanlıların elinde

Atina, 17 a.s. — Cepbeden gelen en
son malumata nasaran İvan dağı
yunan kutsalı tarafından zaptı itman
edilmiştir. Yunan askeri her cephe-
den Görice'ye ve şehre gelen muvaza-
la yollarına hakim bulunmaktadır. Şe-
hir İtalyanlar tarafından tahliye edil-



ZİRAAT

“SABAN BAŞINA!,,

— “Çiftçi: İlk ağızda elindekini, hazırdakini ek;

Ziraat Vekilimiz B. Muhlis Erkmen Ankara radyosunda çiftçi ile çok güzel bir konuşma yapmış ve her taraftan zekle dinlenmiştir.

Ziraat Vekilimizin konferansını aşağıya aynen koyuyoruz:

Yurddaşlarım;

Sert ve sürekli bir kış geçirdik. Bahara kavuştuk. Yurdun her bucağında sürme, ekme ve dikme işleri başladı veya başlamak üzere... Tarlasını sürmeye, tohumunu atmaya yeniden koyulduğu, hazırlandığı bu sırada sevgili çiftçilerimize bir iki sözüm var. Onları söylemek için radyo başına geldim.

Her şeyden önce sizlerden çiftçi arkadaşlarıma bütün yurddaşlarıma önünde teşekkür edeceğim.

Sayın Başbakanımız Dr. Refik Saydam geçen eylül içinde verdiği bir söylevde dünya ve yurd işlerini, Avrupadaki karışıklıkları anlatmış ve sana da «çok ekiniz» öğüdünü vererek «böylelikle hem kendin kazanmış, hem memleketi kazandırmış olacaksın» demişti.

Sevinçle gördük ki bu öğüdü tutun; elinden geldiği, gücünün yettiği kadar kışlığını ektin.

Sana sevgili arkadaş, teşekkürüm şite bundan ve candan...

Yurdumuzu birden göz önünde tutarak, hepsini hesaba katarak söyleyebilirim ki bu yıl kış ekimi geçen yıllardan daha üstündür, daha çoktur.

Söyleyen :

MUHLIS ERKMEN



ber iyi ve umutlu buluyorlar. Kışıkların durumu bu... Şimdi sıra yazlıkların... Benim söyleyeceklerim de yine çok ek, elinden geldiği, gücünün yettiği kadar çok ek, olacaktır.

Bu «çok ek» deyişim ve bunu demek için radyo başına gelişim «bir darlık korkusu var da ondan mı? Hayır!.

Bir vakitler, çok değil, bundan on , on iki yıl önceleri bize dışardan vapurlar dolusu buğday ve un gelirdi... Dün gibi, ama bugün tersine biz buğday çıkarıyoruz. Yiyecek bakımından hiç bir sıkıntı yok.

Bugün harp içinde değil, dışında bulunan ve çiftçi memleketi sayılan bir çok devletler bile yiyecekler için bazı nizamlar çıkarmış, yasaklar koymuşlardır. Hattanın şu ve bu günlerinde et yememek gibi. O günlerde hayvan kesilmez, et bulunmaz. Diğer bir çok yiyecek çeşitleri üzerinde de buna benzer sıkılıklar vardır.

Bizde ise hangi şeyi ararsın da istediğin kadar bulamazsın? Bu aramak ve bulmak üzerinde biraz duralım.

Sen ve ben, her aradığımızı istediğimiz kadar buluyoruz. Ama çok arayanlar daha var: Dışarıdan, dışarı memleketlerden. Bunlar ellerinde para, hem bol para bizden birçok şeyler arıyorlar da istediklerini istedikleri kadar bulamıyorlar.

«Yurdumuz aranan toprak ürünlerini yetiştirebilir, sen onları yetiştir»

— Mabadi 22 nci sayfada —

EK-21. Ankara Cebeci Asri Mezarlığında bulunan Erkmen ailesine ait aile mezarlığında Muhlis Erkmen'in mezarlığı.(Aile mezarlığında Muhlis Erkmen'in eşinin, annesinin, kızının ve damadının mezarlığı bulunmaktadır.)



